

M.M.ƏLİYEV, Y.H.XANKIŞİYEV

**STANDARTLAŞDIRMA
VƏ
SERTİFİKATLAŞDIRMA
(DƏRSLİK)**

*Азярбайџан Республикасы Тяцсил
Назирлийи
31 май 2011-џи ил тарихли 919 сайлы
ямри иля
няшр едилмясиня иџазя верилмишдир.*

GƏNCƏ - 2011

GIRIŞ

Məhsulların və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edən normativ sənədlər sistemində standartlar əsas göstərilir. Hər bir standartda keyfiyyətin əsas göstəriciləri və göstəricilərin ölçülərinin xarakteristikaları müəyyənləşdirilir.

Standart - maraqlı tərəflərin əksəriyyətinin razılığı əsasında hazırlanmış və müvafiq səlahiyyətli təşkilat və ya orqanlar tərəfindən təsdiq edilən, kütləvi istifadə üçün nəzərdə tutulmuş məhsulların, işlərin və xidmətlərin keyfiyyət və təhlükəsizliyinə dair tələbləri müəyyənləşdirən normativ sənəddir.

Standartlar elm və texnikanın son nəaliyyətlərini özündə birləşdirir. Ona görə də onlar ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında böyük rol oynayır. Çünki standartlar qabaqcıl təcrübənin, mütərəqqi metodların geniş yayılmasına imkan verir.

Standartlaşdırma elmin, texnikanın və qabaqcıl təcrübənin nəticələrinə əsaslanaraq nəinki hazırkı, həmçinin gələcək inkişafın əsasını təşkil edir və elmi-texniki tərəqqi ilə bağlı olaraq daimi inkişafdadır.

Elmi – texniki və iqtisadi tərəqqinin sürətlənməsində standartlaşdırmanın böyük əhəmiyyəti vardır. O, elm və texnikanın son nəaliyyətlərinin istehsalata tətbiqini, xammal və materialların səmərəli istifadəsini, hazır məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edir.

Azərbaycanın standartlaşdırma sahəsində beynəlxalq əlaqələrinin başlıca məqsədi- milli standartların elmi-texniki səviyyəsini qaldırmaq, ölkədə istehsal olunan məhsulların keyfiyyətini və onların dünya bazarında rəqabətə davamlılığını yüksəltmək üçün milli standartların beynəlxalq, regional və inkişaf etmiş xarici ölkələrin standartları ilə uyğunlaşması hesab olunur.

Ona görə də milli standartları işləyib hazırlayarkən, standartlaşdırma üzrə beynəlxalq və regional təşkilatların normativ sənədləri və təklifləri nəzərə alınır. Bunun nəticəsində də isteh-

sal olunan məhsulların keyfiyyət göstəriciləri yüksəlir, rəqabət qabiliyyəti artır, ölkələr arasında elmi-texniki və ticarət əlaqələri genişlənir.

Hazırda bazar iqtisadiyyatına keçidlə və ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin durmadan genişlənməsi ilə əlaqədar olaraq məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xarici bazara çıxarılan və ölkəmizə idxal olunan məhsullar insanların həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün heç bir təhlükə yaratmamalıdır. Məhsulların təhlükəsizliyini və rentabelliyini təmin etmək üçün onlar sertifikatlaşdırılmalıdır.

Məhsulların və xidmətlərin keyfiyyətinin daimi yaxşılaşdırılması, onların istehlakçı üçün təhlükəsizliyinin təmin edilməsi bazar iqtisadiyyatının obyektiv tələbləridir. İstehsalçı məhsulların, xidmətlərin keyfiyyətini yaxşılaşdıraraq satış bazasını genişləndirir və əlavə gəlir əldə edir. Bu zaman sertifikatlaşdırma məhsulun və ya xidmətin normativ sənədlərin tələblərinə uyğun gəlməsinə zəmanət verir.

Дярсликдзя стандартlaşdırma və sertifikatlaşdırmanın müxtəlif növləri üzrə aparılan işlərin metodları və vasitələri geniş şərh olunmuşdur. Книга « Истешлак малларынын експертизасы вя маркетинги», « Гида мящсулларынын мцщяндислийи» вя «Байтарлыг» иxtisası üzrə təhsil alan tələbələrin tədris programı əsasında tərtib edilmişdir. Kitabdən standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma, metrologiya üzrə orqanlarda, sınaq laboratoriyalarında, sənaye müəssisələrində və xidmət sahələrində çalışan mütəxəssislər də istifadə edə bilərlər.

STANDARTLAŞDIRMANIN TARIXI VƏ INKIŞAFI

İnsan cəmiyyətinin inkişafı ilə uyğun olaraq onların əmək fəaliyyəti də daimi təkmilləşmişdir. Bu da müxtəlif məmulatların, alətlərin və metodların yaranmasına səbəb olmuşdur.

İnsanlar tarix boyu çalışmışlar ki, əmək fəaliyyətinin ən yararlı nəticələrini seçib, onlardan istifadə etsinlər. Məsələn, qədim Romada su kəmərinin tikintisində müəyyən diametrə malik borulardan istifadə edilməsi, Misirdə fironlar saraylarının tikintisində 410x200x130 mm ölçüyə malik kərpiclərdən istifadə olunması buna misaldır.

Sayma sistemi qədim zamandan standart olmuşdur. Bu sistem tarix boyu inkişaf etmiş və təkmilləşdirilmişdir. Roma hökumranlığından sonra Roma ədədlərin əvəzinə ərəblər daha yaxşısını təklif etmişlər. O vaxtdan ещтибарян ərəb ədədlərinin bütün ölkələrdə tətbiq edilir.

Milli xarakterə malik olan pul vahidləri artıq çoxdandır ki, beynəlxalq qarşılıqlı əvəz olunmaya malikdir. Hər pul sistemi öz ölkəsində standartdır. Bu və ya digər ölkədə hər hansı pul islahatının aparılması hazırlıq tələb edir və ona ciddi reforma kimi baxırlar. Beynəlxalq ticarət, xidmətlər mübadiləsi, turizm və s. sahələrdə də qızıl paritetə əsaslanmış pul vahidlərinin standart mühasibliyi mövcuddur. Bunun dəyişməsi bəzən ağır nəticələrə gətirib çıxarır.

İntibah dövründə ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin yaranması ilə əlaqədar olaraq, standartlaşdırma metodlarından daha geniş istifadə edilməyə başlandı. Məsələn, Venetsiyada gəmiqayırmanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq gəmiləri əvvəlcədən standart ölçüdə hazırlanan detallardan yığırdılar.

Maşın istehsalına keçidlə əlaqədar olaraq standartlaşdırma çox böyük sürətlə inkişaf etməyə başladı. Məsələn, 1875-ci ildə fransız Leblan tərəfindən yaradılmış tüfəng qıfılı heç bir əlavə əməliyyat aparılmadan eyni vaxtda hazırlanmış tüfənglərin üzərində yığıla bilirdi. Burada qarşılıqlı əvəzolunma və uyğunluq prinsipləri istifadə edilmişdir.

Almaniyada kütləvi istehsala keçmək məqsədi ilə kral zavodunda bütün tüfənglərə 13,9 mm çapında standart müəyyən edilmişdir. 1845-ci ildə İngiltərədə maşınqayırmada birləşdiri-

ci yivlər sisteminin standartı, həmin dövrdə Almaniyada dəmir yolunda reyslərərası məsafənin standartları qəbul edilmişdir.

1875-ci ildə beynəlxalq standartlaşdırmanın başlanğıcı hesab edilən 19 dövlətin nümayəndələri tərəfindən Parisdə metrik konvensiya yaradıldı və beynəlxalq ölçülər və çəkilər bürosu təsis edildi.

Dünyanın bütün ölkələrində ölçü və çəki sistemi mövcuddur. Əvvəllər bizim ölkəmizdə arşm, düym və metrik sistemləri işlədilirdi. Bunlar da istər sənaye istehsalında, istərsə də insanlar arası anlaşılmamazlığa səbəb olurdu. Bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün 14 sentyabr 1918-ci ildə Sovet ölkəsində standartlaşdırmanın geniş inkişafına təməl qoyan metrik ölçü və kiloqram çəki sisteminin həyata keçirilməsi haqda dekret imzalandı.

Metrik sistem ABŞ-da 1866, İngiltərədə 1873-cü ildə qanunlaşdırılmasına baxmayaraq indiyədəkə bu ölkələrdə düym sistemi hökm sürür. Düym sistemindən istifadə edən ABŞ-da və digər ölkələrdə metrik və düym ölçülərinin qarşılıqlı əvəzlənməsi üçün mikrodüym qəbul edilmişdir. 1 mikrodüym 40 mikrona bərabərdir.

Rusiyanın sənaye istehsalında standartlaşdırma ilk dəfə XVI əsrin ortalarında toplar üçün mərmilərin hazırlanmasında tətbiq olundu. Стандартизация XVIII əsrdə gəmi, silah, istehlak malları istehsalında və s. tətbiq olunmağa başladı.

XX əsrin əvvəllərində dəmiryolu tikintisinin başlanması ilə əlaqədar olaraq standartlaşdırma növbəti inkişaf mərhələsinə keçdi. Vaqonların rəngi, dəmiryolunun eni, qoşqu qurğusunun hündürlüyü, təkərlərin diametri və digər elementlər standartlaşdırıldı. Lakin qatarların hərəkətinin vahid istiqaməti nizamə salınmamışdır. Bunun nəticəsidir ki, indiyə qədər də Moskva - Ryazan xəttində qatarlar sol tərəflə hərəkət edir. Nəqliyyat vasitələrinin hərəkət istiqamətinin standartlaşdırılması insanlar üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində elm və texnikanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq, standartlaşdırmanın yeni inkişaf mərhələsi başladı və standartlaşdırma üzrə milli təşkilatlar yaradıldı. 1901-ci ildə İngiltərədə standartlar komitəsi yaradıldı. 1901-ci ildə İngiltərədə «Standartlar komitəsi» yaradıldı. Onun əsas vəzifəsi xammal, məhsullar və hərbi texnika üzrə standartlar yaratmaq və tətbiq etmək idi.

XX əsrin əvvəllərində bir çox ölkələrdə hərbi sursatların istehsalı tələb olunurdu. Birinci dünya müharibəsi dövründə və ondan sonra bir çox dövlətlərdə standartlaşdırma üzrə milli təşkilatlar yaradıldı. Məsələn, Hollandiyada 1916-cı ildə, Almaniyada 1917-ci ildə, Fransada, ABŞ- da və İsveçrədə 1918-ci ildə.

Birinci dünya müharibəsi qurtarıqdan sonra standartlaşdırma obyektiv zərurət kimi qarşıda dururdu. Bu zaman standartlaşdırma üzrə təşkilatlar Belçika və Kanadada 1919-cu ildə, Avstriyada 1920-ci ildə, İtaliyada, Yaponiyada və Macarıstanda 1921-ci ildə, Avstraliyada, İsveçrədə, Çexoslovakiyada 1922-ci ildə, Norvecdə 1923-cü ildə, Finlandiyada və Polşada 1924-cü ildə, Danimarkada 1926-cı ildə, Rumıniyada 1928-ci ildə yaradıldı.

Ölkələrin iqtisadiyyatının sürətlə inkişafı, beynəlxalq mal mübadiləsinin daimi genişləndirilməsi, elm və texnika sahələrində sıx əməkdaşlıq etmək zərurəti Standartlaşdırma üzrə Beynəlxalq Asosiasiyanın (ISA) yaradılmasına nail oldu. Bu təşkilat 1926-cı ildə Praqa şəhərində yaradılmışdır. ISA-nın fəaliyyəti 1943-cü ildə, ikinci dünya müharibəsinə görə dayandırıldı. 1946-cı ildə London şəhərində Standartlaşdırma üzrə Beynəlxalq Təşkilat (ISO) yaradıldı.

Keçmiş SSRİ-də standartlaşdırma işlərinə ümumi rəhbərlik etmək üçün 15 sentyabr 1925-ci ildə Əmək və Müdafiə şurası yanında standartlaşdırma üzrə komitə yaradıldı və ümumittifaq standartları (ÜST) kateqoriyası qəbul edildi. 1926-cı ildən So-

vet Ittifaqı beynəlxalq standartlaşdırmada iştirak etməyə başladı. Standartlaşdırma komitəsinin ilk sədri vəzifəsinə V.V.Kuybışev təyin edilmişdi.

1940-cı ildə Xalq Komissarları Soveti yanında Standartlaşdırma üzrə Ümumittifaq Komitəsi yaradıldı və Ümumittifaq Standartların əvəzinə Ümumittifaq Dövlət Standartları SSRI Nazirlər Soveti yanında Standartlar, Ölçülər və Cihazlar komitəsi adlandırıldı вя DÜIST kateqoriyası qəbul edildi. Sonralar həmin komitə 1941-1945-ci illərdə xalq təsərrüfatının bütün sahələrində olduğu kimi standartlaşdırmada əsasən müdafiə sənayesinə xidmət etdi. Bu dövrdə bütün maşınqayırma sənayesi ölkənin müdafiəsi üçün silah və hərbi texnika istehsalına keçdi. Müharibə illərində 2200-dən çox dövlət standartları yaradılmış və 1270 standarta hərbi dövrün tələbləri nəzərə almaqla yenidən baxılmışdır.

1968-ci ildə SSRI Nazirlər Sovetinin 11.01.65 tarixli fərmanı ilə dünya təcrübəsində ilk dəfə olaraq «Standartlaşdırmanın dövlət sistemi» (QOST 1.0-68) kompleks standartlar sistemi tətbiq edilmişdir. QOST 1.0-68 uyğun olaraq 4 kateqoriya standartlar qəbul edilmişdir. -SSRI dövlət standartları (QOST), Respublika standartları (RST), Sahə standartları (SST) və Müəssisə standartları (MST).

1992-ci ildə keçmiş SSRI ərazisində yaranmış müstəqil dövlətlərin standartlaşma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sahəsində yeni formada əməkdaşlığı tələb edilirdi. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) üzvü olan dövlətlərin hökumətləri 1992-ci il martın 13-də standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sahəsində razılaşdırılmış siyasətin aparılması barədə müqavilə imzalamışlar. Hazırda MDB-yə daxil olan müstəqil dövlətlərin özlərinin həmin sahədə dövlət orqanları yaradılmışdır və dövlət standartları işlənib qəbul edilmişdir.

1993-cü ildə Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan Dövlət Standartlaşdırma və Meteorologiya mərkəzi yaradılmışdır. Nazirlər Kabinetinin 01.07-1993-cü il tarixli 343 sayılı

qərarı ilə «Milli sertifikatlaşdırma sistemi haqqında əsasnamə» təsdiq olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının prezidentinin 27.12-2001-ci il tarixli fərmanı ilə Dövlət Standartlaşdırma və Metereologiya mərkəzi, Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin Patent Lisenziyalaşdırma İdarəsinin bazasında Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Meteorologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi yaradılmışdır.

1996-cı il aprelin 16-da «Standartlaşdırma haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu» qəbul olunmuşdur. Həmin il oktyabrın 8-də «Standartlaşdırma haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu»nun tətbiq olunması barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Fərman vermişdir.

1996-cı il dekabrın 26-da Azərdövlətstandartın 6 sayılı sərəncamına əsasən Azərbaycan Respublikası Dövlət Standartlaşdırma Sistemində daxil olan (AzS.1.0-96...1.6-96) Dövlət Standartları təsdiq edilmişdir.

Азярбайъан Республикасынын Стандартлашдырма, Метролоэийа вя Патент цэря Дювлят Комитяси «Азярбайъан Республикасынын Стандартлашдырма, Метролоэийа вя Патент цэря Дювлят Комитясинин йарадылмасы цаггында» Азярбайъан Республикасы Президентинин 2008-ъи ил 19 нойабр тарихли 53 нумряли сяръямына ясаян йарадылмышдыр.

Азярбайъан Республикасы Стандартлашдырма, Метролоэийа вя Патент цэря Комитяси цаггында Яаснамя Азярбайъан Республикасы Президентинин 2009-ъу ил 31 август тарихли Фярмны иля тясдиг едилмишдир.

Bu və йа digər tədbirlərin nəticəsində standartlaşdırma təşkilatımızın beynəlxalq, bölgə, dövlətlərarası və ayrı-ayrı ölkələrin standartlaşdırma təşkilatları ilə əməkdaşlığı genişlənir. Azərbaycan standartlarının dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, ölkədə istehsal edilən məhsulların bazarlarda rəqabət

qabiliyyətini artırmağa, ölkənin sənaye istehsalını dirçəltməyə və inkişaf etdirməyə imkan verəcəkdir.

STANDARTLAŞDIRMANIN MAHIYYƏTI

Standartlaşdırmanın ümumi məqsədi məhsulların, işlərin və xidmətlərin keyfiyyət məsələləri üzrə istehlakçıların və dövlətin maraqlarının mühafizə edilməsindən ibarətdir. «Standartlaşdırma haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci fəslinin 1-ci maddəsində aşağıdakı anlayışlar verilir:

Standartlaşdırma – məhsullar (işlər, xidmətlər) üçün norma, qayda və xarakteristikaları müəyyənləşdirən fəaliyyət olub, aşağıdakıları təmin etmək məqsədi daşıyır:

- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) insanların həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəsizliyini;
- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) texniki, texnoloji və informasiya uyğunluğunu, eləcə də qarşılıqlı əvəz olunmasını;
- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) elm, texnika və texnologiyanın inkişafına uyğunluğunu və onların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsini;
- ölçmələrin dəqiqliyini və vəhdətini;
- bütün növ resurslara qənaəti;
- təbii və texnogen qəzaların və habelə digər fəvqəladə vəziyyətlərin yaranması ehtimalları nəzərə alınmaqla təsərrüfat obyektlərinin təhlükəsizliyini;
- ölkənin müdafiə qabiliyyətini və səfərbərliyə hazırlığını;
- istehlakçıların məhsulların (işlərin, xidmətlərin) nomenklaturası və keyfiyyəti haqqında tam və səhih informasiyaya malik olmalarını.

Standart - maraqlı tərəflərin əksəriyyətinin razılığı əsasında hazırlanmış və müvafiq səlahiyyətli təşkilat və ya orqanlar tərəfindən təsdiq edilən, kütləvi istifadə üçün nəzərdə tutul-

muş məhsulların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyət və təhlükəsizliyinə dair tələbləri müəyyənləşdirən normativ sənəddir.

Standartlaşdırma üzrə normativ sənəd – müəyyən növ fəaliyyətin, yaxud onun nəticələrinin ümumi olan icra və istifadə norma, qayda və xarakteristikalarına əks etdirən normativ hüquqi aktıdır.

Beynəlxalq standartlar – dünya dövlətlərinin əksəriyyətinin qəbul və istifadə etdiyi standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Regional (hövzə) standartlar – texniki - iqtisadi əməkdaşlıq edən bir qrup regional (hövzə) dövlətlərin qəbul və istifadə etdikləri standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Dövlətlərarası standartlar – iki dövlətin qarşılıqlı razılığы əsasında qəbul və bir-biri ilə müvafiq münasibətlərdə istifadə etdiyi standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Milli standartlar – ayrı-ayrı müstəqil dövlətlərin ərazisində müvafiq qaydada hazırlanıb, istifadə edilən standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Standartlaşdırma obyektləri – standartlaşdırma üzrə işlərin predmeti olan və şərti vahidlərin, işlərin və anlayışların köməyi ilə keyfiyyət və kəmiyyətə xarakterizə edilə bilən məmulatlar, proseslər, qaydalar, metodlar və istehsal vasitələridir. Standartlaşdırma beynəlxalq miqyasda, regionda, ölkədə, iqtisadi rayonda, sənaye sahələrində, trest, firma, müəssisə və hətta sex daxilində aparıla bilər.

Standart göstəriciləri – şərti vahidlər, işarələr və ya anlayışların köməyi ilə ifadə edilən standartlaşdırma obyektlərinin xarakteristikalarıdır. Ölçü, kimyəvi tərkib, fiziki xassə, kütlə, istismar keyfiyyətləri, səmərəlilik, davamlılıq, etibarlılıq və s. standart göstəriciləri ola bilər.

Parametr – məmulatın (prosesin, hadisənin) hər hansı xassəsini xarakterizə edən qiymətdir. Parametrlər standartlarda adətən parametrik sıralar şəklində göstərilir.

Standartlaşdırma sahəsində yuxarıda göstərilən əsas terminlər standartlaşdırmanın elmi prinsiplərini öyrənən Beynəlxalq (ISO) Təşkilatı tərəfindən müəyyən edilmiş və dünyanın bir çox ölkələri tərəfindən qəbul edilmişdir.

Məhsulun və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edən normativ sənədlər sistemində standartlar əsas yerlərdən birini tutur. Standartlarda keyfiyyətin əsas göstəriciləri və göstəricilərin ölçülərinin xarakteristikaları müəyyən edilir.

Standartlar elm və texnikanın son nailiyyətlərini özündə cəmləşdirir. Ona görə də, onlar ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında böyük rol oynayırlar. Çünki standartlar qabaqcıl təcrübənin, mütərəqqi üsulların geniş yayılmasına imkan yaradır.

Standartlaşdırma elmin, texnikanın və qabaqcıl təcrübənin nəticələrinə əsaslanaraq nəinki hazırkı, həmçinin gələcək inkişafın əsasını təşkil edir və elmi-texniki tərəqqi ilə bağlı olaraq daim inkişafdadır.

Elmi – texniki və iqtisadi tərəqqinin sürətlənməsində standartlaşdırmanın böyük əhəmiyyəti vardır. O, elmin və texnikanın son nailiyyətlərinin, optimal həllərinin və nəticələrinin istehsalata tətbiqini təmin edir, maşın hissələrinin qarşılıqlı əvəz olunmasına zəmanət verir, xammal və materiallardan səmərəli istifadəyə, məhsulun keyfiyyətinin yaxşı nümunələr səviyyəsində saxlanmasına və bazar iqtisadiyyatının inkişafına imkan yaradır.

Standartlaşdırmanın metodları

Standartlaşdırmanın tətbiqi üçün müxtəlif standartlaşdırma metodlarından istifadə olunur. Standartlaşdırma aşağıdakı metodlarla həyata keçirilir:

1. Standartlaşdırma obyektlərinin nizamlanması;
2. Parametrik standartlaşdırma;
3. Məhsulun unifikasiyası;
4. Aqreqatlaşdırma;
5. Kompleks standartlaşdırma;
6. Qabaqlayıcı standartlaşdırma.

STANDARTLAŞDIRMA OBYEKTŁƏRİNİN NİZAMLANMASI.

Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) standartlaşdırılması sahəsində obyektlərin nizamlanması ən geniş yayılmış metoddur. Standartlaşdırma obyektinin nizamlanması çox müxtəlifliyin bir qaydaya salınaraq ixtisar edilməsinə və səmərəli idarə olunmasına əsaslanır. Standartlaşdırma obyektlərinin nizamlanması bir neçə metodardan ibarətdir.

Sistemləşdirmə - konkret standartlaşdırma obyektlərinin elmi əsaslarla, ardıcıl olaraq düzülməsindən ibarətdir. Burada, hər bir standartlaşdırma obyektləri ümumi əlamətlərindən asılı olaraq siniflərə, yarım siniflərə, qruplara və yarımqruplara ayrılır. Buna misal olaraq texniki və humanitar ədəbiyyatların universal önluq təsnifat sistemi (UOT) və ixtiraların, faydalı modellərin beynəlxalq təsnifat sistemini (IBT) göstərmək olar. Məsələn, UOT62-texnika, UOT621-ümumi maşınqayırma və elektronika, UOT621.3-elektronika və s.

Qarşılıqlı anlayışlar iki nöqtə ilə işarə olunur. Məsələn, əgər UOT389.6 standartlaşdırmanın işarəsidirsə, onda UOT 389.6:621.3 elektronikada standartlaşdırmanı göstərir.

Ixtiraların, faydalı modellərin beynəlxalq təsnifat sistemi 8 bölmədən ibarətdir.

- A- insanların həyatı tələbatının ödənilməsi;
- B- müxtəlif texnoloji proseslər;
- C- kimya, metallurjiya;
- D- tekstil, kağız;
- E- tikinti, dağ-mədən işləri;
- F- mexanika, mühərriklər, nasoslar, silah və sursatlar;
- G- fizika;
- H- elektrik.

Hər bölmə siniflərdən, hər sinif yarım siniflərdən, hər yarım sinif isə qrup və yarım qruplardan ibarətdir. Məsələn, A bölməsinə aşağıdakı siniflər daxildir:

A 01-kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, heyvandarlıq, balıqçılıq;

A 21-çörəkbişirmə, un məmulatı;

A 22-qəssablıq işi, ətin, ev quşlarının və balığın emalı;

A 23-yeyinti məhsulları və onların emalı;

A 24-tütün, siqarlar, siqaretlər və s.;

A 41-paltar;

A 42-baş geyimləri;

A 43-ayaqqabı istehsalı;

A 45-şəxsi istifadə üçün predmetlər, yol ləvazimatları;

A 46-fırça məmulatları;

A 47-mebel, məişət əşyaları, kofe üçün dəyirman, tozsoran;

A 61-təbabət, baytarlıq, gigiyena;

A 63-idman, oyunlar, kütləvi əyləncələr.

A 21-çörəkbişirmə və un məmulatı sinfi aşağıdakı yarım siniflərə ayrılır:

A 21B-çörəkbişirmə sobaları, maşın və avadanlıqları;

A 21C-xəmiryoğuran maşın və avadanlıqlar;

A 21D-un və xəmirin emalı, un məmulatlarının bişirilməsi;

A 21B-çörəkbişirmə sobaları, maşın və avadanlıqları yarım sinifi də A 21 B 5/00-çörək bişirmək üçün soba qrupuna ayrılır.

Standartlaşma obyektlərinin seleksiyası - gələcəkdə istehsalı və istifadəsi məqsədəuyğun hesab olunan konkret obyektlərin seçilməsi üzrə fəaliyyətdir.

Simplifikasiya - gələcəkdə istehsalı və istifadəsi məqsədəuyğun hesab olunmayan konkret obyektlərin müəyyən edilməsi üzrə fəaliyyətdir.

Standartlaşdırma obyektlərinin tipləşdirilməsi – obyektlərin, konstruksiyaların, texnoloji qaydaların, sənədləşdirmə for-

malarının yaradılması üzrə fəaliyyətdir. Burada seçilmiş fəaliyyətlər üzərində onların keyfiyyət göstəricilərini və universallığını artırmaq məqsədi ilə texniki təkmilləşdirmə işləri aparılır. Məsələn, 60-cı illər əvvəllərində televizorların istehsalında 100-dən artıq konstruksiya müxtəlifliyi mövcud idi. Həddən artıq sxem müxtəlifliyini aradan qaldırmaq üçün televizorların bütün konstruksiyaları və sxemləri sistemləşdirildi və ekranın diaqonal üzrə üç variantı seçildi - 35,47 və 59. Hər variant üçün də ən yararlı sxemlər seçilib təkmilləşdirildi.

Standartlaşdırma obyektlərinin optimallaşdırılması - təyinatı üzrə ən əsas optimal parametrlərin, keyfiyyət və səmərəlilik göstəricilərinin seçilməsidir.

PARAMETRIK STANDARTLAŞDIRMA

Parametr-obyektin hər hansı xassəsini xarakterizə edən qiymətdir. Parametrlər standartlarda adətən parametrik sıralar şəklində göstərilir.

Parametrik sıra-qəbul edilmiş dərəcələr sistemi əsasında parametrin müəyyən diapazonu dairəsində onun ədədi qiymətinin ardıcıl sırasıdır. Standartlaşdırma obyektlərinin parametrik sıralarının əsasını onların ölçüləri, yük götürmə qabiliyyəti, istehlak gücü, sürəti və s. təşkil edir.

Üstün tutulan ədədlər sistemində ədədlərin ardıcılığı həndəsi silsilə ilə götürülür. Bu sahədə əsas standart kimi QOST 8032 «Üstün ədədlər və ədədlər sırası»nı göstərmək olar. Bu standartın bazasında «Normal xətti ölçülər» standartı qəbul edilmişdir.

MƏHSULUN UNIFİKASIYASI

Eyni funksional təyinatlı məmualatların tiplərinin, növlərinin, ölçülərinin və çeşidlərinin səmərəli ixtisarı üzrə fəaliyyətinə unifikasiya deyilir. Unifikasiya zamanı material və məmualatların texniki parametrləri elə dəyişir ki, onların mərkəz-

lənmiş hazırlanması mümkün olsun. Bu metodun tətbiqi nəticəsində məmulatların, materialların, xammalın və s.növ müxtəlifliyinin sayı azalır.

Aqreqatlaşdırma - unifikasiya olunmuş standart aqreqatlardan (avtonom yığım vahidlərindən) istifadə edərək maşın, avadanlıq, cihaz və digər məmulatların yaradılması prinsipidir. Bu aqreqatlar bütün istismar göstəricilərinə və birləşmə ölçülərinə görə bir-birini tam əvəz etməlidirlər. Məsələn, mebel istehsalında 15 ölçüdə şitlərin və 3 standart ölçüdə yeyşiklərin müxtəlif kombinasiyalı yığılması nəticəsində mebelin 52 növünü almaq olar.

70-80-ci illərdə qabaqlayıcı standartlar pilləli standartlar deyilən formada yerinə yetirilirdi. Pilləli standartlarda beş və daha çox pillələr ola bilər. Çoxpilləli standartlara misal olaraq 60-cı illərin sonunda ABŞ-da minik avtomobillərinin mühərriklərindən çıxan işlənmiş qazlardakı zəhərli komponentlərin son həddə buraxıla bilən normalarının standartlarını göstərmək olar. Həmin standartlarda 1970-ci ildən başlayaraq hər il məcburi qaydada işlənmiş qazlarda zəhərli komponentlərin olması normalarının aşağı düşməsi nəzərdə tutulurdu. Nəticədə həmin normalar 1975-ci ildə real olaraq əldə edilə bilən minimuma gətirilmişdir.

KOMPLEKS STANDARTLAŞDIRMA SISTEMI

Kompleks standartlaşdırma sistemi məhsulun yaradılmasının və istismarının bütün mərhələlərini əhatə edir. Məmulatların keyfiyyəti, etibarlılığı və uzunömürlülüüyü onları təşkil edən elementlərin keyfiyyətindən asılıdır. Standartlaşdırma kompleks şəkildə həyata keçirildikdə xammalın, materialların, yarımfabrikatların və s. lazımı keyfiyyətdə hazırlanması tələb olunur. Kompleks sertifikatlaşdırma - kompleks standartlaşdırmanın bir formasıdır.

QABAQLAYICI STANDARTLAŞDIRMA

Qabaqlayıcı standartlaşdırma obyektlərə praktikada əldə olunmuş daha yüksək norma və tələblər qoyur. Bu norma və tələblərin gələcəkdə optimallığı proqnozlaşdırılır. Qabaqlama bütövlükdə məmulata, eləcə də onun vacib parametrlərinə və keyfiyyət göstəricilərinə, istehsal metodlarına və vasitələrinə, sınağına və s. aid ola bilər.

Elm və texnikanın sürətlə inkişafı standartların ömrünü qısaltır. Belə ki, maşınqayırmada orta hesabla standartların ömrü 8 il, cihazqayırmada isə 5-6 il təşkil edir.

Qabaqcıl standartlarda elm və texnikanın son nəaliyyətlərinə əsaslanan sənayenin müasir səviyyəsinə uyğun olan göstəriciləri ilə yanaşı, gələcək günün tələblərini əks etdirən perspektiv göstəricilərdən də istifadə olunur.

Qabaqlayıcı standartlara sahə standartlarında progressiv beynəlxalq və qabaqcıl ölkələrin standartlarının istifadəsini də aid etmək olar.

Xarici ölkələrdə elmi-tədqiqat, təcrübə-konstruktor işlərinin nəticələrinin standartlarda operativ istifadəsi ilkin standartlar adlanır. Çox vaxt qabaqlayıcı standartlar əsasında yeni çeşidli tam yeni məmulatların istehsalı təşkil edilir. Məsələn, rəngli televizorların Amerika standartları 1953-cü ildə təsdiq edilmişdir. Həmin standartların əsasında rəngli televizorların kütləvi istehsalına 1957-1960-cı illərdə başlanmışdır.

STANDARTLARIN KATEQORIYALARI

«Standartlaşdırma haqqında» Azərbaycan Respublikasının 16 aprel 1996-cı ildə qəbul olunmuş və 8 oktyabr 1996-cı ildə Respublika Prezidentinin fərmanı ilə qüvvəyə minmiş Qanuna əsasən Respublikada standartlaşdırma üzrə aşağıdakı normativ sənədlər hazırlanıb tətbiq edilmişdir:

1 .Azərbaycan Respublikasının dövlət standartları;

2. Texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatları (TISIT);

3. Sahə standartları (SST);

4. Beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartlar, normalar, qaydalar və tövsiyələr (BDST);

5. Texniki şərtlər (TŞ);

6. Müəssisə standartları (MST);

7. Elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətinin və digər ictimai birliklərin standartları (ETMCST).

Bu qanuna əsasən Respublikada standartlaşdırma sahəsində fəaliyyət göstərən icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən standartlaşdırma sisteminə daxil olan normativ sənədlərin vahid dövlət qeydiyyatı və uçotu təmin edilir, onların ümumrespublika və sahə fondları yaradılır.

Standartların yuxarıda göstərilən kateqoriyalara bölünməsi onların təsir dairəsindən asılı olaraq həyata keçirilir.

Hər bir qrup standartlar üçün onların mütləq tətbiq olunma sahəsi, standartlaşdırma obyektləri və təsdiq edilmə qaydaları müəyyənləşdirilir.

Dövlət standartları kütləvi təkrar istehsal və istifadə perspektivliyinə malik olan məhsullar (işlər, xidmətlər) üçün işlənilib hazırlanır. Bu standartlar məcburi və tövsiyyə olunan tələbləri nəzərdə tutur.

Məcburi tələblərə aşağıdakılar aiddir:

- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) insanın həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəsizliyi;

- məhsulların işlərin xidmətlərin mexaniki, texnoloji və informasiyaya uyğunluğu və onların qarşılıqlı əvəz olunması;

- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) əsas istehlak xüsusiyyətləri, onlara nəzarət metodları, məhsulların qablaşdırılması, nişanlanması, daşınması, saxlanması, utilləşdirilməsi qaydaları;

- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) elm, texnika və texnologiyanın inkişafına uyğunluğu;

- məhsulların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsizlik texnikası və istehsalat sanitariyası tələbləri;
- məhsulların istehsalı, istifadəsi, işlərin görülməsi və xidmətlərin göstərilməsi zamanı bütün resurslardan səmərəli istifadə, həmçinin məhsulların (işlərin, xidmətlərin) texniki sənədləşməsi qaydaları;
- standartlaşma sisteminin dövlət stansartları ilə müəyyənləşdirilən digər tələblər.

Dövlət standartlarında nəzərdə tutulan tələblər Respublikanın Qanunvericiliyinə zidd olunmamalıdır. Dövlət standartlarının tövsiyyə olunan tələbləri aşağıdakı hallarda şərtsiz yerinə yetirilməlidir:

- a) qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutularsa;
- b) məhsulu hazırlayan (tədarükçü) tərəfindən məhsulun həmin tələblərə uyğunluğu bəyan edilmişdirsə.

Dövlət standartlarının əsas obyektləri aşağıdakılardır (standartlaşdırma obyektləri):

1. Ümumtexniki və təşkilati metodik qaydalar və normalar (xətti ölçülərin normal sıraları, dişli ötürmələrin dəqiqlik normaları, müsaidələri və oturmaları, yivlərin ölçüləri, üstün tutulan ədədlər və s.);
2. Elmi-texniki terminlər və işarələr;
3. Ölçü vahidləri və ölçü vahid etalonları;
4. Normativ-mexaniki, konstruktor, texnoloji, texniki-iqtisadi, istismar və təmir sənədləri sistemi;
5. Sahələrarası tətbiq olunan məmulatların dəqiqlik normaları;
6. Sahələrarası tətbiq edilən istehsal-mexaniki təyinatlı məhsullar (dəzgahlar, kənd təsərrüfatı maşınları, elektrik maşınları, kompressorlar, ölçü cihazları, nasoslar, sənaye və kənd təsərrüfatı xammalı və s.);
7. Ölçmə vasitələrinin, maşınların dövlət sınağı;
8. Texniki-iqtisadi informasiyanın sinifləşdirilməsi və kodlaşdırılması sistemləri;

9. Texniki təhlükəsizlik, əmək mühafizəsi, sənaye və məişət sanitariyası sahəsində qoruyucu tərtibatlar və digər məmulatlar.

Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) standartların tələblərinə uyğunluğunun texniki-iqtisadi və sosial xarakteristikalarının operativ idarə edilməsi və yayılması məqsədi ilə müvafiq texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatı tərtib edilir. Həm dövlət standartlarının işlənilib hazırlanması və qəbul edilməsi, həm də texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatının tərtib edilməsi və aparılması Azərdövlətstandart tərəfindən həyata keçirilir.

Standartlaşdırma üzrə tələbləri təmin etmək məqsədi ilə eyni istehlak və ya funksional təyinatlı müəyyən növ məhsul istehsal edən (iş görən, xidmət göstərən) təsərrüfat subyektləri üçün sahə standartları və texniki şərtlər hazırlanır və qəbul edilir. Bu cür normativ sənədlər dövlət standartları müəyyən edilməmiş məhsullar (işlər, xidmətlər) üçün, həmçinin mövcud dövlət standartlarının tələblərini artırmaq zərurəti yarandıqda hazırlanır. Bununla yanaşı, hazırlanan sahə standartları və texniki şərtlər dövlət standartlarının məcburi tələblərinə uyğun olmalı və bütün hallarda vətəndaşların və dövlətin mənafələrinə zidd olmalmalıdır. Bu sənədləri qəbul edən müvafiq dövlət icra hakimiyyəti orqanları həmin sənədlərin dövlət standartlarının tələblərinə uyğunluğuna görə məsuliyyət daşıyırlar.

Şahə standartlarının tətbiqi sahədaxili müəssisə və təşkilatlar tərəfindən məcburidir. Bu standartların tətbiqi eyni zamanda həmin sahənin məhsulundan istifadə edən digər sahələrin (sifarişçilərin) müəssisə və təşkilatları üçün də məcburidir.

Sahə standartlarının obyektləri dövlət standartlaşmasına daxil olmayan obyektlər, o cümlədən maşınlar, texnoloji avadanlıqlar, cihazlar, alətlər, sahəsində tətbiq olunan eyni texnoloji proseslər, sahənin müəssisələrini əlaqələndirmək üçün lazım olan normalar, qaydalar, tələblər, həmçinin əhali tərəfindən işlədilən müxtəlif növ mallar ola bilər. Bu cür standartlar həmçi-

nin xammal, material, yanacaq, yarımfabrikatlar, sahə daxilində tətbiq olunan tipli texnoloji proseslər üçün qəbul oluna bilər.

Dövlət standartlarının tələblərinin təmin edilməsi, eləcə də istehsalın təşkili və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə hər müəssisə özü müstəqil olaraq müəssisə standartı hazırlayır və qəbul edir. Bu standartlar ancaq həmin müəssisədə tətbiq olunan normalar, qaydalar, tələblər, üsullar, məmullar, alətlər və s. obyektlər üçün hazırlanır. Müəssisədə standartlaşdırmanın obyektləri həmçinin hazırlanan məhsulun əsas hissəsi olan detallar və yığım vahidləri, istehsalın təşkili və məhsulun keyfiyyətinin idarə olunması sahəsində normalar, qaydalar və s. də ola bilər.

Son vaxtlar müəssisə standartları geniş tətbiq olunur. Onlar məhsulun keyfiyyətinin kompleks idarə olunmasının əsasını təşkil edir. Bu standartlar müəssisənin fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edir və dövlət standartlarının tələblərini hər bir işçiyə yerinə, hər bir icraçıya çatdırmağa şərait yaradır. Bu standartlar texnoloji və nəzarət tərtibatlarının unifikasiyasının inkişafına təsir göstərir, xammalın, materialın, enerjinin rəşional istifadə olunmasını təmin edir. Müəssisədə standartlarının sayı getdikcə artır. Məsələn, ZIL istehsalat birliyində (Moskva) 5500-dən çox müəssisə standartı tətbiq olunur.

"Standartlaşdırma haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanununa əsasən müxtəlif bilik və ictimai – kütləvi fəaliyyət sahəsində aparılan tədqiqatların, təcrübələrin, sınaq və işləmələrin nəticələrindən istifadə etmək və onları yaymaq üçün müvafiq elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətləri, digər ictimai birliklər öz standartlarını qəbul edə bilərlər.

Sahə standartları, texniki şərtlər, müəssisə standartları, elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətlərinin və digər ictimai birliklərin standartları təsdiq edildikdən sonra ən azı bir ay müddətində standartlaşdırma sisteminin operativ idarə edilməsi və onun informasiya təminatı məqsədi ilə standartlaşdırma üzrə

müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfmdən yaradılmış dövlət informasiya bankına göndərilməlidir.

STANDARTLARIN NÖVLƏRI

Standartlar məzmun və təyinatından asılı olaraq aşağıdakı növlərə bölünür:

1. Texniki şərtlərin standartları (ümumi texniki şərtlər);
2. Parametrlərin (ölçülərin) standartları;
3. Ümumi texniki tələblərin standartları;
4. Tiplərin, əsas parametrlərin və ölçülərin standartları;
5. Konstruksiyaların standartları;
6. Markaların standartları;
7. Çeşidlərin standartları;
8. Qəbul qaydalarının standartları;
9. Nəzarət (sınaq, analiz, ölçülər) metodlarının standartları;
10. Nişanlama, qablaşdırma, saxlanılma və nəqləmə (daşınma) qaydalarının standartları;
11. İstismar və təmir qaydalarının standartları;
12. Tipli texnoloji proseslərin standartları;
13. Ölçü cihazlarının yoxlama metodları və vasitələri üçün standartlar.

Konkret məhsula aid olmayan standartlara, o cümlədən, ümumtexniki və təşkilati-metodik standartlara, dövlət standartlaşdırma sistemi növlər müəyyən etmir. Bu cür standartlara ümumi normaların standartları, sinifləşdirmə və sənədləşdirmə sistemləri standartları, fiziki kəmiyyətlərin vahidlərinin standartları, texniki təhlükəsizlik tələbləri standartları və s. aiddirlər.

Ümumi texniki şərtlərin standartları eyni cinsli məhsul qrupu üçün ümumi olan (traktorlar, avtomobillər, dəzgahlar və s.) istismar xarakteristikalarını, qəbul qaydalarını, nəzarət metodlarını, nişanlama, qablaşdırma, daşınma və saxlanılma qay-

dalarını, məmulatın komplektliyini və onun qarant iş ömrünü və s. müəyyənləşdirir.

Texniki şərtlərin bölmələrinə aşağıdakılar daxildir:

1. Əsas parametrlər və ölçülər;
2. Texniki tələblər;
3. Təhlükəsizlik tələbləri;
4. Komplektlilik;
5. Qəbul qaydaları;
6. Sınaq (nəzarət, analiz, ölçmələr) metodları;
7. Nişanlama, daşınılma və saxlanılma qaydaları;
8. İstismar üzrə göstərişlər;
9. İstehsalçıların verdiyi qarant;

"Texniki tələblər" bölməsinə aşağıdakılar daxildir:

1. Məmulatın konstruksiyasına, tərkibinə və xassələrinə qoyulan tələblər;

2. Xarici təsirlərə qarşı qoyulan tələblər;

3. Məmulatın etibarlılığına, uzunömürlülüyünə, təmirə yararlılığına və saxlanılmasına qoyulan tələblər;

4. Məmulatın tərkib hissələrinə, xammala və materiallara qoyulan tələblər:

Texniki şərtlərin standartlarının digər standartlardan fərqi odur ki, onlar konkret məhsula (markaya, modelə və ya bir neçə markaya, modellərə) hərtərəfli tələbləri təyin edir.

Ümumi texniki tələblərin standartları eyni cinsli məhsul qrupu üçün ümumi olan optimal keyfiyyət səviyyəsini təmin edən norma və tələbləri müəyyənləşdirir. Keyfiyyət səviyyəsi konkret məmulatın layihələndirilməsi zamanı nəzərdə tutulmalı və onun istehsalı zamanı təmin olunmalıdır. Məhsulun növündən və təyinatından asılı olaraq onun fiziki və mexaniki xassələrinə (məhkəmlik, bərklik, elastiklik, yeyilməyə davamlılıq və s.) etibarlılığına və uzunömürlülüyünə, texniki estetik göstəricilərinə, məhsulun istehsalında istifadə olunan xammala, yarımfabrikatlara və s. tələblər müəyyənləşdirilə bilər.

Texniki tələblərin standartları ümumi texniki tələblərin standartlarından fərqli olaraq konkret məhsul növlərinə tələblər qoyur.

Parametrlərin (ölçülərin) standartları məmulatın əsas istismar (istehlak) xarakteristikalarına görə onların parametrik və ya ölçü sıralarını müəyyənləşdirir. Bu xarakteristikaların bazasında məhsulun konkret tipləri və modelləri layihələşdirilir.

Tiplərin, əsas parametrlərin və ölçülərin standartları-standartlaşdırılan məhsulun əsas xassələrindən asılı olaraq onların tiplərini, həmçinin bu tipləri xarakterizə edən əsas parametrləri və ölçüləri müəyyənləşdirir. Tiplərin standartları məmulatın verilmiş növünün inkişaf perspektivini nəzərə almalıdır. Bu ancaq hazırda buraxılan məmulatın deyil, həmçinin kütləvi istehsal üçün hazırlanmış məmulatların tiplərini və əsas parametrlərini özündə əks etdirməlidir.

Konstruksiyaların standartları-konkret tip ölçülərinin və modellərin işlənilib hazırlanması zamanı müəyyən qrup məmulatların unifikasiyasını və qarşılıqlı əvəz olunmasını təmin etmək məqsədilə onların əsas parametrlərini və konstruktiv həllini müəyyənləşdirir.

Markaların standartları-materialların və xammalın markalarının nomenklaturasını, onların kimyəvi tərkibini, istismar və istehlak xassələrini və nəzarət metodlarını təyin edir. Bu standartlar xammal və materiallar üçün tətbiq olunur. Onların əsas vəzifəsi markaların sayını minimuma endirməkdir.

Çeşidlərin standartları-məhsulun həndəsi formalarını və ölçülərini təyin edir.

Qəbul qaydalarının standartları-müəyyən qrup və növ məhsulların qəbulu zamanı keyfiyyət və kəmiyyətə onlara qoyulmuş vahid tələbləri təmin etmək məqsədilə məhsulun qəbul qaydalarını müəyyən edir.

Sınaq metodlarının standartları-müəyyən məhsul qrupunun sınağı üçün nümunələrin götürülmə qaydalarını, istismar xarakteristikalarının sınaq metodlarını müəyyən edir. Məhsulun

növündən asılı olaraq sınaq metodları tətbiq olunur. Standartlarda aşağıdakı növlərdə sınaqlar nəzərdə tutulur:

- buraxılan məhsulun keyfiyyətinə nəzarət üçün gündəlik sınaqlar;

- istehsalçı müəssisə tərəfindən aparılan tipli sınaqlar. Bu cür sınaqlar yeni məmulatların istehsalının mənimsənilməsi zamanı aparılır;

- buraxılan məhsulun ona qoyulmuş tələblərə uyğunluğunu yoxlamaq üçün aparılan dövrü sınaqlar.

Nişanlama, qablaşdırma, saxlanılma, daşınılma qaydalarının standartları-məhsulun əsas xarakteristikaları haqqında istehlakçıya informasiya vermək məqsədi ilə onun nişanlanmasına, qablaşdırılmasına, saxlanmasına və daşınmasına tələbləri müəyyən edir.

Ölçü cihazlarının və ölçülərin yoxlama metodları və vasitələri üçün standartlar-onların ən səmərəli yoxlama metodlarını təyin edir. Bu yoxlamalarda lazımi yoxlama dəqiqliyini təmin edən texniki vasitələrin istifadəsi standartlarda öz əksini tapır.

Istismar və təmir qaydaları standartları verilmiş şəraitdə məmulatların işləmə qabiliyyətini təmin edən və onların istismar xarakteristikalarına zəmanət verən ümumi qaydaları təyin edir.

Tipli texnoloji proseslərin standartları- müəyyən məhsul növünün hazırlanması üzrə texnoloji əməliyyatların yerinə yetirilməsi ardıcılığını və bunun üçün lazımi texniki vasitələri təyin edir. Bu standartlar mütərəqqi istehsal texnologiyasını tətbiq etmək və buraxılan məhsulun yüksək keyfiyyət səviyyəsini təmin etmək üçün yaradılır.

STANDARTLARIN İŞLƏNİB HAZIRLANMASI, TƏTBIQI VƏ YENİDƏN BAXILMASI

Hər bir standartın yaradılmasının məqsədəuyğunluğu xalq təsərrüfatının ona olan tələbatı və gözlənilən texniki və iqtisadi

səmərə ilə əsaslandırılır. Bunun üçün əvvəlcədən mövcud ədəbiyyatlarda və istehsalatda olan müvafiq məlumatları seçirlər və təhlil edirlər, standartlaşdırılan obyektlər və ya parametrlər üzrə sahənin perspektiv tələbatını və inkişaf tendensiyasını müəyyənləşdirirlər. Bu zaman hökmən verilmiş sahədə xarici ölkələrin təcrübəsi və standartlaşdırılan obyektlər üzrə əldə edilmiş keyfiyyət göstəriciləri təhlil edilməlidir.

Standartın yaradılması icraçılarda qn yüksək ixtisas və xeyli əmək sərfi tələb edən mürəkkəb elmi tədqiqat işidir. Bizim ölkədə hər bir standartın işlənilib hazırlanmasına orta hesabla 1,5 il tələb olmur. Standartlaşdırma üzrə aparılan işləri sürətləndirmək və bu işlərə nəzarət etmək məqsədi ilə DUIS 1,0-85 standartında standartların işlənilib hazırlanmasının vahid təşkilati sxemi nəzərdə tutulmuşdur. Bu sxem bütün kateqoriyalı standartların işlənilib hazırlanması üçün 6 mərhələ müəyyənləşdirir:

1. Standartın işlənməsinin təşkili və texniki tapşırıqın tətbiq edilməsi;
2. Standartın layihəsinin hazırlanması (birinci redaksiya) və onun rəyə göndərilməsi;
3. Rəylərin təhlili, standartın layihəsinin son redaksiyasının (ikinci və ya sonrakı) işlənilib hazırlanması;
4. Standartın layihəsinin hazırlanması, razılaşdırılması və təsdiqlənməyə təqdim edilməsi;
5. Standartın layihəsinin baxılması, təsdiqi və qeydiyyatı;
6. Standartın nəşr edilməsi, onun geniş yayılması.

1-ci mərhələdə təsdiq olunmuş plan əsasında standartın layihəsinin hazırlayan təşkilatın rəhbəri və mövzu üzrə rəhbəri, məsul icraçıları təyin edir, texniki tapşırıqın layihəsinin işlənmə müddətini və işin mərhələlər üzrə yerinə yetirilməsini müəyyənləşdirir. Bu məsələlərə dair əmr və ya sərəncam verilir.

Əgər standart bir neçə təşkilat tərəfindən işlənirsə, onda aparıcı işləyici təşkilat (icraçılar siyahısında birinci olan) bü-

tün icraçılarla razılaşdırılmış qaydada işin həcmi və yerinə yetirilmə müddətini təyin edir və bu işləri texniki tapşırıqda nəzərdə tutur.

Aparıcı işləyici təşkilat məsul icraçıdır və o, standartın vaxtında işlənilib hazırlanmasına məsuliyyət daşıyır. Hər bir icraçı təşkilat isə onun üzərinə qoyulmuş hissələrin vaxtında hazırlanıb aparıcı təşkilata verilməşində məsuliyyət daşıyır.

Texniki tapşırıqın layihəsini hazırlamaq üçün standartlaşdırılan obyekt üzrə elm və texnikanın nailiyyətlərini əks etdirən materialları toplamaq, regional, beynəlxalq standartları, patentləri, müəlliflik şəhadətnamələrini, kataloqları və digər texniki sənədləri öyrənmək lazımdır. Əgər standartlaşdırma obyektini məhsuldursa, onda həmin məhsulu, yaxud ona uyğun məhsulu istehsal edən müəssisələrin iş təcrübəsi öyrənilməlidir. Texniki tapşırıqın layihəsində standartlaşdırılan obyektin xüsusiyyətini, standartın kateqoriyasını və növünü nəzərə alaraq aşağıdakılar göstərilir:

1. Standartın işlənilib hazırlanmasının əsas məqsədi və vəzifələri;
2. Standartlaşdırılan obyektin qısa xarakteristikası;
3. Standartın əsas bölmələri və əsas tələblərin siyahısı;
4. Standartın ISO, BEK və digər beynəlxalq təşkilatların standartları ilə əlaqəsi;
5. Standartın layihəsinin işlənilib hazırlanması zamanı istifadə ediləcək əsas mənbələr;
6. Bütün icraçılar göstərilməklə işin yerinə yetirilmə müddəti və əsas mərhələləri;
7. İş icra edən təşkilatlar, rəhbərlər və məsul icraçılar;
8. Rəy və razılaşdırma üçün standartın layihəsi göndəriləcək təşkilatlar.

Texniki tapşırıqın layihəsi bütün icraçılar və layihənin işləndiyi təşkilatların vəzifəli şəxsləri tərəfindən imzalanmalıdır.

Vacib standartlaşdırma obyektləri üçün texniki tapşırıqlar layihələrin müəlliflərinin işlədiyi təşkilatın elmi-texniki (elmi)

şuralarında və yaxud standartlaşdırma üzrə baza təşkilatı tərəfindən çağırılmış xüsusi müşavirələrdə müzakirə edilir.

2-ci mərhələdə standartın layihəsi standartlaşdırma üzrə illik plana və texniki tapşırığa uyğun olaraq işlənib hazırlanır. Əgər standartın layihəsinin işlənib hazırlanması zamanı qüvvədə olan standarta əlavələr etmək və ya onu ləğv etmək zərurəti yaranırsa, onda standartı işləyici təşkilat həmin standartla eyni vaxtda bu məsələlər üzrə əsaslandırılmış təkliflər hazırlayır və onları müvafiq təşkilatlara göndərir.

Standartın layihəsinin birinci redaksiyasının hazırlanması ilə bir vaxtda standartın vaxtında tətbiq edilməsini təmin edən tədbirlər planının layihəsi və izahat vərəqi tərtib edilir. İzahat vərəqində aşağıdakılar verilir: standartı işlənib hazırlanması üçün əsas; standartın yaradılmasında məqsəd; standartın layihəsinin işlənib hazırlanmasında başlanğıcına standartlaşdırılan obyekt haqqında olan məlumatlar; bu obyektin xarakteristikası və elmi-texniki səviyyəsi; standartın texniki-iqtisadi səmərəliliyi; standartın tətbiq edilmə vaxtı və təsir müddəti; digər standartlarla əlaqəsi; rəyə göndərilmə haqqında məlumatlar; məlumat mənbələri və digər məlumatlar. İzahat vərəqi müəssisənin rəhbəri, mövzu rəhbəri və icraçılar tərəfindən imzalanır.

Standartın layihəsinin birinci redaksiyası və onunun tətbiq olunması üçün əsas tədbirlər planı standartı hazırlayan təşkilatın rəhbəri, standartlaşdırma şöbəsinin rəhbəri, mövzu rəhbəri, onun icraçıları tərəfindən imzalanır. Müştərək icraçı təşkilatların rəhbərləri və icraçıları da (əgər varsa) bu sənədləri imzalayırlar.

Əgər standart yeni məhsulun mənimsənilməsini tələb edirsə, əsas tədbirlər planının layihəsində aşağıdakıları nəzərdə tutmaq lazımdır:

1. Lazımi texniki sənədlərin işlənib hazırlanması;
2. Yeni növ xammalın, yarımfabrikatların, materialların, komplektləşdirici hissələrin tətbiq olunması. Bu, maddi-texniki təchizat planlarının dəyişdirilməsi zərurətinə gətirib çıxarır;

3. Müəssisələrin yeni növ avadanlıqla, cihazlarla, tərtibatlarla, alətlərlə təmin olunması yaxud mövcud avadanlıqların modernləşməsinin aparılması;

4. Yeni binaların tikilməsi, istehsalat sahələrinin genişlənməsi, yeni sexlərin yaradılması;

5. Texnoloji proseslərin, ayrı-ayrı iş rejimlərinin dəyişdirilməsi, istehsalat proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması, məhsulun hazırlanma (istehsal) dəqiqliyinin yüksəldilməsi.

Rəyə göndərilməsi üçün bəyənilmiş dövlət standartlarının layihəsi izahat vərəqi, standartın tətbiqi üzrə tədbirlər planının layihəsi və təsdiq edilmiş texniki tapşırığın surəti ilə birlikdə onun standartlaşdırma planına, texniki tapşırığa və qoyulmuş tələblərə uyğunluğunu müəyyənləşdirmək üçün Azərbaycan standartlarında göndərilir. Bu orqanın məktubu ilə standartın layihəsi müəyyən edilmiş qayda üzrə rəyə göndərilir. Sahə standartının layihəsi izahat vərəqi və tədbirlər planının layihəsi ilə birlikdə müvafiq nazirliyin göstərişi ilə standartı işləyən təşkilat tərəfindən texniki tapşırıqda müəyyən edilmiş siyahı üzrə rəyə göndərilir.

3-cü mərhələdə standartın layihəsi və standartın tətbiq edilməsi üzrə əsas tədbirlər planının layihəsi üçün rəylər iki nüsxədən ibarət işləyici təşkilata göndərilir. Bu təşkilat rəylərin məlumat vərəqini tərtib edir. Əgər layihələrə iradlar yoxdursa və ya iradlar redaktə xarakteri daşıyarsa, onda layihəni hazırlayan təşkilat məlumat vərəqi əsasında standartın layihəsinin son redaksiyasını tərtib edir. Əgər layihələrə ciddi iradlar edilərsə, onda işləyici təşkilat və ya standartlaşdırma üzrə baza təşkilatı razılaşdırma müşavirəsi keçirir. Buraya maraqlı nazirliklərin, təşkilatların və müəssisələrin, həmçinin məhsulun istehlakçılarının nümayəndələri dəvət olunurlar. Qəbul edilmiş qərar protokol formasında tərtib olunur və onu müşavirənin sədri və katibi imzalayırlar. Protokolda və ya ayrıca siyahıda iştirakçıların familiyaları göstərilir. Müşavirədə qəbul

edilmiş qərara əsasən standartın layihəsinin son redaksiyası tərtib edilir.

4-cü mərhələdə standartın layihəsinin son redaksiyası təsdiqlənməyə təqdim edilməmişdən əvvəl işləyici nazirlik, standartlaşdırılan obyektlərdən asılı olaraq sifarişçi nazirliklər və zəruri hallarda dövlət nəzarəti orqanları və texniki tapşırıqda göstərilən digər təşkilatlarla razılaşdırılmalıdır. Standartın tətbiqi üzrə əsas tədbirlər planı tətbirdə iştirak edən təşkilatlarla razılaşdırılmalıdır.

Standartın layihəsi aşağıdakı sənədlərlə birlikdə təsdiq olunmaq üçün Azərdövlətstandarta təqdim edilir:

1. Standartın layihəsinə izahat vərəqi;
2. Standartı işləmək üçün hazırlanmış texniki tapşırıqın suriti;
3. Standartın layihəsinin rəyə göndərilmiş nüsxələri;
4. Layihənin razılaşdırılmasını təsdiq edən rəy və sənədlərin əsli (dövlət standartı üçün) yaxud surətləri;
5. Layihənin rəyə göndərildiyi təşkilatların siyahısı;
6. Layihənin razılaşdırılma üçün göndərilmiş təşkilatların siyahısı;
7. Azərdövlətstandartın metodikası üzrə doldurulmuş pasport;
8. Elmi-tədqiqat, konstruktor və eksperimental (əgər aparılmışdırsa) işlər haqda hesabat və ya onlardan çıxarılmış informasiya, standartlaşdırılan məhsulun təcrübi nümunəsinin və ya təcrübi partiyasının sınağının yekunları;
9. Standartın işlənilib hazırlanması zamanı istifadə olunmuş ixtiranın mətni, həmçinin patent təmizliyi;
10. Standartın layihəsində verilmiş göstəricilərin xarici ölkələrin və standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatların təklif etdikləri anoloji göstəricilərlə müqayisə edilməli (bu izahat vərəqində də verilə bilər);
11. Standartın layihəsinin baxılması üzrə müşavirənin protokolu;

12. Standartın tətbiqi üzrə əsas tədbirlər planının layihəsi;
13. Layihənin elmi-texniki ekspertiza aktı.

5-ci mərhələdə standartların layihələri əlaqədar təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə müzakirə olunur. Müzakirədən sonra standartların layihələri müvafiq təşkilatların rəhbərlərinin qərarları, əmrləri və yaxud sərəncamları ilə təsdiq edilir. Standartların layihəsi təsdiq edildikdən sonra onun həyata keçirilmə müddəti də müəyyənləşdirilir. Təsdiq edilmiş standartlar Azərbaycan dövlət standart tərəfindən qeydə alınır.

6-cı mərhələdə təsdiq olunmuş standartlar nəşr edilir və müvafiq təşkilatlara göndərilir, həmçinin, xüsusi mağazalarda satılır.

Bütün təşkilatlarda və müəssisələrdə dövlət standartının tətbiqi qaydası DÜİST 1.20-85, yoxlanılma, yenidən baxılma, dəyişikliklər edilmə və ləğv edilmə qaydaları DÜİST 1.15-85 ilə müəyyən edilir.

Standart təsdiq edildikdən sonra müvafiq nazirlik və idarələr onun tətbiqi üzrə tədbirlər planı təsdiq edirlər. Bu plan əsasında müəssisə və təşkilatlar standartın tətbiqi üzrə təşkilati-texniki tədbirlər işləyib hazırlayır və həyata keçirirlər. Standart o zaman müəssisədə tətbiq edilmiş hesab olunur ki, onunla müəyyənləşdirilmiş normalar, tələblər, qaydalar qüvvədə olan texniki sənədlərdə öz əksini tapsın və istehsalatda tam tətbiq edilsin, buraxılan məhsul standartın tələblərinə tam uyğun olsun.

Texniki tərəqqinin təsiri nəticəsində xalq təsərrüfatının bütün sahələrində buraxılan məhsullar az bir zaman keçdikdən sonra köhnəlir, yeniləri ilə əvəz edilir, yeni daha keyfiyyətli materiallar yaradılır və s. Təbii ki, belə bir şəraitdə standartlara yenidən baxılır, onlarda müəyyən dəyişikliklər edilir.

Məhsul üçün yaradılmış standartların təsir müddəti adətən 5 ildən çox olmur. Bu müddət keçdikdən sonra standartlar və texniki şərtlər yoxlanılır, köhnəlmiş göstəriciləri yeniləri ilə əvəz etmək üçün yenidən baxılırlar. Əgər yoxlama nəticəsin-

də standartda verilmiş göstəricilərin müasir tələblərə tam uyğunluğu müəyyən edilmişdirsə, onda bu cür standartların təsir müddəti yenidən 5 ilə uzadılır.

Standartların təsdiq edilmiş planlar üzrə yoxlanılmasını standartlaşdırma üzrə baş və ya baza təşkilatları, standartı işləyib hazırlamış təşkilatla birlikdə həyata keçirirlər. Yoxlamaya istehsalçı müəssisələrin və istehlakçıların, həmçinin dövlət standartlaşdırma orqanının nümayəndələri cəlb edirlər.

Yoxlama nəticəsində standartların tələblərinin müasir texniki səviyyəyə və istehlakçıların tələblərinə uyğunluğu təyin edilir, onların xarici dövlətlərin anoloji standartları ilə müqayisəsi aparılır, yenidən baxılması, dəyişikliklər edilməsi və ya ləğv edilməsi tələb olunan standartların siyahısı müəyyənləşdirilir.

Standartların yenidən baxılması, onların yoxlanılmalarının nəticələri, məhsul istehlakçılarının təklifləri, həmçinin, buraxılan məhsulun keyfiyyətinə dövlət və ya idarə nəzarətini həyata keçirən təşkilatların, elmi-texniki cəmiyyətlərin və digər ictimai təşkilatların təklifləri əsasında aparıla bilər.

Standartlarda dəyişiklik etməyi və onları ləğv etməyi yalnız onları təsdiq edən təşkilat edə bilər. Dəyişikliyin layihəsinin və ya standartın ləğv edilməsi haqda təklifin razılaşdırılması qaydası, yeni işlənən standartın layihəsinin razılaşdırılması qaydası kimidir. Əgər edilən dəyişikliklər onun digər standartlarla qarşılıqlı əlaqəsini pozmursa və yalnız standartın məzmununa təsir göstərmirsə onda bu dəyişikliklər rəyə göndərilir. Standartın layihəsindəki dəyişikliklərə yalnız standartı təsdiq etmiş təşkilatda baxılır.

Standarta daxil edilən hər bir dəyişiklik, təsdiq ediləndən sonra, ona qeydiyyat nömrəsi verilir. Dəyişikliyin təsir müddəti müəyyən edilmir. Dəyişikliklər standartın yenidən baxılmasına və ya ləğv edilməsinə qədər qüvvədə qalır. Ayrı-ayrı hallarda dəyişikliklər məhdudlaşdırılmış müddədə qəbul edilir ki, bunun haqqında da xüsusi göstəriş verilir. Dəyişiklik qəbul

ediləndən sonra standartta daxil edilir və bu standart yenidən nəşr edilir. Dəyişikliklər az olduqda isə onlar ayrıca vərəqdə çap olunur və standartta yapışdırmaq üçün göndərilir. Bu dəyişikliklər haqqında məlumat standartların informasiya göstəricilərində çap edilir.

**REGIONAL STANDARTLAŞDIRMA
STANDARTLAŞDIRMANIN DÖVLƏTLƏRARASI
SISTEMI (SDAS)**

1992-ci il martın 13-də keçmiş SSRI-yə daxil olan müstəqil dövlətlərin nümayəndələri tərəfindən standartlaşdırma sahəsində razılaşdırılmış siyasətin aparılması və əməkdaşlığın genişləndirilməsi barədə razılaşma imzalanmışdır. Həmin razılaşma MDB ölkələrinin dövlətlərarası standartlaşdırma sisteminin əsasını təşkil edir. Bu sənədə əsasən keçmiş SSRI dövründən qalan və qüvvədə olan dövlət standartları dövlətlərarası standartlar kimi qüvvədə qalır, onun etalon bazası birgə istifadə edilir, standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və metrologiya sistemlərinin qarşılıqlı tanınması üçün isə ikitərəfli razılaşma tələb edilir.

Həmin dövlətlərin hökumətləri səviyyəsində Standartlaşdırma, Metrologiya və Sertifikatlaşdırma Dövlətlərarası Şurası (SDAŞ) yaradılmışdır. Onun əsas funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

- standartlaşdırma sahəsində fəaliyyətlərin prioritet istiqamətlərinin işlənməsi;
- dövlətlərarası standartların layihələrinin təsdiqə hazırlanması;
- standartlaşdırma sahəsində əsas işlərin istiqamətlərinin müəyyən edilməsi və onların aparılması üçün xərclər smetasının tərtibi.

Şura tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar nümayəndəliyi şura üzvü olan dövlətlər üçün məcburidir. 12 MDB dövlətinin milli standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma orqanlarının rəhbərləri daxildirlər. Azərbaycan Respublikasının Dövlət

Standartlaşdırma və Metrologiya Mərkəzi (Azərdövlətstandart) həmin Şuranın üzvüdür.

Standartlaşdırmanın Dövlətlərarası Sisteminin əsas işçi orqanı- Standartlar, Metrologiya. Sertifikatlaşdırma Bürosu – Belarus Respublikasının paytaxtı olan Minsk şəhərindədir. Qəbul edilən ənənəyə görə şuranın iclasları növbə ilə razılaşmanın üzvü olan ölkələrdə keçirilir. Standartlaşdırmanın Dövlətlərarası Sisteminin fəaliyyəti nəticəsində SSRI dövründə qalan normativ-texniki sənədlərin fondu (25 min dövlət, 40 min sahə standartı, 35 min texniki-iqtisadi informasiya təsnifatları) və etalon bazası (fiziki kəmiyyətlərin 140 metroloji etalon vahidləri) saxlanmışdır.

Hazırkı dövrə qədər MDB üzvü olan dövlətlərin milli standartlaşdırma sistemlərinin qarşılıqlı tanınması prosesi bütövlükdə tamamlanmışdır.

Standartlaşdırmanın Dövlətlərarası Sisteminin işçi orqanları standartlaşdırma üzrə dövlətlərarası texniki komitələrdən (SDTK) ibarətdir. Həmin komitələr dövlətlərarası standartları işləyir və digər konkret işlər görür. 200-dən çox Standartlaşdırma üzrə texniki komitənin fəaliyyəti nəticəsində dövlət standartlarının işlənilməsi, qəbul edilmiş illik planların əsasında aparılır. Dövlətlərarası standartların və onlara dəyişikliklərin qəbul edilməsi ildə 2 dəfə keçirilən Standartlaşdırmanın Dövlətlərarası şurasının iclaslarının qərarları əsasında həyata keçirilir. Dövlətlərarası standartlaşdırma üzrə işlərin aparılması qaydalarının ümumi müddəaları DST 1.0-92 standartında verilmişdir. Standartın qəbulunun lehinə ən azı iki dövlətin nümayəndələri səs veribsə, o qəbul edilir.

Razılaşmanın üzvü olan dövlətin standartlaşdırma üzrə milli orqanı qüvvədə olan milli standartları dövlətlərarası standartların layihəsi kimi təklif edə bilər. Məsələn, son zamanlar qəbul edilmiş dövlətlərarası standartların 70%-ni Rusiya Federasiyasının standartları təşkil edir. Beş il (1992-1997-ci illər) müddətində 2500 normativ-texniki sənəd qəbul edilmişdir.

Onlar, əsasən məcburi sertifikatlaşdırmaya məruz qalan məhsullara texniki şərtlərin işlənməsinə yönəlmişdir. Qəbul olunan standartlar MDB dövlətlərinin məhsullarının beynəlxalq bazarlara çıxarılmasına imkan yaradır.

MDB dövlətləri çərçivəsində Standartlaşdırmanın Dövlətlərarası Sistemi tərəfindən aparılan işlərin nəticəsində Standartlaşdırma üzrə Beynəlxalq Təşkilat (ISO) onu standartlaşdırma üzrə beynəlxalq regional təşkilat kimi tanınmışdır. Standartlaşdırmanın Dövlətlərarası Sisteminin fəaliyyəti MDB dövlətlərinin ISO və beynəlxalq ticarət təşkilatına (BTT) qəbul olunma prosesinin tezləşməsinə xidmət edir.

AVROPA İTTİFAQI ÇƏRÇİVƏSİNDƏ STANDARTLAŞDIRMA

Müasir dövrdə ölkələrin iqtisadi inteqrasiyası güclənir, ayrı-ayrı region dövlətlərinin birləşmiş bazarları yaranır. İnteqrasiya proseslərinin ən yüksək inkişafı Avropa İttifaqı (AI) çərçivəsində müşahidə edilir. Avropa İttifaqına daxil olan dövlətlərin daxili bazarı 1993-cü il yanvarın 1-də formalaşmışdır. Bu bazar Avropa İttifaqına daxil olan 15 ölkənin təxminən 400 mln. əhalisinə xidmət edir. Avropa İttifaqı daxili bazarında ticarət üçün milli maneələrin aradan qaldırılması yolunda Avropada standartlaşdırmanın inkişafının böyük əhəmiyyəti vardır.

Hələ 1957-ci ildə Avropa İqtisadi Birliyinə daxil olan ölkələrin standartlaşdırma üzrə təşkilatlarının rəhbərləri həmin ölkələrin iqtisadi inteqrasiyasını gücləndirmək məqsəd ilə milli standartların bir-birinə uyğunlaşdırılması məsələlərini geniş müzakirə etmişdirlər. Nəticə kimi 1961-ci ildə Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi (SEN), 1972-ci ildə Elektrotexnikada Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi (SENELEK) təsis edilmişdir. Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi və Elektrotexnikada Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi çərçivəsində 239 texniki komitə (TK) fəaliyyət göstərir.

1972-ci ildə Avropa Birliyi tərəfindən texniki maneələrin aradan qaldırılmasının mühüm proqramı qəbul edilmişdir. Texniki maneələrə, əsasən, milli standartlarla beynəlxalq standartların arasında olan fərqlər daxildir. Həmin proqram çərçivəsində Avropa İttifaqı ölkələri üçün məcburi olan vahid standartlar sisteminin yardılması nəzərdə tutulurdu. Vahid standartlarda məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin normalarının müəyyən edilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Bu sahədə nümunə kimi, əsasən Almaniya Federativ Respublikasının dövlət standartları (DIN) qəbul edilirdi. Həmin standartlar üzrə hazırlanan məhsulların yüksək keyfiyyətinin təmin olunmasına zəmanət verilirdi.

Hələ 1985-ci ildə Avropa İttifaqı komissiyası etiraf edirdi ki, vahid Avropa standartlarının yaradılması işləri çox ləng gedir. Ona görə komissiya “Avropanın yaşıl kitabı” proqramını hazırladı. Həmin proqramda Avropa ölkələrinin texniki inteqrasiyasını sürətləndirmək üçün Avropada standartlaşdırmanın yenidən qurulması və inkişafı planı verilmişdir. Avropa standartlarında ən müasir texniki və texnoloji nailiyyətlər öz əksini tapmalı idi, Direktivlərdə isə Avropa qitəsinə əhali və ətraf mühit üçün təhlükə törədə bilən keyfiyyətsiz məhsulların gətirilməsinə qarşı effektiv tədbirlər göstərilirdi.

Avropa İttifaqında standartlaşdırma sahəsində köklü dəyişiklik 90-cı illərin əvvəllərində müşahidə edilməyə başladı. Əgər 1991-ci ildə Avropa İttifaqında 200 direktiv və 1200 Avropa standartları qüvvədə idisə, artıq 1993-cü ildə onların sayı 2-3 dəfə artmışdı. Hazırda Avropa İttifaqında standartlaşdırma üzrə normativ bazasına yaxşı hazırlanmış texniki normativ sənədlər, o cümlədən, Avropa standartları daxildir.

Avropa standartlarının əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onların əsasına ayrı-ayrı Avropa ölkələrinin ən yaxşı standartları qoyulur. Məsələn, fərdi kompüterlərin elektromaqnit təhlükəsizliyi üzrə yüksək texniki səviyyəli İsveç standartları bütün

dünyada məşhurdur. Həmin standartlar Avropa İttifaqının vahid standartlarının əsasına qoyulmuşdur.

Müasir dövüdə Standartlaşdırma üzrə Avropa Kmitəsi və Elektrotexnikada Standartlaşdırma üzrə Avropa Kmitəsi komitələrinin siyasəti ondan ibarətdir ki, ISO və BEK beynəlxalq standartları regional standartlar kimi daha çox istifadə edilsin. Bunun nəticəsidir ki, Avropa İttifaqı çərçivəsində qüvvədə olan normativ sənədlərin 45% ISO/BEK tərəfindən işlənmiş beynəlxalq standartlardan ibarətdir.

Digər tərəfdən Avropa İttifaqı ölkələrinin sıx inteqrasiyasının qarşıya qoyduğu məsələlər və dünya bazarında olan məhsullarının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi zərurəti çox hallarda beynəlxalq standartların burada tətbiqini çətinləşdirir. Bu proseslər həmin birlik çərçivəsində istehsalatın mərkəzləşməsinə və kooperasiyasına gətirib çıxarır ki, bu da ABŞ və Yaponiya kimi iri ölkələri regional bazarlarda sıxışdırmağa, Avropa İttifaqı ölkələrinin iqtisadi təsir dairəsini genişləndirərək, digər ölkələrin iqtisadiyyatına nüfuz etməyə şərait yaradır.

KEYFIYYƏTƏ NƏZARƏT ÜZRƏ AVROPA TƏŞKILATI

Keyfiyyətə Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatı (KNAT) 1975-ci ildə yaradılmışdır. Bu təşkilatın əsas vəzifəsi məhsulların və xidmətlərin keyfiyyətini idarə edilməsinin əsas prinsiplərini və metodlarını işləyib hazırlamaqdan və geniş tətbiq etməkdən ibarətdir. Keyfiyyətə Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatı – buraxılan məhsulların yüksək keyfiyyətinin təmin olunması məsələləri üzrə qazanılmış təcrübənin, tədqiqatların nəticələrinin və keyfiyyət üzrə milli sənədlərin mübadiləsini həyata keçirən beynəlxalq təşkilatdır.

Keyfiyyətə Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatına 25 Avropa ölkəsi daxildir. Buyndan başqa, Keyfiyyətə Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının fəaliyyətində bir sıra qeyri Avropa ölkələrinin, ABŞ, Yaponiya, Çin, Kolumbiya, Yeni Zelandiya, Çili, Ar-

gentina və Braziliyanın regional təşkilatları nümayəndələri də iştirak edirlər. Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatı standartlaşdırma və metrologiya üzrə beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən, Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası, Qanunverici Metrologiya üzrə Beynəlxalq Təşkilatla sıx əlaqə saxlayır.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının əsas fəaliyyəti konfransların, simpoziumların, seminarların təşkil edilməsi və aparılmasından, kursların təşkilindən, özünün tərkibində yaradılmış texniki komitələrdə, sahələr üzrə bölmələrdə və işçi qruplarında məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi məsələlərinə baxılmasından ibarətdir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası təşkilatları kimi qeyri-dövlət, beynəlxalq təşkilatdır. O, regional təşkilat olsa da faktiki olaraq ümumdünya təşkilatı kimi tanınır. Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatında üzvlük 4 növdür: tam səlahiyyətli, fəxri, kollektiv və fərdi. Ümumiyyətlə üzvlüyün bütün növləri üzrə Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatında Avropa, Asiya, Amerika və Afrikanın 52 ölkəsi təmsil edilmişdir.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının tam səlahiyyətli üzvü Avropa ölkələrinin standartlaşdırma və keyfiyyət üzrə milli təşkilatları ola bilər. Kollektiv üzv kimi Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatına 17 Avropa ölkəsi daxildir.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının ali rəhbər orqanı Şuradır. Şuraya onun bütün üzvləri daxildir. Şuranın iclasında təşkilatın yüksək vəzifəli şəxsləri seçilir, büdcə üzrə qərarlar qəbul edilir, texniki komitələrin, sahələr üzrə bölmələrin və digər orqanların fəaliyyətinin nəticələri müzakirə olunur. Şuranın iclasında səsvermə hüququna ancaq tam səlahiyyətli üzvlər malikdirlər. Bütün qərarlar iclasda iştirak edən üzvlərin səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının prezidenti 3 il müddətinə seçilir.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatın İcraiyyə Komitəsinə 6 nəfər - vitseprezident və keçmiş prezidentlər daxildir. İcraiyyə Komitəsi Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının fəaliyyətində ortaya çıxan bütün cari məsələləri həll edir.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatının konfransları hər il növbə ilə onun üzvü olan ölkələrdə keçirilir. Həmin konfranslarda Şuranın, texniki komitələrin, sahələr üzrə bölmələrin və işçi qrupların tərkibi seçilir və iclasları keçirilir. Konfransın materialları ümumiləşdirilir, nəşr edilir və bütün iştirakçılara göndərilir.

Keyfiyyət Nəzarət üzrə Avropa Təşkilatın daxili orqanları texniki komitələr və sahələr üzrə bölmələrdir. Hazırda orada iki texniki komitə və altı bölmə fəaliyyət göstərir. Texniki komitələr terminologiya, kadr hazırlığı, standartlaşdırma, keyfiyyət və digər problemlər üzrə yaradılmışdır. Sahə bölmələri keyfiyyət üzrə, yeyinti, avtomobil, aviakosmik sənaye və digər sahələr üzrə yaradılmışdır.

Standartlaşdırma və keyfiyyətin idarə edilməsi üzrə texniki komitə 1971-ci ildə yaradılmışdır. Hazırda bu komitə Rusiyada standartlaşdırma və keyfiyyətin idarə edilməsinin daha səmərəli inkişaf istiqamətlərinin öyrənilməsi və bu sahədə təcrübə mübadiləsi ilə məşğuldur.

Стандартлашдырма вя кейфиййятин идаря едилмяси цзря texniki komitədə aşağıdakı məsələlər öyrənilir:

1. Məhsulun keyfiyyətinin idarə edilməsi sistemləri və bu sahədə əsaslı standartlar;
2. Məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin standart metodları. Burada məhsulun keyfiyyətinə nəzarətin statistik metodlarının tətbiqi, sınaq metodlarının dəqiqliyi, sınağın nəticələri arasında qarşılıqlı əlaqə və digər məsələlərə baxılır;
3. Məhsulun sertifikatlaşdırılması və keyfiyyətin idarə edilməsi sistemləri.

Burada, əsasən, milli sertifikatlaşdırma sisteminin təşkili üzrə ölkələrin təcrübələri, müəssisənin sabit keyfiyyətə malik məhsul buraxılışına hazırlığının qiymətləndirilməsi, məhsulun sertifikatlaşdırılması və onun sınağının nəticələrinin qarşılıqlı tanınması məsələləri öyrənilir.

STANDARTLAŞDIRMA ÜZRƏ SKANDINAVIYA ÖLKƏLƏRARASI TƏŞKILATI

Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya ölkələriarası təşkilatı (INSTA) 1952-ci ildə yaradılmışdır. İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka ölkələri özlərinin standartlaşdırma üzrə milli təşkilatları ilə və onlardan əlavə həmin sahədə on başqa təşkilatlar da birlikdə Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatına daxildirlər.

Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatının əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o, ümumi Skandinaviya regionu standartları hazırlamır. Bu onunla əlaqədardır ki, həmin ölkələrin geniş xarici ticarət əlaqələri nəticəsində ixrac olunan məhsullar beynəlxalq standartlar əsasında istehsal edilir. Məsələn, Danimarka hələ 70-ci illərin əvvəllərindən milli standartlar hazırlamır və bütövlükdə beynəlxalq, yaxud ümumavropa standartlarından və digər normativ sənədlərdən istifadə edir.

Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatının əsas fəaliyyəti –Skandinaviya ölkələrinin milli standartlarının bir-birinə uyğunlaşdırılması, milli normativ sənədlərdə texniki tələblərin unifikasiyasına nail olunması, standartlaşdırma işləri üzrə geniş informasiya və təcrübə mübadiləsi, Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası, Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi və digər təşkilatların üzvü olan ölkələrdə razılaşdırılmış birgə mövqelərin müəyyənləşdirilməsi məsələlərinə yönəldilmişdir.

Standartların uyğunlaşdırılmasında Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatının mütəxəssisləri «4F» qaydalarına əsaslanırlar: **Forruker** (istehlakçı), **Forskrifter** (təhlükəsizlik), **Forsksming** (tədqiqatların nəticələri).

İşlənən normativ sənədlərin əsası kimi Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı və Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının beynəlxalq standartları, Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi və Elektrotexnikada Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi standartları və normativ sənədləri götürülür. İşlənən normativ sənədlərin layihələri Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatının üzvü olan ölkələrin hamısı tərəfindən təsdiq edildikdən sonra həmin ölkələrin milli standartları kimi qəbul edilir.

Başqa regional təşkilatlar kimi Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatı da Skandinaviya regionunda və Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdə texniki problemlərin aradan qaldırılması sahəsində geniş fəaliyyət göstərir. Həmin problemlərin əsas həlli yolları-standartların bir-birinə uyğunlaşdırılması, sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınması, məhsulun uyğunluğunun standartlaşdırılmasının vahid sisteminin yaradılması və s.-dən ibarətdir. Bu işlərin aparılmasında İsveç, Norveç və Danimarkanın xüsusi rolu vardır. Regional ticarətin aparılmasında maneələrin aradan qaldırılması üzrə xüsusi proqram hazırlanmışdır.

Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatının üzvü olan ölkələrin müvafiq milli təşkilatlarının informasiya təminatı üçün uyğunlaşdırılmış standartların kataloqları nəşr edilir. Standartlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələriarası Təşkilatının fəaliyyəti barədə məlumatlar standartlaşdırma üzrə milli jurnallarda və Standartlaşdırma üzrə Panamerika Komitəsinin bülletenində dərc edilir.

Milli standartların uyğunlaşdırılmasının prioritet sahələrinə maşın və dəzgahqayırma, iş yerlərinin təhlükəsizliyi, yanğına qarşı ləvazimatın etibarlılığı və təhlükəsizliyi aiddir.

CƏNUB-ŞƏRQİ ASIYA ÖLKƏLƏRİNİN BEYNƏLXALQ ASSOSIASIYASI

Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Beynəlxalq Assosiasiyası (ASEAN) 1994-cü ildə standartlaşdırma və keyfiyyət üzrə Məsləhət Komitəsi yaratmışdır. Həmin regional təşkilata Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Beynəlxalq Assosiasiyasının üzvü olan ölkələrin - Malaziya, Tayland, Indoneziya, Sinqapur, Filippin, Bruney-Darüssəlam və Vyetnamın standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə milli təşkilatları və sənaye-ticarət palataları daxildir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu ölkələrin çoxunda milli standartlaşdırma və beynəlxalq standartların tətbiqi yüksək səviyyədədir.

Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Beynəlxalq Assosiasiyasının üzvü olan ölkələrin məsləhət komitəsinə daxil olan milli təşkilatların əksəriyyəti dövlətə məxsusdur və onların işləri dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir. Yalnız Sinqapurun Standartlaşdırma Orqanı olan SISIR özü-özünü maliyyələşdirir. Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Beynəlxalq Assosiasiyasının ölkələrinin milli standartları, əsasən, könüllü xarakter daşıyır (Malaziyada-100%, Indoneziya və Taylandda-97%, Filippində-95%, Sinqaporda-91%). Yalnız birbaşa texniki qanun şəklində işləyəndə standartlar məcburi status alır.

Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Beynəlxalq Assosiasiyası ölkələrinin hamısı ISO 9000 seriyalı beynəlxalq standartları “Üzvlüyün dəyişməsi” metodu ilə istifadə edirlər. Sinqapur xidmətin keyfiyyətinin idarə edilməsi üzrə ISO 14000 seriyalı beynəlxalq standartları tətbiq edir. Ümumilikdə götürüldə, standartlaşdırma və keyfiyyət üzrə Məsləhət Komitəsi tərəfindən idarə olunan Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Beynəlxalq

Assosiasiyası ölkələri Regional Standartlaşdırma Təşkilatı, standartlaşdırma sahəsində müsbət nəticələr əldə etmişdir.

Məsləhət Komitəsi standartlaşdırma və keyfiyyət üzrə ümumi məsələlərin həllinə baxır, sənayenin dövlət və xüsusi sektorlarında standartlaşdırmada daha konkret məsələləri həll edir və həmin sahədə informasiya təminatı üzrə fəaliyyət göstərir.

Komitənin fəaliyyətinin praktiki hissəsi üç işçi qrupu tərəfindən həyata keçirilir:

1. *Standartlaşdırma və informasiya qrupu*-standartlaşdırma və standartların uyğunlaşdırılması üzrə milli təşkilatlar arasında informasiya mübadiləsi sistemi yaradır;

2. *Uyğunluğun təsdiqi qrupu*-milli sertifikatlaşdırma sistemlərinin və məhsulun uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin eyni qaydaya salınmasını, keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılmasının nəticələrinin qarşılıqlı tanınması məsələlərini həll edir;

3. *Sınaqlar və yoxlanış qrupu*-ölçü cihazlarının sınaqlarının və yoxlanmasının nəticələrinin qarşılıqlı tanınması prinsiplərinin işlənməsi və digər metrologiya məsələlərini həll edir.

STANDARTLAŞDIRMA ÜZRƏ PANAMERIKA KOMİTƏSİ

Standartlaşdırma üzrə Panamerika Komitəsi (KOPANT) 1961-ci ildə yaradılmışdır. Бу комитетяя Argentina, Boliviya, Braziliya, Çili, Kolumbiya, Kosta-Rika, Ekvador, Trinidad-Tabaqo, Uruqvay, Venesuela, Salvador, Qvatemala, Honduras və Nikaraquanın milli təşkilatları daxildir.

Regional ticarətdə bütün texniki maneələrin aradan qaldırılması Standartlaşdırma üzrə Panamerika Komitəsinin əsas məqsədidir. Bunun üçün o, regional standartların işlənilib geniş tətbiq edilməsi, onların beynəlxalq standartların tələblərinə uyğunlaşdırılması, elmi-texniki nailiyyətlərin standartlaşdırmada

geniş istifadə edilməsi istiqamətlərində təşkilat üzvü olan ölkələrin sıx əməkdaşlığını təmin edir, Latin Amerikasına ölkələrinin ISO və BEK beynəlxalq təşkilatlarının işində aktivləşməsi və regional normativ sənədlərin beynəlxalq təşkilatların tələblərinə uyğunlaşdırılması və digər sahələrdə geniş fəaliyyət göstərir.

Standartlaşdırma üzrə Panamerika Komitəsi bunlardan əlavə üzvü olan ölkələrin standartlaşdırma üzrə milli təşkilatlarının işinin təkmilləşdirilməsi, orada işləyən mütəxəssislərin təhsili və ixtisaslarının artırılması sahələrində də fəaliyyət göstərir. Bilavasitə onun təşkili və iştirakı ilə həmin regionun ölkələri metrik ölçü sistemində keçmişlər.

Standartlaşdırma üzrə Panamerika Komitəsinin baş orqanı üzvü olan ölkələrin nümayəndələri tərəfindən təşkil edilən Baş Assambleyadır. Orada üç il müddətinə İcra Şurası, icra katibi və texniki koordinasiya katibliyi seçilir. İşçi orqanlar olan texniki komitələrin fəaliyyətləri xüsusi komissiyalar tərəfindən koordinasiya edilir.

STANDARTLAŞDIRMA ÜZRƏ BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLAR

Beynəlxalq standartlaşdırma sahəsində Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (ISO) və Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası (BEK) və Beynəlxalq Elektrik Rabitəsi İttifaqı (BERI) fəaliyyət göstərir.

STANDARTLAŞDIRMA SAHƏSİNDƏ BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIĞIN ƏHƏMİYYƏTİ

Beynəlxalq əlaqələrin durmadan genişlənməsi standartlaşdırmanın ayrı-ayrı ölkələrin və regionların çərçivəsində qalmasına imkan vermir. Müxtəlif ölkələrin elmi-texniki əməkdaşlığında, iqtisadi və ticarət əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində beynəlxalq standartlaşdırma mühüm rol oynayır. Eyni

çeşidli məhsullara milli standartların tələblərinin müxtəlifliyi dünya bazarında beynəlxalq ticarətin inkişafına önəmli əngəllər törədir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq ticarətin artım tempi 3-4 dəfə milli iqtisadiyyatların artım tempindən yüksəkdir.

Məsələn, 60-cı illərdə televizorlara ABŞ ilə bir çox başqa ölkələrin standartlarında yaranan müxtəliflik, ABŞ-da istehsal edilən televizorların başqa ölkələrə ixracatına imkan vermirdi. Hollandiya şirkəti "Filips" həmin dövüdə istehsal etdiyi radioqəbulediciləri gərginliyə, tezliyə və cərəyanın gücünə görə ixrac etdiyi ölkələrin tələbi əsasında 12 müxtəlif variantda hazırlayırdı. Bunun nəticəsində şirkət konstruktiv sxemləri dəyişməyə və çoxlu miqdarda əlavə detallardan, avadanlıqlardan, nəzarət-ölçü cihazlarından istifadə etməyə məcbur olurdu. Göstərilən səbəblər üzərində məhsulun maya dəyəri artır, rəqabət qabiliyyəti isə aşağı düşürdü.

Başqa bir misal. Avropa ölkələrinin vahid ölçü sistemi olan metrik sistemə keçməmişdən əvvəl, İngiltərədə istifadə edilən düym ölçü sistemi, SSRI-dən oraya meşə-ağac məhsullarının ixracına çox ciddi əngəllər törədirdi. Sonradan İngiltərənin metrik ölçü sisteminə keçməsi bu çətinlikləri aradan qaldırırdı.

Beynəlxalq ticarətin problemlərinin həllində standartlaşdırmanın kommunikasiya funksiyaları əhəmiyyətli rol oynayır. O, ölkələr arasında məhsulların, enerji daşıyıcılarının hərəkətinə, informasiya mübadiləsinə çox əlverişli şərait yaradır. Standartlaşdırma sahəsində beynəlxalq elmi-texniki əməkdaşlığın əsas vəzifəsi, müxtəlif ölkələrin milli standartlaşdırma sistemini beynəlxalq, regional və inkişaf etmiş aparıcı ölkələrin milli standartlaşdırma sistemlərinə uyğunlaşdırmaqdan və bu sahədə dünyanın qabaqcıl təcrübəsindən, elm və texnikanın son nailiyyətlərindən istifadə etməkdən ibarətdir. Həmin vəzifələri yerinə yetirmək üçün standartlaşdırmanın beynəlxalq və regional təşkilatları geniş və hərtərəfli fəaliyyət göstərir, bütün

sahələrdə beynəlxalq və regional standartlar işləyib təsdiq edir, normativ-texniki sənədlər hazırlayıb geniş yayır.

Buna görə də müasir milli standartları işləyib hazırlayan zaman standartlaşdırma üzrə beynəlxalq və regional təşkilatların normativ sənədləri və təklifləri nəzərə alınır. Bunun nəticəsində müxtəlif ölkələrdə hazırlanan maşın qovşaqlarının və hissələrinin qarşılıqlı əvəz olunmasını, məhsulların keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsini, onların rəqabət qabiliyyətlərinin artmasını təmin etmək mümkün olur, ölkələr arasında elmi-texniki və ticarət əlaqələrinin genişlənməsinə şərait yaranır.

BEYNƏLXALQ STANDARTLAŞDIRMA TƏŞKILATI

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı – standartlaşdırma məsələləri ilə məşğul olan ən iri beynəlxalq təşkilatdır. Bu təşkilat standartlaşdırma sahəsində əsas terminləri işləyib qəbul etmişdir. Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı 1926-cı ildə Praqa şəhərində yaradılmışdır. O vaxt həmin təşkilata 20 dövlət daxil idi və o, Standartlaşdırmaq üzrə Beynəlxalq Assosiasiya (ISA) adlandırılmışdır. İkinci Dünya Müharibəsi dövründə Standartlaşdırmaq üzrə Beynəlxalq Assosiasiya öz fəaliyyətini dayandırdı. Müharibədən sonra 14 oktyabr 1946-cı ildə Londonda Standartlaşdırmaq üzrə Beynəlxalq Təşkilat yarandı və 1947-ci ildən fəaliyyətə başladı.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, elektritexnika və elektronika sahələrindən başqa bütün sahələrdə standartlaşdırma üzrə geniş fəaliyyət göstərir. 1999-cu ilin yanvarından ISO təşkilatında 178 ölkə fəaliyyət göstərir. Keçmiş SSRİ həmin təşkilatın yaradıcılarından biri idi. ISO təşkilatının vəsait fondu onun üzvü olan ölkələrin üzvlük haqlarından, nəşr olunmuş standartların və digər sənədlərin satışından əldə edilmiş vəsaitlərdən formalaşır.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının Nizamnaməsində onun məqsədi aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir: «Təşki-

latın məqsədi beynəlxalq əmtəə-mal mübadiləsini asanlaşdırmaq və həmçinin elmi, texniki və iqtisadi fəaliyyət sahəsində qarşılıqlı əlaqələri genişləndirmək üçün dünya miqyasında standartlaşdırmanın inkişafına kömək etməkdir».

Beləliklə, Beynəlxalq Standartlaşdırma təşkilatı dünya səviyyəsində əldə edilmiş elmi-texniki nailiyyətlərə cavab verən beynəlxalq standartlar yaradıb tətbiq etmək yolu ilə elmin, texnikanın və iqtisadiyyatın bütün sahələrində geniş beynəlxalq əməkdaşlığa kömək edir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma təşkilatı rəhbər və işçi orqanlardan ibarətdir. Rəhbər orqanlara ali orqan sayılan Baş Məclis, Şura, Şura komitələri və Beynəlxalq Katiblik aiddir. Onun rəsmi şəxsləri prezident, vitse-prezident, xəzinədar və baş katib hesab edilir.

Baş məclisin sessiyaları arasındakı üç il müddətində Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının işinə onun üzvü olan dövlətlərin standartlaşdırma üzrə milli təşkilatlarının nümayəndələrindən ibarət Şura rəhbərlik edir. Həmin Şuranın ən azı ildə bir dəfə keçirilən iclaslarında texniki icra orqanlarının strukturu, təsdiq edilmiş beynəlxalq standartların və digər normativ sənədlərin çap olunması məsələlərinə baxılır, icra orqanlarının üzvləri, texniki komitələrin sədrləri təyin edilir. Şuranın nəzdində yaradılmış İcra Bürosu Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının texniki komitələrinin fəaliyyətinə rəhbərlik edir.

Beynəlxalq standartların layihələri texniki komitələrin işçi qrupları tərəfindən işlənir. Texniki komitələr (TK) texnikanın konkret sahələri üzrə işləyən komitələrə və ümumi komitələrə bölünürlər. Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatınıdakı 26 ümumi texniki komitə sahələrarası məsələlərin həlli üzrə fəaliyyət göstərir. Onlara misal olaraq TK10- «Texniki çertyojlar», TK12- «Ölçü vahidləri», TK19- «Üstün tutulan ədədlər», TK37- «Terminologiya» və s. göstərmək olar.

Qalan 140 texniki komitə texnikanın konkret sahələrində fəaliyyət göstərir. Məsələn, TK22- «Avtomobillər», TK39-

«Dəzgahlar» və s. Böyük sahələri əhatə edən komitələrin (kimya, aviakosmik texnika və b.) nəzdində yarımkomitələr (YK) və işçi qruplar (IQ) yaradılmışdır.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının hər bir üzvü texniki komitələrin işində maraq dairəsindən asılı olaraq özünün iştirak statusunu müəyyən edir. Üzvlük aktiv və yaxud müşahidəçi formasında ola bilər. Beynəlxalq standartın layihəsi Texniki komitələrin aktiv üzvlərinin 75 faizinn səs çoxluğu ilə qəbul edilmiş hesab edilir. 2000-ci ildə 12000 Beynəlxalq standart qüvvədə idi. Onların 75 faizi məhsulların sınaq metodlarına aid olaraq əsaslı standartlar hesab edilir.

Beynəlxalq standartlaşdırma təcrübəsində məhsullara standartların işlənməsi zamanı məhsulların sınaqlarının vahid metodlarının qəbul olunmasına, markalanma və terminologiya tələblərinə xüsusi diqqət yetirilir. Bunsuz məhsulun hansı ölkədə hazırlanmasından asılı olmayaraq istehsalçı ilə istehlakçının bir-birini anlamaları və ticarət əlaqələri mümkün deyil. Beynəlxalq standartda bunlardan əlavə məhsulun insanların sağlamlığına və həyatına, ətraf mühitin təhlükəsizliyinə, qarşılıqlı əvəz olunmasına və texniki uyğunluğuna da tələblər qoyulur. Konkret məhsulun keyfiyyətinə dair başqa tələblərin beynəlxalq standartda göstərilməsi məqsədəuyğun hesab edilmir. Konkret məhsula konkret keyfiyyət normaları istehlakçı ilə bağlanan kontraktlarda göstərilən qiymətlərlə tənzimlənir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının ümumi və sahələrarası texniki komitələrin fəaliyyətlərinin ən əhəmiyyətli nəticələrindən ölçü vahidlərinin beynəlxalq sistemini, yivlərin metrik sistemini, bütün növ nəqliyyat vasitələri ilə daşınan yüklər üçün konteynerlərin konstruksiyalarını və standart ölçüləri sistemini göstərmək olar. İndiki dövüdə 1979-cu ildə yaradılmış TK176 “Keyfiyyətin təminat sistemi” adlanan işi xüsusən diqqətəlayiqdir. Onun məqsədi keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminin əsaslı prinsiplərinin standartlaşdırılmasından

ibarətdir. 1987-ci ildə ISO standartlarının 9000 seriyasından dörd standartın ilk nümunələri dərc edilmişdir.

Hazırki dövüdə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının işçi orqanları kimi 175 texniki komitələr, 576 yarımkomitələr, 2075 işçi qrupu fəaliyyət göstərir. Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı Şurasının digər orqanları: Plan Komitəsi (PLAKO), Məhsulun Standartlara Uyğunluğunun Qiymətləndirilməsi üzrə Komitə (KASKO), İstehlak Məsələləri üzrə Komitə (KOPOLKO), İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrə yardım Komitəsi (DEVKO), Informasiya üzrə Komitə (INFKO), Standart Nümunələr üzrə Komitə (REMKO), Standartlaşdırmanın Elmi Prinsiplərini Öyrənmək üzrə Komitə (STAKO) фяалийят эюстярир.

Plan Komitəsi ISO-nun texniki fəaliyyətinin təşkili, koordinasiyası və planlaşdırılması məsələləri üzrə Şuraya təkliflər hazırlayır. Komitə yeni texniki komitələrin yaradılması və mövcud komitələrin byraxılması üzrə təkliflərə baxır, texniki işlərin direktivlərinin dəyişdirilməsinə dair təkliflər verir. Şuranın göstərişi əsasında texniki komitələrin adlarını təsdiq edir və onların fəaliyyət sahələrini müəyyənləşdirir.

Müxtəlif sahələrin standartlaşdırma işlərinin koordinasiyası üçün Plan Komitəsinin nəzdində marağı olan ölkələrin aparıcı mütəxəssislərindən ibarət məsləhət qrupları yaradılmışdır. Bu qruplar öyrənilən problemlərin həlli üçün təkliflər hazırlayırlar. Məsələn, kimyəvi və fiziki-kimyəvi sınaq metodları üzrə, metallar üzrə, enerji mənbələri və onun konservasiyası üzrə, metrologiya üzrə, tibb avadanlıqları üzrə, tikinti üzrə və s.

Məhsulun Standartlara Uyğunluğunun Qiymətləndirilməsi üzrə Komitə. 70-ci illərin əvvəllərində inkişaf etmiş ölkələrdə sertifikatlaşdırma sistemləri və müstəqil sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri) şəbəkəsi yaradılmağa başlamışdı. Məhsulun Standartlara Uyğunluğunun Qiymətləndirilməsi üzrə Komitəsi sertifikatlaşdırma işlərinin bütün ölkələrdə eyni qaydada

aparılmasını təmin etmək üçün vahid qaydada beynəlxalq tövsiyələr hazırladı. Həmin tövsiyələr ölkələr arasında ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsinə və maneələrin aradan qaldırılmasına təkan verdi. Beynəlxalq tövsiyələrdə ölkələrdə sınaq mərkəzlərinin təşkili, onlara qoyulan tələblər, sertifikatlaşdırılmış məhsulların nişanlanması qaydaları, sertifikatlaşdırma sisteminə rəhbərliyi həyata keçirən orqanların səlahiyyətləri və vəzifələri göstərilir. Sertifikatlaşdırma üzrə tövsiyələri komitənin nəzdində xüsusi işçi qrupları hazırlayır (terminologiya üzrə işçi qrup, sınaq protokolları üzrə işçi qrup, məhsulun standart tələblərinə uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi üzrə işçi qrupu)

Məhsulun Standartlara Uyğunluğunun Qiymətləndirilməsi üzrə Komitə milli sertifikatlaşdırma sistemlərinin təhlilini aparır. Məsələn, 1970-ci ildə “Milli uyğunluğun nişanları toplusu”, 1980-ci ildə “Sertifikatlaşdırma prinsipləri və praktika” adları altında bukletlər nəşr etdirmişdir. Bukletlərdə müxtəlif ölkələrdə tətbiq edilən sertifikatlaşdırma növlərinin təhlili, iqtisadi səmərəliliyi, konkret şəraitdən asılı olaraq onun növünün seçilməsinin məqsədəuyğunluğu araşdırılır. Məhsulun Standartlara Uyğunluğunun Qiymətləndirilməsi üzrə Komitənin fəaliyyətinin nəticələri, milli sertifikatlaşdırma sistemlərini təzə yaradan ölkələr üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Istehlak Məsələləri üzrə Komitənin vəzifələrinə aşağıdakılar daxildir:

- standartlaşdırma sahəsində istehlakçılara tövsiyələrin işlənilib hazırlanması və öyrədilməsi;
- istehlakçılara məhsulun standartlaşdırılmasından iqtisadi səmərə almaları və onların beynəlxalq standartlaşdırmada iştirak etmələrini təmin edən tədbirlərin hazırlanması;
- istehlak mallarının standartlaşdırılması və həmin işlərdə istehlakçının iştirakı, onların milli və beynəlxalq standartlaşdırmada iştirak etmə təcrübələrinin təhlili;

- istehlakçıların marağına toxunan məsələlər üzrə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının digər orqanları ilə daimi əlaqələrin saxlanması.

Komitə tərəfindən istehlak mallarının müqayisəli sınaqlarının aparılması üzrə rəhbər sənədlər və informasiya materialları, malların istismar xarakteristikalarının ölçülməsinin standart metodları işlənib nəşr edilmişdir.

Beynəlxalq standartlaşdırma sahəsində koordinasiya fəaliyyətini Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı sistemində yaradılmış *Informasiya üzrə komitə* yerinə yetirir. Onun vəzifələrinə daxildir:

- kompüterlərdən istifadə etməklə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının informasiya mərkəzinin normal və fasiləsiz işini təmin etmək;

- Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının üzvü olan ölkələrin informasiya mərkəzlərinin standartlaşdırma sahəsində informasiya təminatı və işlərinin koordinasiyası;

- standartların və digər normativ-texniki sənədlərin avtomatlaşdırılmış işlənməsi üçün onların sinifləşdirilməsi və indeksləşdirilməsi üzrə işlərin yerinə yetirilməsi və tövsiyələrin işlənib hazırlanması;

- beynəlxalq standartların və digər normativ-texniki sənədlərin informasiya sistemləri üzrə geniş yayılması və tətbiq edilməsinə hər cür şərait yaradılması.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatında qəbul edilmiş sazişə əsasən, onun üzvü olan hər bir ölkə özünün milli standartlarının nüsxələrini digər üzv dövlətlərə göndərirlər. Lazımi standartlar haqqında informasiya axtarışını səmərəli təşkil etmək üçün, Informasiya üzrə komitənin nəzdində Standart Sorğu Məlumatları üzrə Informasiya Şəbəkəsi adlanan informasiya şəbəkəsi yaradılmışdır. Rəsmi dilləri-İngilis, Fransız və Rus dilləridir. Beynəlxalq standartların ümumi massivinin 70 faizi Rus dilinə tərcümə edilmişdir.

Inkişaf Etməkdə Olan Ölkələrə Yardım Komitəsi aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- inkişaf etməkdə olan ölkələrin standartlaşdırma və onunla əlaqəli keyfiyyətə nəzarət, metrologiya, sertifikatlaşdırma sahələri üzrə tələbatını müəyyənləşdirmək, həmin işlərin yerinə yetirilməsində onlara yardım göstərmək;

- standartlaşdırma və onunla qarşılıqlı əlaqəli sahələrin xüsusiyyətlərini inkişaf etməkdə olan ölkələrdə geniş müzakirə etmək, onlara sənaye baxımından inkişaf etmiş aparıcı ölkələrin həmin sahədə qabaqcıl təcrübələrindən istifadə edə bilmək üçün hər cür şərait yaratmaq.

Bu işlər Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) xüsusi agentliyi və digər beynəlxalq təşkilatlar ilə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilir.

Standartlaşdırma və məhsulun keyfiyyətinin idarə olunması məsələlərinin həllində inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardım məqsəd ilə BMT-nin büdcəsi hesabına, hər regionda onun regional nümayəndələri təyin edilmişdir. Bu cür nümayəndəликляр Latın Amerikasında, Afrikada (Kipr də daxil olmaqla), Cənub-Şərqi Asiyada, Ərəb ölkələri regionunda (Türkiyə də daxil olmaqla) və Cənubi Asiyada (Iran da daxil olmaqla) fəaliyyət göstərir.

Standart Nümunələr Üzrə Komitə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının texniki komitələri üçün rəhbər sənədlər hazırlamaqla məşğuldur. Bu komitə tərəfindən aşağıdakı rəhbər sənədlər işlənib nəşr edilmişdir:

- «beynəlxalq standartlarda standart nümunələrə istinadlar»;

- «Standart nümunələrə aid terminlər və təyinlər»;

- «Standart nümunələrin şəhadətnamələrinin məzmunu»;

- «Standart nümunələrin attestasiyası. Ümumi və statistik prinsiplər».

Standart Nümunələr üzrə Komitə bunlardan əlavə standart nümunələr üzrə sorğu kitabı hazırlamış və nəşr etdirilmişdir.

Standartlaşdırmanın Elmi Prinsiplərinin Öyrənilməsi üzrə Komitə. By комитя həmin sahədə tövsiyələr və digər sənədlər hazırlayır. Komitə beynəlxalq standartların ölkələrdə tətbiqi üzrə bir sıra rəhbər sənədlər işləyərək nəşr etdirilmişdir. Həmin sənədlərdən hazırda dünyanın bir çox ölkələrində geniş istifadə edilir. Bundan əlavə komitə «Standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası sahəsində terminologiya üzrə rəhbərlik» adlı normativ sənəd hazırlamışdır.

Standartlaşdırmanın Elmi Prinsiplərinin Öyrənilməsi üzrə Komitə beynəlxalq standartlaşdırmanın perspektiv inkişaf məsələləri üzrə seminarlar təşkil edir, ölkələr arasında ticarətin inkişafı üçün beynəlxalq standartların tətbiqi sahəsində bir çox işlər görür.

Qeyd edildiyi kimi Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının əsas fəaliyyət sahəsi beynəlxalq standartlar işləyib hazırlamaqdır. Ona görə də bu təşkilatın əsas işçi struktur bölmələri texnikanın müxtəlif sahələri üzrə (elektrotexnika və elektronikadan başqa) texniki komitələr, yarımkomitələr və işçi qruplardır. Bu bölmələrdə 2500-dən çox mütəxəssis fəaliyyət göstərir.

Beynəlxalq standartların tətbiqi bütün ölkələr üçün məcburi deyil. Hər bir ölkə özündə beynəlxalq standartları öz istəyi ilə tam, yaxud ayrı-ayrı hissələrlə tətbiq edə bilər. Lakin dünya bazarlarında kəskin rəqabət şəraitində istehsalçılar çalışırlar ki, onların istehsal etdikləri məhsullar yüksək keyfiyyətə və rəqabət qabiliyyətinə malik olsun, onların beynəlxalq standartlara uyğunluğu geniş reklam edilsin. Odur ki, bu ölkələr məcburiyyət qarşısında qalaraq ISO və digər beynəlxalq təşkilatların standartlarını tətbiq edirlər. Buna görə də, beynəlxalq standartları işləyən zaman inkişaf etmiş ölkələrin iri şirkətləri arasında, onlar üçün sərfəli olan şəkildə, standartlara tələblərin və qaydaların daxil edilməsi uğrunda kəskin mübarizə gedir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hər bir məhsul növü üçün beynəlxalq standart yalnız o vaxt yaradılır ki, bu cür standartlar ölkələr arasında ticarətin genişlənməsi üçün vacibdir, yaxud onlar adamların təhlükəsizliyinin və sağlamlığının təmin olunmasına, ətraf mühitin qorunmasına yönəldilmişdir.

ISO standartlarının yalnız 20 faizində konkret məhsullara dair tələblər qoyulur. Normativ sənədlərin əsas kütləsində təhlükəsizlik, qarşılıqlı əvəzolunma, texniki uyğunluq, məhsulun sınaq metodlarına tələblər öz əksini tapır.

Beynəlxalq standartların məzmununa da müəyyən tələblər qoyulur. Məlumdur ki, konkret məhsul üçün standart həmin məhsula olan texniki tələbləri, bu tələblərin ölçülməsi və sınaq metodlarını nəzərdə tutmalıdır. Odur ki, məhsula beynəlxalq standart hazırlayan zaman, məhsulun sınağı üçün vahid sınaq metodları müəyyən edilməlidir. Həmin beynəlxalq standart məhsulun harada və kim tərəfindən istehsal olunmasından asılı olmayaraq, onun keyfiyyət göstəricilərinin obyektiv müəyyən edilməsinə, qablaşdırılmasına, nişanlanmasına, saxlanmasına konkret tələblərin qoyulmasını təmin edir. Bundan əlavə standartda vahid terminologiyadan istifadə olunur ki, istehsalçı ilə istehlakçı arasında anlaşma yaransın.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının fəaliyyətinin ilk iki on illiyi ərzində beynəlxalq standartların istiqaməti, əsasən, ümumtexniki, sahələrarası və xammal üçün standartların yaradılmasına yönəldilmişdir. Buna misal olaraq Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı tərəfindən yivlərin metrik sisteminin yaradılmasını, bütün növ nəqliyyat vasitələri ilə yüklərin daşınması üçün konteynerlərin standart konstruksiyaları və ölçüləri sisteminin yaradılmasını, yaxud ISO-1000 standartına daxil edilmiş ölçü vahidləri (BS) sisteminin yaradılmasını göstərmək olar.

Son zamanlar bir çox ölkələrdə maşınqayırma sənayesinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq onun ayrı-ayrı sahələrinin məhsullarının standartlaşdırılmasına daha çox fikir verilir. Çünki bu

məhsulların beynəlxalq ticarətdə xüsusi çəkisi ildən-ilə artır. Digər sahələrin də inkişafında elmi-texniki tərəqqinin rolunun artması, ölkələr arasında yeni əməkdaşlıq formalarının yaranmasına gətirib çıxarır və bununla əlaqədar ISO-nun fəaliyyəti daim genişlənir və inkişaf edir. Son illər məhsulun keyfiyyətinin təmin olunmasına daha çox diqqət yetirilir.

Qeyd edildiyi kimi ISO standartlarının ölkələrdə tətbiqi məcburi deyil. Xarici mütəxəssislərin fikrincə, dünyanın sənaye baxımından inkişaf etmiş ölkələri ISO standartları massivinin (10 mindən çox) 70-80 faizini tam tətbiq edirlər. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq standartların tətbiq edilmə dərəcəsi ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlifdir. Xarici ticarətdən çox. Asılı olan ölkələr ISO və digər beynəlxalq təşkilatların standartlarını daha geniş tətbiq edirlər. Həmin ölkələr arasında Hollandiya, Belçika, Avstriya, Danimarka, Türkiyə və digər ölkələri göstərmək olar. Bu ölkələrdə ümumi istehsal həcmnin 40-50 faizi xarici ticarətin payına düşür. Ona görə də onlar beynəlxalq standartların qüvvədə olduğu sahələrdə özlərinin milli standartlarını yaratmışlar.

Hazırda bütün dünyada istifadə edilən beynəlxalq ISO standartlarının ümumi sayı 10 mindən artıqdır. Hər il 500-600 beynəlxalq ISO standartlarına yenidən baxılıb qəbul edilir.

Aşağıda beynəlxalq standartlaşdırmanın obyektləri və faiz hesabı ilə obyektlər üzrə standartların sayı göstərilir: maşınqayırma-29, kimya-13, qeyri-metal materiallar-12, mədən və metallar-9, informasiya texnikası-8, kənd təsərrüfatı-8, tikinti-4, xüsusi texnika-3, sağlamlığın mühafizəsi-3, əsaslı standartlar-3, ətraf mühit-3, qablaşdırma və nəqliyyat-2.

Beynəlxalq standartlar özlərinin konkret fəaliyyət sistemləri üzrə ixtisaslaşmış texniki komitələr, yarımkomitələr və işçi qruplar tərəfindən işlənib təsdiq edilir. 1998-ci ildə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı daxilində, beynəlxalq standartlaşdırma -185 Texniki Komitə, 636 Yarımkomitə, 2097 İşçi qrupu tərəfindən aparılırdı. Texniki Komitə və Yarımkomitə işlə-

rinin aparılması üçün katibliyin icra edilməsində 35 üzv-komitə iştirak edir. Məsələn, Rusiyaya 10 Texniki Komitə, 31 Yarımkomitə və 10 İşçi qrupu həvalə edilmişdir. Katibliyin aparılmasından əlavə marağında olan üzv-komitə hər bir Texniki Komitə və Yarımkomitə işində aktiv iştirak edə bilər, yaxud müşahidəçi ola bilər. Актив üzlük statusu Р, мцшащидячи üzlük statusu О hesab edilir. Məsələn, Rusiya 1996-cı ildə 145 Texniki Komitənin Р statuslu - aktiv üzvü, 16 Texniki Komitənin О statuslu - müşahidəçi üzvü idi.

Üzv-komitə, Texniki komitə, Baş Məclisin komitəsi, yaxud ISO-nun üzvü olmayan başqa təşkilat beynəlxalq standartın işlənməsinə dair ISO-nun baş katibinin adına sifariş göndərir. Baş katib üzv komitələrlə razılaşdıqdan sonra uyğun Texniki Komitənin yaradılması barədə təklifi, belə təklifləri idarə edən texniki büroya göndərir. Təklif üzv-komitələrin adı səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Bundan əlavə gərək rəhbəredici texniki büro gələcəkdə təsdiq olunacaq standartın beynəlxalq əhəmiyyətinə əmin olsun. İş zamanı yaranan bütün mübahisəli məsələlər Texniki Komitənin fəaliyyətində aktiv iştirak edən üzv-komitələrin разылыг əsasında həll edilir.

Standartın layihəsinə dair разылыгə gəldikdən sonra Texniki Komitədə onun qeydiyyatı алынмасы və üzv-komitələrdə səsə qoyulmağa göndərilməsi üçün mərkəzi katibliyə ünvanlayırlar. Əgər standartın layihəsinə 75 faiz səs verilibsə, o beynəlxalq standart statusu ilə çap edilir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının texniki işlərində dünyanın müxtəlif ölkələrindən 30 mindən çox ekspert iştirak edir. ISO təşkilatının başqa iri beynəlxalq təşkilatlar arasında çox böyük nüfuzu var. O, özünün işinin düzgünlüyü, səliqəliyi və yüksək keyfiyyəti ilə başqalarından seçilir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartları məhsullara вя xidmətlərə çox ciddi texniki tələblər qoyur. Бу эюрə də bütün dünya ölkələri arasında əmtəə, xidmət və ideyalar mübadiləsini xeyli asanlaşdırır. Buna, texniki

komitələrin və onların sədrlərinin texniki məsələlərin həlli üzrə konsensusun alınmasına çox ciddi və məhsuliyətli yanaşması və standartların işlənməsi qaydalarının hamı üçün şəffaf olması nəticəsində nail olunur.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı 500-ə yaxın digər beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən uyğun istiqamətlərdə işləyən ВМТ-нин ixtisaslaşmış agentlikləri ilə işgüzar əlaqələr saxlayır.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı standartlaşdırma üzrə region təşkilatları ilə də daimi işgüzar əlaqələrə malikdir. Əksər hallarda regional təşkilatların üzvləri, praktiki olaraq, ISO strukturlarının da üzvü olurlar. Ona görə də regional təşkilatlar sifarişlərin layihələri üzrə işləyərkən Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartlarını əsas götürürlər. Ən sıx əməkdaşlıq əlaqələri Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı ilə Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi arasında müşahidə edilir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının ən iri partnyoru – Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası (BEK) hesab edilir. Demək olar ki, bu üç təşkilat (ISO, BEK, SEN) beynəlxalq standartları ilə texnikanın bütün sahələrini əhatə edirlər. Onların arasında informasiya texnologiyaları və telekommunikasiya sahələri üzrə daimi sıx əməkdaşlıq aparılır.

Qeyd edildiyi kimi, Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartlarının tətbiqi üzv ölkələr üçün məcburi deyil. Dünyanın hər bir ölkəsi həmin standartlardan könüllü istifadə edə bilər. İstifadə etmək qərarı bir çox amillərdən asılıdır: ölkənin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasında və əmək bölgüsündə iştirakının səviyyəsi, xarici ticarətin vəziyyəti və s. Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartı lazım gəldikdə milli standartlaşdırmaya müxtəlif formalarda tətbiq edilir. Məsələn, Rusiya standartlaşdırma sistemində Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartlarının təxminən yarısı istifadə olunur.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının texniki komitələrində beynəlxalq standartların layihələrinin işlənməsi zamanı inkişaf etmiş ölkələrin iri istehsalçısı və malların ixracatçısı olan şirkətlərin müqaviməti müşahidə edilir. Həmin şirkətlər çalışırlar ki, özlərində istifadə edilən texniki tələblər və normalar beynəlxalq standartların layihələrində geniş istifadə edilsin. Burada ölkə daxilində istifadə edilən milli standartların sayının xüsusi əhəmiyyəti varmışdır. Məsələn, 1998-ci ildə ABŞ-da 50 min, Qərbi Avropanın aparıcı ölkələrində 30 min, Rusiyada 21 min, Çində 18 min, İsraildə 2,8 min milli standart qüvvədə idi.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının üzvü olan milli komitələr öz milli standartlarını beynəlxalq standartlar kimi qəbul etməyə çalışırlar. Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartlaşdırma proqramının işlənilməsində aşağıdakı kriteriyalar nəzərə alınır: standartın beynəlxalq ticarətin genişlənməsinə təsiri, insanların sağlamlığının və təhlükəsizliklərin təmini, ətraf mühitin mühafizəsi. Standartlaşdırmaya dair bütün təkliflər bu kriteriyalar əsasında müzakirə edilir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartlarının yalnız 20 faizi konkret məhsula qoyulan tələblərə aid edilir. Normativ sənədlərin əsas kütləsi təhlükəsizlik, qarşılıqlı əvəzolunma, texniki uyğunluq tələblərinə, məhsulun sınaq üsullarına, başqa ümumi və metodok məsələlərə aid edilir. Burada konkret məhsullara qoyulan texniki tələblər, istehsalçı, ticarətçi və istehlakçı arasında bağlanan müqavilələrdə göstərilir.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı yaxın gələcək üçün öz işlərinin perspektiv strateji istiqamətlərini aşağıdakı kimi müəyyən etmişdir:

- standartlaşdırmanın prioritet istiqamətlərinin düzgün seçilməsi üçün təşkilatların fəaliyyətlərini bazarın tələblərinə daha çox uyğunlaşdırmaq;

- idarəetmə aparatının işinin səmərəliliyini artırmaq, əmək ehtiyatlarından daha səmərəli istifadə edərək, iş prosesini optimallaşdırmaq, informasiya texnologiyalarının və telekommunika-

nikasiyaların geniş tətbiqi ilə ümumi və cari xərcləri aşağı salmaq;

- ISO standartlarında malların istehsalı üçün texniki şərtlərin yenidən işlənilib tətbiq edilməsi ilə ümumdünya ticarət təşkilatına daha effektiv yardım göstərmək;

- sənaye və texnikanın yeni prioritet sahələrində beynəlxalq standartların yeni seriyalarının işlənilməsi proqramlarının həyata keçirilməsini hər cür stimullaşdırmaq və bu yöndə ümumdünya ticarət təşkilatı ilə qarşılıqlı əlaqələri möhkəmləndirmək;

- inkişaf edən ölkələrdə milli standartların səviyyəsini beynəlxalq standartların səviyyəsinə qaldıraraq, milli standartlaşdırmanın keyfiyyətini yüksəltmək.

Yaxın gələcəkdə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı göstərilən texniki xidmətlərin dairəsinin genişləndirilməsini planlaşdırır. Burada üç prioritet istiqamət müəyyən edilmişdir:

- Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı çərçivəsindən kənardə işlənmiş, lakin geniş istifadə edilən standartların beynəlxalq normativ sənədlər kimi qəbul edilməsi;

- ayrı-ayrı sahələrdə standartlaşdırmaya olan tələbatın müəyyən edilməsi;

- dövlətlər arasındakı münasibətlərin və bazar şəraitinin dəyişməsinə nəzərə alaraq, standartların işlənməsinin planlaşdırılmasının çevikliyinin artırılması.

BEYNƏLXALQ ELEKTROTEXNİKA KOMISSIYASI

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası (BEK) 1906-cı ildə 13 ölkənin nümayəndələrinin iştirakı ilə Londonda keçirilən beynəlxalq konfransda yaradılmışdır. 1963-cü ildə BEK-in bu günə qədər qüvvədə olan yeni Nizamnaməsi qəbul edilmişdir. Həmin Nizamnaməyə görə Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının əsas vəzifəsi elektrotexnika, uzaq məsafələrlə

rabitə və radioelektronika sahəsində beynəlxalq standartların işlənməsindən, milli standartların unifikasiyalaşdırılmasına və koordinasiyasına köməklik göstərməkdən ibarətdir. Bu da beynəlxalq ticarətin inkişafına güclü təkan verir.

Bundan başqa Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası yuxarıda qeyd edilən məsələlər üzrə informasiya mübadiləsini təşkil edir, müxtəlif ölkələrin qabaqcıl iş təcrübələrini öyrənir və təbliğ edir, Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı ilə və digər beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələr yaradır və əməkdaşlıq edir. Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası və Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının müxtəlif vaxtlarda yaranması və müxtəlif sahələrdə fəaliyyətləri dünyanın ən iri iki beynəlxalq təşkilatlarının uzun müddət paralel mövcudluğu faktını müəyyən etmişdir. Digər tərəfdən, həmin təşkilatların ayrı-ayrı texniki orqanlarının fəaliyyətlərində, təkrarlığın aradan qaldırılması, texniki fəaliyyətlərinin aralarında bölünüb dəqiqləşdirilməsi və koordinasiyası sahəsində onların arasında saziş bağlanmışdır.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının hazırda milli komitələrdən ibarət 60 üzvü var. Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatına nisbətən Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının üzvü olan ölkələrin sayının az olması onunla əlaqədardır ki, bir çox inkişaf etmiş ölkələrin elektrotexnika, radioelektronika və rabitə avadanlığı sənayeləri zəif inkişaf etmişdir, onların məhsullarının rəqabət qabiliyyətləri aşağıdır.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının ali rəhbər orqanı- milli komitələrdən ibarət olan və ən azı ildə bir dəfə iclası çağırılan Şuradır. Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının işində iştirak etmək istəyən hər bir ölkədə bu təşkilatın adını daşıyan milli komitə yaradılır. Bu milli komitə həmin ölkəni BEK-də təmsil edir.

Şura Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının prezidentinin, yaxud milli komitələrin dörd nümayəndəsinin tələbi ilə növbədənkənar çağrıla bilər.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının fəaliyyəti Şura, İcraiyyə Komitəsi, Mərkəzi Büro və Texniki Komitələr vasitəsi ilə həyata keçirilir. Seçkili vəzifəli şəxslər – prezident, vitse-prezident, xəzinədar və baş katib üç il müddətinə seçilir. Şuranın işində həmçinin BEK-in keçmiş prezidentləri də iştirak edirlər. Onun iclasları hər il növbə ilə müxtəlif ölkələrdə keçirilir. Orada BEK-in fəaliyyətinin texniki, inzibati və maliyyə xarakterli məsələlərinə baxılır. Bütün qərarlar adi səs çoxluğuna görə qəbul olunur. Verilmiş səslərin sayı eyni olduğu halda prezident həlledici səsə malik olur.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının Şurası nəzdində İcraiyyə Komitəsi fəaliyyət göstərir. Şuranın iclasında 12 nəfərdən ibarət olmaqla 6 il müddətinə İcraiyyə Komitəsinin üzvləri seçilir. Onların üçdən biri hər üçüncü ilin sonunda yenidən seçilir. Bundan başqa prezident, vitse-prezident, xəzinədar və baş katib İcraiyyə Komitəsinə üzv kimi daxil olurlar. Komitənin iclaslarında qərarlar səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

İcraiyyə Komitəsi Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının Şurası tərəfindən çıxarılan qərarların, ona tapşırılmış məsələlərin yerinə yetirilməsi və həlli ilə məşğul olur, texniki işlərin vaxtında və keyfiyyətlə yerinə yetirilməsi üçün bütün tədbirləri görür və ayrı-ayrı texniki komitələrin işlərini koordinasiya edir. BEK-in İcraiyyə Komitəsinin nəzdində iki məsləhət komitəsi yaradılmışdır: Elektrik təhlükəsizliyi məsələləri üzrə məsləhət komitəsi (AKOS) və Elektronika, rabitə üzrə məsləhət komitəsi (ASET). Bu komitələrin yaradılması onunla izah olunur ki, elektrotəhlükəsizlik sahəsində BEK-də 20-yə yaxın texniki komitə və yarımkomitələr (məişət elektrik cihazları, radioelektron aparatları, yüksək gərginlik avadanlıqları və s.) fəaliyyət göstərir. Onların elektrotəhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində konsepsiyaları müxtəlif ola bilər. Ona görə də, bu cür məsələlərin həllinə vahid formada yanaşmanı təmin edən xüsusi struktur bölmələri yaradılmışdır. AKOS və ASET-in üzvləri müvafiq texniki komitələrin sədrləri və katibləridir.

İcraiyyə Komitəsi texniki problemlərin həlli üzrə müxtəlif işçi qrupları da yaradır. Məsələn, elektromaqnit uzlaşması məsələləri üzrə, elektrik və elektron avadanlığının modul ölçüləri üzrə və s. qruplar yaradılmışdır.

BEK-in əsas fəaliyyəti beynəlxalq standartların işlənməsi və *рядбиг* edilməsindən ibarətdir. Həmin işləri texnikanın müxtəlif sahələri üzrə ixtisaslaşmış texniki komitələr, yarımkomitələr və işçi qrupları yerinə yetirirlər. Texniki komitələrə onların işində iştirak etmək istəyən milli komitələrin nümayəndələri cəlb edilir. Hər Texniki Komitənin işində 15-25 ölkə iştirak edir. Göstərilmiş kimi Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının texniki orqanlarının strukturu Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının strukturuna oxşardır. Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasında 80-dən çox texniki komitə yaradılmışdır. Onların bir hissəsi ümumtexniki və sahələrarası beynəlxalq standartlar (məsələn, terminologiya üzrə, standart gərginlik və tezlik üzrə və s.), digərləri isə konkret məhsul növlərinə (transformatorlar, məişət radioelektron aparatları, elektronika məmulatları və s.) beynəlxalq standartlar işləyib hazırlayırlar.

Əksər texniki komitələr müxtəlif istiqamətlər üzrə yarımkomitələr yaratmış və onların fəaliyyət sahəsini müəyyən etmişlər. Məsələn, texniki komitə TK 2 «Fırlanan elektrik maşınları» – 6 yarımkomitədən ibarətdir: turbogeneratirlər; elektrik maşınlarının bərkidici yerlərinin ölçülərinin və güclərinin sıraları; mühafizə dərəcəsi, soyutma üsulları və s. kimi yarımkomitələr.

Beynəlxalq standartlar, əsasən, yarımkomitələr və işçi qrupları tərəfindən işlənilib hazırlanır. Əgər milli komitələrin 80 faizindən çoxu səs versə, beynəlxalq standart qəbul olunur. İndiyə kimi Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası tərəfindən 3 mindən çox standart işlənilib təsdiq edilmişdir. Onların obyektləri aşağıdakılardır:

- elektrotexnika sənayesi üçün minerallar (bərək, maye və qaz formasında dielektriklər, mis, alüminium, onların ərintiləri, maqnit materialları);
- istehsal təyinatlı elektrotexnika avadanlığı (qaynaq aparatları, mühərriklər, işıq texnikası avadanlığı, aşağı gərginlik aparatları, kabel, elektrik naqilləri və s.);
- elektroenergetika avadanlığı (buxar turbinləri və hidravlik turbinlər, elektrik ötürmə xəttləri, generatorlar, transformatorlar);
- elektronika sənayesi məmulatları (inteqral sxemlər, mikroprosessorlar, çap plataları və s.);
- məişət və sənaye təyinatlı elektron avadanlığı;
- elektrik alətləri;
- kosmik rabitə avadanlıqları;
- terminologiya.

Öz məzmununa görə BEK standartları Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının standartlarına nisbətən konkretliyi ilə fərqlənir. Onlarda hər bir məhsula konkret texniki tələblər qoyulur və sınaq metodları, təhlükəsizlik tələbləri verilir. Ona görə həmin məhsullara standartlarının təhlükəsizlik tələbləri verilir. Ona görə həmin məhsulların standartlarının təhlükəsizlik tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılıb standartlaşdırılmasına imkan yaranır. Beynəlxalq ticarətin inkişafı naminə Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası konkret malların təhlükəsizliyində dair xüsusi beynəlxalq standartlar işləyir. Ona görə də BEK tərəfindən hazırlanan beynəlxalq standartlar təşkilatın üzvü olan ölkələrdə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının beynəlxalq standartlarına nisbətən birbaşa istifadə edilər. Məhsulun keyfiyyəti sahəsində Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının fəaliyyətinin əsas xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, bu təşkilatın rəhbərliyi altında beynəlxalq sertifikatlaşdırma sistemi yaradılmışdır. Əgər Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı standartlaşdırma məsələlərinin əsas prinsipləri ilə məşğul olursa, Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasında bu məsələ-

лөрә практики нөqтеyi-нәзәрдән (кondensatorларын, резисторларын, транзисторларын və s.) бахылып вә сертификатлашдырма sistemi yaradılmışdır. Bu sistemin işində BEK-ә daxil olan bütün ölkələr iştirak edə bilirlər.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası sistemində elektrotexnika məmullatlarının sertifikatlaşdırılması ancaq bu məmullatların təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəldilmişdir (əsasən məişət elektrik cihazlarının) və bu məhsulun istehlak xassələrini əhatə edir.

Təhlükəsizliyə dair beynəlxalq standartların hazırlanmasının vacibliyini nəzərə alaraq Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı ilə Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası birlikdə ISO/BEK 51 «Standartların hazırlanmasında təhlükəsizlik məsələlərinin izahatına dair ümumi tələblər» adlı rəhbər sənəd qəbul etmişlər. Burada «təhlükəsizlik» anlayışına açıqlama verilir və göstərilir ki, praktik olaraq tam təhlükəsizlik mövcud deyil. Ona görə də, hətta ən yüksək təhlükəsizlik təmin olunarsa belə məhsul yalnız nisbi təhlükəsizliyə malikdir.

Istehsal edilən məhsulun təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin müəyyən olunması üçün risklərin hesablanması və təhlükəsizlik dərəcəsinin qiymətləndirilməsi aparılmalıdır.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının beynəlxalq standartlarının işlənmə prosedurası Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatında istifadə edilən proseduraya oxşardır. Bir standartın işlənməsinə 3-4 il vaxt sərf edilir. Bu da çox vaxt məhsulun yeniləşmə və bazara yeni malların gətirilmə tempindən geri qalır. Həmin müddətin azaldılması üçün BEK-də qısaltılmış prosedur üzrə, gələcək standartın ideyası şəklində, texniki yönəldici sənədin işlənilib qəbul edilməsi tətbiq edilir.

**BEYNƏLXALQ STANDARTLAŞDIRMADA
İŞTIRAK EDƏN DİGƏR
BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLAR**

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyası (BMT AIK) 1947-ci ildə II dünya müharibəsi nəticəsində zərər çəkmiş ölkələrə yardım göstərmək üçün yaradılmışdır. Lakin 1951-ci ildə BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurası (BMT İSOŞ) Avropa İqtisadi Komissiyasının səlahiyyətlərini genişləndirərək, onun fəaliyyətini BMT çərçivəsində ölkələrin iqtisadi əməkdaşlığına yönəltdir. Avropa İqtisadi Komissiyasının üzvü olan 40 dövlətdən başqa onun işində müşahidəçi, yaxud məsləhətçi statusunda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan digər ölkələr də iştirak edə bilər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının standartlaşdırma sahəsində qarşısında duran vacib məsələ - standartlaşdırma üzrə siyasətin əsas istiqamətlərini işləyib, onun əsas prioritet sahələrini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Beynəlxalq standartlaşdırmanın prioritet istiqamətlərini 1990-cı ildə Avropa İqtisadi Komissiyasının 45-ci növbədən-kənar sessiyasında yaradılan işçi qrup müəyyən edir. Avropa İqtisadi Komissiyasının İşçi qrupunun iclasları hər il keçirilir. Orada standartlaşdırmanın beynəlxalq, regional və milli inkişaf xüsusiyyətləri müzakirə edilir, həmin sahədə regional və digər milli təşkilatların işləri barədə məlumatlar dinlənir, sertifikatlaşdırma, sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası, sınaqların nəticələrinin tanınma məsələlərinə baxılır, həlli yolları müəyyənləşdirilir və cari ilin iş planı təsdiq edilir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyası - Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı, Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası və digər təşkilatlarla əməkdaşlıq edərək “Standartlaşdırma üzrə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının siyahısı” adında məcmuə nəşr edir. Həmin məcmuənin əsas məqsədi Avropa İqtisadi Komissiyasının üzvü olan ölkələrin milli standartlaşdırma problemlərinin həllinə yardım göstərməkdən, beynəlxalq standartlaşdırmanın prioritet istiqamətlərinin inkişafını sürətləndirmək və standartlaşdırma məsələləri ilə məşğul olan bütün ölkələrin

fəaliyyətlərini koordinasiya etməkdən ibarətdir. Avropa İqtisadi Komissiyası aşağıda göstərilənləri özünün vəzifələrinə aid etdir:

- beynəlxalq standartların tətbiq edilməsinə hər cür yardım эюстярмяк;
- vahid terminologiyadan istifadə etmək;
- beynəlxalq standartlar əsasında ticarət əlaqələrində hər cür texniki maneələri aradan qaldırmaq;
- eyni mala (xidmətə) beynəlxalq standartları işləyən təşkilatların sıx əlaqələrini və koordinasiyasını təşkil etmək;
- beynəlxalq və regional standartların tətbiqini asanlaşdırmaq məqsədi ilə onların bütövlükdə və ayrı-ayrı elementlərinin tərtibində unifikasiya (uyğunluq) yaratmaq;

Standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və keyfiyyət problemlərinin həlli üzrə Avropa İqtisadi Komissiyasının İşçi qrupundan əlavə onun digər köməkçi orqanları da fəaliyyət göstərir. Onlara daxildir:

- nəqliyyat vasitələrinin istismarına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyasının qaydalarını işləyən Nəqliyyat üzrə Komissiya;
- kənd təsərrüfatı məhsullarının standartlaşdırılması və sertifikatlaşdırması üzrə Kənd Təsərrüfatı Komitəsi;
- meşə təsərrüfatı məhsullarının standartlaşdırılması, keyfiyyətinə nəzarət və sertifikatlaşdırılması üzrə Meşə Komitəsi;
- yaşayış binalarının keyfiyyətinin vahid normaları üzrə Yaşayış Məntəqələri Komitəsi;
- kömürün təsnifatının beynəlxalq sistemi üzrə Kömür İşçi Qrupu və b.

ВМТ-нун Кəнд Тəsəррүfatı və Əрзақ Тəşkilatı (FAO)
1945-ci ildə dövlətlərarası ixtisaslaşdırılmış təşkilat kimi yaradılmışdır, 160-a yaxın dövlət BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatının üzvüdür. Nizamnaməyə görə təşkilatın əsas məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir: xalqların həyat səviyyəsini, ərzaqla təminatını йахшылашдырмағ üçün istehsalın

səmərəliliyini artırmaq; kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının səmərəli bölüşdürülməsini təmin etmək üçün kənd əhalisinin həyat tərzini qaldırmaq və bütövlükdə dünya iqtisadiyyatının inkişafına yardım göstərmək.

Baxmayaraq ki, standartlaşdırma BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatının birbaşa məqsədinə aid deyil, onun bir çox xidmətləri standartlaşdırma ilə əlaqəli fəaliyyət göstərirlər. Həmin xidmətlərə daxildir: torpağın və suyun inkişafı, kənd yerlərinin su ilə təmin edilməsi, kənd təsərrüfatı texnikası, kənd tikintisi, bitkilərin becərilməsi və mühafizəsi, heyvandarlıq məhsulları, meşə ehtiyatları, meşə sənayesi və ticarəti, yeyinti sənayesi və kənd təsərrüfatında atom enerjisindən istifadə edilməsi, balıq ehtiyatları və s. şöbələr. Bu sahələr üzrə normativ sənədlərin hazırlanmasında BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının 25 texniki şöbəsi ilə əməkdaşlıq edir.

Beynəlxalq standartlar göstərilən sahələrdə nəzarət metodlarının unifikasiyasına, keyfiyyətin tələblərinə (suyun, balıqçı gəmilərinin, kənd yerlərində yaşayış evlərinin və s.) aiddir. Məsələn, «Süd qrupu» südün emalı metodlarının və avadanlıqlarının standartlaşdırılması ilə məşğul olur. Standartlaşdırma sahəsində BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı ərzaq məhsullarına beynəlxalq standartların işlənməsi sahəsində Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜDST) ilə birgə fəaliyyət göstərir.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurasının təşəbbüsü ilə 1948-ci ildə yaradılmışdır və BMT-nin ixtisaslaşmış təşkilatı hesab edilir. 180 dövlət Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının üzvüdür. 1977-ci ildə ÜDST yaxın gələcək üçün bütün dünyada insanların sağlamlığına nail olmağı öz strategiyası kimi qəbul etmişdir.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı bütün ölkələrdə səhiyyə xidmətlərinin inkişafına, xəstəliklərə qarşı profilaktikaya və mübarizəyə, səhiyyə sahəsində yetkin kadrların hazırlanma-

sına, ətraf mühitin sağlamlığına öz geniş fəaliyyəti çərçivəsində xüsusi diqqət yetirir. Lakin Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının həmin sahələrdə geniş fəaliyyəti standartlaşdırma ilə əlaqədardır. Bilavasitə standartlaşdırma ilə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının aşağıda göstərilən bölmələri məşğul olur: sağlamlıq bölməsi, sağlamlığın və ətraf mühitin mühafizəsi bölməsi, farmakologiya və toksikologiya bölməsi.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatında məsləhətçi statusuna malikdir və onun 40-a yaxın texniki komitəsinin işində bilavasitə iştirak edir. Məsələn, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının nümayəndələri içməli suyun keyfiyyət göstəricilərinin və su borularının standartlaşdırılmasında, həmin boruların hazırlanmasında istifadə edilən plastik kütlələrin keyfiyyət göstəricilərinin tədqiqində bilavasitə iştirak edirlər. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı standartlaşdırma işlərini BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı ilə birlikdə yerinə yetirir. Onların təşkil etdikləri birgə komissiya «Kodeks Alimentarius» adlanır.

BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının «Kodeks Alimentarius» Komissiyası ərzaq mallarına beynəlxalq standartların hazırlanması proqramı ilə məşğuldur. Komissiya öz işində BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı komitələri tərəfindən qəbul edilən tövsiyələri əsas götürür. BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı - Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı birləşdirilmiş proqramının reallaşdırılmasında 130-dan çox üzv ölkələrin nümayəndələri iştirak edirlər.

«Kodeks Alimentarius» Komissiyasının əsas məqsədi ərzaq məhsullarının beynəlxalq standartlaşdırılmasının əsas aspektlərini: tərkibi, əlavələri, çirkləndirici və mineral gübrələrin qalıqlarını, gigiyenik göstəricilərin normalarını dəqiqləşdirmək, нцмунялярин götürülməsi və analizi metodlarını, etiketləşdirmə qaydalarını və s. müəyyən etməkdən ibarətdir. Komissiyanın fəaliyyət dairəsinə aşağıdakılar da daxildir: ərzaq

məhsullarının dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları tərəfindən standartlaşdırılması işlərinin koordinasiyası, istehlakçıları sağlamlıq üçün təhlükə yaradan məhsullardan qorumaq, ərzaq məhsullarının ticarətində ədalət normalarına riayət etmək, standartların layihələrini sona qədər işləmək və onları dövlət təşkilatları tərəfindən qəbul olunduqdan sonra beynəlxalq və regional standartlar kimi çap etdirmək, yeyinti məhsullarının beynəlxalq ticarətini sadələşdirmək və genişləndirmək.

BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı – Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı Komissiyası tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq standartlar «Kodeks Alimentarius» adlı nəşrdə çap edilir. Həmin nəşrdə qəbul edilmiş beynəlxalq standartların siyahısı verilir, tövsiyyə xarakterli əsasnamələr, qaydalar, prinsiplər (gigiyena normaları, mikrobiologiya normaları, ərzaq məhsullarının qidalılıq göstəriciləri, əmtəə *эюстяриъилияри* və s.) öz əksini tapır.

BMT-nin Kənd Təsərrüfatı və Ərzaq Təşkilatı – Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı Komissiyası öz fəaliyyəti dövründə 350-dən çox beynəlxalq standart işləyib qəbul etmiş, 45-dək qaydalar, ərzaq məhsullarında mineral gübrələrin və çirkəndirici *маддялярин* qalıq normaları və onların müəyyən edilməsi metodlarını işləyib nəşr etmişdir.

«Kodeks Alimentarius» kənd təsərrüfatı heyvanlarının kəsilməzdən *яввял* və sonra yoxlanma qaydalarını, təzə və dondurulmuş ərzaq məhsullarının gigiyenik qaydalarını, mineral suların qablaşdırılma, nəqlətdirmə və saxlama qaydalarını işləyib nəşr etmişdir.

MƏHSULUN KEYFİYYƏTİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ SISTEMI ÜZRƏ BEYNƏLXALQ STANDARTLAR

Məhsulun keyfiyyətinin idarə olunmasının dünya təcrübəsi 1987-ci ilin mart ayında Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı

tərəfindən qəbul edilmiş ISO 9000 seriyalı beynəlxalq standartlar paketində cəmləşdirilmişdir.

Bu günə qədər həmin seriyalı beynəlxalq standartların obyektləri sırası xeyli genişlənmiş və bu sıra keyfiyyət elementləri sistemindən başqa, onların seçilmə kriteriyaları və keyfiyyətin təmin edilmə sistemlərinin modellərini, onların yoxlanma üsullarını, ekspert-auditorların ixtisas dərəcəsinin təyin edilmə kriteriyalarını da əhatə edir.

Bundan başqa xidmətlərin, işlənən materialların, proqram təminatının keyfiyyətinin idarə edilməsi üzrə də beynəlxalq standartlar qəbul edilmişdir. Metodik istiqamətlərdə də xeyli işlər görülmüşdür.

Bu işlərin nəticəsidir ki, ISO 9000 seriyalı beynəlxalq standartlar keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə «standartlar ailəsi» adlandırılır.

ISO 9000 seriyalı beynəlxalq standart dörd variantdan ibarətdir:

- ISO 9000-1- «Konkret standartlar seçilməsi və istifadə olunmasına dair rəhbər göstərişlər»;

- ISO 9000-2 (ISO 9001, ISO 9002, ISO 9003) – «Standartların istifadə edilməsinə dair ümumi rəhbər göstərişlər»;

- ISO 9000-3 – «Proqram təminatı üzrə (onun işlənəndə, təchizatında və xidmətində) ISO 9001 standartının istifadə edilməsinə dair rəhbər göstərişlər»;

- ISO 9000-4 – «Etibarlılıq proqramının idarə edilməsi üzrə rəhbər göstərişlər».

Öz növbəsində ISO 9000-4 standartı da dəqiqləşdirilərək aşağıdakı standartlara bölünmüşdür:

- ISO 9004-1 – «Keyfiyyət sisteminin təmin edilməsi elementlərinin izahatı»;

- ISO 9004-2 – «Xidmətlərin keyfiyyət sistemləri üzrə rəhbər göstərişlər»;

- ISO 9004-3 – «İşlənən materialların keyfiyyət göstəriciləri üzrə rəhbər göstərişlər»;

- ISO 9004-4 – «Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması üzrə rəhbər göstərişlər».

Bu standartların içərisində ISO 8402 – «Keyfiyyətin idarə edilməsi və təmin edilməsi»- xüsusi qeyd edilməlidir. Burada həmin sahədə qəbul edilmiş terminlər və təriflər verilmişdir.

Son zamanlar beynəlxalq standartların göstərilən seriyalarından əlavə ISO 10000 seriyalı standartlar da qəbul edilmişdir:

ISO 10005 – «Keyfiyyətin proqramı üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO 10006 – «Layihənin idarə edilməsində keyfiyyət üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO 10007 – «Konfigurasiyanın idarə edilməsi üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO 10011-1 – «Keyfiyyət sisteminin yoxlanması üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO 10011-2 – «Keyfiyyət sisteminin yoxlanması üzrə ekspert-auditorların ixtisas kriteriyaları»;

ISO 10011-3 – «Yoxlama proqramları üzrə rəhbərlik»;

ISO 10012-1 – «Ölçü avadanlığının metroloji yararlığının təsdiq edilməsi sistemi»;

ISO/PMS 10012-2 – «Ölçmə prinsipinin idarə edilməsi»;

ISO 10013 – «Keyfiyyətin idarə olunmasının işlənməsi üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO/PMK-10014 – «Keyfiyyətin iqtisadi elementlərinin idarə edilməsi üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO/PSK-10015 – «Kadrların fasiləsiz hazırlanması və təhsil alması üzrə rəhbər göstərişlər»;

ISO/RP-10016 – «Nəzarətin və sınaqların protokolları. Nəticələrin təqdim edilməsi»;

ISO/RP-10017 – «ISO 9000 standartlar ailəsində statistik metodların tətbiqi üzrə rəhbərlik».

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı yuxarıda göstərilənlərdən əlavə ekologiyanın standartlaşdırılması sahəsində də

müəyyən işlər görür. 1993-cü ildə onun strukturunda «Ətraf mühitin keyfiyyətinin idarə edilməsi» цзря ISO TK 207 texniki komitəsi yaradılmışdır. Həmin komitənin tərkibində altı yarımkomitə fəaliyyət göstərərək aşağıdakı istiqamətlərdə işləyirlər: ekoloji idarəetmə sistemlərinin yaradılması; ekoloji audit və s.

Komitənin fəaliyyəti nəticəsində ISO 14000 seriyalı beynəlxalq ekoloji standartlar qəbul edilmişdir. Onlardan - ISO 14001 – «Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində idarəetmə sistemləri» əsaslı standartı, ISO 14004 – «Ətraf mühitin mühafizəsi» sahəsində idarəetmə sistemlərinin «Prinsiplər, sistemlər və müşayət edilən texnologiyalar» tövsiyyə xarakterli normativ standartı qeyd etmək olar.

ISO 14000 seriyalı beynəlxalq standartlar aparıcı xarici ölkələrdə geniş tətbiq edilir və ekologiya sahəsində sertifikatlaşdırmada normativ baza kimi istifadə olunur. AI-na daxil olan ölkələr 1993-cü ildən ətraf mühitin yoxlanması və idarə edilməsi üzrə proqram qəbul etmişlər.

ABŞ AVTOMOBİL KOMPANIYALARIN

QS- 9000 STANDARTI

QS-9000 standartı 1993-1994-cü illərdə ISO 9000 standartlarının tələbləri əsasında Detroyt «Böyük üçlüyə» daxil olan digər avtomobil kompaniyaları ilə birlikdə işlənərək təsdiq edilmişdir.

QS-9000 standartı ilkin dövrdə avtomobillər istehsal edən əsas kompaniyalarda (Kraysler, Ford, Əeneral Motors) və yük avtomobilləri istehsal edən kompaniyalarda tətbiq edilmişdir. Sonralar həmin standartın istifadəsi bütün təchizat, podrat və subpodrat şirkətlərə də yayılmışdır. Bu standartın hər bir ölkənin müəssisələrində istifadəsi sənayenin modernləşdirilməsini və səmərəliliyinin artırılmasını sürətləndirə bilər. QS -9000 standartının məzmununa baxaq.

«Keyfiyyət sisteminə tələblər» standartı üç əsas qrup tələbləri müəyyən edir:

I bölmə - ISO 9000 standartına əsaslanan tələblər;

II bölmə - I bölmənin punktlarına daxil edilməyən sahələrin tələbləri;

III bölmə - Avtomobil istehlakçılarının spesifik tələbləri.

QS 9000 standartı sisteminin sənədlərinə daxildir:

- QS-9000 sənaye standartı «Keyfiyyət sisteminə tələblər»;

- PPAP Proseduru «Komplektləşdirici hissələrin razılaşdırılması prosesi»;

- QSA «Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi»;

- IZA «Proseslərin statistik idarə edilməsi»;

- MSA «Ölçü sistemlərinin analizi»;

- APQR «Perspektiv məhsulun keyfiyyətinin planlaşdırılması»;

- FMEF «Nəticələrin və imtahanların növlərinin analizi»;

- Ayri-ayrı istehlakçı kompaniyaların sənədlərinin rəhbərliyinin və resurslarının siyahısı.

1995-ci ildə həmin sənədlərin II nəşri çapdan çıxmışdır.

MƏHSULUN VƏ XİDMƏTLƏRİN SERTİFİKATLAŞDIRILMASI SERTİFİKATLAŞDIRMANIN MAHIYYƏTİ

Sertifikatlaşdırma sözü latın dilindən (*sertifiko*) tərcümədə *təsdiq edirəm, sübut edirəm* deməkdir.

Sertifikatlaşdırma termini və proseduru son illər geniş yayılmağa başlamışdır. İlk dəfə sertifikatlaşdırma anlayışı 1982-ci ildə Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (ISO) tərəfindən açıqlanmışdır.

ISO/BEK 2:1982 rəhbərliyində sertifikatlaşdırma anlayışı aşağıdakı kimi açıqlanmışdır: «Məhsulun, yaxud xidmətin müəyyən standartlara və digər normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edən, səlahiyyətli və səriştəli or-

qan tərəfindən uyğunluq sertifikatı və yaxud nişanı verilmə prosesinə *sertifikatlaşdırma* deyilir».

Sonralar *sertifikatlaşdırma* anlayışı daha da dəqiqləşdirilmişdir. Yuxarıda göstərilən rəhbər sənədin 1986-cı il redaksiyasında *sertifikatlaşdırma* termininə aşağıdakı əlavə açıqlamalar verilmişdir:

1. *Sertifikatlaşdırma* ümumi termin olaraq məhsulların, texnoloji proseslərin, yaxud xidmətlərin müəyyən tələblərə uyğunluğunun üçüncü təfin iştirakı ilə təsdiq edilməsini nəzərdə tutur.

2. Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsinə əsasən əldə edilən proses, keyfiyyətin sertifikatlaşdırma sistemi anlayışına yenidən baxılmasını tələb edir (istehlakçının, təchizatçının imkanlarının sertifikatlaşdırılması).

Sertifikatlaşdırma proseduruna «üçüncü tərəf» kimi müstəqil, sərəştəli, səlahiyyətli təşkilat nəzərdə tutulur. Həmin təşkilat alış-satış iştirakçıları üçün məhsulun, xidmətin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsini həyata keçirir. Burada birinci tərəf məhsulun alıcısı, istehlakçısı kimi nəzərdə tutulur.

ISO/BEK 2:1986 rəhbərliyi məhsulun uyğunluğu anlayışını açıqlayan terminləri göstərir. Məsələn, uyğunluq – «qəbul edilmiş tələblərin məhsul ilə, texnoloji proseslərlə, yaxud xidmətlərlə ödənilməsi» deməkdir. Burada uyğunluğun iki müxtəlif forması göstərilir: uyğunluq barədə təqdimat və uyğunluğun sertifikatlaşdırılması.

Uyğunluq barədə təqdimat «Sertifikatlaşdırma sistemindən kənar təchizatçı tərəfindən onun özünün tam məsuliyyəti altında məhsulun, texnoloji prosesin, xidmətin müəyyən standartın, yaxud digər normativ-texniki sənədin tələblərinə uyğun gəlməsi barədə verilən təqdimat hesab edilir».

Bu tərifdən müəyyən etmək olar ki, «Uyğunluq barədə təqdimat»a görə təchizatçı heç bir hüquqi, inzibati, yaxud iqtisadi məsuliyyət daşımır.

ISO/BEK 2:1986 rəhbərliyində göstərilir ki, «məhsulun, texnoloji prosesin, yaxud xidmətin müəyyən standartın, digər normativ- texniki sənədin tələblərinə uyğun gəlməsini yoxlayan, səlahiyyətli, səriştəli orqan kimi üçüncü tərəf hesab edilən tərəfin adekvat zəmanət verməsi prosesi **uyğunluğun sertifikatlaşdırması** hesab edilir».

Bu tərifdən görünür ki, «uyğunluğun sertifikatlaşdırması» müstəqil, səlahiyyətli və səriştəli təşkilat tərəfindən aparılır və həmin üçüncü tərəf yoxlamanın müsbət nəticəsində özünün məsuliyyəti altında məhsula, texnoloji prosesə, yaxud xidmətə uyğunluq sertifikatı, yaxud uyğunluq nişanı verir.

ISO/BEK 2 (1996) rəhbərliyinin son redaksiyasında sertifikatlaşdırma anlayışı aşağıdakı kimi verilmişdir: «Sertifikatlaşdırma – istehsal fəaliyyətinin nəticəsinin, məhsulun, işin (prosesin), yaxud xidmətin qəbul edilmiş normativ tələblərə uyğun gəlməsinin üçüncü tərəfin vasitəsilə иштиракы иля rəsmi sənədləşdirmə və təsdiq edilməsi prosesi hesab edilir».

Üçüncü tərəf (məsələn, sınaq laboratoriyası) öz səriştəliliyini, obyektivliyini və səlahiyyətliliyini təsdiq etmək üçün **akkreditasiya proseduru** keçməlidir, yəni müvafiq növ nəzarətin və sınaqların keçirilməsi üçün ona səlahiyyət verilməlidir, nəticələri isə rəsmi tanınmalıdır.

Sertifikatlaşdırmanın təşkilat sistemi uyğunluğun təsdiqi prosedurunun ikinci ən vacib terminidir. Bu termin ISO/BEK 2 rəhbərliyinin sonuncu redaksiyasında belə açıqlanır: «uyğunluq – sertifikatlaşdırmanın aparılması üçün özünün xüsusi prosedur qaydaları və rəhbərliyi olan sistemdir». Bu tərifdə göstərilir ki, sistem çərçivəsində sertifikatlaşdırma ümumi qəbul edilmiş vahid qaydalar əsasında aparılmalıdır. Bu tərifə əlavə edilən xüsusi qeyddə göstərilir ki, sertifikatlaşdırma üç səviyyədə aparıla bilər: milli, regional və beynəlxalq.

Sertifikatlaşdırmanın sxemi – üçüncü vacib termin hesab edilir. Bu terminlə müəyyən edilən anlayış aşağıdakı kimidir: «eyni standartların və qaydaların şamil edildiyi konkret məh-

sula, texnoloji prosesə, yaxud xidmətə tətbiq edilən sertifikatlaşdırma sxemi”.

Sertifikatlaşdırma anlayışını daha dərindən açıqlamaq üçün ISO/BEK 2 rəhbərliyində göstərilən daha iki terminə baxaq: uyğunluq sertifikatı və uyğunluq nişanı.

Uyğunluq sertifikatı – sertifikatlaşdırma sistemi qaydalarına uyğun olaraq verilən sənəddir. Bu sənəddə göstərilir ki, həmin məhsul, texnoloji proses, yaxud xidmət müəyyən standartların, yaxud digər normativ sənədlərin tələblərinə uyğundur.

Burada qeyd etmək yerinə düşər ki, sertifikatlaşdırma prosesində sertifikatlaşdırma obyektı (məhsul, proses, xidmət və s.) eyniləşdirilməlidir, yəni sertifikatlaşdırma prosesi yalnız həmin obyekt üzərində aparıla bilər, başqasında yox.

Uyğunluq nişanı (sertifikatlaşdırma nişanı) – qanunla mühafizə edilən nişan olmaqla hərflərin, rəqəmlərin, qrafik simvolların birləşdirilməsindən ibarətdir. Həmin nişan sertifikatlaşdırma sistemində qəbul edilmiş qaydalara uyğun istifadə edilərək verilmiş məhsulun, texnoloji prosesin, yaxud xidmətin konkret standartların, yaxud digər normativ sənədlərin onlara qoyulan tələblərinə uyğun gəlməsini göstərir.

Yuxarıda göstərilən təriflərdən belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, sertifikatlaşdırma məhsulun, yaxud xidmətin keyfiyyət səviyyəsini təmin etməklə *бярэбяр* o, istehlakçıya məhsulun (yaxud xidmətin) standartların, yaxud digər normativ sənədlərin həmin məhsula (yaxud xidmətə) olan tələblərinə tam uyğun gəlməsinə zəmanət verir.

Sertifikatlaşdırmaya nisbətən daha çevik və ümumi sistem olaraq beynəlxalq təcrübədə geniş istifadə edilən – uyğunluğun təsdiqi sistemidir. Sertifikatlaşdırmadan fərqlənərək uyğunluğun təsdiqini birinci tərəf hesab edilən *истецсалчы*, üçüncü tərəf hesab edilən sertifikatlaşdırma orqanı ilə birlikdə, yaxud ayrılıqda yerinə yetirə bilər. Uyğunluğun təsdiqi kata-

loqda, malları müşayiət edən istismar sənədlərində, etikətdə bildiriş kimi çap edilə bilər.

ISO/BEK 2 rəhbərlik sənədinə və ISO 8402-86 beynəlxalq standartına, həmçinin “AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi. Əsas müddəalar” rəhbərlik sənədinə uyğun olaraq sertifikatlaşdırma sahəsində aşağıdakı terminlər tətbiq olunur.

Məcburi sertifikatlaşdırma – xüsusi səlahiyyət verilmiş orqan tərəfindən məhsulların, proseslərin və xidmətlərin normativ sənədlərin məcburi tələblərinə uyğunluğunun təsdiqidir.

Könüllü sertifikatlaşdırma – istehsalçının (icraçının, satıcının, tədarükçünün), həmçinin dövlət orqanlarının (sifarişçinin) təşəbbüsü ilə könüllülük əsasında keçirilən sertifikatlaşdırma sistemidir.

Uyğunluq haqqında məlumat – tədarükçünün tam məsuliyyəti ilə məhsulun konkret standartla və ya digər normativ sənədə uyğun olması haqqında verilmiş məlumatdır.

Sertifikatlaşdırma sistemi – uyğunluq sertifikatlaşdırması aparmaq üçün, xüsusi üsullara və idarəetmə qaydalarına malik olan sistemdir.

Oxşar məhsulların sertifikatlaşdırma sistemi – eyni konkret standartlar, qaydalar və üsullar tətbiq edilən məhsulların sertifikatlaşdırma sistemidir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan – uyğunluq sertifikatlaşdırması aparan orqandır.

Sertifikatlaşdırma sisteminin üzvü – verilmiş sistemin qaydalarına uyğun fəaliyyət göstərən və sistemin idarə olunmasında iştirak etmək imkanına malik olan sertifikatlaşdırma orqanıdır.

Akkreditləşdirmə - sertifikatlaşdırma üzrə hər hansı bir fəaliyyət göstərmək üçün səlahiyyətlərinin rəsmi tanınmasıdır.

Akkreditləşdirilmiş laboratoriya – konkret məhsul növlərinin sınağının və ya konkret sınaq növlərinin aparılmasına

dair səlahiyyətləri rəsmi surətdə tanınmış sınaq laboratoriyalarıdır.

Xüsusi səlahiyyət verilmiş orqan – konkret bir obyektin sertifikatlaşdırma sisteminə rəhbərlik edən və akkreditləşdirmə nəticəsində konkret obyektin sertifikatlaşdırılmasının aparılmasına və sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsinə dair səlahiyyətlər almış sertifikatlaşdırma üzrə orqan, akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyaları və digər müəssisə, təşkilat və idarələr, eləcə də dövlət idarəetmə orqanlarıdır.

Təhlükəsizlik – ziyan vura biləcək yolveilməz riskin olmasıdır.

Ətraf mühitin mühafizəsi – məhsulların, proseslərin və ya xidmətlərin mənfi təsirindən ətraf mühitin mühafizəsidir.

Istehsalatın attestasiyası – sertifikatlaşdırma üzrə və yaxud xüsusi səlahiyyətli digər orqan tərəfindən, məhsulun istehsalı üçün normativ sənədlərdə verilmiş və sertifikatlaşdırma zamanı yoxlanılan tələblərin stabilliyini təmin edən, zəruru şərtlərin mövcudluğunun rəsmi təsdiqidir.

Müfəttiş nəzarəti - sertifikatlaşdırma üzrə akkreditləşdirilmiş orqanların, sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətinə, həmçinin sertifikatlaşdırılmış məhsula və onun istehsal vəziyyətinə nəzarətdir.

Ekspert-auditor – sertifikatlaşdırma sahəsində bir, yaxud bir neçə növ işləri aparmaq üçün attestasiyadan keçmiş və hüquq almış şəxsdir.

Normativ sənəd – məhsula və xidmətə, həmçinin onların keyfiyyətinin qiymətləndirmə metodlarına aid tələbləri əks etdirən standart, sanitariya normaları, qaydaları və digər sənədlərdir.

Keyfiyyət sistemi – keyfiyyətə ümumi rəhbərliyin həyata keçirilməsini təmin edən təşkilati strukturun, məsuliyyətin, prosedurların, proseslərin və ehtiyatların məcmusudur.

Sifarişçi – konkret tipli məhsulun sertifikatlaşdırılması haqqında sertifikatlaşdırma orqanına sifariş ilə müraciət etmiş müəssisələr, təşkilatlar və vətəndaşlardır.

SERTİFİKATLAŞDIRMANIN SOSIAL İQTISADI FUNKSIYALARI VƏ SƏMƏRƏLİLİYİ

Məhsulun və xidmətlərin keyfiyyətlərinin daim yaxşılaşdırılması, onların istehlakçı üçün təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, bazar iqtisadiyyatının obyektiv tələbləridir. İstehsalçı məhsulların, xidmətlərin keyfiyyətini yaxşılaşdıraraq satış bazarını genişləndirir və əlavə gəlir əldə edir. Belə şəraitdə sertifikatlaşdırma məhsulun və xidmətin normativ sənədlərin tələblərinə uyğun gəlməsinə zəmanət verir.

MDB-yə daxil olan ölkələrin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının mərkəzləşdirilmiş planı təsərrüfatdan bazar iqtisadiyyatına keçid təcrübəsi göstərir ki, sırf liberal iqtisadi konsepsiya özünü doğrultmadı. Bu konsepsiyaya əsasən istehsalçı ilə istehlakçı arasında, satıcı ilə alıcı arasında münasibətlər öz-özünə, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun olaraq tənzimlənir.

Bazar iqtisadiyyatının «Qərb modelində» təsərrüfat həyatının müxtəlif sahələrində dövlət nizamlaşdırmasının miqyası və formaları durmadan artır. Bundan əlavə, dövlət get-gedə daha böyük miqyaslarda bazarlara malların və xidmətlərin alıcısı kimi çıxır, sahibkarlıq fəaliyyətini təşkil və koordinasiya edir, istehlakçı ilə istehsalçı, satıcı ilə alıcı münasibətlərini tənzimləyir. Məhsulların, texnoloji proseslərin və xidmətlərin insanların sağlamlığı və ekologiya üçün təhlükəsizliyinin və keyfiyyətinin təmin edilməsi sosial-iqtisadi münasibətlərin dövlət tərəfindən ən çox tənzimlənən sahələrinə aiddir.

Istehlakçı üçün malların, xidmətlərin təhlükəsizliyinin dövlət tərəfindən nizamlaşdırılması bazası sertifikatlaşdırma sistemidir. Onun əsas funksiyası insanları, onların əmlaklarını və

ətraf mühiti müasir elmi-texniki inkişafın mənfəi nəticələrindən qorumaq, vicdansız istehsalçıların və satıcıların bazarlara keyfiyyətsiz, zərərli malların çıxarılmasının qarşısını almaq və sağlam rəqabət üçün əlverişli şərait yaratmaqdan ibarətdir.

Malların və xidmətlərin təhlükəsizliyinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin tərkib hissələrinə aiddir: sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmağa hüquq verən icazə (lisenziya) verilmə sistemi, təhlükəsizlik və keyfiyyət normativləri, sertifikatlaşdırma, metrologiya, məhsulların sınaq metodları, onların normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi və təsdiq edilməsi proseduru.

Sertifikatlaşdırma məcburi və könüllü sertifikatlaşdırmaya bölünür. Son zamanlar məcburi sertifikatlaşdırmanı qanunvericiliklə tənzimlənen, könüllü sertifikatlaşdırma isə qanunvericiliklə tənzimlənməyən sertifikatlaşdırma adlandırırlar. Sertifikatlaşdırmanın təsir sahələrinə bölünməsinin səbəblərinə baxaq.

Məcburi sertifikatlaşdırma ətraf mühitin mühafizəsi, insanların həyatı, sağlamlığı və əmlakının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı məhsullar və xidmətlər üçün həyata keçirilir. Qanunvericiliklə bu mallara qoyulan tələblər bütün istehsalçılar tərəfindən daxili bazarda və idxalçılar tərəfindən onları Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirən zaman yerinə yetirilməlidir. Respublikada məcburi sertifikatlaşdırılmalı məhsulların və xidmətlərin nomenklaturası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən «İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanununa uyğun olaraq təyin edilir və ona ildə bir dəfədən gec olmayaraq yenidən baxılır.

Könüllü sertifikatlaşdırma o hallarda aparılır ki, məhsullar, xidmətlər və proseslər üçün mövcud standartların və digər normativ sənədlərin tələblərinə ciddi riayət olunması, dövlət tərəfindən nəzərdə tutulmamışdır, yəni standartlar və normalar təhlükəsizlik tələblərinə toxunmur və istehsalçılar üçün könül-

lü xarakter daşıyır. Könüllü sertifikatlaşdırmaya tələbat o zaman yaranır ki, sertifikatlaşdırma obyektlərinin standartlara və digər normativ sənədlərə uyğunsuzluğu, iri maliyyə-sənaye qruplarının, sənaye sahələrinin və xidmət sferasının iqtisadi maraqlarına toxunur.

Könüllü sertifikatlaşdırma o məhsullar üçün aparılır ki, onlara məcburi təhlükəsizlik tələbləri şamil edilmir. Bununla yanaşı, könüllü sertifikatlaşdırma məmulatların etibarlılıq, estetik, ergonomik, qənaətçilik və s. göstəricilərin yoxlanması hesabına bazara keyfiyyətsiz malların çıxarılmasını məhdudlaşdırır. Bu zaman könüllü sertifikatlaşdırma məcburi sertifikatlaşdırmanı əvəz etmir və onun nəticələri məhsulun buraxılmasını qadağan etmək üçün əsas deyildir. Bu ilk növbədə istehsalçının nüfuzunu artırmağa və müştəri toplamağa yönəldilmişdir. Bu, həmçinin xidmətlərin könüllü sertifikatlaşdırmasına aiddir.

Sertifikatlaşdırmanın ən vacib funksiyası - ölkəni milli bazara xaricdən gətirilən yararsız, keyfiyyətsiz məhsullardan və xidmətlərdən qorumaqdan ibarətdir. Bununla yanaşı, sertifikatlaşdırma beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin genişlənməsinə də böyük təsir göstərir.

On illərlə milli standartlarda və sertifikatlaşdırmanın aparılması prosedurlarında yaranmış müxtəlifliklər və fərqlər beynəlxalq ticarətin inkişafında texniki maneələrə çevrilmişdir. Beynəlxalq ticarətdə texniki maneələrin aradan qaldırılmasında beynəlxalq standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma təşkilatlarının rolu böyükdür. Məsələn, Ticarət və Tariflər üzrə Ali Razılaşmanın (TTAR) bazasında yaradılan Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜDTT) milli standartların və sertifikatlaşdırma prosedurlarının müntəzəmliyi və bir-birinə uyğunlaşdırılması sahəsində xüsusi tədbirlər görür.

Məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılmasından alınan səmərə sosial-iqtisadi xüsusiyyət daşıyır. Göstəriləndiyi kimi, sosial dairədə sertifikatlaşdırma əhalinin həyatının və sağ-

lamlığının mühafizəsini təmin edir, ətraf mühitin mühafizəsi sisteminin əsas elementini təşkil edir.

ABŞ və Qərbi Avropa ölkələrində istehlakçının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin və həyatının keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönələn sosial siyasətin çox vacib məsələsidir. Avropa İttifaqı (AI) Komissiyasının «Ağ kitabında» (1985-ci il), ümumavropa bazarının yaradılmasının strateji proqramında (1995-ci il) göstərilir ki, Avropa İqtisadi Birliyinə (AİB) daxil olan ölkələrin qanunlarının harmonizasiyası, ilk növbədə, əhalinin sağlamlığının və təhlükəsizliyinin mühafizəsinə, istehlakçıların maraqlarının və ətraf mühitin qorunmasına yönəlməlidir. 1985-ci ildə BMT-nin Baş Assambleyası «Istehlakçıların maraqlarının mühafizəsinin rəhbər prinsipləri» sənədini qəbul etmişdir. Bunların hamısı istehlakçı cəmiyyətlərinin alıcıların təhlükəsizlikləri uğrunda uzun müddətli mübarizələrinin nəticələridir, xüsusilə AI çərçivəsində, uyğunluğun təsdiqinin çevik sisteminin yaradılmasına təsir etmişdir.

Sertifikatlaşdırmanın iqtisadi səmərəliliyinin əsas göstəriciləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar: malların və xidmətlərin təhlükəsizliklərinin tənzimlənməsi və bununla da sırası alıcıların tələblərinin daha tam ödənilməsi, məhsula birbaşa xərclərin və istehlak xərclərinin azaldılması, satışın artması və nəticədə istehsalçının gəlirinin artması, alıcının xərclərinin azalması.

Bütövlükdə, ictimaiyyət səviyyəsində sertifikatlaşdırmanın yerinə yetirilməsi, vergi bazasının genişlənməsi hesabına, dövlət büdcəsinə mədaxilləri artırır, digər tərəfdən isə həmin büdcənin səhiyyə, sosial təminatlara ayrılan xərclər azalır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, sertifikatlaşdırma orqanlarının və məhsulun sınaq laboratoriyalarının xidmətləri sifarişçi tərəfdən ödənilir. Büdcəyə mədaxillərin artımı hesabına isə standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və metrologiya işlərinin təşkilinə və inkişafına çəkilən xərcləri ödəmək olar. Son nəticədə

isə ölkədə məhsulların və xidmətlərin keyfiyyət göstəriciləri təmin edilərək, onların dünya bazarlarında rəqabət qabiliyyətləri və satışı artır, ölkənin iqtisadiyyatı və əhəlinin rifahı yüksəlir.

SERTİFİKATLAŞDIRMANIN YARADILMASI VƏ İNKİŞAFI

Sertifikaqlaşdırmanın yaradılması 1920-1930-cu illərdə həyata keçirilmişdir. 1920-ci ildə Almaniya Standartlar İnstitutu (DIN) məhsulların və xidmətlərin onun standartlarına uyğunluq nişanı təsis etmişdir. Həmin illərdə Böyük Britaniyada sertifikatlaşdırma sənayenin bir çox sahələrini əhatə etməyə başlamışdır. O, dövüdə sertifikatlaşdırma, əsasən, könüllü xarakter daşıyırdı. Yalnız sənayenin və kənd təsərrüfatının bəzi sahələrində hökumətin qərarı ilə sertifikatlaşdırma məcburi idi.

Almaniyada olduğu kimi, Böyük Britaniyada da, sertifikatlaşdırma sənayenin bir çox sahələrini və məhsulun növlərini əhatə edir. Bu ölkədə bir neçə milli sertifikatlaşdırma sistemləri fəaliyyət göstərir. Onlardan ən böyüyü Britaniya Standartlar İnstitutudur. Bu sistemdə sertifikatlaşdırılan məhsullar üçün qeydiyyatdan keçmiş və qanunla müdafiə olunan, xüsusi uyğunluq nişanı təsis edilmişdir.

1938-ci ildə Fransada milli sertifikatlaşdırma sistemi NF (Fransa standartı) yaradılmışdır. Sertifikatlaşdırma sisteminin təşkili və idarə edilməsi standart üzrə Fransa Assosiasiyasına (AFNOR) həvalə edilmişdi. Fransada praktiki olaraq sertifikatlaşdırma sistemi II dünya müharibəsindən sonra fəaliyyətə başlamışdır.

Qərbi Avropa ölkələrində yaradılmış milli sertifikatlaşdırma sistemlərinin çoxsaylı olması elə bir vəziyyətin yaranmasına gətirib çıxarmışdır ki, həmcins məhsullar bu ölkələrdə müxtəlif göstəricilər üzrə, müxtəlif metodlarla qiymətləndirilirdi. Bu isə Avropa İttifaqına daxil ilan ölkələr arasında ticarətə çətinləşdirdi və insanların, malların və xidmətlərin azad

hərəkətini təmin edən, daxili sərhədsiz məkanın yaradılması ideyasının həyata keçirilməsinə maneəçilik törədir.

Uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasındakı müxtəliflik, həmçinin, inzibati aspektlərə də toxundu. Nəticədə, müxtəlif normativ sənədlərin tətbiqi nəticəsində yaranmış texniki maneələr məhsulu idxal edən ölkədə sertifikatlaşdırma prosedurunun təkrar olunması ilə aradan qaldırılırdı. Bu problemin həlli 21 dekabr 1989-cu ildə Avropa İttifaqı Şurası tərəfindən «Sertifikatlaşdırma və sınaqlar üzrə qlobal konsepsiya» sənədinin qəbul edilməsindən sonra tapıldı. Burada əsas ideya, vahid avropa normaları üzrə qurulmuş sertifikatlaşdırma və akkreditləşdirmə yolu ilə məhsullara və xidmətlərə inamı formalaşdırmaqdan ibarətdir. Bu inam keyfiyyətlə və səriştəliliklə təsdiq olunmalıdır.

ABŞ-da sertifikatlaşdırma sistemi müstəqil yaranmışdır. Onu Qərbi Avropa sistemindən əsas fərqləndirən şərt odur ki, uyğunluğun təsdiq edilməsinin vahid qaydaları yoxdur. ABŞ-da standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma sahəsində məhsulun istehsalçıları olan xüsusi kompaniyaların, şirkətlərin yanında təşkil edilən yüzlərlə assosiasiyaların nəzdində sistemlər və təşkilatlar fəaliyyət göstərir.

Türkiyədə 1964-cü ildə Türk Standartlar İnstitutu tərəfindən sertifikatlaşdırmağa aid «Standartına Uyğunluq Belgələndirilməsi (TSE markası)» adlanan qaydalar təsdiq edilmişdir və sistem yaradılmışdır.

Hazırda Türkiyədə sertifikatlaşdırma fəaliyyəti ana sahələr sayılan 7 qrup üzrə yerinə yetirilir:

1. İstehsal sahələrinin sertifikatlaşdırılması;
2. Məhsulların (maddələr, məmulatlar, məhsullar) sertifikatlaşdırılması;
3. Malların partiyasının sertifikatlaşdırılması;
4. Xidmət sahələrinin sertifikatlaşdırılması;
5. İdxal mallarının sertifikatlaşdırılması;
6. Laboratoriyaların sertifikatlaşdırılması;

7. Keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması.

Sertifikatlaşdırma keçmiş SSRI-də 1979-cu ildə Sov.IKP MK və SSRI Nazirlər Sovetinin «İstehsalatın səmərəliliyinin və işlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə təsərrüfat mexanizminin təsirinin planlaşdırılması və gücləndirilməsi haqqında» qərarın qəbul olunmasından sonra inkişaf etməyə başladı. Qərar da Dövlət standartlar komitəsinə nazirliklərlə və idarələrlə birlikdə istehsalat-məişət təyinatlı vacib məhsul növlərinin dövlət sınaqları üzrə baş təşkilatların təsdiq edilməsi məsələsi tapşırıldı. Bu sistemin məqsədi məhsulun keyfiyyətinin düzgün və operativ qiymətləndirilməsi və istehsalata konstruktiv və texnoloji cəhətdən təkmilləşdirilməmiş məmulatların göndərilməsinin qarşısını almaq, həmçinin buraxılan məhsulun keyfiyyətinin stabilliyinə sistemə nəzarət etməkdən ibarət idi.

1986-cı ildə keçmiş SSRI- də «Qosstandart» tərəfindən «Maşınqayırma məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının müvəqqəti qaydaları» adında normativ sənəd qəbul edilmişdi. SSRI BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının qaydalarına uyğun olaraq məişət elektrik avadanlıqlarının, elektron komponentlərinin və avianəqliyyat vasitələrinin sertifikatlaşdırılmasının beynəlxalq sistemlərinə birləşmişdi. Məhsulların sertifikatlaşdırma, istehsalın attestasiya qaydaları və digər normativ sənədlər qəbul edilmişdir. İlk dövrdə ixrac edilən malların, onların ixrac edildiyi ölkələrin qanunlarına əsasən məcburi qaydada sertifikatlaşdırılması xarici mərkəzlərdə aparılırdı. Sonralar SSRI-də sınaq laboratoriyaları və mərkəzləri akkreditasiya olundu və uyğunluq sertifikatları «SSRI Qosstandart» təşkilatı tərəfindən verilməyə başlandı.

1987-ci ildə SSRI BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası üzvləri olan ölkələrin avtonəqliyyat vasitələrinin sertifikatlaşdırılması üzrə razılaşmasına qoşuldu. Həmin ildə Qarşılıqlı İqtisadi Yardım Şurasına (QIYŞ) daxil olan ölkələrin və Yuqoslaviyanın SSRI ilə bir-birinə ixrac etdikləri məhsulların keyfiyyətlərinin qiymətləndirilməsi haqda Konvensiya (SERPO

SEV) imzalanmışdı. Həmin sistemdə uyğunluğun sertifikatlaşdırılmasında beynəlxalq standartlardan və ən yaxşı milli standartlardan istifadə edilirdi.

1988-ci ildən SSRI məişət elektrik cihazlarının BEK çərçivəsində elektrik təhlükəsizliyi üzrə beynəlxalq sertifikatlaşdırılması sistemində iştirak etməyə başladı. SSRI-də məhsulların uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin digər formaları da istifadə olunurdu: keyfiyyət kateqoriyaları üzrə attestasiya (ali və birinci kateqoriyalara keyfiyyət nişanı verilirdi); kateqoriyalar üzrə attestasiya olunmuş məhsulların 30 faizinin dövlət sınaqları; standartlara uyğunluğa nəzarət; məhsulların işlənməsi və istehsala qoyulması sistemi. Müəssisələrdə texniki nəzarət aparılırdı, məmulatlar isə standartların və texniki şərtlərin rekvizitləri ilə markalaşdırılırdı. SSRI ləğv edildikdən sonra onun varisi hesab edilən Rusiya Federasiyasında keyfiyyətin kateqoriyalarının attestasiyası, məhsulun dövlət sınaqları və dövlət qəbulu rəsmi olaraq ləğv edilmişdir.

Əvvəldə qeyd edildiyi kimi, 1992-ci ildə SSRI ərazisində müstəqil dövlətlər yarandıqdan sonra onların özlərinin standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sahələri üzrə dövlət orqanları yaradılmış və dövlət standartları işlənilib qəbul edilmişdir.

Müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan Respublikasında 1993-cü ildən Azərbaycan Dövlət Standartlaşdırma və Metrologiya Mərkəzi (Azərdövlətstandart) yaradılmışdır və həmin il iyulun 1-də Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 343№-li qərarı ilə «Milli sertifikatlaşdırma sistemi haqqında Əsasnamə» təsdiq olunmuşdur.

1996-cı il aprelin 16-da «Standartlaşdırma haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu» qəbul edilmiş və həmin il oktyabrın 8-də həmin qanunun tətbiq edilməsi barədə ölkə prezidentinin fərmanı verilmişdir.

1996-cı il dekabrın 26-da Azərdövlətstandartın 6 sayılı sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Standartlaş-

dırma Sisteminə daxil olan (AZS 1,0-96...AZS 1,6-96) dövlət standartları təsdiq edilmişdir.

Görülən tədbirlərin nəticəsində Azərdövlətstandartın beynəlxalq, regional və ayri-ayrı ölkələrin standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma təşkilatları ilə əməkdaşlığı genişlənir və möhkəmlənir.

MƏHSULLARIN SERTİFİKATLAŞDIRILMASININ APARILMASI QAYDALARI

Azərbaycan Respublikasında sertifikatlaşdırmanın aparılma qaydaları Azərdövlətstandartın 1993-cü ildə qəbul etdiyi qərarla müəyyənləşdirilmişdir. Bu qərar əsasən məcburi sertifikatlaşdırma üçün qəbul edilmişdir, lakin onu könüllü sertifikatlaşdırma zamanı da tətbiq etmək olar. Bu qaydalar göstərir ki, məhsulun hansı xarakteristikaları yoxlanılır, sertifikatlaşdırma sxemləri hansı kriterlər üzrə seçilir, sertifikatlaşdırılan məhsulun normativ sənədləri hansı tələblərə cavab verməlidir, sertifikatlaşdırmanın müvafiq prosedurları hansı ardıcılıqla həyata keçirilir və onların mahiyyəti nədən ibarətdir. Sertifikatlaşdırma qaydalarının ümumi prinsipləri bu məsələ üzrə ISO/BEK-in rəhbəredici sənədinə uyğundur.

Sertifikatlaşdırma üzrə işləri Azərdövlətstandart və müvafiq icra hakimiyyəti orqanları təşkil edərsə, sertifikatlaşdırma üzrə bilavasitə işləri akkreditləşdirilmiş sertifikatlaşdırma orqanları və sınaq laboratoriyaları yerinə yetirirlər.

Məhsulun sertifikatlaşdırılması aşağıdakı ardıcılıqla aparılır:

1.Sertifikatlaşdırmaya siifarişin verilməsi. Sifarişçi sertifikatlaşdırma üzrə müvafiq orqana sifariş göndərir. Bu cür orqan olmadıqda işə sifariş Azərdövlətstandarta göndərilir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqana daxil olmuş sifarişə bir ay müddətində baxır və sifarişçiyə öz qərarını göndərir. Bu qərar sifariş-

çiyə lazım olan müxtəlif məlumatlarla yanaşı, onun hansı orqanları və sınaq laboratoriyalarını seçə bilməsi də göstərilir.

2. Nümunələrin seçilməsi, identifikatlaşdırılması və sınağı. Sınaq üçün nümunələri sınaq laboratoriyası və ya onun tapşırığı ilə digər təşkilat seçir. Ayrı-ayrı hallarda bu məsələ ilə sertifikatlaşdırma üzrə orqan məşğul olur. Sınaqdan keçmiş nümunələr konkret məhsulun sertifikatlaşdırma sistemi qaydaları ilə nəzərdə tutulan müddət ərzində saxlanılır. Sınaqların protokolları sifarişçiyə və sertifikatlaşdırma üzrə orqana göndərilir. Onların saxlanması sertifikatın təsir müddətinə uyğun olur.

3. İstehsalatın qiymətləndirilməsi. Seçilmiş sertifikatlaşdırma sxemindən asılı olaraq istehsalatın vəziyyətinin təhlili, istehsalatın sertifikatlaşdırılması, yaxud keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin sertifikatlaşdırılması aparılır.

4. Uyğunluq sertifikatının verilməsi. Sertifikatlaşdırma üzrə orqana daxil olmuş sınaq protokolları, istehsalatın qiymətləndirilməsinin nəticələri, məhsulun uyğunluğu haqqında digər sənədlər, məhsulun verilmiş tələblərə uyğunluğu haqqında qərar qəbul etmək üçün diqqətlə təhlil edilir. Təhlilin nəticələri üzrə ekspert rəyi tərtib olunur. Bu sənəd əsasında sertifikatlaşdırma üzrə orqan uyğunluq sertifikatı vermək haqqında qərar qəbul edir. Müsbət qərar qəbul edildikdə sertifikat hazırlanır. Sertifikatda onun verilməsi üçün əsas və qeydiyyat nömrəsi göstərilir. Bu nömrə olmasa, sertifikat qüvvədə olmur. Əgər ekspert rəyi mənfidirsə, onda sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçiyə səbəbini göstərməklə imtina haqqında qərarını verir.

Təhlükəsizlik sahəsində xüsusi tələblərin qoyulduğu məhsul növlərinə sertifikat ancaq onların təhlükəsizliyini və digər spesifik keyfiyyətini təsdiq edən gigiyenik, fitosanitar və digər xüsusi sertifikatlar olduğu zaman verilir. Ölçmə vasitələri uyğunluq sertifikatı alana qədər, dövlət metroloji nəzarətindən

keçməlidirlər. Bu müddəalar həm ölkə daxilində istehsal olunan, həm də xaricdən gətirilən məhsullara aiddir.

Uyğunluq sertifikatının təsir müddətini sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir, bu müddət adətən üç ildən artıq olmur.

Məhsulun sertifikatlaşdırılması haqqında məlumat, onun texniki (texniki pasport, etiketka və s.) və müşayiətedici sənədlərində göstərilir.

5. Uyğunluq nişanının tətbiqi. İstehsalçı sertifikatlaşdırma üzrə orqandan lisenziya alaraq, sertifikatlaşdırılmış məhsulunu uyğunluq nişanı ilə nişanlamaq hüququnu qazanır. Milli uyğunluq nişanı sertifikatlaşdırmadan keçmiş məhsulun (prosesin, xidmətin) nişanlanması üçün istifadə edilir. Mövcud qayda üzrə qeydiyyatdan keçmiş, sertifikatı olan məhsul Milli uyğunluq nişanı daşımaq hüququna malikdir.

AZS 004-93 Milli sertifikatlaşdırma sistemində görə Milli uyğunluq nişanının 2 forması qəbul edilmişdir:

1) insanların həyatının, sağlamlığının qorunması və ətraf mühitin mühafizəsinin tələblərini ödəyən məhsullar üçün;

2) daha geniş göstəriciləri ödəyən məhsullar, həmçinin proses və xidmətlər üçün.

Uyğunluq nişanının məhsulda, qablaşdırmada və sənədlərdə nişanlama yerini müəssisə özü müəyyən edir. Xidmət və proseslər üçün Milli uyğunluq nişanı göndərilən sənədlərdə əks etdirilir. Milli uyğunluq nişanının təsviri bir rəngli fonda yerinə yetirilməlidir.

Milli uyğunluq nişanının təsviri məhsulun üzərində, həmçinin proses və xidmətlərə aid sənədlərdə aydın və aşkar əks olunmalıdır. Məhsulun bütün istismarı dövründə uyğunluq nişanının onun üzərində saxlanması təmin olunmalıdır.

6. Sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarəti. Əgər müfəttiş nəzarəti sertifikatlaşdırma sxeminə nəzərdə tutulursa, onda sertifikatın və uyğunluq nişanının tətbiqinə hüquq verən lisenziyanın bütün təsir müddəti ərzində (ildə bir dəfədən az olmayaraq) мцфяттиш nəzarəti həyata keçirilir.

Nəzarətin forması – dövrü və plandan kənar yoxlamalardır. Bu yoxlamalar onu sübut etmək üçün aparılır ki, istehsal olunan məhsulun sertifikatlaşdırma ilə təsdiq olunmuş tələblərə uyğunluğu davam edir.

Müfəttiş nəzarətinin mürəkkəbliyi və ciddilik dərəcəsi - məhsulun potensial təhlükəliliyindən, istehsalatın stabilliyindən, məhsulun buraxılış həcmindən, keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminin olmasından və digər faktorlardan asılıdır. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən plandan kənar yoxlamalar istehlakçılar, ticarət təşkilatları və nəzarət orqanları tərəfindən məhsulun keyfiyyəti üzrə şikayətlər daxil olduğu hallarda təyin olunur.

Müfəttiş nəzarətinin nəticələri akt şəklində tərtib olunur, bu akt isə sertifikatlaşdırma üzrə orqanda saxlanılır. Bu orqan müfəttiş nəzarətinin nəticələrinə *ясаян* sertifikatın və uyğunluq nişanının tətbiqinə hüquq verən lisenziyanın təsirini dayandıra və ya ləğv edə bilər. Sertifikatın və uyğunluq nişanının təsirini dayandırılması o, hallarda ola bilər ki, istehsalçı sertifikatlaşdırma üzrə orqanla razılıq əsasında, müəyyən tədbirlər görərək, buraxılan məhsulun nümunəsini yenidən sertifikata uyğunluğa təsdiqlənməyə verə bilər (əgər bu, təkrar sınaqlarsız mümkündürsə). Əks halda, sertifikat və lisenziya ləğv olunur.

7. Koorektətmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi. Bu tədbirlər məhsulun qoyulmuş tələblərə uyğunluğunun pozulması hallarında həyata keçirilir. Tədbirləri sertifikatın və lisenziyanın təsirini dayandıran sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir və bu haqda sertifikatlaşdırmanın maraqlı iştirakçılarını məlumatlandırır. Sonra orqan korrektədedici tədbirlərin yerinə yetirilmə müddətini müəyyənləşdirir və istehsalçı tərəfindən onların aparılmasına nəzarət edir. Belə şəraitdə istehsalçı məhsulun istifadəsinin təhlükəli olması haqda istehlakçılara və bütün maraqlı təşkilatlara xəbər verməlidir. Əgər korrektədedici tədbirlər müsbət nəticələr vermişdirsə, onda sertifikatlaşdırma üzrə orqan istehsalçını məcbur edir ki, məmulatı başqa cür ni-

şanlasın. Bu haqda sertifikatlaşdırmada iştirak edənlər məlumatlandırılırlar. Korrektəedici tədbirlərin yerinə yetirilməməsi və ya səmərəsizliyi zamanı sertifikat və uyğunluq nişanına lisenziya ləğv olunur.

SERTİFİKATLAŞDIRMA SİSTEMİ

Sertifikatlaşdırma sistemi uyğunluq sertifikatlaşdırılmasını aparmaq üçün xüsusi üsullara və idarəetmə qaydalarına malik olan sistemdir. Sertifikatlaşdırma sisteminin bu tərifini “Standartlaşdırma və qarışıq fəaliyyət növləri sahəsində ümumi terminlər və təyinlər” ISO/BEK 2 Rəhbərliyində verilmişdir. Məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması ancaq bu sistemdə aparıla bilər. Bu sistem sertifikatlaşdırmanın bütün iştirakçıları tərəfindən tanınmalı və qoyulmuş qaydada qeydiyyatda alınmalıdır. Azərbaycan Respublikasında sertifikatlaşdırma sistemlərinin qeydiyyatı, sertifikatlaşdırma üzrə milli orqan olan Azərdövlət standart tərəfindən aparılır. Bu orqanların əsas vəzifələri müstəqil sertifikatlaşdırma sistemlərinin qaydalarının respublika qanunvericiliyinə və normativ sənədlərə uyğunluğunu yoxlamaqdan ibarətdir. O, həmçinin qeydiyyatda alınmış məcburi və könüllü sertifikatlaşdırma sistemlərini reyestrə daxil edir.

Məcburi sertifikatlaşdırma sisteminin əsas məqsədi istehlakçıları (fiziki və hüquqi şəxsləri) onların həyatı, sağlamlığı və əmlakı üçün, həmçinin ətraf mühitin mühafizəsi üçün təhlükəli olan malların alınmasından, işlərin görülməsindən və xidmətlərin göstərilməsindən müdafiə etməkdir. Məcburi və könüllü sertifikatlaşdırma sistemlərinin yaradılmasında məqsəd həmçinin məhsulların və xidmətlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, onların daxili və xarici bazarda rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsindən ibarətdir.

Sertifikatlaşdırma üzrə milli orqan - Azərdövlətstandart öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan

qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hüquq, vəzifə və məsuliyyət əsasında həyata keçirir. O, icra hakimiyyəti orqanı kimi qanunvericilik aktlarına müvafiq olaraq məcburi sertifikatlaşdırma üzrə işləri təşkil edir və həyata keçirir.

Sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan öz fəaliyyətini “Məhsulun və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu ilə müəyyən edilmiş funksiyalarına və Azərdövlətstandartın qanunlarına uyğun olaraq həyata keçirir. Bu orqan öz səlahiyyətləri daxilində aşağıdakı əsas funksiyaları yerinə yetirir:

- rüvvədə olan qanunvericiliyə, sertifikatlaşdırma sisteminin tələblərinə və Azərdövlətstandartın qaydalarına uyğun olaraq sertifikatlaşdırma proseduru tətbiq edir;

- həmcins (oxşar) məhsulların sertifikatlaşdırma sistemlərini işləyir və onları təsdiqlənmə üçün hazırlayır, bu istiqamətdə aparılan işlərə rəhbərlik edir və onların koordinasiyasını həyata keçirir;

- sistemlərdə sertifikatlaşdırma zamanı istifadə olunan normativ sənədlər fondunun aktualaşdırılması və təkmilləşdirilməsi işlərində iştirak edir. İcra hakimiyyəti orqanı kimi sertifikatlaşdırma üzrə işlərin normativlərlə təmin olunması ilə məşğul olur, o cümlədən işlərin təhlükəsiz aparılması, avadanlığın istehsalı və istismarı üzrə tələbləri işləyib hazırlayır və təsdiq edir, zəruri hallarda qayda və normalarda nəzərdə tutulmuş tələblərin vəhdətini təyin edir;

- standartların və digər normativ sənədlərin layihələrinə baxır və onları razılaştırır;

- təhlükəsizlik tələblərini müəyyən edən beynəlxalq qaydaların, normaların və standartların işlənilməsində və razılaştırılmasında iştirak edir, onların tətbiqi qaydalarını təyin edir, zəruri hallarda əlavə tədbirlər müəyyən edir;

- həmcins məhsulların sertifikatlaşdırma sistemlərini dövlət qeydiyyatı üçün Azərdövlətstandarta təqdim edir;

- konkret obyektlərin ümumi sertifikatlaşdırma qaydalarına və sistemlərinə uyğun olaraq sertifikatlaşdırma üzrə aparılan işlərin perspektiv istiqamətlərini işləyib hazırlayır;

- Azərbaycan Respublikasında məcburi sertifikatlaşdırılan məhsulların və xidmətlərin nomenklaturası üzrə (o cümlədən normativ sənədlər fondunun yaradılması üzrə) təkliflər hazırlayır;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsində, onların fəaliyyətinə və sertifikatlaşdırmanın düzgün aparılmasına müfəttiş nəzarətində iştirak edir;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətini koordinasiya edir, sertifikatlaşdırma üzrə orqan olmadıqda isə onun funksiyalarını yerinə yetirir;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının uçotunu aparır;

- xarici sertifikatların, uyğunluq nişanlarının və sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınması üzrə təkliflər hazırlayır;

- həmcins məhsul qruplarının sertifikatlaşdırma sistemlərinin, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının rəşional tərkiblərinin formalaşması üzrə işləri təşkil edir və onların koordinasiyasını həyata keçirir;

- qoyulmuş qaydalara uyğun olaraq, sertifikatlaşdırma obyektlərinin reyestrini aparır və lazımi qaydada Azərdövlətstandarta informasiya verir;

- sertifikatlaşdırma sistemində iştirak edən sertifikatlaşdırma üzrə orqanlara və sınaq laboratoriyalarına aid apelyasiyalara baxılır;

- Potensial təhlükəli sənaye istehsalat, obyektləri və işləri sahəsində sertifikatlaşdırma üzrə Şuranı formalaşdırır, onun tərkibini təsdiqləyir və işini təşkil edir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan – uyğunluq sertifikatlaşdırması aparən orqandır. Bu orqan hüquqi şəxs statusuna malik olan və üçüncü tərəf adlanan, yəni istehsalçıdan və istehlakçı-

dan asılı olmayan təşkilatların bazasında yaradılır. Sertifikatlaşdırma üzrə tələblərə cavab verən və lazımı səlahiyyətlərə malik olan müəssisələr və təşkilatlar, o cümlədən Azərdövlətstandartın ərazi orqanları və elmi-tədqiqat institutları kimi dövlət təşkilatları, aksioner cəmiyyətləri, assosiasiyaları və s. sertifikatlaşdırma üzrə orqan kimi akkreditləşdirilə bilirlər. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbərini Azərdövlətstandartla razılaşdırıldıqdan sonra təyin edirlər. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

- oxşar məhsulların sertifikatlaşdırılması zamanı istifadə edilən normativ sənədlər fondunun formalaşdırılması (kompaktlaşdırılması) və aktualaşdırılması;
- verilmiş sistemdə sertifikatlaşdırılan məhsulların siyahısının təyin edilməsi;
- göstəricilərin və tələblərin, bu tələbləri təyin edən standartların və digər normativ sənədlərin seçilməsi;
- sertifikatlaşdırmaya sifarişlərin, həmçinin, apelyasiyaların qəbulu və baxılması, onlar barədə qərarların hazırlanması;
- verilmiş sertifikatlaşdırma sisteminin təşkilati-metodik sənədlərinin işlənib hazırlanması;
- uyğunluq sertifikatının tərtib olunması və verilməsi, onun AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin Dövlət Reyestrində qeydiyyatı;
- xarici sertifikatların və digər uyğunluq şəhadətnamələrinin tanınmasının mümkünlüyü barədə materialların hazırlanması;
- sertifikatlaşdırılmış məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin stabilliyinə müfəttiş nəzarətinin təşkili və keçirilməsi;
- sertifikatlaşdırılmış məhsulun reyestrinin aparılması və sertifikatlaşdırmanın nəticələri haqqında informasiyanın çapa hazırlanması;
- verilmiş sertifikatların və uyğunluq nişanlarının fəaliyyətinin dayandırılması və ləğv edilməsi;

- məhsul üçün korrektəedici tədbirlərin işlənilib hazırlanmasında iştirak etmək, sertifikatlaşdırılmış tədbirlərin pozulması haqqında informasiya üzrə operativ tədbirlərin görülməsi;

- kadrların ixtisasının artırılması və attestasiyasının təşkili.

Sertifikatlaşdırmada akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyası, keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması və istehsalatın attestasiyası üzrə akkreditləşdirilmiş orqan və nəzarət orqanı bilavasitə sertifikatlaşdırma üzrə orqanın tərkibinə daxil ola bilərlər, yaxud, müqavilə əsasında bu orqanla qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərə bilərlər. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan aşağıdakı səkkiz struktura malik ola bilər.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan kimi fəaliyyət göstərmək istəyən təşkilat, akkreditləşdirmə prosedurundan keçməlidir. Akkreditləşdirmə qaydaları Azərbaycan dövlət standartının normativ sənədlərində və sertifikatlaşdırma sisteminin sənədlərində müəyyən edilmişdir. Akkreditləşdirmə zamanı hesaba alınan kreditlər, sertifikatlaşdırma üzrə orqanda aşağıdakıların olmasını nəzərdə tutur:

- yüksək peşə hazırlıqlı və xüsusi hazırlıq keçmiş personalın;

- sertifikatlaşdırılan məhsul üçün aktuallaşdırılmış normativ sənədlər fondunun və məhsulun sınaq metodlarının;

- sertifikatlaşdırmanı aparmaq üçün, o cümlədən, sertifikatlaşdırılan məhsulların sınaqlarını və müfəttiş nəzarətini aparmaq üçün inzibati strukturun, hüquqi və iqtisadi imkanların;

- sertifikatlaşdırmanın qaydalarını, o cümlədən, apelyasiyaların baxılması və sertifikatların, uyğunluq nişanlarının fəaliyyətinin dayandırılmasının və ya ləğvinin qaydalarını müəyyən edən təşkilati-metodik sənədlərin;

- sertifikatlaşdırılmış məhsulun reyestrinin.

Bütün sifarişçilər sertifikatlaşdırma üzrə orqanın xidmətləri haqqında informasiyadan maneəsiz istifadə etmək hüququna malikdirlər. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan kommersiya sirri olan informasiyanın məxfiliyini təmin etməlidir. Bu orqan

özünün sertifikatlaşdırma tələblərinə uyğunluğunu dövrü olaraq yoxlamalıdır. Bu cür yoxlamaların qeydiyyatı aparılmalı və onun nəticələri sertifikatlaşdırma üzrə orqanın fəaliyyətinə müfəttiş nəzarətini həyata keçirən şəxslərə verilməlidir.

Sınaq laboratoriyası sertifikatlaşdırma məqsədi ilə konkret məhsulun sınağını və ya konkret növ sınaqları həyata keçirir və sınaqların protokollarını verir. Qeyd etmək lazımdır ki, xidmətlərin və keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması prosesində sınaq laboratoriyalarının iştirakı nəzərdə tutulmur. Burada uyğunluğun qiymətləndirilməsi üzrə bütün praktiki fəaliyyəti sertifikatlaşdırma üzrə orqan həyata keçirir.

Sınaq laboratoriyalarına qoyulan əsas tələblər aşağıdakılardır: müstəqillik, qərəzsizlik, toxunulmamazlıq, texniki səriştəlilik.

Müstəqillik (qeyri-asılılıq) üçüncü tərəf statusu ilə təyin edilir. **Qərəzsizlik** sınaqların aparılması, onların nəticələri üzrə qərarların qəbul edilməsi və sınaq protokollarının tərtib olunması zamanı yerinə yetirilən fəaliyyətin prinsipliliyi, düzgünlüyü, obyektivliyi ilə ifadə edilir. **Toxunulmamazlıq** ondan ibarətdir ki, sınaq laboratoriyaları və onların işçi personalı sınağın nəticələrinin qiymətləndirilməsi zamanı kommersiya, maliyyə, inzibati və digər təzyiqlərə məruz qalmamalıdırlar.

Texniki səriştəlilik-müvafiq təşkilati və idarəetmə strukturunun, yüksək peşə hazırlıqlı personalın, sınaqlar üçün binanın və avadanlığın, sınaq metodlarına və prosedurlara normativ sənədlərin olması ilə xarakterizə olunur. Tələblərə uyğunluq, sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsi zamanı yoxlanılır. Sertifikatlaşdırma sistemi məhsulun sınaqlarının ancaq akkreditləşdirilmiş laboratoriyalarda aparılmasını nəzərdə tutur.

Sertifikatlaşdırma üzrə şura - sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən, texnikanın hər bir istiqaməti üzrə formalaşdırılır. Bu şuraya, könüllülük əsasında, bilavasitə sertifikat-

laşdırma üzrə mərkəzi orqanın, Azərdövlətstandartın, nazirliklərin və idarələrin, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının, sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsalçısının və digər maraqlı təşkilatların nümayəndələri daxil edilir. Şura aşağıdakı əsas funksiyaları yerinə yetirir:

- potensial təhlükəli istehsalatlar, obyektlər və işlər üçün məhsulun vahid sertifikatlaşdırma siyasətinin formalaşdırılması üzrə təklifləri işləyib hazırlayır;

- sistemlərin (qaydaların) işləməsi vəziyyətini təhlil edir, onların təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər hazırlayır və bu təkliflərin realizə olunmasına köməklik göstərir;

- standartların və digər normativ sənədlərin layihələrinə, sertifikatlaşdırma və akkreditləşdirmə üzrə işlərin proqramlarının layihələrinə baxılır;

- özünə aid olan məhsulun sertifikatlaşdırılması sahəsində işlərin səmərəliliyinin yüksəldilməsi üzrə təkliflər hazırlayır;

- sistemlərin iştirakçılarının fəaliyyətinin ümumi istiqamətləri, onların hazırkı vəziyyəti və inkişafı haqqında informasiyanın yayılmasına köməklik göstərir.

Sertifikatlaşdırma üzrə şuranın funksiyaları müvafiq əsasnaməyə görə müəyyən edilir və sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən təsdiq edilir.

Elmi-metodik sertifikatlaşdırma mərkəzi bir qayda olaraq, sertifikatlaşdırma üzrə orqanlardan birinin bazasında yaradılır və aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- sistemli tədqiqatları aparır və sertifikatlaşdırma obyektlərinin tərkibi və strukturu üzrə elmi əsaslandırılmış təklifləri işləyib hazırlayır;

- nəzarətdə olan məhsulların sertifikatlaşdırılması üzrə normativ-texniki təminat fondunu aktuallaşdırır;

- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsi, ekspertlərin attestasiyası üzrə komissiyaların işində iştirak edir;

- elmi tədqiqatlar aparır və və məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə metodikaların və praktiki işlərin təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər işləyib hazırlayır;

- ekspertlərin hazırlanması və attestasiyası üzrə proqramların işlənilib hazırlanmasında iştirak edir;

- beynəlxalq təşkilatların və xarici ölkələrin qabaqcıl iş təcrübəsini nəzərə almaqla, sertifikatlaşdırma üzrə aparılan işlərin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və texniki-iqtisadi təhlili üzrə metodiki tövsiyələri işləyib hazırlayır;

- yuxarıda göstərilən istiqamətlər üzrə mərkəzi orqan üçün praktiki tövsiyələr hazırlayır.

Elmi-metodik sertifikatlaşdırma mərkəzinin funksiyaları, müvafiq əsasnaməyə görə müəyyənləşdirilir və sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən təsdiq edilir.

Apelyasiya üzrə komissiya-sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən, sertifikatlaşdırmanı aparan zaman, ortaya çıxan münaqişələri həll etmək və şikayətlərə baxmaq üçün yaradılır. Bu komissiya bilavasitə sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqanın, Azərdövlətstandartın, müvafiq nazirlik və idarələrin, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının, sertifikatlaşdırılan məhsulların istehsalçılarının, maraqlı nəzarət orqanlarının, həmçinin, ictimai təşkilatların nümayəndələrindən ibarət yaradılır. Komissiya konkret sistemlərlə müəyyən edilmiş müddətdə, apelyasiya ərizəsinə baxmalı və qəbul olunmuş qərar haqqında ərizəçiyə məlumat verməlidir.

Sertifikatlaşdırmaya sifarişçilər (istehsalçılar, icraçılar, satıcılar) aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirirlər:

- sertifikatlaşdırmanı aparmaq üçün sifariş verir, sistemin qaydalarına uyğun olaraq sertifikatlaşdırma aparmaq üçün məhsulu, normativ, texniki və digər zəruri sənədləri təqdim edir;

- realizə olunan sertifikatlaşdırılmış məhsulun normativ sənədlərin tədbirlərinə uyğunluğunu təmin edir;

- sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları ilə müəyyənləşdirilmiş formada sertifikatlaşdırılan məhsulu nişanlayır;
- məhsulu müşayət edən texniki sənədlərdə onun sertifikatlaşdırılması və uyğunluğun yoxlanılması üçün normativ sənədlər haqqında məlumatları göstərir, bu informasiyanın istehlakçıya çatdırılmasını təmin edir;
- qanunverici aktları əldə rəhbər tutaraq sertifikat və uyğunluq nişanını tətbiq edir;
- sertifikatlaşdırma üzrə orqanların vəzifəli şəxslərinin və sertifikatlaşdırılmış məhsullara nəzarəti həyata keçirən şəxslərin öz vəzifələrinin maneəsiz yerinə yetirmələrini təmin edir;
- məcburi sertifikatlaşdırılan məhsul müvafiq normativ sənədlərin tələblərinə cavab vermədikdə, həmçinin, sertifikatın fəaliyyətinin dayandırıldığı və sertifikatlaşdırma üzrə orqanın qərarının ləğv edildiyi hallarda, məhsulun realizə olunmasını dayandırır;
- sertifikatlaşdırılan məhsulun texniki sənədlərində və istehsal texnologiyasında edilən dəyişikliklər haqqında sertifikatlaşdırma üzrə orqana xəbərdarlıq edilir.

SERTIFIKATLAŞDIRMA PROSESLƏRİNİN ƏSAS MƏRHƏLƏLƏRİ VƏ STRUKTURU

Məhsulun və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması müəyyən sistem çərçivəsində və seçilmiş sxem üzrə həyata keçirilir. Onun aparılma qaydası konkret sistemin qaydalarına uyğun müəyyənləşdirilir. Lakin sertifikatlaşdırma prosesinin əsas mərhələləri sertifikatlaşdırmanın növündən və obyektindən asılı olmayaraq dəyişir. Ən geniş yayılmış sertifikatlaşdırma sxemləri üzrə sertifikatlaşdırma prosesinin ümumiləşmiş sxemində aşağıdakı beş əsas mərhələləri göstərmək olar:

1. Sertifikatlaşdırmaya sifarişin verilməsi;
2. Sertifikatlaşdırma obyektinin qoyulmuş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi;
3. Uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin təhlili;

4. Sertifikatlaşdırma üzrə qərarın qəbul edilməsi;
5. Sertifikatlaşdırılmış obyektə müfəttiş nəzarəti.

Sertifikatlaşdırmaya sifariş mərhələsində sifarişçi sertifikatlaşdırma üzrə orqanı seçir. Bu seçilən orqan sifarişçini maraqlandıran obyektin uyğunluğunun qiymətləndirilməsini bacarmaldır. Bu bacarıq sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditləşdirilməsi sahəsi ilə təyin edilir. Əgər verilmiş işi bir neçə sertifikatlaşdırma üzrə orqan apara bilərsə, onda sifarişçi onlardan hər hansı birinə müraciət edə bilər. Sifariş adətən sertifikatlaşdırma sistemində qəbul edilmiş forma üzrə göndərilir.

Sertifikatlaşdırma obyektindən asılı olaraq uyğunluğun qiymətləndirilməsi mərhələsi öz xüsusiyyətlərinə malikdir. Məhsul üçün bu mərhələ, məmulatların nümunələrinin seçilməsi, identifikasiyası və onların sınağından ibarətdir. Seçilən nümunələr istehlakçılara göndərilən məhsul kimi olmalıdır. Nümunələr hazır məhsuldan təsadüfi formada seçilir. Seçilmiş nümunələri seçilmə yerində əsas məhsuldan izolə edirlər, qablaşdırırlar, sığdırırlar və ya möhürləyirlər. Nümunələrin saxlanması, daşınması və sınağa hazırlanmasının bütün mərhələlərində, həmçinin sınaq prosesində, məhsulun normativ sənədində verilmiş tələblərə riayət olunmalıdır. Sertifikatlaşdırma işlərinin gedişi zamanı nümunələrin hərəkətinin bütün mərhələləri jurnalda qeyd olunur və məsul şəxsin imzası ilə təsdiqlənir.

Sınaq üçün nümunələrin seçilməsi bir qayda olaraq sınaq laboratoriyası və ya onun tapşırığı ilə digər səlahiyyətli orqan tərəfindən həyata keçirilir. Sınağın iki və daha çox laboratoriyalarda keçirildiyi hallarda nümunələrin seçilməsi sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən həyata keçirilə bilər. Bu zaman zərurət yarandıqda sınaq laboratoriyalarında nümunələrin seçilməsində iştirak edə bilərlər.

Sertifikatlaşdırma üçün sınaqlar, məhsulun normativ sənədlərində nəzərdə tutulmuş sınaqları akkreditləşdirilmiş sınaq

laboratoriyalarında aparılır. Səlahiyyətli və müstəqilliyə akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyası olmadığı hallarda, sertifikatlaşdırma məqsədi ilə sınaqlar ancaq, səlahiyyətli akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyalarının nümayəndəsinin nəzarəti altında aparıla bilər. Bu cür sınaqların obyektivliyini sınaq laboratoriyası ilə yanaşı, ona sınağın aparılmasını tapşırılmış sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir. Bu halda sınaqların protokolu sınaq laboratoriyasının və sertifikatlaşdırma orqanının səlahiyyətli mütəxəssisləri tərəfindən imzalanır.

Sınaq protokolları sifarişçiyə və sertifikatlaşdırma üzrə orqana təqdim edilir. Sınaq protokollarının nüsxələri sertifikatın təsir müddətindən az olmayan müddətdə saxlanılır. Protokolların nüsxələrinin konkret saxlanma müddətləri oxsar məhsulların sertifikatlaşdırma sistemində və sınaq laboratoriyasının sənədlərində müəyyənləşdirirlər. Bu, həmçinin məhsulun tələblərə uyğun olmasına görə sertifikatın verilmədiyə hallara da aiddir.

Xidmətlərin uyğunluğu qiymətləndirilməsi onların növlərindən asılıdır. Qeyri-maddi xarakterli xidmətləri (məsələn, daşınan və daşınmayan əmlakın qiymətləndirilməsi) ekspert və ya sosioloji metod vasitəsi ilə qiymətləndirirlər. Maddi xidmətlərin yoxlanması isə (məsələn, avtomobil nəqliyyatı vasitələrinin texniki qulluqları və təmiri üzrə xidmətlər) xidmətin nəticəsinin sınaqlarına əsaslanır.

Xidmətin nəticəsinin sınaqları akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasında və ya sifarişçinin bazasında onunsınaq və texnologiyadan istifadə etməklə, sertifikatlaşdırma üzrə orqanın ekspertləri tərəfindən aparılır. Bu avadanlıqlar metroloji xidmət orqanları tərəfindən yoxlanılmalı və ya kalibrlənməlidir. Təmir üzrə xidmətlərin sertifikatlaşdırıldığı hallarda, sınaq zamanı, təmir olunmuş məmulatların seçim üsulu ilə yoxlamaları aparılır. Əgər xidmət növü məcburi sertifikatlaşdırmanın tələbləri dairəsinə düşürsə, onda təmirdən və ya texniki qulluqdan sonra məmulatların təhlükəsizlik göstəri-

ciləri qiymətləndirilməlidir. Xidmətlərin könüllü sertifikatlaşdırılması zamanı, əsasən, funksional göstəriciləri qiymətləndirilir. Yoxlanılacaq məmulatların sayını və onların seçilmə qaydasını sertifikatlaşdırma sisteminin normativ sənədlərinə əsasən, sertifikatlaşdırma üzrə orqan təyin edir.

Sınaqların nəticələrinə görə protokol tərtib olunur, onun bir nüsxəsi sertifikatlaşdırma üzrə orqana, ikinci nüsxəsi isə sifarişçiyə göndərilir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan, yoxlanılan təşkilatdan sənədləşdirmənin idarə edilməsi proseslərini reqlamentləşdirən müəssisə standartını, sifarişçinin keyfiyyət sisteminin daxili yoxlamalarını müəyyən edən müəssisə standartını və məhsulun istehsalının və ya işin aparılma texnologiyasının şərhini əks etdirən sənədi tələb etmək hüququna malikdir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçidən keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması üçün digər əlavə məlumatları da tələb edə bilər. Zəruri hallarda o, müəssisənin keyfiyyət sistemi ilə əvvəlcədən tanış olmaq üçün sifarişçi ilə razılaşdırılma əsasında, öz nümayəndəsini bu müəssisəyə göndərə bilər. Komissiya sifarişçidən alınmış ilkin materialları təhlil edir və keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasına onun hazır olduğunu qiymətləndirir.

Sifarişçidən daxil olmuş məlumatların analizi ilə yanaşı, zəruri hallarda, komissiya keyfiyyət sisteminin əhatə dairəsində olan məhsulun keyfiyyəti haqqında əlavə məlumatları da yığıb təhlil edə bilər. Bu əlavə məlumatlar müstəqil mənbələrdən – dövlət nəzarəti orqanlarından, Azərbaycan standartın ərazi orqanlarından, istehlakçılar cəmiyyətindən və digər təşkilatlardan alınabilir. Keyfiyyət sisteminin birinci qiymətləndirmə mərhələsi yazılı şəkildə, bu sistemin sertifikatlaşdırılmasının ikinci mərhələsinin keçirilməsinin mümkünlüyü haqqında rəyin hazırlanması ilə tamamlanır.

Keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsinin birinci mərhələsinin nəticələrinə görə tərtib edilmiş rəy, ekspertizanı aparmış və sertifikatlaşdırma orqanının rəhbərliyi tərəfindən imza-

lanaraq təsdiq edilir. Rəy müsbət olduqda sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçiyə «Keyfiyyət sisteminin əvvəlcədən qiymətləndirilməsinin nəticələri üzrə rəy» və təşkilatda keyfiyyət sisteminin yoxlanması və qiymətləndirilməsi üçün müqavilənin layihəsi göndərilir. Müqavilədə aparılan işlərin məqsədi, həcmi və müddətləri, tərəflərin məsuliyyəti, həmçinin keyfiyyət sisteminin yoxlanması və qiymətləndirilməsi üzrə işlərin ödənmə qaydaları əyостярилир.

Müəssisədə keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi mərhələsi sertifikatlaşdırma üzrə orqanda hazırlıq işlərindən başlanır. Keyfiyyət sisteminin yoxlanması və qiymətləndirilməsinə hazırlıq zamanı aşağıdakı işlər yerinə yetirilir: yoxlama proqramının tərtib olunması; yoxlama proqramına uyğun olaraq komissiya üzvləri arasında vəzifələrin bölünməsi; işçi sənədlərin hazırlanması; yoxlanılan təşkilatla yoxlama proqramının razılaşdırılması.

Yoxlama proqramını baş ekspert işləyib hazırlayır. Proqramla komissiyanın ekspertləri, məsləhətçiləri və yoxlanılan təşkilat tanış olmalıdır. Proqramın hər hansı bəndinə sifarişçinin etirazı baş ekspertə çatdırılmalıdır. Baş ekspertlə sifarişçinin nümayəndəsi arasındakı münaqişə (narazılıq) yoxlama başlayana qədər həll olunmalıdır.

Yoxlama proqramı yoxlanılan təşkilatla razılaşdırılır və sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbərliyi tərəfindən təsdiq edilir.

Yoxlamayı aparan zaman ekspert komissiyasının üzvləri arasında müəssisənin konkret bölmələrinin və keyfiyyət sisteminin elementlərinin yoxlanması üzrə vəzifələr bölünür. Vəzifələri baş ekspert bölür.

Müəssisədə keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi ümumi qəbul olunmuş prosedurlar üzrə aparılır: ilkin müşavirə, yoxlanılan təşkilatın tədqiqi, yoxlama aktının tərtib olunması və yekun müşavirə.

Birinci müşavirədə komissiya üzvləri, yoxlanılan təşkilatın nümayəndəsi, struktur bölmələrinin rəhbərləri və müəssisənin keyfiyyət sahəsində aparıcı mütəxəssisləri iştirak edirlər.

Yoxlanılan təşkilatın tədqiqi faktiki məlumatların toplanması və təhlili yoxlamanın gedişində müşahidələrin qeydiyyatı yolu ilə həyata keçirilir. Еляъядя Faktiki məlumatların toplanması, personalın dindirilməsi, istifadə olunan sənədlərin, istehsal proseslərinin, bölmələrin və personalın fəaliyyətinin təhlili, məhsulun keyfiyyətinin təmin edilməsi üzrə aparılan tədbirlərin qiymətləndirilməsi əsasında həyata keçirilir.

Bütün müşahidələr sənədləşdirilməli və obyektiv məlumatlarla təsdiqlənməlidirlər. Uyğunsuzluğu göstərən məlumatlar qeydə alınmalıdır. Uyğunsuzluğu təsdiqləyən bütün müşahidələr yoxlanılan təşkilata təqdim edilməli və əsaslandırılmalıdır.

Komissiyanın müşahidələri bir qayda olaraq differensasiya edilir. Belə ki, sertifikatlaşdırmada müşahidələrin iki forması, yəni «uyğunsuzluq» və «xəbərdarlıq» nəzərdə tutulur. Uyğunsuzluq – qoyulmuş tələblərin yerinə yetirilməməsidir. Uyğunsuzluq əhəmiyyətli və az əhəmiyyətli kateqoriyalara bölünür. Əhəmiyyətli kateqoriya (kateqoriya 1) keyfiyyət sistemi elementlərinə tələblərin ümumiyyətlə olmadığını, tətbiq olunmadığını və ya tamamilə pozulduğunu göstərir. Az əhəmiyyətli kateqoriya isə (kateqoriya 2) keyfiyyət sistemi elementində tək-tək səhvlərin buraxıldığını göstərir. Xəbərdarlıq – uyğunsuzluğun əmələ gəlmə ehtimalının qarşısını almaq üçün ekspertlər tərəfindən aparılmış müşahidədir.

Standartın tələblərindən aşkar edilmiş meyllənmələrə, yoxlamaları aparmış ekspertlər qrupu tərəfindən diqqətlə baxılır və onların uyğunsuzluğun hansı kateqoriyasına aid edilməsi müəyyənləşdirilir. Bu haqda son qərarı baş ekspert verir. Qeydə alınmış uyğunsuzluqlar (xəbərdarlıq) üçün müvafiq izahat verilir. Hər bir uyğunsuzluq obyektiv sübutlarla təsdiq olunmalıdır. Yoxlanılan təşkilatın rəhbərliyinin nümayəndəsi

uyğunsuzluq (xəbərdarlıq) qeyd olunmuş blanklara öz imzasını qoyur ki, bu da uyğunsuzluqların qəbul edilməsini təsdiq edir.

Keyfiyyət sisteminin bəyənilməsi (və ya bəyənilməməsi) haqqında qərarın qəbul edilməsi kriteri sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları ilə təyin edilir. Keyfiyyət sisteminin ISO 9000 seriyalı standartlara uyğunluğu haqqında qərar, əhəmiyyətli uyğunsuzluq olmayan zaman və ya az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar 10-dan çox olmadıqda qəbul edilir. Mənfə qərar bir əhəmiyyətli uyğunsuzluq və ya 10-dan çox az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar olduğu halda qəbul edilir. Xəbərdarlığın olması sertifikatlaşdırma haqqında qərara təsir etmir.

Yoxlamanın nəticələri, komissiyanın nəticə və təklifləri xüsusi formada aktlaşdırılır. Bu aktda komissiya göstərir, ki yoxlanmış keyfiyyət sistemi bəyan edilmiş standartda uyğundur və yaxud, uyğun deyildir, yoxlanılan təşkilatda məhsulun bütün xarakteristikalarına nəzarəti təmin edən sınaq sisteminin olması haqqında rəy verilir, az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar olduğu halda, onların aradan qaldırılması müddətləri göstərilir. Aktı komissiyanın üzvləri, baş ekspert və yoxlanılan təşkilatın rəhbəri imzalayırlar. Akta yoxlama proqramı, uyğunsuzluqlar və xəbərdarlıqlar haqqında məlumatlar əlavə olunur. Akt üç nüsxədən ibarət tərtib olunur. Onun nüsxələri yoxlanılan təşkilata, sertifikatlaşdırma üzrə orqana və keyfiyyət sistemi registrinə verilir.

Son müşavirədə baş ekspert müəssisənin rəhbərliyinə, baş və aparıcı mütəxəssislərinə komissiyaların iradlarını, yoxlanmış keyfiyyət sisteminin bəyan edilmiş standartın tələblərinə uyğunluğu və ya uyğunsuzluğu haqqında komissiyanın rəyini təqdim edir. O, həmçinin onları keyfiyyət sisteminə uyğunluq sertifikatının verilməsi və ya imtina edilməsi haqqında komissiyanın sertifikatlaşdırma üzrə orqana *требованиям* *требованиям* tövsiyələri ilə tanış edir. Bununla da sertifikatlaşdırma zamanı keyfiyyət sisteminin uyğunluğunun praktiki qiymətləndirilməsi mərhələsi başa çatır.

Xüsusi sertifikatlaşdırma obyektini kimi personalın uyğunluğa qiymətləndirilməsi də öz xüsusiyyətlərinə malikdir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqana sifariş verdikdən sonra, mütəxəssis doldurmaq üçün sənədlər komplektini alır. Bu sənədlər personalın sertifikatlaşdırılmasının mümkünlüyünü qabaqcadan təyin etmək üçün orqana lazımdır. Mütəxəssis ilk növbədə müəyyən edilmiş kriterlərə uyğun olmalıdır. Onlara aiddir: ümumi və professional təhsil; xüsusi sahədə iş təcrübəsi; professional etika; fiziki yararlılıq.

Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması zamanı uyğunluğun qiymətləndirilməsinin nəticələrinin təhlili, yoxlama aktına əsasən aparılır. Akt üzrə nəticələr aşağıdakı üç variantdan biri ola bilər:

1. Sistem bəyan edilmiş standartla tamamilə uyğundur.
2. Sistem bütövlükdə standartla uyğundur, lakin keyfiyyət sisteminin elementləri üzrə ayrı-ayrı az əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar aşkar edilmişdir.
3. Sistemdə əhəmiyyətli uyğunsuzluqlar vardır.

Sertifikatlaşdırma və ya ondan imtina etmə haqqında qərarı sertifikatlaşdırma üzrə orqan *в*я komissiyasının baş eksperti birlikdə qəbul edirlər.

Personalın sertifikatlaşdırılması zamanı imtahan komissiyasının protokolu orqanın rəhbərinə və imtahanın qəbulunda iştirak etməyən ekspertlərdən ibarət komissiyaya göndərilir. Bu komissiyanın imtahan protokolunun təsdiqi üzrə müsbət qərarı, sertifikatın verilməsi üçün əsasdır.

Sertifikatlaşdırma üzrə qərar sifarişçiyə uyğunluq sertifikatının verilməsi və yaxud onun verilməsindən imtina *едилмяси* ilə müşayiət olunur. Sınaqların (yoxlamaların) müsbət nəticələri zamanı sertifikatlaşdırma üzrə orqan uyğunluq sertifikatını tərtib edir, onu qeydiyyatdan keçirir və uyğunluq nişanının tətbiq olunmasına hüquq verən lisenziya ilə birlikdə sifarişçiyə verir. Bu nişanla sertifikatlaşdırmadan keçmiş məhsul və ya xidmətin sənədləri nişanlanır. Sertifikatlaşdırma sınaqlarının

mənfi nəticələri zamanı, həmçinin sertifikatlaşdırma obyektinə olan tələblərə riayət edilmədikdə, yaxud sifarişçi sertifikatlaşdırma üzrə işlərin xərcini ödəməkdən intina etdikdə, sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçiyə sertifikatın verilməsindən imtina edilməsinin səbəbini göstərməklə cavab göndərir.

Uyğunluq sertifikatının növü və onun təsir müddəti sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları ilə müəyyənləşdirilir. AZS Milli Sertifikatlaşdırma Sistemində sertifikatın və lisenziyanın qüvvədə olma müddəti realizə olunmuş sertifikatlaşdırma sxemini nəzərə almaqla 3 ilə qədər müəyyənləşdirilir. Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditləşdirmə attestatının fəaliyyət müddəti də 3 ildən artıq deyildir. Akkreditləşdirmə və lisenziya müqaviləsinin şərtləri pozulduqda Azərdövlətsatandart akkreditləşdirmə attestatının dayandırılması, yaxud ləğvi və lisenziya müqaviləsinin ləğvi haqqında qərar qəbul edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Rusiya Federasiyasında adətən məhsul üçün sertifikat həmin məhsulun xidmət müddətinə, xidmətlər üçün – 3 ilə qədər, müəssisənin keyfiyyət sisteminə - 3 il, personala isə 5 il müddətinə verilir.

Sertifikatlaşdırılmış obyektə müfəttiş nəzarəti, sertifikat vermiş orqan tərəfindən həyata keçirilir (əgər sertifikatlaşdırma sxemi ilə nəzərdə tutulmuşdursa). Bu nəzarət sertifikatın bütün təsir müddətində dövrü yoxlamalar formasında ildə bir dəfə aparılır. Müfəttiş nəzarəti zamanı sertifikatlaşdırma üzrə orqanın komissiyasında Azərdövlətstandartın ərazi orqanlarının mütəxəssisləri, istehlakçılar cəmiyyətinin və digər maraqlı təşkilatların nümayəndələri iştirak edə bilərlər. Plandan kənar yoxlamalar məhsulun və xidmətlərin keyfiyyətinə ciddi iradlar haqqında informasiya daxil olduğu halda, həmçinin sertifikatlaşdırılmış məmulatın konstruksiyasında ciddi dəyişikliklər zamanı həyata keçirilir. Bu cür yoxlamalar, həm də xidmətlərin göstərilmə texnologiyasında və ya müəssisənin təşkilati strukturunda keyfiyyət sisteminin elementlərinə təsir edə bilən dəyişikliklər olduqda aparılır.

Müfəttiş nəzarəti sertifikatlaşdırılmış obyekt haqqında informasiyanın təhlilindən və məhsulun nümunələrinin, xidmətlərin və keyfiyyət sistemi elementlərinin seçmə yoxlamalarının keçirilməsindən ibarətdir. Sertifikatlaşdırılmış mütəxəssisə nəzarət zamanı onun işinin qəbul edilmiş kriterlərə uyğunluğu yoxlanılır. Müfəttiş nəzarətinin yekununa görə akt tərtib edilir. Aktda sertifikatın fəaliyyətinin saxlanılmasının mümkünüyü, yaxud, onun fəaliyyətinin dayandırılması haqqında informasiya sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən, sifarişçinin, istehlakçıların, Azərbaycan standartının nümayəndələrinin və sertifikatlaşdırma sisteminin digər iştirakçılarının nəzərinə çatdırılır. Sertifikatın fəaliyyətinin dayandırılması onun istifadəsi zamanı meydana çıxan və qısa müddət ərzində aradan qaldırıla bilən pozuntular aşkar edildikdə həyata keçirilir. Bu halda sertifikatlaşdırma üzrə orqan sifarişçiyə korrektiv tədbirlərin həyata keçirilməsini tapşırır və onların realizə edilmə müddətlərini müəyyənləşdirir. Sifarişçi öz tərəfindən onun məhsulunun və ya xidmətinin istehlakçılarına aşkar edilmiş uyğunsuzluqlar haqqında məlumat verir və lazımi tədbirlər görür.

Uyğunluq sertifikatının fəaliyyətinin və uyğunluq nişanının tətbiqinə verilmiş hüququn ləğv edilməsi, məhsulun və xidmətin normativ sənədlərin tələblərinə uyğun gəlmədiyi zaman, həmçinin sertifikatlaşdırma obyektinin normativ sənədlərində, məhsulun istehsal texnologiyasında, konstruksiyasında, komplektliliyində və ya xidmətin tərkibində dəyişikliklər baş verdiyi zaman həyata keçirilir. Sertifikatın fəaliyyəti onun sertifikatlaşdırma sisteminin reyestrindən çıxarıldığı vaxtdan dayandırılır.

MƏHSULAPIN VƏ XİDMƏTLƏRİN SERTİFİKATLAŞDIRMA SXEMLƏRİ

Sertifikatlaşdırma hər bir ölkədə fəaliyyət göstərən sertifikatlaşdırma sistemində müəyyən edilmiş xidmətlər üzrə aparılır. Sertifikatlaşdırma sxemi dedikdə məhsulların, xidmət-

lərin, keyfiyyət sistemlərinin və personalın uyğunluğa qiymətləndirilməsi zamanı, üçüncü tərəfin fəaliyyətinin tərkibi və ardıcılığı başa düşülür. Sertifikatlaşdırma sistemi bir necə sxemlərin tətbiqini nəzərdə tutur. Sertifikatlaşdırma sistemini seçən zaman istehsalatın, konkret məhsulun sınaqlarının və istifadəsinin xüsusiyyətləri, sübutmənin tələb olunan səviyyəsi, sifarişçinin mümkün olan xərcləri nəzərə alınmalıdır. Sertifikatlaşdırma sxemi sertifikatlaşdırmanın nəticələrini obyektiv qiymətləndirməyə imkan verməlidir.

Sxem 1 ancaq akkreditləşdirilmiş laboratoriya tərəfindən tipin, yəni məhsul partiyasından götürülmüş tipik nümunənin sınağı ilə məhdudlaşır. Bu sxem mürəkkəb konstruksiyalı məmulatlar üçün tətbiq edilir.

Sxem 2 bir qədər çətinləşir, beləki uyğunluq sertifikatı almaq üçün aparılmış sınaqdan başqa, burada ticarətdə olan sertifikatlaşdırılmış məhsula müfəttiş nəzarətinin aparılması nəzərdə tutulur. Bunun üçün verilmiş malı realizə edən ticarət təşkilatından nümunə (və ya nümunələr) seçilib götürülür və akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasında bu nümunənin sınağı aparılır.

Sxem 3 nümunənin sınaqlarını, sertifikat verildikdən sonra isə müfəttiş nəzarətini nəzərdə tutur. Bu halda müfəttiş nəzarəti istehlakçıya göndərilməmişdən əvvəl istehsalçı müəssisənin hazır məhsul anbarında olan məhsuldan götürülmüş nümunənin sınağının aparılması yolu ilə həyata keçirilir. Nümunə akkreditləşdirilmiş laboratoriyada sınıxılır.

Sxem 4 tipik nümunənin sınağından ibarətdir. Bu sxemdə də, əvvəlki kimi, bir qədər mürəkkəbləşmiş müfəttiş nəzarəti aparılır. Nəzarət sınaqları üçün nümunələr həm istehsalçının anbarından, həm də satıcıdan seçilib götürülür.

Sxem 5 bir qədər mürəkkəbdir. Bu sxem tipik nümunənin sınaqlarından, keyfiyyətin təmin edilməsi sisteminin sertifikatlaşdırılması, yaxud istehsalatın özünün attestasiyası yolu ilə istehsalatın yoxlanılmasından və iki formada aparılan daha

ciddi müfəttiş nəzarətindən ibarətdir. Burada müfəttiş nəzarəti zamanı istehsalçıdan və satıcıdan götürülmüş sertifikatlaşdırılmış məhsulun nümunələrinin sınağı aparılır və buna əlavə olaraq istehsalat şəraitinin və fəaliyyətdə olan keyfiyyətin idarəetmə sisteminin stabilliyi yoxlanılır. Sınaqların zəruriliyini və həcmi, nümunələrin sınaq üçün götürülmə yerini, məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə orqan keyfiyyət sisteminə (istehsalata) müfəttiş nəzarətinin nəticələrinə görə təyin edilir.

Sxem 6 istehsalçı müəssisədə keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu işi akkreditləşdirilmiş orqan yerinə yetirir. Bu sxem sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən mövcud keyfiyyət sisteminin müəssisədə qiymətləndirilməsindən ibarətdir. Əgər müəssisə öz sistemi üçün sertifikatla artıq malikdirsə, onda, müəssisənin ərizə-bəyannamə təqdim etməsi kifayətdir. Bu, oxşar məhsulun sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları ilə müəyyən edilmişdir. Ərizə-bəyannamə sertifikatlaşdırma üzrə orqanda qeydiyyatla alınır və o, uyğunluq nişanının istifadəsinə lisenziya almaq üçün əsasdır.

Sxem 7 əmtəə-mal partiyasının sınağından ibarətdir. Bu o deməkdir ki, müəssisə tərəfindən hazırlanmış məhsul partiyasından qoyulmuş qaydada orta nümunə seçilib götürülür. Bu nümunə akkreditləşdirilmiş laboratoriyada sınaqdan keçirilir və ona sertifikat verilir. Burada müfəttiş nəzarəti aparılmır.

Sxem 8 müəssisə tərəfindən hazırlanan hər bir məmulatın akkreditləşdirilmiş sınaq laboratoriyasında sınaqların aparılmasını və sertifikatlaşdırma üzrə orqan tərəfindən, uyğunluq sertifikatının verilməsi haqqında qərar qəbul edilməsini nəzərdə tutur.

Bu geniş tətbiq olunan sxemlərdən başqa, Azərbaycan Respublikasında əlavə olaraq 9-12 sxemləri də qəbul edilmişdir. Bu sxemlər əsasən istehsalçının ərizə-bəyannaməsinə və sertifikatlaşdırılan məhsula müfəttiş nəzarətinə əsaslanır. Sertifikatlaşdırılma sxeminin bu prinsipi daha çox kiçik müəssisələrə və kiçik partiyalarla buraxılan mallara aiddir.

Sxem 1 xidmət göstərən icraçının ustalılığının qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Buraya iş şəraitinin, texnoloji və normativ sənədlər üzrə biliyinin, iş təcrübəsinin, ixtisasının artırılması haqqında məlumatların və xidmətin nəticəsinin seçmə yolla yoxlanması, həmçinin sonrakı müfəttiş nəzarəti daxildir. Bu sxemin tətbiqi vətəndaşlar-sahibkarlar və xırda məəssisələr tərəfindən göstərilən xidmətlərin sertifikatlaşdırılması üçün tövsiyyə olunur.

Sxem 2 aşağıdakı iki üsulla həyata keçirilə bilən xidmət-göstərmə prosesinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur:

a) texnoloji prosesin, icraçının ustalılığının, xidmətin şəraitinin yoxlanması;

b) keyfiyyət sisteminin qiymətləndirilməsi.

Texnoloji prosesin yoxlanması zamanı aşağıdakılara nəzarət edilir: texnoloji sənədlərin düzgünlüyü; avadanlığın yerinə yetirilən texnoloji prosesin tələblərinə uyğunluğu; icraçıların peşə hazırlığının texnoloji prosesə uyğunluğu; texnoloji intizamı riayət edilməsi; tərtibatların, nəzarət-ölçü cihazlarının və alətlərin texnoloji prosesin tələblərinə uyğunluğu.

Keyfiyyət sistemini qiymətləndirən zaman aşağıdakılar yoxlanılır: keyfiyyət sahəsində siyasət; keyfiyyət üzrə rəhbərlik; keyfiyyət sistemi elementlərinin qoyulmuş tələblərə uyğunluğu; keyfiyyət sahələrində qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün keyfiyyət sisteminin səmərəliliyi.

Sifarişçidə keyfiyyət sisteminə sertifikat olduğu halda bu sistemin qiymətləndirilməsi aparılır. Müfəttiş nəzarəti xidmət göstərən prosesin stabilliyinə nəzarət yolu ilə həyata keçirilir.

Sxem 3 xidmətin nəticələrinin ucdantutma yoxlanmasını nəzərdə tutur və maddi xidmətlərin (fərdi sifarişlər üzrə məmulatların təmiri və istehsalı) sertifikatlaşdırılması üçün tətbiq oluna bilər.

Sxem 4 müəssisənin attestasiyasını nəzərdə tutur. Burada aşağıdakılar yoxlanılır: müəssisənin maddi-texniki bazasının vəziyyəti; istehlakçılara xidmətin sanitariya-gigiyenik şəraiti; xid-

mətlərin növləri və keyfiyyəti; xidmətlərin düzgün və vaxtında göstərilməsi; xidmətin keyfiyyəti (ünsiyyət etikas, estetiklik, istehlakçının tələbatının uəotu və s.); xidmətçi personalın professional ustalılığı (peşəkarlığı).

Bu sxemi mehmanxanaların, restoranların, bərbərxanaların, atelyelərin və s. sertifikatlaşdırılması zamanı tətbiq etmək tövsiyyə olunur. Müəssisənin qiymətləndirilməsi ona dərəcə (kateqoriya, sinif, ulduzcuq) verməklə nəticələnmə bilər.

Müfəttiş nəzarəti sosioloji metodlardan istifadə edərək həyata keçirilə bilər.

Sxem 5 keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasını və bu sistemin fəaliyyətinin sabilliyinə müfəttiş nəzarətini nəzərdə tutur. Keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılması keyfiyyət sistemi üzrə ekspertləri cəlb etməklə xidmətlərin sertifikatlaşdırılması üzrə orqan tərəfindən həyata keçirilir.

Yuxarıda şərh olunan xidmətlərin sertifikatlaşdırma sxemləri Rusiya Federasiyasında geniş tətbiq olunur.

Göstərilən sertifikatlaşdırma sistemindən başqa, istehsalçının ərizə-bəyannaməsinə və sertifikatlaşdırılmış xidmətə müfəttiş nəzarətinə əsaslanan digər sxem də tətbiq oluna bilər. Bu, oxşar xidmətlərin sertifikatlaşdırılma sistemində bu cür sxemin tətbiqinin nəzərdə tutulduğu halda mümkündür. Bu halda, müəssisənin rəhbəri tərəfindən imzalanmış ərizə-bəyannamə və sınaqların protokolu müşayətedici məktubla birlikdə sertifikatlaşdırma üzrə orqana göndərilir. Bu sxem kiçik müəssisələr, vətəndaş-sahibkarlar üçün tətbiq oluna bilər. Öz fəaliyyətinə yeni başlayan müəssisələr üçün bu sxem ancaq bir il müddətinə qədər tətbiq oluna bilər.

Avropa İttifaqı ölkələrində tətbiq olunan uyğunluğun qiymətləndirilməsi metodları modulların tətbiqinə əsaslanır və özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Bu, Avropa sertifikatlaşdırma və akkreditləşdirmə üzrə «qlobal konsepsiya» ilə izah olunur.

AKKREDITLƏŞDİRMƏ ÜZRƏ ORQANIN TƏŞKILATI STRUKTURU VƏ İŞ PRINSIPI

Uyğunluğa sertifikatlaşdırmanın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi, sertifikatlaşdırma iştirakçılarının sınaqların və yoxlamaların aparılmasında yüksək səriştəliliyə malik olmalarından və onların bir-birinə qarşılıqlı inamından asılıdır. Sifarişçi sertifikatlaşdırma üzrə orqana və sınaq laboratoriyasına etibar etməlidir, çünki onlar sifarişçinin məhsuluna rəy verirlər. Beləliklə, sertifikatlaşdırma iştirakçılarının obyektivliyini, müstəqilliyini və səriştəliliyini təyin etmək üçün müvafiq mexanizm lazımdır. Etibarın təmin edilməsinin bu cür mexanizmi akkreditləşdirmədir. Akkreditləşdirmə aşağıdakı məqsədlər üçün aparılır:

- sifarişçi, dövlət, digər maraqlı strukturlar tərəfindən sınaq laboratoriyalarına və sertifikatlaşdırma üzrə orqanlara etibarını möhkəmləndirmək və işin keyfiyyətini yüksəltmək;
- daxili və xarici bazarlarda məhsulun və xidmətlərin rəqabət qabiliyyətinin təmin olunması;
- milli, avropa və dünya səviyyələrində sınaqların nəticələrinin və uyğunluq sertifikatlarının tanınması.

Bu məqsədlərin həyata keçirilməsi, akkreditləşdirmə sahəsində aşağıdakı məsələlərin həllini nəzərdə tutur:

- sınaq laboratoriyalarına və sertifikatlaşdırma üzrə orqanlara vahid tələblərin müəyyən edilməsi;
- akkreditləşdirmənin ümumi qaydalarının və akkreditləşdirmə üzrə orqanlara tələblərin müəyyən edilməsi;
- ölkə daxilində və beynəlxalq səviyyədə akkreditləşdirmə üzrə milli strukturların əməkdaşlığı.

Xarici ölkələrdə sertifikatlaşdırma və akkreditləşdirmə bir sistem çərçivəsində fəaliyyət göstərmir. Onların hər biri müstəqil struktur kimi yaradılır və fəaliyyət göstərir.

İdarəedici şura akkreditləşdirmə orqanının işində maraqlı olan nazirliklərin, idarələrin, həmkarlar təşkilatlarının, müəssisələrin və digər strukturların nümayəndələrindən ibarətdir. Şu-

ra orqanın fəaliyyətini müəyyən edilmiş sahədə koordinasiya edir.

Müşahidəedici şura akkreditləşdirmə üzrə orqanın təsisçilərindən ibarətdir. Onun vəzifəsi orqanın işinə ümumi nəzarətdir. O, orqanın icraedici rəhbərliyi qarşısında ona qarşı inamı itirə biləcək məsələləri qoymamalıdır; Məsələn, çoxsaylı akkreditləşdirmələrin hesabına mənfəətin artırılması.

Orqanın icraçı direktorluğu sertifikatlaşdırma prosesinin təşkili və aparılması üzrə bütün cari işləri həyata keçirir. Onun tərkibinə orqanın rəhbəri, akkreditləşdirmə üzrə ekspert-auditorlar, katiblik və mühasibatlıq daxildir.

Keyfiyyətin təmin olunması sisteminə məsul şəxs akkreditləşdirmə üzrə orqanda işlərin düzgün aparılmasına məsuliyyət daşıyır. Bu şəxs orqanın işçisi və ya müvafiq təcrübəyə və peşə hazırlığına malik olan kənardan cəlb edilmiş şəxs ola bilər.

Apelyasiya komissiyası akkreditləşdirmə məsələləri üzrə sifarişçi tərəfindən daxil olmuş şikayətlərə baxır.

Akkreditləşdirmə üzrə komissiya akkreditləşdirmə haqqında ekspertlərin hesabatlarını təsdiq edir və akkreditləşdirmə attestatının verilməsi və ya onun verilməsindən imtina edilməsi haqqında qərar qəbul edir.

Bölmə komitələri (akkreditləşdirmə istiqamətləri üzrə) ayrı-ayrı problemlər üzrə müxtəlif təşkilatların mütəxəssislərindən və akkreditləşdirmə üzrə orqan tərəfindən akkreditləşdirmə qayda və prosedurlarının işlənilməsinə kömək məqsədini ilə kənardan cəlb olunmuş mütəxəssislərdən ibarətdir.

Qoyulmuş tələblərə müvafiq olaraq akkreditləşdirmə üzrə orqan aşağıdakı şərtləri ödəməlidir:

- laboratoriyanın akkreditləşdirilməsi üzrə rəhbər şəxsə malik olmalıdır. Bu şəxs özünü təbə olduğu təşkilat, orqan və idarə qarşısında öz işi üçün tam məsuliyyət daşımalıdır;

- müvafiq işləri yerinə yetirmək üçün ştatda olan personala malik olmalıdır;

- ştatda olan personalın kənar təşkilatlardan qeyri-asılılığını təmin edən təşkilati struktura malik olmalıdır;

- texniki məsləhətçi kimi müstəqil ekspertlərin cəlb olunmasını təmin edən müvafiq sazişlərə malik olmalıdır.

Akkreditləşdirmə üzrə orqanın ştatında rəhbərdən başqa 1-2 ekspert (onlardan biri keyfiyyətin təmin olunması sistemi üçün məsuliyyət daşıyır), mühasib və katib nəzərdə tutulur. Akkreditləşdirmə zamanı zəruri hallarda işə kənar ekspertlər dəvət olunur.

Akkreditləşdirmə üzrə orqan aşağıda göstərilən üç qrup sənədlərə malik olmalıdır:

1. Akkreditləşdirmə qaydaları üzrə ümumi sənədlər;

2. Orqanın akkreditləşdirmə prosedurları üzrə daxili sənədləri;

3. Orqan və onun fəaliyyəti haqqında informasiya məlumatları.

Akkreditləşdirmə üzrə orqan onun tərəfindən yerinə yetirilən işin növü, sahəsi və həcmi bəzəsində keyfiyyətin təmin olunma sisteminə malik olmalıdır. Sənədlər akkreditləşdirmə üzrə orqanın personalı tərəfindən istifadə üçün əlverişli olan keyfiyyət üzrə rəhbərliyə daxil edilir. Akkreditləşdirmə üzrə orqan keyfiyyətə rəhbərliyə və onun aktuallaşdırılmasına məsul şəxsi təyin etməlidir.

Keyfiyyətin təmin olunması üzrə rəhbəredici sənəd aşağıdakı bölmələri əhatə etməlidir:

- keyfiyyətin təmin edilməsi sahəsində siyasətin istiqaməti;

- akkreditləşdirmə üzrə orqanın təşkilati strukturu;

- keyfiyyətin təmin edilməsi ilə bağlı məsələlər və funksional vəzifələr;

- keyfiyyətin təmin edilməsinin ümumi prosedurları;

- akkreditləşdirmənin hər bir mərhələsinə aid olan keyfiyyətin təmin edilməsi prosedurları;

- uyğunsuzluqlar meydana çıxan zaman korrektəedici tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- apelyasiyalara, iddialara və mübahisəli məsələlərə baxılması prosedurları.

Keyfiyyətin təmin edilməsi sistemi müntəzəm olaraq bilavasitə akkreditləşdirmə üzrə orqanın rəhbərliyi tərəfindən yoxlanılmalıdır. Yoxlamanın nəticələri hər bir korreksiya işinin ətraflı təsviri ilə birlikdə qeydiyyatdan keçirilməlidir.

Bütün akkreditləşdirmə prosesi dörd mərhələdən ibarətdir. Hər bir mərhələ standart prosedurların yerinə yetirilməsini nəzərdə tutub.

Sifarişin verilməsi mərhələsinə aşağıdakı proseslər daxildir:

a) sınaq laboratoriyasının və ya sertifikatlaşdırma orqanda akkreditləşdirilməsinin mümkünlüyü, tələbləri və aparılma qaydaları haqqında sorğu. Akkreditləşdirmə üzrə orqan sifarişçiyə lazımi informasiya materiallarını göndərir;

b) xüsusi forma üzrə akkreditləşdirmə sahəsini (sertifikatlaşdırılması planlaşdırılan məhsul və xidmətlərin növləri yaxud sınaqların növləri), akkreditləşdirmə prosedurunun aparılması və işin nəticəsindən asılı olmayaraq maliyyə xərclərinin ödənilməsinə öhdəsinə götürdüyünü göstərir.

v) akkreditləşdirmə üzrə orqanda sifarişin qeydiyyatı;

q) sifarişdə və ona əlavələrdə verilənlərin təhlili. Bu materiallarda sınaq laboratoriyasının və sertifikatlaşdırma üzrə orqanın hüquqi statusu, istehsal sahələri, avadanlıqlar, kadrlar və normativ sənədlərlə təminatı haqqında məlumatlar göstərilir. Buraya həmçinin akkreditləşdirməyə hazırlıq haqqında anket və keyfiyyətin təmin edilməsi üzrə rəhbərlik daxil edilir;

d) akkreditləşdirmə üzrə orqanla sifarışı arasında müqavilənin bağlanması. Bu müqavilədə hər iki tərəfin hüquq və vəzifələri göstərilir.

Ekspertizanın aparılma mərhələsi aşağıdakı proseslərdən ibarətdir:

a) sifarişçinin razılığı ilə akkreditləşdirmə üçün ekspertlərin təyin edilməsi. Ekspertizanın rəhbəri vəzifəsinə adətən təşkilatın ştatında olan ekspertü təyin edilir, texniki məsləhətçi kimi isə kənardan cəlb olunmuş ekspertlər fəaliyyət göstərir;

b) akkreditləşdirmə üzrə orqanda xüsusi məsələlər üzrə ekspertlər tərəfindən sifariş sənədlərinin təhlili;

v) akkreditləşdirmə zamanı ekspert komissiyasının üzvləri arasında vəzifə bölgüsünü baş ekspert aparır;

q) bilavasitə sınaq laboratoriyasında və ya sertifikatlaşdırma üzrə orqanda ümumi və xüsusi kriterlər üzrə ekspertizanın aparılması;

d) ekspert komissiyasının üzvləri tərəfindən ekspertiza üzrə hesabatın tərtib olunması.

Akkreditləşdirmə üzrə qərar aşağıdakı əməliyyatlardan ibarətdir:

a) ekspert komissiyasının hesabatı üzrə ekspertizanın nəticələrinin yoxlanılması. Ekspert komissiyasının qərarının təsdiqini və ya rədd edilməsini, qiymətləndirmə üzrə komissiyaya yerinə yetirir. Bu komissiyanın tərkibinə orqanın rəhbəri və bölmə komitələrinin üzvləri daxil edilir;

b) müsbət qərar qəbul edildiyi zaman akkreditləşdirmə attestatının tərtib olunması. Bu attestatın təsir müddəti 5 ildən çox olmur;

v) sertifikatlaşdırma üzrə akkreditləşdirilmiş orqanların və ya sınaq laboratoriyalarının reyestrə daxil edilməsi.

Müfəttiş nəzarəti mərhələsində, akkreditləşdirmə üzrə orqan attestatın təsir müddəti ərzində akkreditləşdirmə tələblərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət edir. Bu nəzarət hər il aparılır və bununla əlaqədar xərclər müqavilə əsasında sifarişçi tərəfindən ödənilir.

Beləliklə, akkreditləşdirmə sertifikatlaşdırmanın keyfiyyətinin təmin olunmasına kömək edir.

Azərbaycan Respublikasında akkreditləşdirmə sistemi sertifikatlaşdırma sistemi ilə bir çərçivədə fəaliyyət göstərir. La-

kin bu, beynəlxalq praktikaya uyğun gəlmir, beləki, akkreditləşdirmə sistemi müstəqil fəaliyyət göstərməlidir. Bu sahədə Rusiya Federasiyasının təcrübəsi təqdirə layiqdir. Burada 1995-ci ildə müstəqil Rusiya Akkreditləşdirmə Sisteminin (ROSA) yaradılması üzrə işə başlandı. Bu məqsədlə İdarələrə-rası şura formalaşdırıldı.

Şuranın tərkibinə akkreditləşdirmə problemlərinin həllində maraqlı olan nazirliklərin və idarələrin mütəxəssisləri daxil edildi. Hazırda Rusiya akkreditləşdirmə sisteminin metodiki əsasını təşkil edən QOST R 51000 seriyalı standartlar işlənilib hazırlanmış və fəaliyyət göstərir. Bu standartlar akkreditləşdirmə sistemində ISO/BEK rəhbəredici sənədlərinə və EN 45000 seriyalı avropa normalarına maksimum uyğunlaşdırıldı.

Rusiya Federasiyasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Sertifikatlaşdırma üzrə Komitəsi (Qosstandart RF) öz səlahiyyətləri daxilində akkreditləşdirmə üzrə orqan funksiyalarını yerinə yetirir, həmçinin akkreditləşdirmə üzrə ümumi prosedurları, akkreditləşdirmə obyektlərinə və ekspertlərə ümumi tələbləri işləyib hazırlayır. O, akkreditləşdirmə üzrə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir.

Akkreditləşdirmə üzrə şura aşağıdakı əsas istiqamətlər üzrə məsələləri həll edir:

- akkreditləşdirmə sahəsində vahid texniki siyasətin prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsi;
- bu sahədə yeni texnologiyaların tədqiqi;
- akkreditləşdirmə üzrə orqanların fəaliyyətinin koordinasiyası;
- iqtisadi problemlər;
- beynəlxalq əməkdaşlıq;
- akkreditləşdirmə üzrə işlərin yekunlarının dövrü olaraq baxılması;
- akkreditləşdirmə obyektlərinin və akkreditləşdirmə üzrə ekspertlərin reyestrinin aparılması.

Sertifikatlaşdırma kimi, akkreditləşdirmə də qanunvericiliklə tənzimlənən və tənzimlənməyən sahələrdə aparılır. Məcburi sertifikatlaşdırma sistemlərində işləyən sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsi qanunla tənzimlənən sahəyə aiddir. Bu, malların təhlükəsizliyi üzrə qanunvericiliyin tələblərinin təmin edilməsi ilə bağlıdır. Tənzimlənməyən sahədə akkreditləşdirmə sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının könüllü sertifikatlaşdırma sistemlərində fəaliyyətlərini koordinasiya edir.

Qanunvericiliklə tənzimlənən və tənzimlənməyən sahələrdə fəaliyyət göstərən akkreditləşdirmə sistemləri Almaniyada geniş tətbiq olunur. Avropada akkreditləşdirmə üzrə ən nüfuzlu təşkilat Alman Akkreditləşdirmə Şurasıdır (DAR). Almaniyada tənzimlənən sahədə akkreditləşdirmə AI direktivləri çərçivəsində işləyən sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar və sınaq laboratoriyaları üçün aparılırlar.

-INKIŞAF ETMİŞ ÖLKƏLƏRDƏ SERTIFIKATLAŞDIRMA

Almaniyada sertifikatlaşdırma əhalinin sağlamlığının və həyatının mühafizəsi, ətraf mühitin qorunması, əmək mühafizəsi, resurslardan səmərəli istifadə edilməsi və istehlakçıların hüquqlarının qorunması istiqamətlərində qəbul olunmuş qanunlara əsaslanır. Ölkədə yararsız, zay məhsulların hazırlanmasına görə məsuliyyətə cəlb edilməsi barədə qanun qüvvədədir. Həmin qanun Avropa Ittifaqına üzv olan ölkələrin qanunlarına uyğunlaşdırılıb və ümumi bazar çərçivəsində sertifikatlaşdırmanın hüquqi bazasını təşkil edir. Ölkədə sertifikatlaşdırmanın ümumi milli sistemi Almaniya iqtisadiyyatının tələbatının 80-90 faizini ödəyir. Həmin sistem, əsasən iki hissədən ibarətdir: A1 sistemi – Almaniyanın DIN standartlarına uyğunluğunun sertifikatlaşdırılması; D sistemi – tikinti konstruksiyalarının və digərlərinin uyğunluğuna nəzarət sistemi.

Al sistemi könüllü olaraq DIN standartlarının tələbləri əsasında hazırlanan bütün məhsulları əhatə edir. Həmin sistem üzrə öz məhsullarını Almaniyanın və xarici ölkələrin müvafiq təşkilatlarında könüllü şəkildə sertifikatlaşdırma bilirlər. Bu işlərə rəhbərliyi Almaniya Standartlaşdırma İnstitutu yerinə yetirir. DIN standartlarına uyğunluq yoxlamasından keçən məhsullara, uyğunluq nişanı vurulmasına icazə verilir. Həmin nişanın istifadəsinə xüsusi inspeksiya nəzarəti aparılır.

D sistemi məcburi olaraq tikinti istiqamətində hazırlanan məhsulları əhatə edir. Həmin məhsullara konkret tələblər DIN standartlarında, federal torpaqların idarə orqanlarının sərəncamlarında və qanuni aktlarda göstərilir. Həmin sistem üzrə sertifikatlaşdırma işlərinə ümumi rəhbərliyi Almaniya Tikinti Texnikası İnstitutu (DIBT) həyata keçirir. Sistemin əsas normativ sənədləri – DIN standartlarıdır.

Digər sistemlər ölçü vasitələrinin, elektrotexnika məmulatlarının, qaz avadanlığının, kənd təsərrüfatı və tikinti materiallarının sertifikatlaşdırılmasını əhatə edir.

Fransada sertifikatlaşdırma işlərini Standartlaşdırma üzrə Fransız Assosiasiyası (AFNOR), Xarici Ticarətin Fransa Mərkəzi (CNCE), Normalar və Texniki Reqlamentlər üzrə İnformasiya Mərkəzi (CINR) və Elektrotexniklər İttifaqı (UTE) yerinə yetirir.

Standartlaşdırma üzrə Fransız Assosiasiyası sınaq mərkəzlərinin və laboratoriyalarının səlahiyyətlərini müəyyənləşdirir, onların akkreditasiyasını həyata keçirir, NF milli standartlara uyğunluq nişanının vurulması və ləğv edilməsi haqqında qərarlar çıxarır, milli sertifikatlaşdırma orqanlarının beynəlxalq və regional təşkilatlarla əməkdaşlığını koordinasiya edir.

Xarici Ticarətin Fransa Mərkəzi idxal və ixrac edilən malların sertifikatlaşdırılmasına nəzarət edir və cavabdehlik daşıyır.

Normalar və Texniki Reqlamentlər üzrə İnformasiya Mərkəzi milli sertifikatlaşdırma sistemini və iqtisadiyyatın sahələ-

rini 400 minə qədər standartlar, sertifikatlaşdırma sistemləri və qaydaları, akkreditasiya prosedurları, beynəlxalq və regional təşkilatlar barəbə informasiya ilə təmin edir.

Elektrotexniklər Ittifaqı elektrotexnika və elektron məmulatların sertifikatlaşdırılması üçün normativ tələblər hazırlayır, Сертификатлашдырма цэря Франсыз Ассосийасы (AF-NOR) sertifikatlaşdırma üzrə sahə orqanı olaraq elektrotexnika, elektronika və rəbitə sahələrinin sertifikatlaşdırılması üzrə səlahiyyətli milli orqandır.

NF standartlarına uyğunluğun sertifikatlaşdırılması və nişanlanması könüllüdür.

Yalnız tibb istiqamətli məhsulların (dərman preparatları, materiallar, avadanlıq) klinik sınaqları və sertifikatlaşdırılması məcburidir. Həmin məmulatlar və mallar uyğunluq sertifikatları alandan sonra NF-MEDICAL nişanı ilə markalaşdırılırlar.

ABŞ-da sertifikatlaşdırma müxtəlif növ məhsulların təhlükəsizliyi üzrə bir çox qüvvədə olan qanunlara əsaslanır. Onların içərisində ən vacib istehsal mallarının təhlükəsizliyi barədə qanundur. Həmin qanuna əsasən dövlət standartları qəbul edilmiş məhsullar və dövlət tərəfindən daxili və xarici bazarlarda alınan məhsullar məcburi sertifikatlaşdırmadan keçməlidir. Məcburi sertifikatlaşdırmaya dövlət orqanları tərəfindən nəzarət edilir.

ABŞ-da sertifikatlaşdırmaya ümumi rəhbərliyi Milli Standartlar və Texnologiyalar Institutu (NIST) nəzdindəki Sertifikasiya Komitəsi yerinə yetirir. NIST məcburu milli standartlar işləyib təsdiq edir, standartlaşdırma işlərini koordinasiya edir, ABŞ-ı ISO, BEK və digər beynəlxalq və regional təşkilatlarda təmsil edir.

ABŞ-da 2000-ə yaxın sınaq laboratoriyaları sertifikatlaşdırma işlərinə cəlb edilmişdir.

Yaponiyada sertifikatlaşdırma üç formada aparılır:

- qanuni tələblərə uyğunluğa görə aparılan məcburi sertifikatlaşdırma;

- Yaponiyanın milli JIS standartlarına uyğunluğa görə səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən aparılan könüllü sertifikatlaşdırma;

- dövlətdən asılı olmayan xüsusi özəl orqanlar tərəfindən aparılan könüllü sertifikatlaşdırma.

Geniş diapozonlu malların Yaponiya standartlarına uyğunluğu JIS (Японийа стандартлашдырма Комитяси) işarəli nişanla markalanır. Qanunlarda müxtəlif növ məhsulların istifadəsi təhlükəsizliyinin dərəcəsini xarakterizə edən kateqoriyaları qəbul edilmişdir. Məsələn, elektrotexnika məmulatları üçün A və B kateqoriyaları müəyyən edilmişdir. Müxtəlif kateqoriyalar məmulatlar üçün müxtəlif sertifikatlaşdırma sxemləri və uyğunluq nişanları tətbiq edilir.

Ən təhlükəli A kateqoriyalı məmulatların sertifikatlaşdırılması müstəqil olan üçüncü tərəf vasitəsi ilə aparılır. B kateqoriyalı az təhlükəli məmulatlara isə istehsalçı tərəfindən verilən təqdimat-deklarasiya ilə kifayətlənir. Yaponiyada tətbiq edilən T uyğunluq nişanı ilə markalaşdırılmış elektrotexniki mallar alıcılar tərəfindən aşağı keyfiyyətli hesab edilir və pis satılır.

Yaponiyada keyfiyyət sisteminin sertifikatlaşdırılmasının aparılmasına Sertifikatlaşdırma üzrə Yaponiya Assosiasiyası (YAB) rəhbərlik və nəzarət edir. Yaponiyanın milli standartlarının tələblərinə uyğunluq üzrə aparılan könüllü sertifikatlaşdırma işlərinə nəzarəti Yaponiyanın sənaye və xarici ticarət nazirlikləri yerinə yetirir. Bunun üçün sifarişçi birbaşa nazirə ərizə ilə müraciət etməlidir. Bir qayda olaraq burada ISO 9000 beynəlxalq standartlara keyfiyyətin uyğunluğunun yoxlanması və inspeksiya nəzarəti üzrə sertifikatlaşdırma sxemi tətbiq edilir.

Çin Xalq Respublikasında sertifikatlaşdırma işləri ali dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən qəbul edilmiş dövlət qanunları və qərarları əsasında aparılır. Məhsulun keyfiyyətinə dövlət səviyyəsində nəzarəti Texniki Nəzarət üzrə Dövlət Bürosu (TNDB) və İdxal, İxrac Mallarına Inspeksiya üzrə

Dövlət İdarəsi (IIMIDI) həyata keçirir. İnspeksiya üzrə Dövlət idarəsi idxal və ixrac olunan məhsulların keyfiyyətinə nəzarət edir və onların sertifikatlaşdırılmasını təmin edir.

Təhlükəsizlik, sağlamlığın qorunması, ekologiyanın mühafizəsi, istehlakçıların hüquqlarının və maraqlarının mühafizəsi tələbləri qoyulan ÇXR milli standartları məcburidir. Digər standartlar isə tövsiyyə xarakteri daşıyır.

ÇXR-da idxal və ixrac edilən mallar aşağıda göstərilən nişanlarla markalanır:

- sağlamlıq üçün təhlükəsizlik nişanı - CCIB hərfləri, mavi dairədə H indeksi ilə (sağlamlıq);
- təhlükəsizlik nişanı- CCIB hərfləri, sarı dairədə S indeksi ilə (təhlükəsizlik);
- keyfiyyət nişanı – CCIB hərfləri, qırmızı dairədə Q indeksi ilə (keyfiyyət).

Həmin nişanlar mallara, onların qablaşdırıcılarına, onları müşayiət edən reklam və texniki sənədlərə vurulur. Təhlükəsizlik nişanı yalnız uyğunluq sertifikatı olanda vurula bilər.

Rusiya Federasiyasında sertifikatlaşdırmanın hüquqi bazasını «İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqda» RF Qanunu (1992), «Malların (işlərin, xidmətlərin) mərhələlər üzrə məcburi sertifikatlaşdırılması» haqqında RF hökumətinin qərarı (1992), «Məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması barədə» RF Qanunu (1993), ölkə prezidentinin fərmanları, RF hökumətinin aktları və digər normativ sənədlər təşkil edir. Bundan əlavə RF Standartlaşdırma və Metrologiya üzrə Dövlət Komitəsi (Qosstandart) tərəfindən «Rusiya Federasiyasında sertifikatlaşdırmanın aparılma qaydaları», «Rusiya Federasiyasında məhsulların sertifikatlaşdırılması üsulları», «Rusiya Federasiyasında işlərin və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması qaydaları» və sertifikatlaşdırma üzrə beynəlxalq standartlar əsasında hazırlanmış RF standartlar kompleksi işlənib təsdiq edilmişdir. Beləliklə, Rusiyada sertifikatlaşdırmanın qanunverici və normativ bazasının strukturları yaradılmışdır.

RF-nin həmin qanunlara əsasən ölkədə məcburi və könüllü sertifikatlaşdırma sistemləri mövcuddur.

Hazırda Rusiyanın Qosstandartı tərəfindən məcburi sertifikatlaşdırmanın 15 sistemi qeydə alınmışdır. Həmin sistemlərə icra hakimiyyətinin müxtəlif federal orqanları rəhbərlik edir. Məsələn, Hava Nəqliyyatı Departamenti, Rusiya Nəqliyyat Nazirliyi və s.

Məcburi sertifikatlaşdırma sistemlərindən ən irisi Rusiya Qosstandartı tərəfindən yaradılan və idarə edilən QOSTR sertifikatlaşdırma sistemidir. Həmin sistemə eyni çeşidli məhsulların və xidmətlərin 40-a yaxın sertifikatlaşdırma sistemləri, 900-ə yaxın sertifikatlaşdırma üzrə akkreditasiya olunmuş orqanlar və 2000-ə yaxın sınaq laboratoriyaları daxildir. Xarici ölkələrdə QOSTR sertifikatlaşdırma sistemində sertifikatlaşdırma üzrə 4 orqan və bir neçə sınaq laboratoriyaları akkreditasiya olunmuşdur. QOSTR sertifikatlaşdırma sistemi hər il müxtəlif məhsullara və xidmətlərə 500 minə yaxın sertifikat verir. Sertifikatın təsir müddəti üç ilə qədərdir. Aşağıdakı məhsullar (işlər, xidmətlər) məcburi sertifikatlaşdırılmalıdırlar:

- qanunverici aktlarda, dövlət standartlarında istehlakçıların həyatının təhlükəsizliyinin, sağlamlığının təmin edilməsinə, onların əmlakına ziyan göstərilməsinin qarşısının alınmasına və ətraf mühitin qorunmasına yönələn tələblərə uyğunluğunun yoxlanılması nəzərdə tutulan mallar (işlər, xidmətlər);

- istehlakçıların həyatının təhlükəsizliyini və sağlamlığını təmin edən vasitələr.

Ticarət şəbəkələri tərəfindən satılan yuxarıda göstərilən malların hər birinin, yaxud partiyasının uyğunluq sertifikatı olmalıdır. Uyğunluq sertifikatı olmayan malların (o cümlədən idxal edilən) satışı buraxılması qadağandır. Uyğunluq sertifikatı səlahiyyətli milli orqanlar tərəfindən, yaxud RF tərəfindən rəsmi tanınan xarici sertifikatlaşdırma orqanları tərəfindən verilməlidir.

Könüllü sertifikatlaşdırma sifarişçilərin (istehsalçıların, satıcıların, icraçıların) təşəbbüsləri ilə aparılır. Bu zaman sifarişçi tərəfindən müəyyən edilmiş standartların, texniki şərtlərin və digər normativ sənədlərin tələblərinə məhsulların (işlərin, xidmətlərin) uyğunluğu səlahiyyətli orqanlar tərəfindən yoxlanılır və müsbət halda uyğunluq sertifikatı verilir.

Könüllü sertifikatlaşdırma sifarişçi ilə səlahiyyətli sertifikatlaşdırma orqanları arasında bağlanmış müqavilənin şərtləri əsasında aparılır. Məcburi sertifikatlaşdırmaya aid olan məhsullara verilən könüllü sertifikat məcburi sertifikatı əvəz edə bilməz.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hazırda Rusiyada, əsasən, məcburi sertifikatlaşdırma, inkişaf etmiş Avropa ölkələrində isə könüllü sertifikatlaşdırma aparılır. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatı şəraitində könüllü sertifikatlaşdırma ixrac edilən malların rəqabət qabiliyyətini artırır və ticarət maneələrinin aradan qaldırılmasına şərait yaradır. Rusiyada könüllü sertifikatlaşdırmanı, əsasən, öz mallarını xaricə ixrac etmək istəyən təşkilatlar aparır.

REGIONAL SƏVIYYƏDƏ SERTİFİKATLAŞDIRMA

Beynəlxalq ticarətdə texniki maneələrin aradan qaldırılması üçün ölkələr arasında ikitərəfli müqavilələrdən əlavə standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə regional və beynəlxalq təşkilatlar yaranmağa başlamışdır. Bəzi regional təşkilatların xarakteristikalarına baxaq.

Avropa İttifaqı (AI) – Maastrix sazişinə əsasən 1993-cü ildə yaradılmışdır, hazırda 15 ölkəni birləşdirir. Avropa İttifaqı ölkələrinin əsas məqsədi azad ticarətdə texniki maneələri aradan götürməkdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün Avropa İttifaqı çərçivəsində standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə ümumi hüquqi və normativ sənədlərin hazırlanması istiqamətində geniş fəaliyyət göstərilir. Milli standartların və texniki reqla-

mentlərin arasındakı fərqləri götürmək üçün Avropa İttifaqı Avropa standartlarının (EN) hazırlanması üçün direktiv qəbul etmişdir. Həmin direktivdə göstərilir ki, Avropa standartları texnikanın və texnologiyanın nailiyyətlərinə əsaslanaraq, yüksək elmi – texniki səviyyədə işlənəməlidir. Avropa İttifaqı ölkələrinə əhali və ətraf mühit üçün təhlükəli ola bilən məhsulların gətirilməsinin qarşısının alınması yönündə əməli tədbirlər görülür.

Avropa İttifaqında qarşılıqlı tanınma və qəbul etmə prinsipi qüvvədədir. Əgər malın bir Avropa İttifaqı ölkəsinin standartına uyğunluğu barədə direktiv göstərilirsə, həmin malın bütün Avropa İttifaqı bazarlarına çıxarılmasına hüquq verilir.

Avropa İttifaqı texniki siyasətinin əsas istiqaməti məhsulların keyfiyyətinin ISO 9000 seriyalı beynəlxalq standartların əsasında yaradılan EN 29000 seriyalı Avropa standartlarına uyğunluğunun sertifikatlaşdırılmasından ибарятдир.

Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdə ISO, BEK, Sınaq Laboratoriyalarının Akkreditasiyası üzrə Beynəlxalq Konfrans kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən işlənmiş sertifikatlaşdırma və nəzarət üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının vahid qiymətləndirilmə kriteriyaları və akkreditasiya qaydaları qəbul edilmişdir. Həmin kriteriyalar EN 45000 seriyalı Avropa standartlarına daxil edilmişdir.

Avropa İttifaqı Birliyinin (AIB) Şurasının qərarına əsasən məhsulun Avropa standartlarına uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün modullar adlanan üsuldan istifadə edilir. Modullar üsulu – keyfiyyətin uyğunluğunun təsdiqi üsuluna aid edilən milli prosedurların yerinə yetirilməsidir. Onlardan istifadə etmə qaydaları aşağıdakılardan ibarətdir:

- SE nişanı məhsulun Avropa İttifaqı direktivlərinin əsas tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edir;
- əgər dövlətlərin milli uyğunluq nişanları əsas təhlükəsizlik tələblərinə uyğunluğu göstərmirsə, onlar SE uyğunluq nişanı ilə bir yerdə istifadə edilə bilər;

- SE nişanı məhsulun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi prosedurunun istehsal mərhələsində aparılmasını təsdiq edir;
- məhsulun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi üçün üçüncü müstəqil tərəf cəlb edildikdə onun uyğunluq nişanı SE nişanı ilə bir yerdə istifadə edilə bilər;
- göstərilənlərdən əlavə SE nişanı məhsulun Avropa İttifaqı qanunverici normalarında göstərilən təhlükəsizliyini ifadə edir.

Avropa İttifaqı inteqrasiya siyasətinin yeridilməsini təmin edən Avropa regionu səviyyəsində müxtəlif təşkilatlar fəaliyyət göstərir. Onlara aşağıdakılar daxildir: Keyfiyyət üzrə Avropa Təşkilatı (EOK), Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi (SEN), Sınaq Laboratoriyalarının Əməkdaşlığının Avropa Təşkilatı (EVROLAB), Sertifikasiya və Sınaqlar üzrə Avropa Təşkilatı (EOIS), Keyfiyyət Sistemlərinin Qiymətləndirilməsi və Sertifikatlaşdırılması üzrə Avropa Komitəsi (EKS) və b.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) ölkələrinin 1992-ci ildə təşkil edilmiş Standartlaşdırma, Metrologiya və Sertifikatlaşdırma üzrə Dövlətlərarası Şurası (DAŞ) 1996-cı ildə regional təşkilat kimi ISO tərəfindən tanınmışdır. Dövlətlərarası Şuranın işində bizim ölkəmiz də iştirak edir. Dövlətlərarası Şuranın əsas məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- standartlaşdırma, metrologiya, sertifikatlaşdırma işlərinin uyğunlaşdırılması və razılaşdırılması;
- iqtisadi əməkdaşlıqda texniki maneələrin aradan qaldırılması;
- məhsulun keyfiyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsi və MDB ölkələrindən idxal edilən məllara verilən sertifikatların və uyğunluq nişanlarının qarşılıqlı tanınması.

Yaxın gələcəkdə MDB ölkələri üçün ümumi qanunverici aktın “Məhsulların və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması barədə” və dövlətlərarası normativ sənədlərin işlənməsi planlaşdırılır. Həmin sənədlərdə məhsulun sertifikatlaşdırılmasının

ümumi qaydaları və sertifikat ilə uyğunluq nişanının vahid formasının qəbul edilməsi nəzərdə tutulur.

Cənub-Şərqi Asiya Ölkələrinin Assosiasiyasının (ASEAN) standartlaşdırma və keyfiyyət üzrə 1994-cü ildə Məsləhət Komitəsi yaratmışdır. Həmin dövlətlərarası regional təşkilata ASEAN üzvü olan dövlətlərin standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə milli təşkilatları daxildirlər (Malaziya, Tayland, Indoneziya, Sinqapur, Fillipin, Bruney Darussəlam, Vyetnam).

Bundan əlavə Məsləhət Komitəsinə həmin dövlətlərin sənaye-ticarət palataları da daxildir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu ölkələrin çoxunda milli standartlaşdırma və beynəlxalq standartlardan istifadə yüksək səviyyədədir.

Standartlaşdırmanın Panametrika Komitəsi (KOPANT) 1961-ci ildə yaradılmışdır və özündə Latın Amerikasına ölkələrinin standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə milli təşkilatlarını birləşdirir. Həmin təşkilatın əsas məqsədi regional ticarətdə texniki maneələrin aradan qaldırılmasından ibarətdir.

Standartlaşdırma üzrə Afrika Regional Təşkilatı (ARCO) 1977-ci ildə yaradılmışdır və 23 Afrika dövlətinin standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma üzrə milli təşkilatlarını birləşdirir. Həmin təşkilatın əsas məqsədi ölkələrdə standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma işlərinin inkişaf etdirilməsindən ibarətdir.

Standartlaşdırma və Metrologiya üzrə Ərəb Ölkələrinin Təşkilatı (ASMO) 1968-ci ildə yaradılmışdır. Həmin təşkilata 17 ərəb dövlətinin standartlaşdırma və metrologiya üzrə milli təşkilatları daxildir.

Standartlaşdırma və Sertifikatlaşdırma üzrə Skandinaviya Ölkələri Təşkilatı (INCTA) 1952-ci ildə Danimarka, Norveç, Finlandiya və İsveçin milli standartlaşdırma təşkilatlarının təşəbbüsü ilə yaradılmışdır və sonradan həmin təşkilata digər Avropa ölkələrinin standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma təşkilatları da daxil olmuşlar.

BEYNƏLXALQ SƏVIYYƏDƏ SERTİFİKATLAŞDIRMA

Dünya ticarətinin şərtləri və qaydalarını işləyib müəyyən edən ən iri beynəlxalq təşkilat «Tariflər və ticarət üzrə Ali razılışma» dır (TTAR). 1993-cü ildən bu təşkilat «Ümumdünya Ticarət Təşkilatı» (ÜDTT) adlanaraq səlahiyyətləri xeyli genişləndirilmişdir.

Hazırda dünya ticarətinin həcmnin 90 faizini həyata keçirən 137 dövlət Ümumdünya Ticarət Təşkilatının üzvüdür. 20 dövlət, o cümlədən RF ilə bir sıra MDB ölkələri Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmaq ərəfəsindədirlər. Həmin ölkələrin Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmalarının əsas məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir.

- MDB ölkələrinin mallarının və xidmətlərinin beynəlxalq bazarlara çıxmasının asanlaşdırılması və diskriminasiya məhdudiyyətlərinin aradan götürülməsi;

- MDB ölkələrinin üçüncü ölkələr ilə iqtisadi-ticarət əlaqələrinin bərabər-hüquqlu, uzunmüddətli iqtisadi-hüquqi əsaslara çevirmək və beləliklə də onların məhsullarının dünya bazasında rəqabət qabiliyyətlərini artırmaq;

- iqtisadi islahatları həyata keçirmək üçün daxili qanunvericilik bazasını təkmilləşdirmək və onun praktik istifadəsinə diqqət yetirmək.

Standartlaşdırma sahəsində Ümumdünya Ticarət Təşkilatının əsas tələbləri ona yönəlməmişdir ki, razılışmanın üzvü olan ölkələrin standartları və texniki rəqlamentləri beynəlxalq ticarətin inkişafına maneələr törətməsin.

Əgər texniki rəqlamentlərin, yaxud standartların işlənməsi tələb olunan vaxt həmin sahədə uyğun beynəlxalq standartlar mövcuddursa, yaxud işlənirsə, tərəflər həmin standartları bütövlükdə, yaxud qismən əsas kimi istifadə etməlidirlər.

Beynəlxalq standartlar mövcud olmadıqda milli standartların işlənməsinə zərurət yaranarsa, maraqlı tərəflər, o cümlədən Ümumdünya Ticarət Təşkilatının katibliyi bu barədə məlumatlandırılır.

Ümumdünya Ticarət Təşkilatı informasiya sahəsində tələb edir ki, marağında olan tərəflərin sorğularını cavablandırmaq üçün hər bir tərəf hər hansı bir işlənən, yaxud təsdiq edilmiş texniki rəqlamentlər, standartlar barədə informasiya-soraq xidmətləri yaratsın.

Standartlaşdırma üzrə Beynəlxalq Təşkilatın sertifikatlaşdırma sahəsində fəaliyyəti ondan ibarətdir ki, o, sertifikatlaşdırma prosedurunun təşkilini metodik əsaslarla təmin edir. Məhsullara ISO beynəlxalq standartların işlənilməsi zamanı sınaqların keçirilməsinin vahid metodlarının təyin edilməsinə, insanların həyatının və sağlamlığının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində, məhsullara tələblərin müəyyən edilməsinə, ətraf mühitin qorunmasına, qarşılıqlı əvəz olunmalara xüsusi fikir verilir.

İqtisadi-sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsasən müəssisələrdə məhsulların keyfiyyətinin təmin edilməsi sistemlərinin qiymətləndirilməsinə vahid tələblər qoyan ISO 9000 seriyalı standartlar yaradılmışdır.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı standartlaşdırma sahəsində 400-ə yaxın beynəlxalq təşkilatla əməkdaşlıq edir. Sertifikatlaşdırma sahəsində təşkili-metodik sənədlərin hazırlanmasını onun nəzdindəki Sertifikatlaşdırma Komitəsi (SERTIKO) yerinə yetirir. 1985-ci ildən Sertifikatlaşdırma Komitəsi fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsilə əlaqədar o, Keyfiyyət və Sertifikatlaşdırma Komitəsi adlanır.

Həmin komitənin Beynəlxalq Ticarət Mərkəzi, BEK, BMT-nin Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransı və Ümumdünya Ticarət Təşkilatı ilə birlikdə işləyib çap etdirdikləri «Sertifikatlaşdırma. Prinsiplər və təcrübə» adlı xüsusi tədqiqat materialları önəmli xarakter daşıyır.

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı tərəfindən işlənən sertifikatlaşdırma üzrə vahid təşkili-metodik sənədlər, sertifikatlaşdırma prosedurunun müntəzəmliyini təmin edir və beləliklə müxtəlif tipli qanunvericilik şəraitində sertifikatlaşdırmanın nəticələrinin qarşılıqlı tanınmasına şərait yaradır. Bundan əlavə, həmin sənədlər sertifikatlaşdırma sistemlərinin hələl olmadığı ölkələrdə onların yaradılmasına köməklik edir.

ABŞ, Yaponiya, Kanada, Avstraliya və d. ölkələrin təşəbbüsləri ilə ISO-nun nəzdində sertifikatlaşdırma üzrə Sertifikatlaşdırma Komitəsi, 1985-ci ildən isə Uyğunluğun Qiymətləndirilməsi Komitəsi (KASKO) fəaliyyət göstərir. Uyğunluğun Qiymətləndirilməsi Komitəsi məhsulların, xidmətlərin, proseslərin və keyfiyyət sistemlərinin standartlara uyğunluğunun təsdiq edilməsi məsələləri ilə məşğul olur.

Hazırda Uyğunluğun Qiymətləndirilməsi Komitəsinin işində 50-yə yaxın ölkələrin nümayəndələri üzv kimi, 20-yə yaxın ölkənin nümayəndələri isə müşahidəçi kimi iştirak edir.

Sertifikatlaşdırma sahəsində ISO ən çox Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası ilə əməkdaşlıq edir. Onlar birlikdə bir çox rəhbər sənədlər hazırlayaraq çap etdirmişlər. Məsələn olaraq «Məhsulun üçüncü tərəf vasitəsi ilə sertifikatlaşdırılması sisteminin ümumi qaydaları» – Rəhbərlik 28 sənədini göstərmək olar. Həmin rəhbərlikdə milli sertifikatlaşdırma sistemlərinin yaradılmasına dair tövsiyələr verilmişdir. Həmin sənədin əsasında 38-40 rəhbərlik sənəd qəbul edilmişdir. Onlar da sertifikatlaşdırma və nəzarət orqanlarına, sınaq laboratoriyalarına ümumi tələblər qoymuşdur. Sınaq laboratoriyalarına ən ciddi tələb – işin keyfiyyətinin təmin edilməsi sisteminin mövcud olmasıdır. Həmin sistem laboratoriya əməkdaşlarına rəhbərlik şəklində tövsiyə edilmişdir və aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir:

- laboratoriyanın təşkili sxemi;
- laboratoriyanın bölmələri tərəfindən göstərilən xidmətlərin və funksional vəzifələrin siyahısı;

- işin keyfiyyətinin təmin edilməsinin ümumi proseduru;
- hər cür sınaqların keyfiyyətinin təmin edilməsi tədbirləri;
- standartların, soraq kitablarının, metodik işləmələrin, təlimatların və s. mövcudluğu;
- müştərilərdən informasiyanın alınmasının təşkili;
- reklamasiyaların baxılması qaydaları barədə sənəd;
- avadanlığın yoxlanmasının ümumi proqramı;
- hər bir cihaz və avadanlığın növü üzrə təlimatlar;
- nümunələrin eyniləşdirilmə qaydaları;
- sınaqların lazımı qaydada tərtib edilmiş protokollarının mövcudluğu.

ISO/BEK sınaq laboratoriyalarının akkreditasiya üzrə Beynəlxalq Konfransın sifarişi ilə “Laboratoriyaların ixtisaslaşma sınaqlarının keçirilməsi” Rəhbərlik-43 hazırlamışlar. Həmin metodik sənəd sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyasında, onların işinin səviyyəsinin qiymətləndirilməsində, fəaliyyət sahələrində texniki səriştəliliyinin, sınaq metodlarından istifadəsinin effektivliyinin müəyyən edilməsində və s. məsələlərdə ölkələr tərəfindən əsaslı sənəd kimi istifadə edilir.

Sertifikatlaşdırma sahəsində Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı əsasən metodoloji problemlər ilə məşğul olur. Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası isə ondan fərqli olaraq sertifikatlaşdırmanın beynəlxalq sistemlərinin işlənməsi, təhlükəsizlik üzrə standartların işlənməsi üzrə fəaliyyət göstərir.

Elektrotexnika məmulatlarının sertifikatlaşdırılmasının beynəlxalq sisteminin yaradılması ideyası hələ 1926-cı ildə verilmişdir. Həmin dövüdə Almaniyanın, İsveçin, Norvecin və Hollandiyanın nümayəndələri tərəfindən keçirilən birinci müşavirədə, elektrotexnika məmulatlarının istehsalının təhlükəsizliyi və məmulatların qəbulu qaydalarının işlənməsi üzrə beynəlxalq təşkilatın yaradılması barədə qərar çıxarılmışdır. Həmin təşkilat sonra bir sıra təşkilati mərhələləri keçdikdən sonra 1985-ci ildən Elektrik Avadanlığının Təhlükəsizlik Stan-

dartlarına Uyğunluğunun Sınaqları üzrə Sistem (BEKES) adlanır.

Elektrik Avadanlığının Təhlükəsizlik Standartlarına Uyğunluğunun Sınaqları üzrə Sistem özündə 34 ölkəni birləşdirir. Onun əsas məqsədləri – adi istehlakçı tərəfindən istismar edilən elektrik avadanlığının beynəlxalq ticarətinə hər cür kömək göstərməkdən ibarətdir. Həmin məmulatlara məişət elektronika və elektrotexnika avadanlığı, şəbəkə elektron aparatları, tibb elektron aparatları, elektron-hesablayıcı maşınlar, ofis və müəssisələrin elektrik avadanlıqları, elektrik işıqlandırma məmulatları və bir çox başqaları daxildir. Bu cür məmulatların təhlükəsizlik baxımından sertifikatlaşdırılması demək olar ki, bütün ölkələrin istehlakçılarının hüquqlarının qorunması qanunlarında nəzərdə tutulmuşdur.

Elektrik avadanlığı ticarətində texniki maneələrin aradan qaldırılmasının əsas üsulu sınaqların və sertifikatlaşdırmanın nəticələrinin qarşılıqlı tanınmasıdır. Bu, BEKES sertifikatlaşdırma sistemində SB sxemində nəzərdə tutulmuşdur.

SB sxemi Elektrik Avadanlığının Təhlükəsizlik Standartlarına Uyğunluğunun Sınaqları üzrə Sistemində elektrik avadanlığının təhlükəsizlik standartlarına uyğunluğunu yoxlamaq üçün milli sertifikatlaşdırma sistemlərində aparılan sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınma prosedurunu əhatə edir. Sınaqların nəticələrinin qarşılıqlı tanınmasının əsas şərti, standartların və sınaq üsullarının müntəzəmliyinə və uyğunluğuna nail olmaqdır. SB sxemi üzvü olan ölkələr təhlükəsizlik üzrə Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası standartlarına uyğunluğa sertifikatlaşdırılmanın aparılmasına borcludurlar.

SB sxemində sertifikatlaşdırma üzrə 34 milli orqan və 70-dən çox sınaq laboratoriyaları akkreditasiya olunmuşlar. Onlar Elektrik Avadanlığının Təhlükəsizlik Standartlarına Uyğunluğunun Sınaqları üzrə Sistemin sertifikatlaşdırma sisteminin üzvü olan ölkələrin hər birinin sifarişi ilə elektrik avadanlığının sınağını keçirib, SB sxemi üzrə sertifikat verə bilər. Həmin

sertifikat məmulatın təhlükəsizlik üzrə Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası standartına uyğunluğunu təsdiq edir. Belə halda, sertifikata mütləq sınaq protokolu da əlavə edilir, çünki üzv olan ölkələrin milli standartları Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının standartlarından müəyyən dərəcədə fərqlənirlər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Elektrik Avadanlığının Təhlükəsizlik Standartlarına Uyğunluğunun Sınaqları üzrə Sistemi sisteminə üzv olan bəzi ölkələr (Böyük Britaniya, Yaponiya, Cənubi Koreya, İsrail) SB sxemi ilə aparılan sınaqların protokollarını tanıyırlar.

BEK nəzərində Elektron Texnikası Məmulatlarının (ETM) sertifikatlaşdırılmasının beynəlxalq sistemi dünya bazarlarında həmin məhsulları istehsal edən Amerika və Avropa şirkətlərinin rəqabətinin güclənməsi nəticəsində yaradılmışdır. Avropa bazarını Elektrotexnikada Standartlaşdırma üzrə Avropa Komitəsi çərçivəsində Amerika mallarından qorumaq üçün 60-cı illərin sonunda elektron texnikası məmulatlarının Avropa İttifaqı çərçivəsində qapalı regionda sertifikatlaşdırılması sistemi yaradılmışdır. Bu sistemdə məmulatların sertifikatlaşdırılması Avropa standartlarına uyğunluq əsasında aparılır və sertifikatlaşdırılmış elektron texnikası məmulatlarına Avropa bazarlarında üstünlük verilir.

Beləliklə, Avropa иттифагына daxil olmayan digər ölkələrin elektron texnikası sənayesi şirkətləri bu cür texniki maneəni aradan qaldırmağa çalışırlar. Elektron Texnikası Məmulatlarının sertifikatlaşdırma sisteminin ticarətinə hər cür köməklik göstərməkdən ibarətdir. Bunun üçün həmin mallara, onların uyğunluğunun qiymətləndirilməsinə vahid tələblər qoyulur və onların üzvü olan ölkələrin bazarlarına çıxarılması üçün əlavə, sınaqların aparılmasına ehtiyac qalmır. ETM sertifikatlaşdırma sisteminin rəsmi dilləri ingilis, fransız və rus dilləridir.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının Elektron Texnikası Məmulatlarının sertifikatlaşdırma sistemi üzrə sertifikat-

laşdırmanı keçirmək istəyən ölkənin, sisteminin qaydalarına əsasən elektron texnikası məmulatlarının sertifikatlaşdırılması qaydalarına uyğun gələn milli nəzarət xidməti olmalıdır. Bundan əlavə sifariş verən ölkənin ölçü vasitələrinin milli yoxlama xidmətləri fəaliyyət göstərməlidir ki, onlardan milli nəzarət orqanları və sınaq laboratoriyaları istifadə edə bilsinlər. Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının Elektron Texnikası Məmulatlarının sertifikatlaşdırma sisteminə üzv olmaqla sifariş verən ölkəyə, Koordinasiya Komitəsinin inspeksiya qrupu milli nəzarət xidmətinin BEK sistemi qaydalarına uyğunluğunu, elektron texnikası məmulatlarının sertifikatlaşdırılması təcrübəsinə malik olmasını, istehsal müəssisələrinin attestasiyanı və müstəqil sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyasını yoxlayır. Bunun üçün inspeksiya qrupu sifarişçi ölkəyə sınaq laboratoriyalarının, ölçü vasitələrinin, yoxlama laboratoriyalarının, elektron texnikası məmulatları istehsal edən texnoloji xətlərin işləri ilə yaxından tanış olur.

Yoxlamaların nəticələri barədə inspeksiya qrupu Koordinasiya Komitəsinə hesabat verir və namizəd ölkənin qəbulu barədə öz rəyini verir. Namizəd ölkənin həmin rəyə öz etirazını Koordinasiya Komitəsinə yazılı surətdə bildirmək hüququ var. Bundan sonra sistemin qaydalarına uyğun prosüdü keçirilir, Koordinasiya Komitəsi iclasında namizəd ölkənin BEK sisteminə qəbulu barədə qərar çıxarılır.

Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyasının sistemi üzrə elektron texnikası məmulatlarının sertifikatlaşdırılmasının ən vacib mərhələləri – istehsal müəssisəsinin attestasiyası və sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası, istifadə edilən normativ sənədlərin və qəbul tipinin uyğunluğunun yoxlanılması prosedurasından ibarətdir.

ƏRZAQ MALLARININ KEYFIYYƏTİNƏ NƏZARƏT

Ekspertiza (fransızca *expertise*, latınca *espertus* -təcrübəli)-

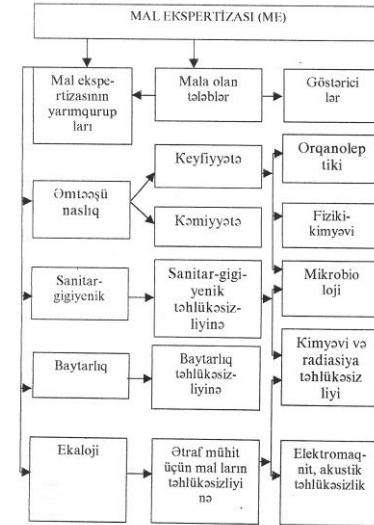
mütəxəssis-ekspert tərəfindən elmi, texniki, iqtisadi, ticarət və başqa sahələrdə həlli xüsusi bilik tələb edən, hər hansı bir məsələnin tədqiq və müayinə edilib, həmin məsələyə əsaslandırılmış rəy verilməsidir. Ərzaq malları ticarət, texnoloji, gigiyeniki, baytar-sanitar, iqtisadi, rüsum-lisenziya, məhkəmə-hüquq və s. növ ekspertizalara cəlb edilə bilərlər.

Ekspertizanın aparılması mütəxəssis-ekspertlərə həvalə olunur. Ekspert-mütəxəssis, maraqlı tərəflərdən asılı olmayan aparıcı və neytral bir şəxs olmalıdır. Ekspertiza aparılan zaman ekspertlər obyektivlik, səlahiyyətlik, müstəqillik, işlərə sistemli yanaşma, səmərəlilik, istehlakçılar və ətraf mühit üçün malların təhlükəsizliyi prinsiplərinə əməl etməlidirlər. Ərzaq mallarının ekspertizası üçün ekspertiza kompaniyalarından, ticarət ekspertiza laboratoriyalarından, sanitar-epidemioloji stansiyalarından, dövlət baytarlıq idarələrindən mütəxəssislər cəlb edilə bilər. Bu və ya başqa mütəxəssislərin dəvət edilməsi, həlli tələb olunan məsələlərdən asılı olur.

Istehlak mallarının bazar rəqabətinə davamlı olması və ümumiyyətlə bazar münasibətlərinin yaranması, malların kommersiya obyektinə kimi daha dərinə müayinə edilməsini tələb edir.

Ona görə də, hazırkı vaxtda malların ekspertizası vacibdir və böyük əhəmiyyət kəsb edir. Mal ekspertizasının məqsədi ekspert tərəfindən malların əsas xüsusiyyətlərinin, o cümlədən, onlarda mal dövriyyəsi zamanı əmələ gələn dəyişikliklərin qiymətləndirilməsi və axırncı nəticə kimi, müstəqil və səlahiyyətli rəylərin verilməsidir. Mal ekspertizasının əsas obyektlərini istehlak malları təşkil edir.

Istehlak malları – istehlakçılar tərəfindən realizə olunan və onun şəxsi məqsədləri üçün istifadə etdiyi mallara deyilir. Lakin, belə adlandırılma şərtidir, çünki eyni mal müxtəlif istehlakçılarda eyni məqsəd üçün istifadə oluna bilər.

Mal ekspertizasının sxemi

Məsələn; şəkər ev və sənaye konservləşdirilməsində istifadə edildiyi üçün müxtəlif siniflərə ayırılır. Buna görə də istehlak malları ekspertizasının bir çox aspektləri sənaye təyinatlı mallar üçün də xarakterikdir. Bu da «Mal ekspertizası» termininin istifadə sahəsini genişləndirir.

Ekspertiza aparılan zaman malların ən əsas hesab edilən xüsusiyyətləri: müxtəlifliyi, keyfiyyəti, kəmiyyəti. Dəyəri isə bütövlükdə və ya onların bir hissəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Ekspert qiyməti-istehlak mallarının bir və ya bir neçə xüsusiyyətlərinin yoxlanılıb, bu xüsusiyyətlərin həqiqi qiymətinin aydınlaşdırılması, onların əmtəə məlumatlarına və təyin olunmuş tələblərinə uyğunluğunu təyin edən əməliyyatların aparılmasından alınan nəticələndir. Əmtəə məlumatları dedikdə markalanmadakı, mal müşayiyyətedici sənədlərdəki və ya başqa məlumat mənbələrindəki normativ-

texniki sənədlər, sorğu ədəbiyyatları və s. məlumatlar nəzərdə tutulur. Mal nomenklaturaları tələbindən asılı olaraq əmtəə ekspertizası bir neçə yarımqruplara bölünür.

Mal ekspertizası mallara tələb nomenklaturasından asılı olaraq təsnif olunur. Mal ekspertizasını vacib və mütləq növlərindən biri əmtəəşunaslıq ekspertizasıdır.

Ərzaq mallarının keyfiyyəti dedikdə- onların öz təyinatlarına uyğun olaraq, müəyyən istehlak tələblərini təmin edən xüsusiyyətlərin cəmi nəzərdə tutulur. Ticarətdə isə, malların bütün normativ-texniki sənədlərin tələblərinə uyğunluğu keyfiyyət adlandırılır. Malların bir və ya bir neçə xüsusiyyətlərinin cəminə **keyfiyyət göstəricisi** deyildir.

Ərzaq mallarının keyfiyyəti onun vahid və kompleks göstəricilərinə görə qiymətləndirilir. Keyfiyyətin vahid göstəricisi onun bir, kompleks göstəricisi isə bir neçə xüsusiyyətini əhatə edir. Məsələn; kərə yağda «rəng» göstəricisi vahid göstərici, «konsis-tensiyası və xarici görünüşü» isə kompleks göstərici hesab edilir. Belə ki, bu göstərici bircinslilik, plastiklik, sıxlıq, kəsim səthinin vəziyyəti və s. kimi xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir. Bəzi hallarda məhsulun keyfiyyəti onun hər hansı bir **təyin edici göstəricilərinə** görə qiymətləndirilir. Ayrı-ayrı keyfiyyət göstəriciləri müxtəlif əhəmiyyət kəsb etdikləri üçün üstünlük əmsalı tətbiq etmək zərurəti yaranır. Bu əmsal keyfiyyətin orqanoleptiki göstəricilərinin təyinində geniş istifadə edilir.

Üstünlük əmsalı- məhsulun verilən keyfiyyət göstəricilərinin başqa göstəricilər arasında miqdarca daha üstün xüsusiyyətlərə malik olduğunu göstərir. Bəzən məhsulun keyfiyyətinin müqayisəli qiymətləndirilməsində onun üstün xüsusiyyətlərə malik keyfiyyət göstəricisi əsas götürülür. Normativ sənədlərdə ərzaq mallarının keyfiyyət göstəricilərinin əhəmiyyətli olması müəyyən reqlament daxilində təyin edilir. Belə ki, bu göstəricilərin ən böyük və ya ən kiçik reqlamentə uyğun əhəmiyyətliliyi göstərilir. Məsələn; bütün

çörək-bulka məmulatı üçün nəmlik yalnız yuxarı həddə reqlamentləşdirilir. Belə ki, kürə çörəyi üçün nəmliliyin reqlamentləşdirilmiş əhəmiyyət həddi 48%-dən yuxarı olmamalıdır. Bir neçə keyfiyyət göstəriciləri üçün müəyyən edilmiş reqlamentlərdən kənara çıxma halları olur. Başqa sözlə, bu kənara çıxma halları normativ sənədlərlə nəzərdə tutulduğu hədd daxilində olur. Məsələn; karamelin tərkibində şokolad qlazuru resepdə nəzərdə tutulduğundan $\pm 3\%$ fərqli ola bilər.

Ərzaq mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində keyfiyyət səviyyəsinin təyini mühüm rol oynayır.

Keyfiyyət səviyyəsi- keyfiyyəti qiymətləndirilən ərzaq mallarının keyfiyyət göstəricilərinin normativ sənədlərdə nəzərdə tutulan əsas, fundamental keyfiyyət göstəriciləri ilə müqayisəli qiymətləndirilməsidir.

Ərzaq mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi- keyfiyyəti qiymətləndirilən malların keyfiyyət göstəriciləri nomenklaturasının seçilməsi, bu göstəricilərin nə qədər əhəmiyyətli olması və onların əsas, fundamental göstəricilərlə müqayisəsi prosesidir.

Ərzaq mallarının qiymətləndirilməsində istifadə olunan əsas anlayışlardan biri də **texniki nəzarət** anlayışıdır. Texniki nəzarət zamanı məhsulun və ya onun keyfiyyətinin asılı olduğu proseslərin qəbul edilmiş texniki tələblərə (DÖST, SST, TŞ və s.) uyğunluğu yoxlanılır.

Bütün normativ-texniki sənədləşməyə uyğun gələn məhsullar yaralı sayılırlar. Məhsulun təyin edilmiş tələblərə hər hansı bir uyğunsuzluğu **qüsür** sayılır.

Kiçik qüsür zamanı məhsulun təyinatı üzrə istifadəsi mümkün olmur və ya yolverilməzdir. Məsələn; konservlərin mikrobioloji bombajı zamanı belə hal yaranır.

Əhəmiyyətli qüsür- məhsulun keyfiyyətinə, istifadəsinə və saxlanması kifayət qədər təsir edir, lakin kritik hal sayılmır.

Az əhəmiyyətli qüsurlar- məhsulun keyfiyyətinə, istifadəsinə və saxlanması o qədər də təsir etmir. Məsələn, meyvə və tərəvəzdə yüngülcə, səthi zədələnmələr və s. Kənarlaşdırılmağı texniki cəhətdən mümkün, iqtisadi cəhətdən isə məqsədəuyğun olan qüsurlar kənarlaşdırılan qüsurlar adlanır. Kənarlaşdırılma mümkün olmayan qüsurlara isə **kənarlaşdırılmayan qüsurlar** deyilir. Məsələn, konserv bankaları üzərindəki azacıq səthi paslanmanı mahud parça ilə silmək olur (kənarlaşdırılan qüsurlar), dərin paslanmanı isə kənarlaşdırmaq mümkün deyil (kənarlaşdırılmayan qüsurlar). Yararsızlığın ucbatından istehlakçıya verilməsi yolverilməz olan ərzaq malları **çıxdaş edilmiş mal** sayılır.

Ərzaq mallarının keyfiyyətinə nəzarətin müxtəlif növləri vardır: ucdantutma nəzarət, seçmə nəzarət, nümunələrin tamliğının pozulması ilə həyata keçirilən nəzarət.

Ucdantutma nəzarətdə hər bir məhsul vahidinin keyfiyyəti yoxlandığına görə istehlakçıya yararsız malın düşməsi mümkün deyil. Ancaq belə nəzarət üsulu çox zəhmət tələb edən, həm də baha olduğu üçün çox vaxt seçmə nəzarət üsulundan istifadə olunur. Bu üsulda hər bölüm və ya bütöv maldan nümunə götürülür. Seçici nəzarət düzgün aparılan zaman bu nəzarətin nəticələri bütün mal bölümünə şamil edilir.

Nümunələrin tamliğının pozulması ilə aparılan nəzarət zamanı, mallarda olan gizli qüsurları aşkar etmək üçün mal nümunələrinin tamliğı pozulur və mal öz təyinatına görə istehlak edilməsi yararsız hala düşür. Məsələn, meyvə və tərəvəzin daxili quruluşunu (bu göstərici standart üzrə nəzərdə tutulubsa) təyin etmək üçün, çörəyin içinin yumşaq hissəsinə baxış keçirmək üçün bu nəzarət üsulundan istifadə edilir. Məhsulların keyfiyyətinin əksər fiziki-kimyəvi göstəricilərinin təyini dağıdıcı nəzarət üsulu ilə həyata keçirilir.

Ayrı-ayrı standart keyfiyyət göstəricilərini təyin etmək üçün nümunələrin tamliğini pozmadan aparılan nəzarət

üsulundan istifadə edilə bilər. Məsələn, yarmaların tərkibində kənar qarışıqların olması, tərəvəzlərin çirklənməsi, çörək-bulka məmulatlarında qabıq hissənin vəziyyətinin təyini və s. Tamlığı pozulmadan aparılan nəzarət üsulu ilə müayinədən sonra təhlil üçün götürülmüş orta nümunələr sonralar mal bölümünə qatılır.

Laborator müayinələrin, tədqiqatların aparılması üçün orta nümunələrin və mal vahidlərinin götürülməsi qanunauyğunluğu və ardıcılığı hər ərzaq malları üçün təyin edilmiş normativ texniki sənədlərin (NTS) tələblərinə uyğun olmalıdır.

Təhlil üçün nümunələrin götürülməsinin qəbul edilmiş qanunauyğunluqlarından kənara çıxmalar zamanı alınan nəticələrin düzgünlüyünə şübhə yaranır.

MƏHSULLARIN KEYFIYYƏT GÖSTƏRICİLƏRİ

Keyfiyyət göstəricisi mövcud şəraitdə hazırlanması, istifadə və ya istehlakı zamanı onun bir və ya bir neçə xassəsinin xarakteristikası hesab olunur. Əgər keyfiyyət göstəricisi məhsulun bir xassəsi ilə xarakterizə olunursa onu tək, bir neçə xassəsi olursa -kompleks adlandırırlar.

Tək keyfiyyət göstəricisinə misal olaraq: çörəyin məsəlililiyi, makaron məmulatının bərkliyi, kartof yumrusunun, meyvə və tərəvəzin ölçüsü və südün turşuluğunu göstərmək olar.

Kompleks keyfiyyət göstəricisinə misal olaraq təzə kartof, meyvə və tərəvəzin xarici görünüşünü göstərmək olar. Buraya bir çox əlamətlər- forması, rəngi, təzəliliyi, mexaniki zədələnməsi, ziyanvericiləri və xəstəlikləri, çirklənməsi və s. daxil olur.

Keyfiyyətin miqdarca qiymətləndirilməsində inteqral və təyinedici keyfiyyət göstəriciləri tətbiq edilir.

Inteqral keyfiyyət göstəricisi - məhsulun alınması, istifa-

dəsi və ya istismarı zamanı xeyirli təsirlərin cəminin, onların yaradılması, istifadəsi və ya istismarına sərf olunan məsariflərin cəminə nisbəti ilə müəyyən edilir. Bu göstərici məhsulun keyfiyyətinin texniki-iqtisadi səviyyəsini bu və ya digər məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsini iqtisadi məqsədəuyğunluğunu müəyyən etmək üçün istifadə edilir.

Ərzaq malları üçün keyfiyyətin inteqral göstəricisinin hesablanması çətin olur. Çünki istifadə zamanı alınan səmərəli təsiri çox zaman miqdarca təyin etmək çətin olur. Ərzaq mallarından ən çox inteqral keyfiyyət göstəricisi çörək məhsullarında olur. Belə ki, çörək məhsullarında qidalı maddələrin miqdarı qida payının üçdə biri qədərini təşkil ediyi halda, məsarifi yalnız gündəlik istifadə olunan məhsulun dəyərinin 10 %-ni təşkil edir.

Təyinedici göstərici -məhsulun keyfiyyətini müəyyən etmək üçün istifadə edilir. O keyfiyyəti bir mənalı göstərir və tətbiq olunur. Məsələn məhsulun keyfiyyətinin bal sistemi ilə qiymətləndirilməsi.

Baza göstəricisi - məhsulun keyfiyyətin nümunə və ya etalona görə müqayisə edilməklə müəyyən olunmasıdır.

Nisbi keyfiyyət göstəricisi – məhsulun keyfiyyətinin baza göstəricisinə nisbətində görə qiymətləndirilir. O,ölçüsüz rəqəmlərlə və ya faizlə ifadə olunur. Nisbi göstəricilərə misal olaraq kartofun, meyvə və tərəvəzin keyfiyyətinin standart görə faizlə və ya yeyinti məhsullarının konsistensiyası, dadı və iyinin orqanoleptiki üsulla qiymətləndirilməsini göstərmək olar.

Bu göstərici məhsulun keyfiyyət ekspertizasında və ya məhsulun keyfiyyətinin səviyyəsinin təyin edilməsində istifadə olunur.

Keyfiyyət göstərisini orqanoleptiki, fiziki, kimyəvi, fiziki-kimyəvi və s. üsullarla təyin etmək olar.

KEYFIYYƏT GÖSTƏRICİLƏRİNİN TƏYİNİ ÜSULLARI

Keyfiyyət göstəriciləri müayinə və ölçü vasitələrindən asılı olaraq orqanoleptiki, ekspert, ölçü, qeydiyyat, hesablanma və sosioloji üsullarla təyin edilir.

Orqanoleptiki üsul – bu üsulla ərzaq məhsullarının keyfiyyəti hiss üzvləri vasitəsilə (görmə, iybilmə, eşitmə, dadbilmə, toxunma) təyin edilir. Belə qiymətləndirmənin dəqiqliyi və etibarlılığı işçinin ixtisaslaşmasından, vərdişlərindən və qabiliyyətindən, həmçinin, analizin keçirilmə şəraitindən asılı olur.

Orqanoleptiki qiymətləndirilmə məhsulun keyfiyyətinin insanların hiss üzvləri vasitəsilə ümumiləşdirilmiş qiymətləndirilməsidir. Şərab, çay, qəhvə, qənd və bir sıra başqa mallarda bu qiymətləndirmənin əhəmiyyəti xüsusilə böyükdür.

Orqanoleptiki olaraq mallara bir başa baxış keçirmək və ya malların hissəsinin xüsusi binalarda nəzərdən keçirməklə keyfiyyəti qiymətləndirilə bilər. Belə qiymətləndirmə müəyyən ardıcılıq və lazımı şəraitə əməl etməklə aparılır.

Əvvəlcə mallara xarici baxış keçirilir və müşayət edən sənədlər yoxlanılır. Əgər mallar qablanıbsa, onda qablaşdırmanın vəziyyəti və onların saxlanması qiymətləndirilir. Malların qiymətləndirilməsində əvvəlcə xarici görünüşü, forması, rəngi, parlaqlığı, şəffaflığı və başqa xassələri təyin edilir. Xarici görünüşündə məhsula baxmaqla, rəngin qiymətləndirilməsi dalğa uzunluğu 396-760 nm olan görünən işıq şüalarının əks olunan fonunda yaratdığı görünüşlə müəyyən edilir. Bunlardan sonra iyi, konsistensiyası və nəhayət xassələrin dada görə (şirəliliyi, dadlılığı) müayinəsi aparılır. Rəngi etalona görə (qızardılmış qəhvə), rəng şkalasına görə (çay) və ya xüsusi yazıya görə (şərab) təyin edilir. Parıltı məhsulun işıq şüalarının çox hissəsini əks etdirməsi

qabiliyyətinə görə xarakterizə olunur, səthin saya və hamar olmasından (məs: nişasta dənələrinin parlaqlığı və ya çil-çirəqliliği) asılı olur və şəffaflıq maye şəkilində olan məhsullarda (şərab, şirələr) təyin edilir. Bu zaman işığın mayenin nə qədər qalınlığından keçməsi dərəcəsi qiymətləndirilir və ya bulanlıqlığın miqdarı qeyd edilir.

Vizual olaraq məhsulun səthində kiflənmənin və ya seklənmənin olması, səthin və ya kəsik sahəsinin xarakteri, kənar şeylərin olması, qıqcırma əlamətləri və s. müəyyənləşdirilir.

Qoxu üzvü vasitəsilə malların iyi, aromatu, buketi, təyin edilir. İy burun boşluğunun yuxarı hissəsində yerləşən qoxu reseptorlarının qıcıqlanması ilə təyin edilir. Ağız boşluğu burun boşluğu ilə əlaqədar olduğundan iybilmə hissiyatı çox zaman dadılmə ilə qarışır. İyin intensivliyi məhsulun ixrac etdiyi uçucu maddələrin miqdarından və onun kimyəvi təbiətindən asılı olur. İyini yaxşı hiss etmək üçün iyverici maddələrin buxarlanmasına şərait yaradılır. Məsələn, məhsulun səth sahəsi və ya temperaturu çoxaldılır. Belə ki, bitki yağlarının iyi əlin arxa hissəsinə sürtməklə, unun və yarmanın iyini ovucun içində nəfəslə isitməklə, unun iyini həm də, isti suda saxlamaqla müəyyənləşdirilir. Möhkəm konsistensiyalı məhsulların iyinin təyininə (ət, balıq) «iynə sınağı» və ya «bıçaq sınağı» aparılır. Bu zaman taxtadan olan iynə və ya qızdırılmış bıçaq məhsulun bir hissəsinin dərinliyinə sancılır. Ancaq iynə və ya bıçaq daha çox xarabolmaya məruz qalan hissəyə sancılır və çıxardıqdan sonra dərhal iyi təyin edilir.

Toxunma (taktil) hissi ilə məhsulun konsistensiyası, temperaturu, fiziki quruluşunun xüsusiyyətləri, xırdalanma dərəcəsi və başqa xassələri təyin edilir. «Konsistensiya» sözü məhsulun göz vasitəsi ilə, əl barmaqlarının dərisinin toxunma analizatorları və ağızın həssas əzələ hissiyaatının xassələrinin cəmi kimi qiymətləndirilir. Konsistensiya

məhsula əllə toxunulmaqla və baş barmaqlarla yüngülcə əlləməklə, həmçinin, basmaq, təzyiq göstərmək, iynələmək, kəsmək (fərş, ət, cəm), sürtmək (paştet, pavidlo, cəm), çeynəmək (kələm, xiyar, suxarı), dondurulmuş mallara toxunmaqla yoxlanılır. Toxunma yolu ilə dondurulmuş ətin və balığın, həmçinin, buğda unundan olan xəmirin kleykovinasının bərkliyi, çörəyin yumşaq hissəsinin bişkinliyi, məhsulların səthinin düzlüyü və kələ-kötürlüyü, onun üyüdülmə dərəcəsi haqqında təsəvvür əldə etmək olur.

Konsistensiya həmçinin toxunma yolu ilə ağız, boşluğunda (qatılığı, yapışqanlılığı) dilin üzərində bölünməklə müəyyən edilir (məsələn, maye, siropabənzər, qatı, bərk və ya xırçıldayan konsistensiya). Bir sıra məhsulların konsistensiyası haqqında gömrə hissiyatı ilə də məlumat almaq olur. Məsələn, mayenin yapışqanlılığı onların bir yerdən başqa yerə tökülməsi ilə, yaxud smetanın qatılığı onun qarışdırılması ilə müəyyən edilə bilər.

Konsistensiyanın qiymətləndirilməsində onun incəliyi, şirəliliyi, sərtliyi, bərkliyi, tozlanması, dənəvərliyi, yumşaqlığı, eynicinsliliyi, bərk hissəciklərin olması müəyyənləşdirilir.

Dad və dad hissiyatı məhsulların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində çox əhəmiyyətə malikdir. Dad dilin üzərindəki selikli qıçasında yerləşən dad reseptorlarının qıcıqlanmasından alınan hissiyattır. Dadı suda və ağız suyunda, həll olan maddələr yaradır, dad hissiyasıtına məhsulun konsistensiyası da təsir göstərir. Ağız boşluğunda dadın, iyin və toxunma hissəsinin yaratdığı kompleks hissiyyat dadlılığı xarakterizə edir.

Əsasən 4 dad mövcuddur: acı, şirin, turş və duzlu. Onlar mürəkkəb dadlar yaradırlar: turşa-şirin (meyvə və giləmeyvə dadı), turş-duzlu (turşudulmuş tərəvəz), şirintəhər – acı (şokalad). Dad başqa cürə də hiss oluna bilər: büzüşdürücü, kəskin, qələvi, yapışqan, təzəlik, yandırıcı, yağlıtəhər,

unlu və s.

Məhsulun dadının təyini onların temperaturasından asılıdır. Şirin dad ən yaxşı 37°C, duzlu dad-18°C, acı isə 10°C temperaturda hiss olunur. 0°C temperaturda dad hissiyatı kəskin şəkildə zəifləyir və ya itir. Ona görə də məhsulların dadının təyini üçün 20-40°C temperatur məsləhət bilinir.

Səs və eşitmə hissiyatı qarpızın yetişməsinin təyində, şampanın və qazlaşdırılmış içkilərin karbon qazı ilə doymasının təyində və başqa hallarda istifadə olunur.

ƏRZAQ MƏHSULLARININ DEQUSTASIYASI

Baxmayaraq ki, ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində geniş əhatəliliyi və yüksək dəqiqliyi ilə fərqlənən bir çox kimyəvi, fiziki, fiziki-kimyəvi üsullar meydana çıxmışdır, yenə də, dequstasiya zamanı orqanoleptiki üsulla qiymətləndirmə öz əhəmiyyətini itirməmişdir.

Ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin dequstasiyası, orqano-leptiki qiymətləndirilməsi–hiss orqanlarının (görmə, eşitmə, dadbilmə, qoxubilmə və barmaqlarımızın ucundakı istini, soyuğu, təzyiqi, ağrını, hamarlığı və s. duyan ləms hissləri) vasitəsi ilə qiymətləndirməyə əsaslanıb. Orqanoleptiki qiymətləndirmə vasitəsilə ərzaq məhsullarının yalnız his orqanlarımıza təsir edən əlamətləri, yəni rəngli, dadı, qoxusu, səsi, konsistensiyası müəyyən edilir və bunun vasitəsilə məhsulun digər keyfiyyət göstəriciləri haqqında nəticə çıxarmaq az və ya çox dərəcədə mümkün olur.

Ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin orqanoleptiki qiymətləndirilməsi asan, ucuz, tez və çox zəhmət çəkmədən başa gəlir. Odur ki, daha geniş tətbiq olunur. Lakin burada insanların hiss etmək qabiliyyətinin müxtəlif olmasını və müayinənin aparılma şəraitini düzgün təşkilini, hər bir göstəricini müayinə aparılarkən münasib şəraitin yaradılmasını

bilmək vacib şərtidir.

Məhsulun rəngini təyin edərkən rəngləri bir-birindən fərqləndirmək bacarığı lazımdır.

Qoxu bilmək vasitəsilə məhsulun iyi, aromatu və buketi müəyyənləşdirilir.

Aromat və buket məvhumlarının fərqləndirilməsi şərtidir. Aromat sözü altında ərzaq məhsulları tərkibində olan bütün uçucu maddələr başa düşülür.

Buket dedikdə saxlanma və qıvcırma prosesi zamanı ərzaq məhsullarında əmələ gələn müxtəlif uçucu maddələrin cəmi qəbul edilir. Ərzaq məhsullarının buketi qoxu orqanı vasitəsilə həm nəfəs aldıqda və həm də nəfəs verdikdə (xüsusilə az bir hissə nümunəsi udulduqdan sonra) baş verir. Çünki qırtlaq geniş səthi ilə buxarlanma yaradır. Məhsulun iyini bilmək üçün aromatl maddənin az bir hissəsinin qoxu orqanına daxil olması kifayət edir.

Dad ərzaq məhsullarının xarakteristikasında dequstasiya üçün əsas əhəmiyyətə malikdir. Dadı qəbul etmək üçün dilin üzərində müxtəlif formalı sinir ucları (dad məməcikləri) vardır. Bu sinirlər, bu yaxud, başqa dadları hiss etməyə ixtisaslaşaraq dörd əsasda: şirin, acı, turş və duzlu dadlarda toplanıb. Bu dadların hər biri müəyyən dad məməcikləri vasitəsilə və ola bilsin ki, müxtəlif intensivlikdə qəbul edilir.

Acı maddələrə daha çox dilin geri hissəsi hissiyyatlı olur. Dilin ucundakı göbələkvəri məməcikləri daha çox şirin dadlara reaksiya verir. Dilin yan tərəfləri isə turş və duzlu dadlara həssasdır.

Diş əti, dodaq və yanaqların selikli qişası dad qıvcıqlarına həssas deyil. Dequstasiya zamanı ərzaq məhsulunun dadına daha düzgün qiymət vermək üçün, az miqdarda hava almaqla mayeni dilin üzərində bərabər yaymaq lazımdır ki, bütün dad məməciklərində eyni zamanda qıvcıqlanma almaq mümkün olsun. Ağızda ərzaq məhsulu ləngiyən zaman

həyata keçirilən çeynəmə hərəkəti, udduqdan sonra ağızda qalan maye dadbilmədən sonra məhsulun qiymətləndirilməsinə imkan verir.

Istehsalat, kommersiya, konkurs, ekspert, tədris və nümunəvi dequstasiyalar ayırd edilir.

Istehsalat dequstasiyası bütün ərzaq məhsulları istehsalı müəssisələrində sistemli olaraq texnoloqlar və mütəxəssisləri qrupu tərəfindən aparılır. Onun köməyi ilə məhsulun əhəmiyyətli dəyişmələrini aşkar etmək, bu və ya başqa texnoloji əməliyyatların müddətini düzgün təyin etmək mümkün olur.

Konkurs dequstasiyası beynəlxalq, respublika və digər sərgilərdə və konkurslarda yaxşı ərzaq məhsulları nümunəsini aşkar etmək məqsədi ilə aparılır. Bu dequstasiyanın aparılma texnikası xüsusi qayda ilə yayımlanır.

Ekspert, yaxud arbitraj dequstasiyası ərzaq məhsullarının keyfiyyətinə görə ayrı-ayrı mütəxəssislər və təşkilatlar arasındakı mübahisələrin həlli üçün aparılır. Bu zaman qiymətləndirmə ekspertizasında ancaq yüksək ixtisaslı dequstatorlar iştirak etməlidirlər.

Kommersiya dequstasiyası- ərzaq məhsullarının topdansaş alınması barədəki məsələlərin həlli üçün aparılır.

Tədris dequstasiyası zamanı qarşıya məqsəd qoyulur ki, gələcəkdə cavan mütəxəssislərə düzgün dequstasiya aparacağı öyrətsin, onları ərzaq müəssisələrinin buraxdığı çoxlu miqdarda ərzaq növləri ilə, onların xassələri ilə, tanış etsin; Belə dequstasiyaların aparılması yalnız tədris müəssisələrinin ixtisaslaşdırılmış kafedralarında deyil, həm də, digər müəssisələrdə həyata keçirilməlidir.

Nümunəvi dequstasiya- geniş xalq kütləsini, müxtəlif içkilərin hazırlanma texnologiyası və çeşidləri ilə maraqlanan şəxsləri tanış etmək üçün təbliğat vasitəsi kimi aparılır. Dequstasiya açıq və qapalı ola bilər. Əgər, yoxlanılan ərzaq məhsulunun xassələri, adlandırılması, texnologiyası, əsas

kondisiyası, istehsalçısı əvvəlcədən bildirilsə, buna açıq dequstasiya, xəbər verilməyərək gizli saxlanılırsa, qapalı dequstasiya adlanır.

Ticarətdə keyfiyyətə nəzarət üçün, sadəliyi və əlverişliliyinə görə ən cəniş yayılmış *цзул* orqanoleptiki üsuldur. Ərzaq mallarının keyfiyyətinin orqanoleptiki qiymətləndirilməsi, heç bir ölçü cihazı işlətmədən yalnız orqanlarımızın (görmə, dadbilmə, qoxubilmə, eşitmə və ləms-taktil) köməyinə əsaslanır. Lakin ərzaq məhsuluna tam keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində bütün üsullar bir-birini tamamlamaqdır. Orqanoleptiki üsul demək olar ki, bütün ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində tətbiq edilir. Onlardan ən qiymətli məhsulun xarici görünüşü, dadı, iyidir. Çünki onların məhsulun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində həlledici əhəmiyyəti vardır. Əksər hallarda məhsulun keyfiyyətinin orqanoleptiki qiymətləndirilməsi kifayət edir.

Məhsulun konsistensiyasını ölçü cihazı ilə də ölçmək olar. Lakin orada yalnız bir ölçünü müəyyən etmək olur, digər kompleks konsistensiya (quruluş və mexaniki xassələr) barədə məlumat əldə olunmur. Ancaq orqanoleptiki üsul ərzaq məhsulunun tam konsistensiyası barədə məlumat əldə olunmasına imkan verir. Beləliklə, ticarətdə orqanoleptiki üsul keyfiyyətinin təyin olunmasında yeganə və həlledici üsuldur. Ölçü üsulları yalnız tamamlayıcı ola bilər.

Lakin orqanoleptiki müayinə üsulunun aparılması nə qədər sadə, səriştəli və tez olsa da onu aparmaq üçün müəyyən qədər bilik və təcrübə tələb olunur. Məsələn, dequstasiyanı aparan mütəxəssis hökmən sensor hissiyyat üçün sınaqdan keçmiş olmalıdır. Dequstasiya aparmaq üçün iri ticarət müəssisələri və laboratoriyalarında tələbata cavab verən sensor laboratoriyalar təşkil etmək vacibdir. Bunun üçün xarici kəskin qıcıqlayıcı, parlaq rəngli əşyalar və digər amillər olmamalıdır.

DEQUESTASIYANIN APARILMA TEXNIKASI VƏ ŞƏRAITI.

Dequstasiya otağı geniş, işıqlı olmalıdır, orada kənar iylər olmamalıdır. Tütün tütüsü, duxi və digər iyi yayılan maddələr dequstasiyanın aparılmasına mane olur.

Dequstasiya üçün masa, ola bilər ki, bütün dequstatorlar üçün ümumi olsun. Əgər dequstatorların bir-birinə maneçiliyini aradan qaldırmaq tələb olunursa, o zaman hər bir dequstator ayrıca masada oturdulur. Dequstasiya masasında təmiz su ilə dolu qrafın, dequstasiya olunan nümunəni tökmək üçün və ancaq masa ilə yanaşı tüpürmək üçün qab olmalıdır.

Dequstasiya üçün rəngsiz, şəffaf, nazik şüşədən tülpanvari, yaxud, yumurtavari formada dequstasiya bakallarından istifadə edilir. Bakala onun 1/3 həcmindən çox olmayaraq nümunə tökülür.

Iyin (aromat, buket) qiymətləndirilməsindən əvvəl məhsul bakalda qarışdırıcı hərəkət etdirilir ki, uçucu maddələrin buxarlanması gücləndirilsin.

Keyfiyyətin qiymətləndirilməsi zamanı nümunəyə verilən temperatur və onun verilmə qaydasının böyük əhəmiyyəti vardır.

Dequstasiya üçün ən yaxşı vaxt səhərlər, yüngül səhər yeməyindən 1-2 saat sonra, hesab olunur. Bu vaxt dequstator çox yeməkdən əziyyət çəkməmiş və onun dad hissi kəskin və ətirli yeməklərlə kütləşməmiş olur.

Dequstasiya etalonları.

Dad hissini yoxlamaq üçün, dad maddələrinin durulaşdırmaq yolu ilə, aşağı konsistensiyalı əsas məhlulu hazırlanır ki, əsas dad növünü təyin etmək mümkün olsun.

Dad maddələrinin etalonları aşağıdakılarla ibarətdir:

- şirin dad etolonu kimi -10%-li saxaroza məhlulu;
- duzlu dad etolonu kimi kimi -1%-li NaCl məhlulu;

-turş dad etolonu kimi -1%-li şarab, yaxud limon turşusu məhlulu;

-acı dad etolonu kimi -0,1%-kofein; 0,1%-li xinin-hidroxlorid, yaxud 10%-li sulfat məhlulu.

Məhlul hazırlanarkən təzəliyinə, dadına və iyinə görə neytral destillə sudan istifadə edilir. Bunun üçün 1 litr destillə suya 0,1 qram aktiv kömür əlavə edib 20 dəqiqə müddətində qarışdırır və süzülür.

7 əsas iy qrupu fərqləndirilir:

1-komfora (heksaxloretan)

2-ətirli (muşk, ksilol)

3-çiçək (alfa-amilpridin)

4-nanə (mentol)

5-efir (dietil efiri)

6-kəskin (qarışqa turşusu)

7-üfunətli (hidrogen-sulfid)

Adi insan əziyyət çəkmədən 1000 iyi, təcrübəli mütəxəssis isə 10000 iyi fərqləndirə bilir.

Məhsulun iyi müxtəlif kimyəvi birləşmələrin (aromatik karbohidratlar, mürəkkəb efirlər, aldehidlər, ketonlar, turşular və s.) mürəkkəb cəvrlmələri nəticəsində əmələ gəlir. İyi yoxlayarkən, iyi duyulacaq maddə, qoxu uzvunə doğru yaxınlaşdırılır.

Ekspert-dequstator məhsulla üçün xarakter olan təbii qoxusunu və onda əmələ gələ biləcək arzu olunmayan kənar qoxuları (turşumuş, çürümüş və s.) duymalıdır. Qoxu-bilmə hissini yoxlamaq üçün aromatl maddələrdən esenslər, konsentratlardan, cövhərlərdən və s. istifadə edilir.

Aromatl maddələrin nümunəsi tutumu 100 ml-lik, probka ilə bağlı, quru, təmiz kolba yaxud, bankada hazırlanır. Bankaya təmiz iysiz pambıq yerləşdirilir və sonra aromatik maddə tökülür. Hər banka üzərinə hərf yaxud rəqəm nişanəsi vürülür və həmin etikətdə hər nümunənin iy növü yazılır. Sınaq aparmaq üçün bütün nümunələr stola

qoyulur və növbə ilə bankanın qapağı açılaraq az konsentrasiyadan başlamaqla qoxusu yoxlanılır.

Sınaqdan keçirilmiş o yoxlama hesab edilir ki, 10 nümunədən ən azı 8-də düzgün müəyyən edilsin. Sınağın nəticəsi anketdə qeyd edilir.

Rəngi təyin etmək üçün nümunə sınağı. Rəngləri seçmək üçün yoxlama zamanı rəngli maddələrin əsas məhlulu hazırlanır:

-yaşıl rəng üçün-2%-li yaşıl rəngin məhlulu

-qırmızı rəng üçün -2%-li azorubin məhlulu

-sarı rəng üçün-2%-li xrizoin -3 məhlulundan istifadə edilir. Onları təmiz su və qabda təzə halda hazırlamaq tələb olunur

Hər bir rəngin əsas məhlulunun 10 konsentrasiyası hazırlanır və aşağıdan yuxarıya doğru cərgə ilə düzülür. Əgər hər 10 nümunədən 8-i düzgün seçilirsə anketə yazılır və sınaq düzgün hesab edilir.

MƏHSULUN KEYFİYYƏTİNİN BALL SİSTEMİ İLƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin ball sistemi ilə təyini onların müəyyən miqdarda şərti ballarla ifadə olunmasıdır. Adətən ondan keyfiyyət göstəricilərinin orqanoleptiki təyini zamanı istifadə olunur. Ball sistemi ilə qiymətləndirmədə orqanoleptiki göstəricilərlə yanaşı, həmçinin fiziki və kimyəvi keyfiyyət göstəricilərindən də istifadə oluna bilər. Bizim ölkədə 100 balla qədər olan sistemlərdən istifadə olunur.

Məhsulların ball sistemi ilə qiymətləndirməsi aşağıdakı qaydada aparılır:

1.Məhsulun ən yüksək keyfiyyətini (100) göstərən ümumi balların maksimal qiyməti müəyyənləşdirilir;

2.Məhsulların keyfiyyət səviyyəsini müəyyən edən əsas

göstəriciləri seçilir. Əsas göstəricilərə dad, iy və rəng aid edilir. Bu göstəricilər bütün məhsullarda təyin edilir. Bunlardan əlavə, müəyyən qrup məhsullara məxsus spesifik göstəricilər, məsələn, pendirdə görünüş, çaxırda və pıvədə şəffaflıq, konservlərdə konsistensiya təyin edilir. Bir sıra məhsulların balla qiymətləndirilməsində qablaşdırma keyfiyyəti də qiymətləndirilir. Məsələn, kərə yağı və pendirdə.

3. Məhsulun keyfiyyətinin ümumi qiymətində ayrı-ayrı göstəricilərin payı təyin edilir. Məhsulların iyi və dadı mühüm göstəricilər hesab olunur. Onların payına bütün balların 40-dan 50% -ə qədəri düşür. Başqa göstəricilərə balların paylanması həmin məhsulun keyfiyyətinin formalaşmasında onların çəkisinə müvafiq olaraq bölüşdürülür. Məsələn, kərə yağı 100 ballıq sistemlə qiymətləndirilərkən, iyi və dadına 50 ball, xarici görünüşü və konsistensiyasına -25 ball, rənginə -5 ball, duzlanmasına 10 və qablaşdırılmasına 10 ball ayrılır.

4. Hər bir keyfiyyət göstəricisinin müəyyən olunan maksimal qiymətləndirmə ballarından ayrı –ayrı qüsurlara görə ballardan çıxılma şkalası müəyyənləşdirilir.

5. Məhsulun keyfiyyət dərəcəsi və növünü müəyyən edən ballarla qiymətləndirmə şkalası hazırlanır.

6. Məhdudiyyət ball və ya balların cəmi müəyyənləşdirilir. Həmin baldan aşağı olduqda məhsul yararsız və ya qüsurlu hesab olunur. Məsələn yüksək keyfiyyətli, əla sort kərə yağının ümumi balları 88-dən 100 bala kimi, o cümlədən, dada və iyə görə 41 baldan az olmayaraq qiymətləndirilir. I sort kərə yağı üçün məhdudiyyət balları müvafiq olaraq 80-87 və 37 bal hesab olunur.

EKSPERT ÜSULU İLƏ MƏHSULUN KEYFİYYƏTİNİN TƏYİNİ

Məhsulun keyfiyyəti ekspertin qəbul etdiyi qərar nəticə-

sində müəyyən edilir hesab olunur. Ekspert qrupuna məhsulu qiymətləndirən yüksək ixtisaslı mütəxəssislər –alimlər, konstruktorlar, dizaynerlər, texnoloqlar, əmtəəşünaslar və başqa ticarət işçiləri daxil edillir.

DÖST 23554,0 -79-a görə ekspert üsulu o vaxt tətbiq edilir ki, mövcud şəraitdən asılı, olaraq məhsulların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində, digər ölçü və hesablanma üsullarının tətbiq edilməsi mümkün olmur və ya məqsəduyğun hesab edilmir. Yalnız bu üsulların köməkliyi ilə və ya bu üsulun başqa üsullarla birlikdə tətbiqi ilə məhsulların texniki –normativ sənədlərə uyğunluğu və məhsulun keyfiyyəti qiymətləndirilir. Məhsulun keyfiyyətinin idarə olunmasında ən əlverişli qərar qəbul edilir. Məhsulun keyfiyyətinin nomenklaturası və sambalılıq əmsali təyin edilir, baza nümunələri seçilir və baza göstəriciləri təyin edilir. Göstəricilər hissiyyat üzvləri vasitəsilə ölçülür və qiymətləndirilir. Hesablama və ölçü üsulları ilə tək-tək göstəricilər qiymətləndirilir, keyfiyyətin kompleks göstəriciləri təyin edilir və s.

Ölçü üsulu ilə məhsulların keyfiyyət göstəriciləri müxtəlif cihaz, aparat, kimyəvi reaktiv və qabların köməkliyi ilə aparılır. Bu üsul xüsusi təchiz olunmuş laboratoriyavə analiz aparan hazırlıqlı mütəxəsis tələb edir. Ölçü üsulu ilə təyin edilən keyfiyyət göstəriciləri obyektiv və dəqiq üsullarla (dərəcə, ml.qr, millilitr, qramla) aparılır. Экспертизада fiziki, kimyəvi, fiziki-kimyəvi, biokimyəvi və əmtəəşünas–texnoloji müayinə üsulları tətbiq edilir.

Qeydiyyat üsulunun köməkliyi ilə keyfiyyət göstəriciləri, müəyyən hadisələrin, cisimlərin və ya məsarifin müşayət edilməsi və sayların hesabı əsasında müəyyən edilir. Üsul qeydiyyat və sayların hesabı yolu ilə alınan informasiyaya əsaslanır.

Hesablama üsulunda məhsulun keyfiyyət göstəriciləri onların parametrlərinnin nəzəri və empirik asılılığından isti-

fadə əsasında təyin edilir. Hesablama üsulu tətbiq edilən sahələrə mısəl olaraq məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin inteqral yolla iqtisadi qiymətləndirilməsini göstərmək olar. Məhsulun istehlakında alınan səmərənin cəmi, onların yaradılması, dövriyyəsi və istismarına sərf olunan məsarifin hesablanması yolu ilə müəyyən edilir.

Sosioloji üsulda məhsulun keyfiyyət göstəricisi, onun faktiki və ya imkan daxilində istehlakına dair fikirlərin toplanması və analizi əsasında təyin edilir.

MƏHSULUN KEYFIYYƏT SƏVIYYƏSİ

Keyfiyyət səviyyəsi (K) məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin baza göstəricilərinə nisbəti hesab olunur və aşağıdakı düsturla təyin edilir:

$$K = \frac{Q_1}{Q_2}$$

Burada: Q_1 -qiymətləndirilən məhsulun keyfiyyət göstəriciləri;

Q_2 - nümunə üçün qəbul olunan məhsulun keyfiyyət göstəricisi;

Əgər $k \geq 1$ olarsa məhsulun real keyfiyyət səviyyəsi baza keyfiyyət göstəricisindən yuxarı və ya ona bərabər olur. Эксперт nəzarətində məhsulun keyfiyyəti adətən orqanoleptiki və ölçü üsulları ilə təyin edilir. Faktiki məlumatlar, standartda göstərilən normalarla (keyfiyyət göstəricilərinin reklamlanmış qiyməti) müqayisə edilir. Əgər bu zaman göstəricilərdən heç olmazsa biri standartda göstərilən normalara uyğun gəlmirsə, onda keyfiyyətin nisbi səviyyəsi vahiddən aşağıdır və malların keyfiyyət səviyyəsi aşağı qiymətləndirilir. Belə hallarda mallar əlamətə sortundan 1-ci əmtəə sortuna, 1-dən, 2-ci əmtəə sortuna və s. Keçirilir, yəni malların keyfiyyət səviyyəsi endirilir.

Yeyinti məhsullarının keyfiyyəti istehsal sahəsində

(hazırlanma zamanı) yaranır, dövriyyə sahəsində (nəqli, saxlanması və reallaşması) isə dəyişilir.

Məhsulların hazırlanma keyfiyyəti aşağıda göstərilən amillərin təsirindən asılıdır: normativ –texniki sənədləşmənin keyfiyyəti; nəzərdə tutulan müayinə üsulları; məhsulların hazırlanmasının texnoloji parametrləri; xammalın, yarımfabrikantların və köməkçi materialların keyfiyyəti (hansı ki, məhsulun istehsalında istifadə olunur); texnoloji avadanlıqların və istehsal proseslərinin keyfiyyəti (kompleks mexanikləşdirmə və avtomatlaşdırma, tullantısız texnologiya); əməyin keyfiyyəti (işçilərin təcrübəsi və bacarığı).

Məhsulun saxlanma keyfiyyətinə yeyinti məhsullarının qablaşdırma, daşınma və reallaşdırma prosesləri təsir edir. İstehlak keyfiyyətinə balanslaşdırılmış qidalanma və məhsulların yüksək bioloji dəyərdə istehsalı da təsir edir.

YEYINTI MƏHSULLARININ KEYFİYYƏTİNƏ NƏZARƏT

Ərzaq məhsullarının keyfiyyətinə nəzarət aşağıdakı 5 əlamətlərə görə aparılır:

1. Yüksək keyfiyyətli mal buraxılmasını təmin etmək;
2. Əhali arasında ərzaq məhsullarından zəhərlənmə, xəstələnmə və ölüm hadisələrinin qarşısını almaq;
3. İstehsalçılarda keyfiyyətsiz məhsul buraxmaması üçün məsuliyyət hissi yaratmaq;
4. İstehlakçıları vaxtı keçmiş, keyfiyyətsiz məhsulları almamaq üçün məlumatlandırmaq;
5. Ərzaq məhsullarının yeni keyfiyyətli çeşidlərinin yaradılmasını və keyfiyyətini itirmədən saxlanılma metodlarının təkmilləşdirilməsini canlandırmaq.

Məhsulun keyfiyyətinə nəzarət dedikdə onun xassələrinə keyfiyyət və kəmiyyət cəhətdən nəzarət başa

düşülür. Bunlar məhsulun vəziyyəti, nişanələri, xassələri və göstəriciləri haqqında faktiki informasiyanı və ilk informasiyanı mövcud tələblər və normalarla müqayisəsindən ibarətdir.

Məhsulların keyfiyyətinə nəzarətin müxtəlif növləri mövcuddur. Onlara yeyinti sənayesi müəssisələrində və kənd təsərrüfatında həyata keçirilən istehsalatda və ticarətdə keyfiyyətə nəzarət də daxil olur.

Ticarətdə keyfiyyətə nəzarət – qəbul zamanı (qəbul nəzarəti), saxlanmada və məhsulun reallaşmasında (inspeksiya nəzarət) keçirilir. Topdansatış ticarət müəssisələrində malların keyfiyyəti bölməsi vardır. Orada malların ticarət müəssisələrinə (baza, anbar) göndərilməsi zamanı malların keyfiyyətinə nəzarət keçirilir. Bu bölmənin işçiləri ticarət şəbəkəsinə göndərilən mallara birbaşa məhsul hazırlanan müəssisənin özündə seçmə yolla keyfiyyətinə nəzarət keçirirlər.

Inspeksiya nəzarəti ticarət təşkilatların əmtəəşünasları, satış müəssisələri və mağazaların ticarət şöbəsi əmtəəşünasları, bunlardan əlavə keyfiyyətə görə dövlət müfəttişliyi, bir sıra yuxarı təşkilatların orqanları, həmçinin ictimaiyyət nümayəndələri tərəfindən aparılır. Dövlət ticarət müfəttişliyi xalq istehlakı mallarının saxlanma şəraitinə və onların keyfiyyətinə, birbaşa sənaye müəssisələrinin özündə, ticarət bazalarında, ambarlarda və mağazalarda nəzarət edirlər. Onların qərarına əsasən, mağazalar, şöbələr və ya seksiyalarda sistemativ olaraq qüsurlu mallar buraxılırsa və onların xarab olması müşahidə olunarsa onları aradan qaldırılmaq məqsədilə müvəqqəti olaraq onlar bağlanıla bilər.

Ərzaq məhsullarına partiyalarla nəzarət edilir. Partiya dedikdə müəyyən müddətdə və eyni şəraitdə istehsal olunan eyni növ məhsulların cəmi nəzərdə tutulur.

Malların keyfiyyətinə nəzarət ticarətdə seçmə yollarla aparıla bilər. Bütövlükdə nəzarət partiyada olan malların

hər bir qab və məmulat vahidlərinin keyfiyyətinə görə müəyyən edilir. Belə nəzarət növü meyvə və tərəvəzin yığımdan sonra və istifadədən əvvəlki dövrlərində tətbiq edilir.

Seçmə nəzarət mal partiyasından götürülən bir neçə seçmə və ya nümunə məhsulların keyfiyyətinin yoxlanmasına əsaslanır. Məhsuldan nümunə dənə və ya nüsxələrlə götürülür. Onlar müayinə üçün götürülən məmulatı və ya məmulatın müəyyən cəmini təmsil edir. Ayrı-ayrı seçmələr bir yerə cəmləşdikdə seçmə üsulunu təmin edir. Dənə ilə olmayan məhsulların müəyyən miqdarı nəzarət üçün götürülür. Eyni zamandan dənə ilə olmayan məhsulun müəyyən hissəsindən götürülən nümunə, müəyyən hissələrindən (nöqtələrdən) götürülən nümunələrin cəmi, birləşmiş nümunə adlanır. Birləşmiş nümunə diqqətlə qarışdırılır. Əgər bu nümunə kütləsi və həcmi çox böyük alınarsa ondan orta nümunə götürülür. Orta nümunə bütün mal partiyasının xassələri və üstünlükləri haqqında mühakimə yürütməyə imkan verir.

Əgər birləşmiş nümunə və ya mötəbər seçmə, həmçinin orta nümunə ümumi mal partiyasından düzgün götürülməyibsə onda malın keyfiyyəti haqqında analizlərin nəticəsi səhv ola bilər. Ona görə də, hər bir mal növü və qrupu üçün nümunə götürməyin qaydası standartlarda göstərilir.

YEYINTI MƏHSULLARININ QIDALILIQ DƏYƏRİ

Yeyinti məhsullarının orqanizm üçün xeyirliliyi onun kimyəvi tərkibindən və orqanizmdə ayrı-ayrı qidalı maddələrə parçalanma xüsusiyyətlərindən asılı olur. Bununla əlaqədar yeyinti məhsullarının qida, bioloji enerji və fizioloji dəyərliyi terminlərindən istifadə olunur.

Qidalılıq dəyəri. Ərzaq məhsullarında olan müxtəlif qidalı maddələrin xeyirli xassələri onun dad üstünlüyü ilə xa-

rakterizə olunur. Məhsulun qida dəyəri o vaxt yüksək olur ki, orqanizmin qidalı maddələrə olan tələbatı tam şəkildə ödənilsin.

Bioloji dəyəri. Məhsulun zülal komponentlərinin keyfiyyətini əks etdirməklə onların həzmi və amin turşularla balanslaşdırılması dərəcəsi ilə əlaqəsini göstərir. Məhsulu uzun müddət saxladıqda onun bioloji dəyəri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər. Ona görə ki, zülal malekullarının quruluşu dəyişir və ya başqa maddələrlə qarşılıqlı təsirdə ola bilər. Əmtəəşünaslıqda bioloji dəyərlilik məhsullarda olan bioloji aktiv maddələrlə xarakterizə olunur. Onlara əvəzolunmaz amin turşuları, vitaminlər, makro və mikroelementlər, polidoymamış əvəzolunmaz yağ turşuları (linol turşusu) aiddir. Qidanın bu komponentləri elə kimyəvi quruluşa malikdir ki, orqanizmin ferment sistemləri ilə sintez oluna bilmirlər. Onlar qidalanmada essensial (əvəzolunmaz) amillər adlandırılır və orqanizmə yalnız qida vasitəsi ilə daxil olmalıdırlar.

İnsanın qidaya olan tələbatının müasir təlimi-qidalanmanın balanslaşdırılması konsepsiyası hesab olunur. Bu isə qida payında ayrı-ayrı maddələrinin müəyyən olunmuş nisbətində əsaslanır. Bunlar isə öz növbəsində orqanizmin həyat fəaliyyətində, mübadilə prosesində öz əksini tapır. Balanslaşdırılmış qidalanma haqqında formula işlənmişdir. Orada insanların ayrı-ayrı yeyinti məhsullarına gündəlik tələbatı normaları göstərilir.

Enerji dəyəri. (kaloriliyi) Yeyinti məhsullarının bioloji oksidləşmə prosesi nəticəsində azad olunan enerjinin miqdarı ilə təyin olunur. Həmin enerji orqanizmin fizioloji funksiyalarını təmin etmək üçün istifadə olunur. Mühüm qidalı maddələrin enerji dəyəri əmsalı qr/kkal ilə ifadə olunur. Bu miqdar (1 kkal=4,184 k coul) zülal və karbohidratlarda 4,4 yağlarda 9,3 üzvü turşularda 3,0 kkal olur. 18-29 yaşda adamın gündəlik enerji tələbatı norması 2775 kkal

təşkil edir.

Yeyinti məhsullarının enerji dəyəri ayrı-ayrı qidalı maddələrin orqanizmada mənimsənilmə səviyyəsindən asılıdır. Qidalanma Institutlarının məlumatlarına əsasən karbohidratların orta mənimsənilmə səviyyəsi 95,6 %, zülallarınkı 84,5 %, yağlarınkı 94,0% təşkil edir.

Yuxarıda göstərilən enerji dəyəri əmsalı (kaloriliyi) yalnız onların mənimsənilən miqdarının enerjisi ilə müəyyən olunur.

Məhsulların qidalılıq dəyəri və istehlak üstünlüyü həmçinin məhsulların fizioloji cəhətdən qiymətli olması, orqanoleptiki göstəricilərinin yaxşı keyfiyyətliliyi, istifadəyə hazır olması, saxlanmaya davamlılığı ilə də xarakterizə olunur.

Məhsulun fizioloji dəyəri – onun həzm, sinir, ürək-damar sistemlərinə və orqanizmin müqavimət qüvvəsinə təsiri ilə müəyyən edilir. Fizioloji baxımdan qiymətli məhsullara çay, qəhvə, ədviyyat və başqa məhsullar aid edilir.

Orqanoleptiki göstəricilərə xarici görünüşü, rəngi, dadı, iyi, konsistensiyası aid edilməklə hissiyat üzvləri (görmə, iybilmə, eşitmə, dadbilmə) vasitəsilə təyin edilir. Bu göstəricilər məhsulun kimyəvi tərkibindən, onların tərkibinə daxil olan maddələrin nisbətindən və ya kompozisiyasından və bir çox başqa amillərdən asılı olur.

Məhsulun keyfiyyətli olması – onda özünə məxsus olmayan kənar iyin və dadın, həmçinin zərərli maddələrin olması ilə müəyyən olunur. Yeyinti məhsullarında ağır metal (qurğuşun, cıvə və s.) duzlarının olması yol verilməzdir. Mis, nikel, qalay duzlarının, metal qarışıqları və qumun miqdarı isə ciddi normalaşdırılır.

Məhsulun istifadə üçün hazır olması – onların texnoloji işlənmə dərəcəsi qidanın hazırlanması şəraitinin olması иля və ona sərf olunan zamanla əlaqədardır.

Davamlılığı - malların istehlak keyfiyyətinin onların

saxlanılma müddəti və nəqli ilə əlaqədar xassəsidir.

**Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma,
Metrologiya və Patent üzrə
Dövlət Komitəsi haqqında**

Ə S A S N A M Ə

**Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il
31 avqust tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.**

I.Ümumi müddəalar

1.Azərbaycan Respublikasının standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin (bundan sonra-Komitə) “Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 19 noyabr tarixli 53 nömrəli Sərəncamına əsasən yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin (bundan sonra-Komitə) texniki tənzimləmə, standartlaşdırma, metrologiya, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, akkreditasiya, keyfiyyətin idarə edilməsi və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsi sahələrində (bundan sonra-müvafiq sahədə) dövlət siyasətini və tənzimlənməsini həyata keçirən icra hakimiyyəti orqanıdır.

2.Komitə öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikasının Qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və Sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərar və Sərəncamlarını və bu Əsasnaməni rəhbər tutur.

3.Komitə öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən icra hakimiyyəti orqanlarını, yerli özünü idarəetmə orqanlarını, qeyri-hökümtət təşkilatları və digər aidiyyəti qurumlarla qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

4.Komitə müstəqil balansla, qanunvericiliyə uyğun Sərəncamında olan dövlət əmlakına, xəzinə və bank hesablarına, üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhürə, müvafiq ştamlara və blanklara malikdir.

5.Komitənin saxlanma xərcləri və fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi və qanunvericiliklə nəzərdə tutulan digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

6. Komitə Bakı şəhərində yerləşir.

II. KOMITƏNİN FƏALİYYƏT İSTIQAMƏTLƏRİ

7. Komitənin fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

7.1.müvafiq sahədə vahid dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak edir və bu siyasətin həyata keçirilməsini təmin edir;

7.2.müvafiq sahənin inkişafını təmin edir;

7.3.qanunvericiliklə müəyyən edilmiş digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərir.

III. KOMITƏNİN VƏZİFƏLƏRİ

8.Komitə bu Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

8.1.müvafiq sahədə öz səlahiyyətləri çərçivəsində normativ tənzimləməni həyata keçirmək, həmin sahələri tənzimləyən normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması məqsədi ilə müvafiq işlər aparmaq;

8.2.Azərbaycan Respublikasının müvafiq sahədə tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin həyata keçirilməsini öz səlahiyyətləri daxilində təmin etmək;

8.3.dövlət metroloji nəzarətini həyata keçirmək;

8.4.dövlət kəmiyyət vahidləri etalonlarını təsdiq etmək;

8.5.ölçmə vasitələrinin müqayisəli yoxlanılması və kalibr-lənməsini təmin etmək;

8.6.hüquqi şəxslərin metroloji xidmətləri tərəfindən qanunvericiliyə uyğun olaraq həyata keçirilən ölçmə vasitələrinin kalibrlənməsi və müqayisəli yoxlanması fəaliyyətinə nəzarət etmək;

8.7.ölçmələrin yerinə yetirilməsi üsullarının **attestasiyasını** təmin etmək;

8.8.**çəkilib (ölçülüb) qablaşdırılmış mallar üzərində dövlət metroloji nəzarətini həyata keçirmək;**

8.9. ölçmə vasitələrinin **dövlət sınaqlarını aparmaq;**

8.10. ölçmə vasitələrinin **tipini təsdiq etmək** və bu barədə müvafiq sənəd vermək;

8.11.dövlət standartları, texniki şərtlər, sahə standartları, texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatları, beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartlar və standartlaşdırma üzrə normalar, qaydalar və tövsiyələr, xarici ölkələrin milli standartları, standartlaşdırma üzrə beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası müqavilələr, habelə onların tətbiqi qaydaları haqqında rəsmi məlumatların dərcini təşkil etmək;

8.12.texniki tənzimləmə və standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin dövlət fondunu öz səlahiyyətləri daxilində idarə etmək və təkmilləşdirmək;

8.13.məhsulların normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğuna dövlət nəzarətini həyata keçirən icra hakimiyyəti orqanlarının müvafiq sahədə fəaliyyətlərini əlaqələndirmək;

8.14.məhsulların istehsalı, istifadəsi, istismarı, saxlanılması, daşınması, işlərin yerinə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsi zamanı texniki rəqlamentlərin, eləcə də onlarla qarşılıqlı əlaqəli olan dövlət standartlarının və ya texniki tənzimləmə və standartlaşdırma sahəsində digər normativ sənədlərin məcburi tələblərinə, məhsul istehsalçısının məhsulun keyfiyyəti və təhlükəsizliyinə dair bəyan etdiyi göstəricilərə riayət olunmasına öz səlahiyyətləri daxilində **dövlət nəzarətini həyata keçirmək;**

8.15.istehlak bazarının keyfiyyətsiz, təhlükəli və saxtalaşdırılmış mallardan qorunması məqsədi ilə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş **tədbirləri həyata keçirmək;**

8.16.məhsulların (işlərin,xidmətlərin) uyğunluğunun qiymətləndirilməsi məqsədi ilə aparılan **işləri əlaqələndirmək və onlara nəzarət etmək;**

8.17.məhsulların (işlərin,xidmətlərin) insanların həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəsizliyi və keyfiyyəti, ölçmələrin dəqiqliyi və vəhdəti haqqında istehlakçıların tam və səhih informasiyaya malik olmalarının təmin edilməsi üçün **tədbirlər görmək;**

8.18.müvafiq normativ sənədlərin hazırlanmasının və tətbiqinin, istehlakçıların bu barədə tam və səhih informasiya təminatının, standartlaşdırma sisteminin təkmilləşdirilməsinin təmin edilməsi üçün tədbirlər görmək;

8.19.digər icra hakimiyyəti orqanlarının, habelə təsərrüfat subyektlərinin və qeyri-hökumət təşkilatlarının müvafiq sahə ilə bağlı **fəaliyyətlərini əlaqələndirmək;**

8.20.hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən müvafiq sahədə normativ sənədlərin **məcburi tələblərinə əməl olunmasına öz səlahiyyətləri daxilində nəzarət etmək;**

8.21.Azərbaycan Respublikasının normativ sənədlərinin və ya Azərbaycan Respublikasında tanınan beynəlxalq, regional, dövlətlərarası və digər dövlətlərin standartlarının tələblərinə uyğun olmayan, insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən **məhsulların (işlərin, xidmətlərin) istehsalının, satışa buraxılmasının və icrasının qarşısının alınması məqsədi ilə öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görmək;**

8.22.istehlak bazarının normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olmayan, qanunvericiliyə uyğun olaraq **sertifikatlaşdırılmalı** olan, lakin **sertifikatlaşdırılmamış** mallardan (işlərdən, xidmətlərdən) qorunması üçün **qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş tədbirlər görmək;**

8.23. Milli Uyğunluğun Təsdiqi Sisteminin təkmilləşdirilməsinin, tətbiqini təmin etmək və onun tələblərinə riayət edilməsinə nəzarət etmək;

8.24. məhsulların (işlərin, xidmətlərin) və keyfiyyəti idarə etmə sistemlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə aparılan işləri **əlaqələndirmək və onlara nəzarəti həyata keçirmək;**

8.25. Milli Akkreditasiya Sistemini yaratmaq, tətbiq etmək və təkmilləşdirmək, uyğunluğun qiymətləndirilməsi orqanlarının, sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyası üzrə işləri aparmaq və qanunvericiliyə uyğun olaraq onların fəaliyyətlərinə **nəzarəti həyata keçirmək;**

8.26. texniki tənzimləmə və standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin, akkreditasiya edilmiş uyğunluğun qiymətləndirilməsi orqanlarının, sınaq laboratoriyaların, sertifikatlaşdırılmış məhsulların (işlərin, xidmətlərin) və keyfiyyət sistemlərinin, tipi təsdiq edilmiş ölçmə vasitələrinin və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin **müvafiq dövlət reyestrlərini aparmaq;**

8.27. sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsini qanunvericiliyə uyğun olaraq təmin etmək;

8.28. qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada sənaye mülkiyyəti obyektləri barəsində daxil olmuş iddia sənədlərini **ekspertizasını həyata keçirmək, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin qeydiyyatına alınması və ya patent verilməsindən imtina barədə qərarlar qəbul etmək, dövlət reyestrlərini aparmaq, müvafiq mühafizə sənədlərini vermək, onların qüvvədə saxlanılması üçün müvafiq tədbirlər görmək;**

8.29. sənaye mülkiyyəti obyektlərinin ilkin istifadəçilərinin hüquqlarının tanınması barədə **müraciətlərə baxmaq və müvafiq qərar qəbul etmək;**

8.30. sənaye mülkiyyəti obyektləri barəsində iddia sənədi və ya qeydiyyatına alınmış sənaye mülkiyyəti obyektləri üzrə **hüquqların digər şəxslərə verilməsinə dair müqavilələri, onlardan istifadə hüququnun verilməsi ilə bağlı lisenziya müqavilələrini** qeydiyyatına almaq və onlar barədə məlumatları

müvafiq dövlət reyestrinə və mühafizə sənədlərinə daxil etmək;

8.31.patent müvəkkilərinin **attestasiyasını və qeydiyyatını aparmaq;**

8.32.texniki tənzimləmə və standartlaşdırma sahəsində normativ sənədlər və sənaye mülkiyyəti obyektləri üzrə məlumatlar bankının **avtomatlaşdırılmış sistemini yaratmaq;**

8.33. patent fondunun komplektləşdirilməsi sahəsində **zəruri işləri** həyata keçirmək;

8.34.qanunvericiliklə müəyyən olunmuş hallarda elmi-texniki nailiyyətlərin, yeni texnologiya və avadanlıqların icrası ilə əlaqədar **rəylərin verilməsini** təmin etmək;

8.35.müvafiq müraciətlər əsasında sənaye mülkiyyəti obyektlərinin **qeydiyyatı**, onlarda edilmiş dəyişikliklər və qeydiyyata xitam verilməsi barədə **dövlət reyestrindən çıxarışlar vermək;**

8.36. sənaye mülkiyyəti obyektləri barədə dövlət reyestrinə daxil edilmiş **məlumatları dərc etmək;**

8.37.əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin qeydə alınması, hüquqi mühafizəsi və onlardan istifadə sahəsində qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş **tədbirləri həyata keçirmək;**

8.38. sənaye mülkiyyəti obyektinə barəsində **iddia sənədinin verilməsi, onun ekspertizası, patentin verilməsi, həmçinin patent müvəkkilərinin attestasiyası, qeydiyyatı və fəaliyyəti ilə bağlı** yaranan mübahisələrə baxan **Apellyasiya Şurasını yaratmaq** və onun fəaliyyətini təmin etmək;

8.39.akkreditasiya edilmiş orqanlar tərəfindən qanunvericiliyə müvafiq olaraq sahibkarlıq subyektlərinə **uyğunluğun qiymətləndirilməsi** sahəsində təsdiqədiçi sənədlərin verilməsində qanunvericiliyə riayət olunmasına öz səlahiyyətləri daxilində **nəzarət etmək;**

8.40.strukturuna daxil olan qurumların və tabeliyində olan digər qurumların işini əlaqələndirmək, onların fəaliyyətinə nəzarəti öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirmək;

8.41.müvafiq sahə üzrə blankların nümunələrini öz səlahiyyətləri daxilində təsdiq etmək;

8.42. müvafiq sahədə dövlət orqanları və hüquqi şəxslərlə, beynəlxalq təşkilatlarla, xarici hüquqi şəxslərlə əməkdaşlıq etmək, birbaşa danışıqlar aparmaq və ya danışıqların aparılmasında iştirak etmək, beynəlxalq müqavilələrin lahiyələrini hazırlamaq;

8.43. qanunvericiliyə uyğun olaraq dövlət sirrinin və məxfilik rejiminin qorunması üçün zəruri tədbirlər, habelə fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun təhlükəsizlik tədbirlərini görmək;

8.44.öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daimi yeniləşdirilməsini təmin etmək;

8.45.texniki tənzimləmə, metrologiya və standartlaşdırma sahəsində normativ sənədlərin tərtib edilməsi, onların qeydiyyata alınması və uçotu üçün tədbirlərin görülməsi;

8.46.normativ sənədlərlə nəzərdə tutulan məhsullar üçün standart nümunələrinin müəyyən olunması və onların hazırlanmasını təşkil etmək;

8.47.qanunvericiliklə müəyyən edilmiş fəaliyyət növlərinin həyata keçirilməsi zamanı məhsulun istehsalı və saxlanması, işlərin yerinə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsi üçün tətbiq olunan (olunacaq) avadanlıqların, texnoloji xətlərin (proseslərin) və ölçmə vasitələrinin normativ sənədlərinin tələblərinə uyğunluğu barədə rəy vermək;

8.48.məhsulların normativ sənədlərinin tələblərinə uyğunluğuna dair xarici ölkələrin müvafiq qurumları tərəfindən verilmiş təsdiqedicilərin tanınması ilə bağlı öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görmək;

8.49.Azərbaycan Respublikasının standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma sahəsində tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq keyfiyyət, ətraf mühit və digər idarə et-

mə sistemlərinin tətbiqi və sertifikatlaşdırılması ilə məşğul olan, habelə bu sistemlərin tətbiqi ilə bağlı konsalting xidmətləri göstərən qurumların Azərbaycan Respublikasının ərazisində həmin sahədə **fəaliyyətinə razılıq vermək**;

8.50.qanunvericiliyə uyğun olaraq dövlət **standartlaşdırma və ölçmələrin vəhdətinin təmin edilməsi sistemlərinin** tətbiq olunması və bu sistemlərdə aparılan işlərin ümumi təşkilati-texniki **qaydalarının** müəyyən edilməsi;

8.51.digər icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, habelə təsərrüfat subyektləri və qeyri-hökumət təşkilatlarının təklifləri nəzərə alınmaqla, standartlaşdırma üzrə illik və perspektiv planları formalaşdırmaq, təsdiq etmək və yerinə yetirilməsinə nəzarəti həyata keçirmək;

8.52.fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş vəzifələri yerinə yetirmək;

IV. KOMITƏNİN HÜQUQLARI

9.Komitə öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün aşağıdakı hüquqlara malikdir:

9.1.müvafiq sahəyə aid olan normativ **hüquqi aktların lahiyələrini hazırlamaq və ya onların hazırlanmasında iştirak etmək**;

9.2.Azərbaycan Respublikasının müvafiq sahə üzrə beynəlxalq müqavilələrə tərəfdar çıxması barədə **təsəbbüslə çıxış etmək**;

9.3.öz səlahiyyətləri daxilində qanunvericiliyə uyğun olaraq icrası **məcburi olan aktlar qəbul etmək**;

9.4.öz səlahiyyətləri daxilində dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına, fiziki və hüquqi şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə **sorğu vermək** və onlardan belə **məlumatları (sənədləri) almaq**;

9.5.fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun **rəy vermək, ekspertizalar keçirmək, monitorinqlər, təhlillər və ümumiləş-**

dirmələr aparmaq, lahiyələr, analitik materiallar hazırlamaq, təkliflərlə çıxış etmək;

9.6.müvafiq sahədə **kadr hazırlığını təmin etmək**, həmçinin mütəxəssislərin hazırlanması və ixtisasının artırılması üçün tədbirlər görmək;

9.7.Komitənin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görmək;

9.8.xarici və yerli ekspertləri, məsləhətçiləri (mütəxəssisləri), məsləhətçi şirkətləri və elmi təşkilatları qanunvericiliyə uyğun olaraq öz fəaliyyətinə cəlb etmək;

9.9.müvafiq sahədə elmi-tədqiqat işlərinin həyata keçirilməsini təşkil etmək;

9.10.istehlak məhsullarının (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyəti və təhlükəsizliyi üzrə tələblərin pozulması haqqında istehlakçıların müraciətlərinə öz səlahiyyətləri daxilində qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada baxmaq, müvafiq təşkilatlara, **hüquqi və fiziki şəxslərə icrası məcburi olan göstərişlər vermək;**

9.11.məhsulların istehsalı lahiyəsinin hazırlanması, məhsulların istehsalı, tədarükü, saxlanması, daşınması, işlərin yerinə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsi zamanı istehlakçıların hüquqlarının qorunması məqsədi ilə malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə öz səlahiyyətləri daxilində **dövlət nəzarətini həyata keçirmək;**

9.12.müvafiq sahədə dövlət nəzarətini həyata keçirmək məqsədi ilə tabeliyindən və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq təsərrüfat subyektlərinin xidmət və istehsal sahələrinə, ölçmə vasitələrinin istismar, istehsal və təmir edildiyi, satıldığı və yaxud saxlandığı obyektlərə qanunvericiliyə uyğun olaraq **sərbəst daxil olmaq**, zəruri məlumat və **sənədləri almaq**, təsərrüfat subyektlərinin mütəxəssislərdən və maddi-texniki vasitələrindən həmin təsərrüfat subyektində **dövlət nəza-**

rəti tədbirləri məqsədi ilə qanunvericiliyə uyğun olaraq istifadə etmək;

9.13.məhsulların (işlərin, xidmətlərin) normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu təyin etmək üçün qüvvədə olan normativ sənədlərə müvafiq olaraq **sınaq nümunələrini əvəzsiz qaydada seçib götürmək;**

9.14. malların (işlərin, xidmətlərin) normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğuna dövlət nəzarəti həyata keçirilərkən müvafiq qaydada seçilib götürülmüş məhsul nümunələrinin **sınaqları üzrə xərclərin** təsərrüfat subyektləri tərəfindən sınaqları aparən laboratoriya və ya mərkəzin hesabına **köçürülməsini təmin etmək** üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş **tədbirlər görmək;**

9.15.qüvvədə olan sənədin tələblərinə uyğun olmayan məhsullar da aradan qaldırılması mümkün olan nöqsanlar aşkar edildikdə, dəqiq müddət göstərməklə həmin **nöqsanların aradan qaldırılması barədə təsərrüfat subyektlərinə müvafiq yazılı göstərişlər vermək;**

9.16.qanunvericiliyə uyğun olaraq müvafiq sahədə dövlət nəzarətini həyata keçirən dövlət müfəttişləri istehsal və ya xidmət sahələrinə buraxılmadıqda və ya təsərrüfat subyektlərinin rəhbərləri və digər vəzifəli şəxsləri tərəfindən dövlət nəzarətini həyat keçirilməsi üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş şərait yaradılmadıqda **aidiyyəti dövlət orqanlarına müraciət etmək;**

9.17.məhsullarda (işlərdə, xidmətlərdə) aradan qaldırılması mümkün olmayan nöqsanlar aşkar edildikdə, həmin məhsulun (işin, xidmətin) **istehsalının və ya satışa buraxılmasının qadağan edilməsi ilə bağlı müvafiq tədbirlər görmək;**

9.18.normativ sənədlərin tələblərinə cavab verməyən, saxlama və yararlıq müddəti bitmiş məhsulların götürülməsi, zərərsizləşdirilməsi və ya məhv edilməsi barədə qanunvericiliyə uyğun olaraq **qərar qəbul etmək, həmin qərarın icrasına nəzarət etmək;**

9.19. normativ sənədlərin tələblərini pozan və ya dövlət nəzarətini həyata keçirən dövlət müfəttişinin qərar və **yazılı göstərişlərini yerinə yetirməyən şəxslər barəsində qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada inzibati tənbeh tədbirləri görmək;**

9.20. normativ sənədlərin tələblərinin pozulması ilə bağlı təsərrüfat subyektlərinə verilmiş göstərişlər və ya qəbul edilmiş qərarlar yerinə yetirilmədikdə bu barədə məlumat və sənədləri müvafiq tədbirlər görülməsi üçün **aidiyyəti dövlət orqanlarına və ya məhkəməyə təqdim etmək;**

9.21. aşkar edilən pozuntular təsərrüfat subyektləri tərəfindən aradan qaldırılanadək müvafiq tələblərə cavab verməyən istehlak məhsullarını istehsal və ya realizə edən təsərrüfat subyektinin fəaliyyətinə verilmiş **xüsusi razılıq (lisenziya) və xüsusi icazələrin** və digər təsdiqediciləri sənədlərin qüvvəsinin **dayandırılması** və ya **ləğv edilməsi üçün müvafiq dövlət orqanlarına təqdim etmək;**

9.22. məhsulların normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğuna dair təsərrüfat subyektləri ilə dövlət nəzarətini həyata keçirən orqan arasında yaranan fikir ayrılığının aradan qaldırılması məqsədi ilə **arbitraj laboratoriyasının yaradılması ilə bağlı tədbirlər görmək və təkliflər vermək;**

9.23. Milli Uyğunluğun Təsdiqi Sistemində dəyişikliklər və əlavələr etmək;

9.24. metroloji qayda və normalara uyğun olmayan ölçmə vasitələrinin istismarını, **istehsalını və satışını qadağan etmək;**

9.25. metroloji qayda və normaların pozulmasının aradan qaldırılması müddətləri göstərilməklə **tələbnamə vermək;**

9.26. metroloji qayda və normaların pozulmasına yol vermiş şəxslər barəsində qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada **inzibati tənbeh tədbirləri görmək;**

9.27. müqayisəli yoxlamadan keçməyən **ölçmə vasitələrinin istismarını qadağan etmək;**

9.28.ölçmələr üzrə müəyyən edilmiş məcburi tələblərin pozulması ilə aparılan **işlərə qadağalar qoyulması haqqında tələbnamələr vermək**;

9.29.tabeliyində olan hüquqi şəxs statuslu qurumların vasitəsi ilə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda müvafiq sahədə işləri və xidmətləri bağlanmış müqavilələr əsasında aparmaq;

9.30.müvafiq sahənin inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə müvafiq maddi-texniki bazanın yaradılmasına və genişləndirilməsinə tələb olunan vasitələrin ayrılması üçün təkliflər vermək və bu vəsaitlər hesabına həmin işlərin yerinə yetirilməsi üzrə tədbirlər həyata keçirmək;

9.31.təsərrüfat subyektləri haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq **dəqiq məlumat etmək**, keyfiyyətsiz və standartın tələblərinə cavab verməyən məhsul istehsalçılarını müəyyən etmək üçün aidiyyəti dövlət orqanları ilə birgə iş aparmaq;

9.32.normativ sənədlərin tələblərinə cavab verməyən, insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən **xarici məhsul və xidmətlərin idxalının qadağan edilməsinə dair qərar qəbul etməklə bu barədə müvafiq dövlət orqanına məlumat vermək**;

9.33.qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada xüsusi bülletenlər və **digər nəşrlər buraxmaq**;

9.34.məşvərət, məsləhət və digər orqanlar yaratmaq;

9.35.müvafiq sahə üzrə konqres, müşavirə, sərgi və digər tədbirlər görmək;

9.36.öz səlahiyyətləri daxilində **keyfiyyət sahəsində nailiyyətlərə görə müxtəlif müsabiqələr təşkil etmək və keçirmək**;

9.37.qanunvericiliyə uyğun olaraq öz adından məhkəmələrdə çıxış etmək, o cümlədən səlahiyyətlərinə aid olan məsələlərlə bağlı **məhkəmələrdə iddia qaldırmaq**;

9.38.müvafiq sahədə məqsədli proqramları hazırlamaq və həyata keçirmək;

9.39. standartlaşdırma üzrə texniki komitələri təşkil etmək və onların fəaliyyətini əlaqələndirmək;

9.40. ölçmələrin vəhdətinin təmin edilməsinin dövlət tənzimlənməsinin şamil edildiyi sahələrdə istismar edilən ölçmə vasitələri istisna olmaqla, hüquqi şəxslərin metroloji xidmətlərinə qanunvericiliyə uyğun olaraq müqayisəli yoxlama və kalibrlənmə işlərinin aparılması hüququnu vermək;

9.41. etalonlar bazasını yaratmaq və inkişaf etdirmək;

9.42. müvafiq sahədə fəaliyyətin beynəlxalq və regional sistemlərə uyğunlaşdırılması istiqamətində tədbirləri həyata keçirmək;

9.43. fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər hüquqları həyata keçirmək;

V. KOMİTƏNİN FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

10. Komitənin aparatı, onun strukturuna daxil olan qurumlar və tabeliyində olan digər qurumlar (hüquqi şəxslər, təşkilatlar və sair) Komitənin vahid sistemini təşkil edir. Komitə öz fəaliyyətini bilavasitə və həmin qurumlar vasitəsi ilə həyata keçirir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının müvafiq sahə üzrə qurumu Komitənin vahid sistemində daxildir.

11. Komitənin strukturu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyən edilir.

Komitənin strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların (hüquqi şəxslərin, təşkilatların və sair) siyahısının və Komitənin aparatının və onun strukturuna daxil olan qurumlarının işçilərinin say həddini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti təsdiq edir.

12. Komitənin fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilən komitənin sədri rəhbərlik edir. Komitənin sədri komitəyə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi və hüquqların həyata keçirilməsi üçün şəxsən məsuliyyət daşıyır.

13. Komitə sədrinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilən iki müavini vardır. Komitə sədrinin müavinləri onlara Komitə sədri tərəfindən həvalə edilmiş vəzifələri yerinə yetirirlər və bunun üçün şəxsən məsuliyyət daşıyırlar.

14. Komitənin sədri vəzifəsinə görə standartlara və ölçmə vasitələrinə nəzarət üzrə Azərbaycan Respublikasının **baş dövlət müfəttişidir.** Komitə sədrinin müavinləri standartlara və ölçmə vasitələrinə nəzarət üzrə Azərbaycan Respublikası baş dövlət **müfəttişinin müavinləri,** Komitənin strukturuna daxil olan qurumların və aparatının dövlət nəzarətini həyata keçirən rəhbər vəzifəli şəxsləri **böyük dövlət müfəttişləri,** dövlət nəzarətini həyata keçirən şəxslər isə **dövlət müfəttişləridir.**

15. Komitənin sədri:

15.1. Komitənin fəaliyyətini təşkil edir və onlara rəhbərlik edir;

15.2. Komitənin aparatının struktur bölmələrinin və tabeliyində olan qurumların əsasnamələrini təsdiq edir, tabeliyində olan hüquqi şəxslərin nizamnamələrini təsdiq edilməsi üçün müəyyən olunmuş qaydada təqdim edir;

15.3. müəyyən edilmiş struktur, əmək haqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində komitənin aparatının, yerli və digər qurumların strukturunu, ştat cədvəlini və ayrılmış büdcə **təxsisatı daxilində** onların xərclər smetasını təsdiq edir;

15.4. Komitənin aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və tabeliyində olan qurumların (hüquqi şəxslərin, təşkilatların və sair) işçilərini vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir, onlar barəsində həvəsləndirmə və intizam tənbeh tədbirləri görür;

15.5. qanunvericiliyə uyğun olaraq icrası məcburi olan əmr və sərəncamlar verir, normativ hüquqi aktları təsdiq edir (imzalayır), onların icrasını təşkil edir və həyata keçirir;

15.6.Komitənin vəzifəli şəxslərinin qanunvericiliyə zidd olan qərarlarını ləğv edir;

15.7.Komitəni təmsil edir;

15.8.xarici dövlətlərin aidiyyəti qurumları ilə, beynəlxalq təşkilatlarla, xarici hüquqi və fiziki şəxslərlə əməkdaşlığı təşkil edir və həyata keçirir, birbaşa danışıqlar aparır, habelə beynəlxalq, dövlətlərarası və hökumətlərarası danışıqlarda iştirak edir, müqavilələri (sazişləri, kontraktları) müəyyən edilmiş qaydada imzalayır;

16.Komitədə, komitə sədrindən (kollegiya sədri), onun müavinlərindən, Naxçıvan Muxtar Respublikasının müvafiq sahə üzrə qurumunun rəhbərindən, habelə Komitənin digər rəhbər işçilərindən ibarət Komitənin kollegiyası yaradılır;

17.Zəruri hallarda Komitənin kollegiyasının tərkibinə, həmçinin mütəxəssislər və alimlər də daxil edilə bilər.

18.Komitənin kollegiya üzvlərinin sayı və tərkibi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilir.

19.Komitənin kollegiyası öz iclaslarında Komitənin fəaliyyəti ilə bağlı məsələləri müzakirə edir və müvafiq qərarlar qəbul edir.

20. Komitənin kollegiyasının iclasları kollegiya üzvlərinin yarından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir. Komitənin kollegiyasının qərarları onun üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Komitənin kollegiyasının qərarı qəbul edilərkən səslər bərabər olarsa, kollegiya sədrinin səsi həlledici hesab edilir.

21. Komitənin kollegiyasının qərarları protokolla rəsmiləşdirilir və Komitənin sədri tərəfindən təsdiq edilir.

22.Komitənin kollegiyasının üzvləri arasında fikir ayrılığı yarandığı hallarda, Komitənin sədri bu barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə məlumat verməklə öz qərarını həyata keçirir. Komitənin kollegiyasının üzvləri şəxsi fi-

kirlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə çatdırıla bilər.

23. Komitənin kollegiyasının iclaslarına, zəruri hallarda digər icra hakimiyyəti orqanlarının və təşkilatların, habelə qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri dəvət edilə bilər.

24. Müvafiq sahədə elmi-texniki nailiyyətlərin və qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və həyat keçirilməsi üçün Komitədə ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən elmi-texniki komissiya yaradıla bilər.

25. Elmi-texniki komissiya haqqında Əsasnamə komitənin sədri tərəfindən təsdiq edilir.

• STANDARTLAŞDIRMA HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Qəbul edilmişdir: 16 aprel 1996-cı il, № 60-IQ.

Əlavə və dəyişikliklər: 1. 5 oktyabr 2001-ci il, № 190-IIQD;

2. 30 dekabr 2003-cü il, № 568-IIQD;

3. 7 sentyabr 2004-cü il, № 731-IIQD.

Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında bütün icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, müəssisələr, təşkilatlar, sahibkarlar (bundan sonra təsərrüfat subyektləri), habelə ictimai birliklər üçün məcburi hesab olunan standartlaşdırmanın hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyənləşdirir. İstehlakçıların, dövlətin və təsərrüfat subyektlərinin maraqlarının dövlət müdafiəsi bu Qanunla və ona müvafiq hazırlanmış və tətbiq edilən standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərlə tənzimlənir.

I FƏSİL

Ümumi müddəalar

Maddə 1. Əsas anlayışlar.

Standartlaşdırma-məhsullar (işlər, xidmətlər) üçün norma, qayda və xarakteristikaları müəyyənləşdirən fəaliyyət olub, aşağıdakıları təmin etmək məqsədi daşıyır:

Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) insanın həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəsizliyini; məhsulların (işlərin, xidmətlərin) texniki, texnoloji və informasiya uyğunluğunu, eləcə də qarşılıqlı əvəz olunmasını;

məhsulların (işlərin, xidmətlərin) elm, texnika və texnologiyanın inkişafına uyğunluğunu və onların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsini;

ölçmələrin dəqiqliyini və vəhdətini;

bütün növ resursların qənaətini;

təbii və texnogen qəzaların və habelə digər fəvqəladə vəziyyətlərin yaranması ehtimalları nəzərə alınmaqla təsərrüfat obyektlərinin təhlükəsizliyini;

ölkənin müdafiə qabiliyyətini və səfərbərliyə hazırlığını;

istehlakçıların məhsulların (işlərin, xidmətlərin) nomenklaturası və keyfiyyəti haqqında tam və səhih informasiyaya malik olmalarını.

Standart - maraqlı tərəflərin əksəriyyətinin razılığı əsasında hazırlanmış və müvafiq səlahiyyətli təşkilat və ya orqanlar tərəfindən təsdiq edilən kütləvi istifadə üçün nəzərdə tutulmuş məhsulların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə dair tələbləri müəyyənləşdirən normativ sənəddir.

Standartlaşdırma üzrə normativ sənəd - müəyyən növ fəaliyyətin yaxud onun nəticələrinin ümumi olan icra və istifadə norma, qayda və xarakteristikalarını əks etdirən normativ hüquqi aktdır. Beynəlxalq standartlar - dünya dövlətlərinin əksəriyyətinin qəbul və istifadə etdiyi standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Regional (hövzə) standartlar - texniki-iqtisadi əməkdaşlıq edən bir qrup regional (hövzə) dövlətlərinin qəbul və istifadə etdikləri standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Dövlətlərarası standartlar - iki dövlətin qarşılıqlı razılıq əsasında qəbul və bir-biri ilə müvafiq münasibətlərdə istifadə etdiyi standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Milli standartlar - ayrı-ayrı müstəqil dövlətin ərazisində müvafiq qaydada hazırlanıb istifadə edilən standartlar, norma, qayda və tövsiyələrdir.

Maddə 2. Standartlaşdırma haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi

Standartlaşdırma haqqında qanunvericilik bu Qanundan və bu Qanuna müvafiq qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Tikintiyə, ərzaq məhsullarına, əhali üçün nəzərdə tutulan digər mallara və başqa zəruri məhsullara (işlərə, xidmətlərə) standart tələblərin əsasları Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilir.

Maddə 3. Beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrində müəyyən edilmiş qaydalar bu Qanunda nəzərdə tutulmuş qaydalardan fərqli olduqda, beynəlxalq müqavilələrin qaydaları tətbiq olunur.

Maddə 4. Standartlaşdırma üzrə işlərin təşkili və idarə edilməsi

1. Standartlaşdırma üzrə işlərin təşkili və idarə edilməsi standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin hazırlanması və tətbiqini, istehlakçıların bu haqda tam və səhih informasiya təminatını, standartlaşdırma sisteminin işlənməsini, Azərbaycan Respublikasında beynəlxalq standartların tətbiq edilməsi qaydalarının və standartların sahə xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsini, onlara əməl edilməsi ilə bağlı müvafiq nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsini, standartlaşdırma sahəsində kadrların hazırlanması və ixtisas

səviyyəsinin yüksəldilməsini, göstərilən işlərin maliyyələşdirilməsini və digər məsələləri əhatə edir.

2. Dövlət tərəfindən standartlaşdırma üzrə işlərin təşkilini və idarə edilməsini bu Qanuna uyğun olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanları öz səlahiyyətləri çərçivəsində həyata keçirirlər.

3. Azərbaycan Respublikasında icra hakimiyyəti orqanlarının, habelə təsərrüfat subyektlərinin və ictimai birliklərin standartlaşdırmanın təşkili və idarə edilməsi sahəsindəki fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsini standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı təmin edir.

Bu əlaqələndirməni həyata keçirmək məqsədi ilə bu Qanuna və standartlaşdırmaya aid digər normativ hüquqi aktlara uyğun olaraq dövlət standartlaşdırma sistemi tətbiq edilir. Bu sistemin dövlət standartlarında standartlaşdırma üzrə aparılan işlərin ümumi təşkilati-texniki qaydaları, təsərrüfat subyektlərinin bir-biri, həmçinin icra hakimiyyəti orqanları ilə standartlaşdırma sahəsində qarşılıqlı əlaqələrinin forma və metodları müəyyənləşdirilir.

4. Azərbaycan Respublikasının iştirakçısı olduğu beynəlxalq müqavilələrdə digər qaydalar müəyyən edilməyibsə, standartlaşdırma üzrə beynəlxalq (regional) və dövlətlərə rəsə standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınması və tətbiq edilməsi bu Qanunun 1-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələblər əsas götürülməklə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyənləşdirdiyi qaydada həyata keçirilir.

Standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatlarda və danışıqlarda Azərbaycan Respublikasını qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq səlahiyyətlərə malik icra hakimiyyəti orqanları təmsil edir.

II FƏSİL

Standartlaşdırma üzrə normative sənədlər və onların tətbiqi

Maddə 5. Standartlaşdırma üzrə normativ sənədlər və onlara qoyulan tələblər

1. Azərbaycan Respublikasında standartlaşdırma üzrə aşağıdakı normativ sənədlər bu Qanunla müəyyən edilmiş hallarda, qaydada və şərtlərlə hazırlanır və tətbiq edilir:

Azərbaycan Respublikasının dövlət standartları;
texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatları;
sahə standartları;

müəyyən edilmiş qaydada tətbiq olunan beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartlar, normalar, qaydalar və tövsiyələr;

texniki şərtlər;

müəssisə standartları;

elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətlərinin və digər ictimai birliklərin standartları.

2. Azərbaycan Respublikasında standartlaşdırma sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən standartlaşdırma sisteminə daxil olan normativ sənədlərin vahid dövlət qeydiyyatı və uçotu təmin edilir, onların ümumrespublika və sahə fondları yaradılır.

3. Standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərdə qoyulan tələblər beynəlxalq standartlara, norma, qayda və tövsiyələrə, digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmalı, məhsulların istifadəsinin, işlərin görülməsinin və xidmətlərin göstərilməsinin şərtlərini, əmək rejimi və şəraitini nəzərə almalı, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş müddəaları pozmamalıdır.

Maddə 6. Dövlət standartları, texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatları

1. Dövlət standartları kütləvi təkrar istehsal və istifadə perspektivinə malik olan məhsullar (işlər, xidmətlər) üçün işlənib hazırlanır.

2. Azərbaycan Respublikasının dövlət standartları məcburi və tövsiyə olunan tələbləri nəzərdə tutur. Məcburi tələblərə aşağıdakılar aiddir:

-məhsulların (işlərin, xidmətlərin) insanın həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəsizliyi;

-məhsulların (işlərin, xidmətlərin) texniki, texnoloji və informasiya uyğunluğu və onların qarşılıqlı əvəz olunması;

-məhsulların (işlərin, xidmətlərin) əsas istehlak xüsusiyyətləri, onlara nəzarət metodları, məhsulların qablaşdırılması, nişanlanması, daşınması, saxlanması, utilləşdirilməsi qaydaları;

-məhsulların (işlərin, xidmətlərin) elm, texnika və texnologiyanın inkişafına uyğunluğunu;

-məhsulların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsizlik texnikası və istehsalat sanitariyası tələbləri;

-məhsulların istehsalı, istifadəsi, işlərin görülməsi və xidmətlərin göstərilməsi zamanı bütün resurslardan səmərəli istifadə, məhsulların (işlərin, xidmətlərin) texniki sənədləşməsi qaydaları;

digər tələbl-standartlaşma sisteminin dövlət standartları ilə müəyyənləşdirilən ər. Dövlət standartlarının məcburi tələblərinə müvafiq standartların təsiri şamil edilən bütün icra hakimiyyəti orqanları və təsərrüfat subyektləri tərəfindən əməl edilməlidir. Azərbaycan Respublikasının mənafeələrini qorumaq və yerli məhsulların (işlərin, xidmətlərin) rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək məqsədi ilə zəruri hallarda standartlarda əhəmiyyətli texnologiyanın imkanlarını qabaqlamaqla gələcək üçün ilkin tələblər də nəzərdə tutula bilər.

3. Dövlət standartlarında nəzərdə tutulan tələblər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olmamalıdır.

4. Dövlət standartlarının tövsiyə olunan tələbləri aşağıdakı hallarda şərtsiz yerinə yetirilməlidir:

a) qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutularsa;

b) məhsulu hazırlayan (tədarükçü) tərəfindən məhsulun həmin tələblərə uyğunluğu bəyan edilmişsə.

5. Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) dövlət standartlarının tələblərinə uyğunluğu Azərbaycan Respublikasının məhsul, iş və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması haqqında müvafiq qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada təmin edilir. Müvafiq məhsulların, işlərin və xidmətlərin dövlət standartlarına uyğunluğu onların nişanlanması yolu ilə də təsdiqlənə bilər. Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) dövlət standartlarına uyğunluğunun təmin edilməsinin, nişanlanma qaydalarının, öz məhsullarını nişanlamaq üçün təsərrüfat subyektlərinə xüsusi razılıq (lisenziya) verilməsinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatı həyata keçirilir və bu işlərin vahid dövlət reyestri aparılır.

6. Azərbaycan Respublikasının dövlət standartlarının tələblərinə və ya Azərbaycan Respublikasının ərazisində rəsmi tanınan beynəlxalq, regional (hövzə), dövlətlərarası və digər dövlətin standartlarına uyğun olmayan, insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən məhsulların (işlərin, xidmətlərin) istehsalına, idxalına, satışına, istifadəsinə və icrasına yol verilmir.

7. Dövlət standartları qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanında dövlət qeydiyyatından keçdikdən sonra qüvvəyə minir.

8. Məhsulların (işlərin, xidmətlərin) standartların tələblərinə uyğunluğunun texniki-iqtisadi və sosial xarakteristikalarının operativ idarə edilməsi və yayılması məqsədi ilə müvafiq texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatı tərtib edilir.

9. Dövlət standartlarının işlənilib hazırlanması və qəbul edilməsi, texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatlarının tərtib edilməsi və aparılması (həmçinin qüvvəyə minməsi) standartlaşdırma sistemi ilə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həyata keçirilir.

Maddə 7. Sahə standartları, texniki şərtlər, müəssisə standartları, elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətlərinin və digər ictimai birliklərin standartları

1. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən standartlaşdırma üzrə tələbləri təmin etmək məqsədi ilə öz səlahiyyətləri daxilində təşkilatı-hüquqi forma və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq eyni istehlak və ya funksional təyinatlı müəyyən növ məhsul istehsal edən (iş görən, xidmət göstərən) təsərrüfat subyektləri üçün, sahə standartları və texniki şərtlər hazırlana və qəbul edilə bilər. Belə normativ sənədlər müvafiq dövlət standartları müəyyən edilmiş məhsullar (işlər, xidmətlər) üçün, habelə mövcud dövlət standartlarının tələblərini sərtləşdirmək, yaxud artırmaq zərurəti yarandıqda hazırlanır.

Mövcud dövlət standartlarının tələblərini sərtləşdirmək məqsədi ilə hazırlanan sahə standartları və texniki şərtlər dövlət standartlarının məcburi tələblərinə uyğun olmalı, bu normativ sənədlər bütün hallarda vətəndaşların və dövlətin mənafələrinə zidd olmamalıdır.

Bu sənədlərin hazırlanması, qəbulu, qeydiyyatı, tətbiqi, dəyişdirilməsi və ləğvi qaydaları qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktları ilə müəyyən edilir. Göstərilən normativ sənədləri qəbul edən müvafiq dövlət icra hakimiyyəti orqanları həmin sənədlərin dövlət standartlarının tələblərinə uyğunluğuna görə məsuliyyət daşıyırlar.

2. Dövlət standartlarının tələblərinin təmin edilməsi, eləcə də istehsalın təşkili və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə, hər bir müəssisə müstəqil olaraq müvafiq standartlar hazırlaya və təsdiq edə bilər.

3. Müxtəlif bilik və ictimai-kütləvi fəaliyyət sahəsində aparılan tədqiqatların, təcrübələrin, sınaq və işləmələrin nəticələrindən istifadə etmək və onları yaymaq üçün müvafiq elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətləri, digər ictimai birliklər öz standartlarını qəbul edə bilərlər.

4. Təsərrüfat subyektlərinin standartlarının hazırlanması, təsdiqi, qeydiyyatı, tətbiqi, dəyişdirilməsi və ləğvi qaydaları müvafiq təsərrüfat subyekti tərəfindən bu Qanuna uyğun olaraq müstəqil müəyyənləşdirilir.

Təsərrüfat subyektlərinin və ictimai birliklərin standartları insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vurmamalıdır.

Təsərrüfat subyektlərinin standartlarında qoyulan tələblərin dövlət standartlarının tələblərinə uyğunluğuna görə məsuliyyəti standartları təsdiq edən müvafiq təsərrüfat subyektləri və ya ictimai birliklər daşıyır.

5. Sahə standartları, texniki şərtlər, müəssisə standartları, elmi-texniki və mühəndis cəmiyyətlərinin və digər ictimai birliklərin standartları təsdiq edildikdən sonra ən azı bir ay müddətində standartlaşdırma sisteminin operativ idarə edilməsi və onun informasiya təminatı məqsədi ilə qanunvericiliyə uyğun olaraq standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən yaradılmış müvafiq dövlət informasiya bankına göndərməlidir.

Maddə 8. Standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin tətbiqi

1. Standartlaşdırma üzrə normativ sənədlər müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və təsərrüfat subyektləri tərəfindən məhsulların istehsal layihəsinin işlənməsi, istehsala hazırlanması, istehsalı, satışı (tədarükü), ilkin və təkrar istifa-

dəsi (istismarı), saxlanması, daşınması və tullantılarının istifadə edilməsi (utilləşdirilməsi), işlərin yerinə yetirilməsi və xidmətlər göstərilməsi, onların qəbulu, tədarük olunan (göndərilən) məhsullara (göstərilən xidmətlərə) texniki sənədlərin (konstruktor, texnoloji, layihə), texniki şərtlərin və kataloq vərəqələrinin işlənilib hazırlanması mərhələlərində tətbiq olunur.

2. Bütün sifarişçi və icraçılar bağladıqları müqaviləyə məhsulların (işlərin, xidmətlərin) dövlət standartlarının məcburi tələblərinə uyğunluğu barədə müvafiq şərtlər daxil etməlidirlər.

3. İxrac məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan məhsullara, yerinə yetirilən işlərə və göstərilən xidmətlərə standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərdə qoyulan tələblərin şamil edilməsi zərurəti qanunvericilikdə digər qaydalar müəyyən edilməmişsə, bağlanmış müvafiq müqavilələrlə (kontraktlarla) müəyyənləşdirilir.

4. Azərbaycan Respublikasına gətirilən məhsulların, işlərin və xidmətlərin, o cümlədən, ərzaq mallarının, dərman preparatlarının və əhali üçün nəzərdə tutulan digər məhsulların, işlərin və xidmətlərin müvafiq dövlət standartlarının məcburi tələblərinə uyğunluğunun təsdiq edilməsi və ya tanınması Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

Maddə 9. Standartlaşdırma üzrə normativ sənədlər haqqında informasiya, onların nəşri və yayılması

1. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər, habelə hüquqi şəxslər üçün hazırlanan və qəbul edilən dövlət standartları, texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatları haqqında (bunlar dövlət və kommərsiya sirri təşkil etmədikdə) rəsmi məlumatlardan və eləcə də həmin sənədlərin özlərindən istifadə etmək imkanını təmin edilir.

2. Azərbaycan Respublikasında dövlət standartları, texniki şərtlər, sahə standartları, texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatları, beynəlxalq (regional) və dövlətlərəarası standartlar, standartlaşdırma üzrə normalar, qaydalar və tövsiyələr, xarici ölkələrin milli standartları, standartlaşdırma üzrə beynəlxalq (regional) və dövlətlərəarası müqavilələr, habelə onların tətbiqi qaydaları haqqında standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən rəsmi məlumatların dərci təşkil edilir. Belə məlumatların və standartlaşdırma üzrə göstərilən normativ sənədlərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq olunan qaydada dövlət fondu yaradılır.

3. Öz səlahiyyətləri daxilində standartlaşdırma üzrə normativ sənədləri təsdiq və qəbul edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və təsərrüfat subyektləri bu sənədlərin müvafiq informasiya fondlarını yaradır, onları idarə edir və müqavilə əsasında istifadəçiləri onlar barəsində məlumatla və sənədlərin özləri ilə təmin edirlər.

4. Dövlət standartlarının, texniki-iqtisadi və sosial informasiya təsnifatlarının, habelə respublika kataloqunda olan Dövlət Reyestrinə daxil edilmiş və dövlət standartlarına uyğun nişanlanmış məhsulların (işlərin, xidmətlərin) siyahısı ancaq standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən dərc edilir.

III FƏSİL

Standartların tələblərinə riayət edilməsinə dövlət nəzarəti

Maddə 10. Dövlət nəzarətinin təşkili.

1. Dövlət standartlarının və standartlaşdırma üzrə digər normativ sənədlərin tələblərinə riayət edilməsinə dövlət nəzarətinin məqsədi məhsulların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinin standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərdə nəzərdə

tutulan tələblərə uyğunluğunun təmin edilməsinə nail olmaq yolu ilə istehlakçıların, dövlətin və təsərrüfat subyektlərinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hüquq və mənafelərinin qorunmasından ibarətdir.

2. Standartlaşdırmanın tələblərini təmin etmək üçün dövlət nəzarəti istehlakçıların müraciət və şikayətlərinin təmin edilməsi, habelə müvafiq qanunvericilikdə və standartlarda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, ildə iki dəfədən çox olmamaq şərti ilə, standartlaşdırma üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının təsdiq etdiyi plan üzrə, yalnız insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən məhsullara (işlərə, xidmətlərə) standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərin tətbiqi mərhələlərində həyata keçirilir.

3. Təsərrüfat subyektləri və onların vəzifəli şəxsləri dövlət nəzarəti üçün zəruri şərait yaratmalıdırlar.

4. Standartların tələblərinə, habelə onların işlənməsi, qəbulu, təsdiqi və tətbiqi qaydalarına əməl edilməsinə dövlət nəzarəti müvafiq səlahiyyətli vəzifəli şəxslər tərəfindən müasir texniki vasitələrdən maksimum istifadə etməklə həyata keçirilir. Standartlaşdırma üzrə dövlət nəzarətinin konkret qaydaları qanunla təsdiq edilən müvafiq Əsasnamə ilə müəyyən olunur.

Maddə 11. Standartlaşdırma üzrə dövlət nəzarəti orqanının hüquqları.

Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada və öz səlahiyyətləri daxilində standartlaşdırma üzrə dövlət nəzarəti orqanlarının aşağıdakı hüquqları vardır:

Təsərrüfat subyektlərinin xidmət və istehsal sahələrinə sərbəst daxil olmaq;

Dövlət nəzarətini həyata keçirmək üçün təsərrüfat subyektlərindən zəruri məlumat və sənədləri almaq;

Dövlət nəzarəti həyata keçirilən zaman təsərrüfat subyektlərinin mütəxəssislərindən və maddi-texniki vasitələrindən əvəzsiz istifadə etmək;

Standartlaşdırma üzrə qüvvədə olan normativ sənədlərə müvafiq olaraq məhsulların, işlərin və xidmətlərin standartların tələblərinə uyğunluğunu təyin etmək üçün sınaq nümunələri seçib götürmək;

aşkar olunmuş pozuntuların aradan qaldırılması üçün müvafiq təsərrüfat subyektlərinə rəsmi iradnamə vermək;

insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən məhsulların (işlərin, xidmətlərin) standartların tələblərinə tam uyğun olmadığı hallarda onların istehsalının, yerinə yetirilməsinin və ya istifadəsinin dayandırılması və ya qadağan edilməsi, dövriyyədən (satışdan) çıxarılması və ya istehlakçılardan geri qaytarılmasının təmin edilməsi haqqında yazılı tələbnamələr vermək;

irad və tələbnamələri yerinə yetirməyən, habelə məhsullarını (işlərini, xidmətlərini) dövlət nəzarətindən yayındıran təsərrüfat subyektlərinin məhsullarının (işlərinin, xidmətlərinin) satışının qadağan edilməsi haqqında qərar qəbul etmək;

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və müvafiq dövlət standartları ilə nəzərdə tutulmuş qaydada dövlət qeydiyyatından keçməyən və ya dövlət standartlarının tələblərinə cavab verməyən insanın həyatı, sağlamlığı və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən xarici məhsul və xidmətlərin realizə edilməsini qadağan etmək;

Dövlət standartlarının tələblərini yerinə yetirməyən şəxslərə inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq etmək;

Verilmiş iradnamə, tələbnamə və qərarlar göstərilən müddətdə icra edilmədikdə və təsərrüfat subyektlərinin dövlət standartlarının tələblərini pozulması təkrarlandığı hallarda materialları Azərbaycan Respublikasının qanun-

vericiliyi ilə müəyyən edilmiş tədbirlər görmək üçün məhkəməyə və ya hüquq-mühafizə orqanlarına göndərmək.

Məhsulların realizə edilməsinin (tədarükünün, göndərilməsinin), işlərin yerinə yetirilməsinin və xidmətlər göstərilməsinin dayandırılması və ya qadağan edilməsi haqqında yazılı tələbnamələri və qərarları yerinə yetirməyən şəxslər qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada cərimə edilirlər.

Maddə 12. Standartlaşdırma üzrə qanunvericiliyin pozulmasına görə məsuliyyət

1. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları və təsərrüfat subyektləri, habelə ictimai birliklər standartlaşdırma haqqında qanunvericiliyin tələblərinin pozulmasına görə bu Qanuna və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarına müvafiq surətdə məsuliyyət daşıyırlar.

2. Dövlət standartlarının tələblərinə riayət edilməsinin dövlət nəzarətini həyata keçirən orqanlar və onların vəzifəli şəxsləri müvafiq qaydada onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməməsinə və ya lazımınca yerinə yetirilməməsinə, səlahiyyətlərini aşmalarına, dövlət və ya kommersiya sirlərinin açılmasına, əsassız yoxlama və müdaxilələrə yol verildikdə və bu hərəkətlərin nəticəsində vurulan ziyan, habelə standartlaşdırma haqqında qanunvericiliyin pozulmasına görə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun inzibati, mülki-hüquqi və cinayət məsuliyyəti daşıyırlar.

3. Standartlaşdırma haqqında qanunvericiliyin icrası zamanı yaranan mübahisələrə məhkəmə qaydasında baxılır.

IV FƏSİL

Dövlət standartlaşdırması və dövlət nəzarəti üzrə işlərin maliyyələşdirilməsi

Maddə 13. Dövlət standartlaşdırması üzrə büdcədən maliyyələşdirilən işlər Azərbaycan Respublikasında dövlət standartlaşdırılması üzrə aşağıdakı işlər büdcədən maliyyələşdirilir:

məhsulların (işlərin, xidmətlərin) insanın sağlamlığı, həyatı və əmlakı, habelə ətraf mühit üçün təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi daşıyan tələbləri müəyyənləşdirən dövlət standartlarının və digər normativ sənədlərin hazırlanması, nəşri, yayılması və aidiyyəti olan istifadəçilərə çatdırılması;

beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, norma, qayda və tövsiyələrin hazırlanması və (və ya) hazırlanmasında iştirak;

standartlaşdırma üzrə beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası təşkilatların işində iştirak;

standartlaşdırmanın konkret obyektlərinə dair müvafiq normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanması, habelə standartların təşkilati-metodik və ümumtexniki sistemlərinin və komplekslərinin hazırlanması və idarə edilməsi;

standartlaşdırma sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin aparılması;

dövlət standartlarının tələblərinin yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarətinin təşkili;

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan dövlət standartlarının, standartlaşdırmaya dair digər normativ sənədlərin, habelə beynəlxalq (regional), dövlətlər-arası standartların norma, qayda və tövsiyələrin və xarici ölkələrin milli standartlarının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada yaradılan fondlarının xüsusi dövlət reyestrinin və kataloqunun yaradılması, saxlanması və aparılması;

standartlaşdırma üzrə müvafiq səlahiyyəti olan icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən standartlaşdırma üzrə dövlət

əhəmiyyətli tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar görülməyən digər işlər.

Maddə 14. Dövlət standartlaşdırma sistemi üzrə işlərin maliyyələşdirmə mənbələri Azərbaycan Respublikasında dövlət standartlaşdırma sistemi üzrə işlər aşağıdakı mənbələr hesabına maliyyələşdirilir:

büdcə vəsaiti;

müvafiq standartlaşdırma xidməti (nəşrlərin, məlumat və tövsiyələrin realizəsi) göstərilməsindən əldə edilən vəsait;

ayrı-ayrı dövlət proqram və layihələrinin normativ təminatı üçün nəzərdə tutulan vəsait;

məhsulların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinin, habelə digər standartlaşdırma tələblərinin təmin edilməsi üçün normativ xərclərə yönəldilən vəsait;

könüllü ianə və ayırmalar.

Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyənləşdirdiyi qaydada Dövlət standartlaşdırma fondu yaradılır. Dövlət standartlaşdırma fondunun fəaliyyəti onun müvafiq qaydada təsdiq olunmuş Nizamnaməsi ilə tənzimlənir.

«Beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınması və tətbiq edilməsi qaydaları»nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanı

Qəbul edilmişdir: 22 noyabr 1998-ci il, № 26.

Əlavə və dəyişikliklər: 1. 23 oktyabr 2003-cü il, № 941;
2. 23 oktyabr 2003-cü il, № 966.

1. «Beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan

Respublikası ərazisində tanınması və tətbiq edilməsi Qaydaları» (əlavə olunur) təsdiq edilsin.

2. Bu Fərman dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

«Azərbaycan» qəzetində dərc edilmişdir (29 noyabr 1998-ci il, № 277). «Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu»nda dərc edilmişdir (30 noyabr 1998-ci il, № 11, maddə 668).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 noyabr 1998-ci il tarixli, 26 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınması və tətbiq edilməsi Qaydaları «Beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınması və tətbiq edilməsi Qaydaları» (bundan sonra - Qaydalar) «Standartlaşdırma haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə müvafiq olaraq hazırlanmışdır.

1. Bu Qaydalar beynəlxalq (regional) və dövlətlərarası standartların, normaların, qaydaların və tövsiyələrin Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınmasını və tətbiqini tənzimləyir.

2. Beynəlxalq, regional və xarici ölkələrin milli standartlarının, normalarının, qaydalarının (bundan sonra beynəlxalq-standardlar) tələbləri respublika iqtisadiyyatının və istehlakçıların mənafeyinə, məhsulun keyfiyyətinə olan tələblərə uyğun gəlsə, onların Azərbaycan Respublikasının standartı kimi birbaşa tətbiqi standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma sahəsində beynəlxalq saziş və müqavilələr əsasında həyata keçirilir. Standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma sahəsində sazişdə (müqavilədə) iştirakçı-dövlətlərin, habelə digər dövlətlərin milli orqanlarının, eləcə də digər beynəlxalq təşkilatların Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası standartlaşdırma və

sertifikatlaşdırma sahəsində milli orqanı Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi ilə razılaşdırılmalıdır.

3. Respublika iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verən və qüvvədə olan beynəlxalq standart mövcud olduqda, Azərbaycan Respublikasının müvafiq standartı həmin beynəlxalq standartının əsasında hazırlanır.

4. Beynəlxalq standartın birbaşa tətbiqi onun Azərbaycan dilində olan mətninin Azərbaycan Respublikasının müvafiq standartı kimi qəbul edilməsidir.

5. Əgər birbaşa tətbiq olunacaq beynəlxalq standartda əvvəllər tətbiq edilmiş beynəlxalq standartla və ya öz tələblərinə görə müvafiq dövlətlərarası, regional və ya milli standartlara istinad edilirsə, onun əsasında hazırlanmış Azərbaycan Respublikasının standartında həmin standartlara istinadlar da göstərməlidir.

6. Azərbaycan Respublikasının standartları vasitəsilə beynəlxalq standartların birbaşa tətbiqi üç əsas üsulla həyata keçirilir:

iqtisadiyyatın tələblərinə cavab verən beynəlxalq standartların birbaşa tətbiq edilməsi;

iqtisadiyyatın tələblərini əks etdirən əlavə tələbləri olan beynəlxalq standartların birbaşa tətbiq edilməsi;

Azərbaycan Respublikasının standartlarına əlavə kimi beynəlxalq standartların birbaşa tətbiq edilməsi.

Hər üç üsul beynəlxalq standartın mətnində dəyişiklik edilmədən ondan istifadə olunmasını təmin edir.

7. İqtisadiyyatın tələblərinə cavab verən beynəlxalq standartlar tətbiq edilərkən standart həmin beynəlxalq standartın əslinin autentik tərcüməsinə uyğun olaraq hazırlanır.

Standartın cildində və birinci səhifəsində onun işarəsinin (AZS...) altında mötərizədə beynəlxalq standartın müvafiq işarəsi göstərilir.

8. İqtisadiyyatın tələblərini əks etdirən əlavə tələbləri olan beynəlxalq standart tətbiq edilərkən standarta əlavə və ya standartın əsas hissəsinə daxil edilən əlavə tələbləri və dəyişiklikləri olan həmin beynəlxalq standartın əslinin autentik tərcüməsinə uyğun olaraq standart hazırlanır və göstərilənlər xüsusi şriftlə yazılır. Standartın «giriş» hissəsində hansı beynəlxalq standarta əsasən hazırlandığı və həmin standartın adı göstərməlidir.

9. Beynəlxalq standartı müvafiq standartın bölmələri kimi tətbiq edərkən beynəlxalq standartın mətninin autentik tərcüməsi Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan standartına aşağıdakı əlavə olunan dəyişiklik şəklində verilir:

standartın müvafiq bölmələri əvəzinə onun əsas mətnindəki qoşmaya istinad;

beynəlxalq standartın əslinin autentik tərcüməsinin standarta əlavəsi;

standartın müvafiq bölmələrində beynəlxalq standartın birbaşa tətbiqini əks etdirən informasiya məlumatları.

Bu üsul tətbiq edildikdə bu Qaydaların 7-ci bəndində nəzərdə tutulan işarə göstərməlidir.

10. Standartın layihəsini hazırlayan təşkilatın rəyi və Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Tikinti və Arxitektura Komitəsi, Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin birgə qərarı əsasında beynəlxalq standartın birbaşa tətbiqi üzrə təklif respublika standartlaşdırma planına daxil edilir.

11. Standartın layihəsini hazırlayan təşkilat beynəlxalq standartın autentik tərcüməsini təmin edir və buna görə məsuliyyət daşıyır.

12. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq standart əsasında hazırlanmış standartının layihəsinin təsdiq edilməsi mərhələsində Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent

üzrə Dövlət Agentliyinin AZS 1.2-94 standartına əsasən sənədlər aşağıdakı əlavələrlə təqdim olunur:

beynəlxalq standartın surəti və əslinin autentik tərcüməsi;

standartın əlaqədar təşkilatlarla razılaşdırıldığını təsdiq edən sənədlərin əsli.

13. Təsərrüfat subyektləri, elmi-tədqiqat, təcrübə-konstruktor, təcrübə və sair iş növlərini görərkən, həmçinin istehlakçı ilə razılaşdırmaq şərti ilə məhsul, o cümlədən ixrac üçün məhsul istehsal edərkən həmin məhsullara olan tələblər Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan standartlarının məcburi tələblərindən aşağı deyilsə və ölkə iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verirsə, beynəlxalq standartlar ölkənin normativ sənədi kimi hazırlanmadan (onlar Azərbaycan Respublikası standartları kimi qəbul ediləndək) tətbiq oluna bilər.

**MƏHSULLARIN (İŞLƏRİN, XİDMƏTLƏRİN)
SERTİFİKATLAŞDIRILMASININ
MƏRHƏLƏLƏR ÜZRƏ TƏTBIQ EDİLMƏSİ
HAQQINDA QƏRAR**

Qəbul edilmişdir: 1 iyul 1993-cü il, № 343.

Əlavə və dəyişikliklər: 1. 6 iyul 1998-ci il, № 151;

2. 8 noyabr 1999-cu il, № 174;

3. 9 oktyabr 2000-ci il, № 184;

4. 23 fevral 2002-ci il, № 31;

5. 13 fevral 2003-cü il, № 22;

6. 16 iyul 2003-cü il, № 90;

7. 10 mart 2004-cü il, № 27.

Nazirlər Kabineti qeyd edir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi və hökumətlərarası ticarət-iqtisadi Sazişlərin yerinə yetirilməsi məhsulların (işlərin, xidmətlərin) keyfiy-

yətinin beynəlxalq qaydalar əsasında təmin edilməsini, ilk növbədə sertifikatlaşdırılmasını tələb edir. Respublika iqtisadiyyatının bağlı olduğu keçmiş Ittifaq respublikalarında 1993-cü il yanvarın 1-dən etibarən məhsulların sertifikatlaşdırılması tətbiq edilməyə başlanmışdır.

Malların ixracı və idxalı üzrə yeni qaydanın tətbiq edilməsi nəticəsində yarana biləcək iqtisadi itkilərin qarşısını almaq və Milli sertifikatlaşdırma sisteminin yaradılmasını sürətləndirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərara alır:

1. 1994-cü il yanvarın 1-dən etibarən respublikada məhsulların (işlərin, xidmətlərin) vətəndaşların sağlamlığı, həyatı və əmlakı, ətraf mühitin təmizliyi üçün təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə mərhələlərlə sertifikatlaşdırılması tətbiq edilsin.

2. Milli Sertifikatlaşdırma Sistemi haqqında Əsasnamə təsdiq edilsin (əlavə olunur).

3. Təhlükəsizliyi təmin ediləcək məhsulların siyahısı təsdiq edilsin (əlavə olunur).

4. Nazirlik, şirkət, konsern, istehsalat birlikləri, assosiasiyalar, bütün mülkiyyət formalarından olan müəssisə və ticarət strukturlarının rəhbərlərinə, sahibkarlara tapşırılsın ki, sertifikatlaşdırmanın müəyyən qaydada və müddət çərçivəsində tətbiq edilməsini təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər hazırlayıb həyata keçirsinlər.

5. Azərdövlətstandarta tapşırılsın ki, sertifikatlaşdırma sahəsində aparılan işlərin əlaqələndirilməsi və həyata keçirilməsi məqsədilə bir ay müddətində əlaqədar nazirlik, idarə və təşkilatlarla razılaşdırılmış tədbirlər kompleksi işləyib hazırlasın və icrasına nəzarət etsin.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI NAZİRLƏR
KABİNETİNİN 1993-CÜ İL 1 İYUL TARİXLİ,
343 NÖMRƏLİ QƏRARI İLƏ TƏSDİQ
OLUNMUŞDUR**

Milli sertifikatlaşdırma sistemi haqqında Əsasnamə

Əsas müddəalar

Bu sənəd Azərbaycan Respublikasında məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) məcburi və könüllü sertifikatlaşdırılmasının əsaslarını, bu sahədə dövlət idarəetmə orqanlarının, xüsusi səlahiyyət verilmiş orqanların, müxtəlif mülkiyyət formalı müəssisələrin, sahibkarların və sertifikatlaşdırma işləri üzrə digər iştirakçıların hüquq, vəzifə və məsuliyyətlərini müəyyənləşdirir.

Bu sənəddə ISO/MEK 2 Rəhbərlik sənədinə və ISO 8402-86 beynəlxalq standartına uyğun olan aşağıdakı məfhumlar, terminlər və onların tərifləri tətbiq olunur:

Sertifikasiya-səlahiyyətli orqan tərəfindən məhsulun (xidmətlərin, proseslərin) normativ sənədin tələblərinə uyğunluğunun təsdiqi;

uyğunluğun sertifikatlaşdırılması - lazımi tərzdə eyniləşdirilmiş məhsulun, prosesin və xidmətin konkret standarta və ya digər normativ sənədə uyğun zəmanəti inamlı şəkildə sübut edən üçüncü tərəfin fəaliyyəti;

məcburi sertifikatlaşdırma - xüsusi səlahiyyət verilmiş orqan tərəfindən məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) normativ sənədlərin məcburi tələblərinə uyğunluğunun təsdiqi;

könüllü sertifikatlaşdırma - istehsalçının (icraçının, satıcının, tədarükçünün), məhsulun istehlakçısının (istehlakçılar cəmiyyətlərinin və ittifaqlarının), həmçinin dövlət orqanlarının (sonralar - sifarişçi) təşəbbüsü ilə könüllülük əsasında keçirilən sertifikatlaşdırma;

normativ sənəd - məhsula və xidmətə, həmçinin onların keyfiyyətinin qiymətləndirmə metodlarına aid tələbləri əks

etdirən standart, sanitari normaları və qaydaları, yaxud başqa sənəd;

beynəlxalq standart - standartlaşdırma üzrə beynəlxalq təşkilatın qəbul etdiyi və geniş istehlakçı dairələri üçün istifadəsi açıq olan standart;

milli standart - standartlaşdırma üzrə milli orqan tərəfindən qəbul edilmiş və geniş istehlakçı dairələri üçün istifadəsi açıq olan standart;

uyğunluq haqqında məlumat - tədarükçünün tam məsuliyyəti ilə məhsulun, prosesin və ya xidmətin konkret standartta və yaxud digər normativ sənədə uyğun olması haqqında verilmiş məlumat;

sertifikatlaşdırma sistemi - uyğunluq sertifikatlaşdırması aparmaq üçün xüsusi üsullara və idarəetmə qaydalarına malik sistem;

oxşar məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırma sistemi - eyni konkret standartlar, qaydalar və üsullar tətbiq edilən müəyyən məhsulların, proseslərin, xidmətlərin sertifikatlaşdırma sistemi;

sertifikatlaşdırma üzrə orqan - uyğunluq sertifikatlaşdırması aparan orqandır;

uyğunluq sertifikatı - sertifikatlaşdırma sisteminin qaydalarına müvafiq surətdə nəşr edilmiş, lazımi tərzdə eyniləşdirilmiş məhsul, proses və xidmətin konkret standartta və ya digər normativ sənədə uyğun olduğuna zəruri əminliyin təmin edildiyini göstərən sənəd;

uyğunluq nişanı - göstərilən məhsulun, prosesin, yaxud xidmətin konkret standartta və ya digər normativ sənədə uyğunluğuna zəruri əminliyin təmin edildiyini göstərən, sertifikatlaşdırma sisteminin qaydalarına uyğun verilən və tətbiq edilən, müəyyən olunmuş qaydada müdafiə olunan nişan (sertifikatlaşdırma sahəsində);

sertifikatlaşdırma sisteminin üzvü - verilmiş sistemin qaydalarına uyğun fəaliyyət göstərən və sistemin idarə

olunmasında iştirak etmək imkanına malik olan sertifikatlaşdırma orqanı;

akkreditasiya - sertifikatlaşdırma üzrə hər hansı bir fəaliyyət göstərmək üçün səlahiyyətlərin rəsmi tanınması;

akkreditasiya olunmuş laboratoriyalar-konkret məhsul növlərinin (proseslərin, xidmətlərin) sınağının və ya konkret sınaq növlərinin aparılmasına dair səlahiyyətləri rəsmi surətdə tanınmış sınaq laboratoriyaları;

xüsusi səlahiyyət verilmiş orqan - konkret bir obyektin sertifikatlaşdırma sisteminə rəhbərlik edən və akreditasiya nəticəsində konkret obyektin sertifikatlaşdırılmasının aparılmasına və sınaq laboratoriyalarının akreditasiyasının keçirilməsinə dair səlahiyyətlər almış sertifikatlaşdırma üzrə orqan, akreditasiya edilmiş sınaq laboratoriyaları və digər müəssisə, təşkilat və idarələr (onların struktur bölmələri və birlikləri), eləcə də dövlət idarəetmə orqanları;

təhlükəsizlik - ziyan vura biləcək yolverilməz risqin olmaması;

ətraf mühitin mühafizəsi - məhsulun, proseslərin, yaxud xidmətlərin mənfi təsirindən ətraf mühitin mühafizəsi;

istehsalat attestasiyası - sertifikatlaşdırma üzrə və yaxud xüsusi səlahiyyət verilmiş digər orqan tərəfindən göstərilən məhsulun istehsalı (xidmətlərin icrası) üçün normativ sənədlərdə verilmiş və sertifikatlaşdırma zamanı yoxlanılan tələblərin stabilliyini təmin edən zəruri və lazımı şərtlərin mövcudluğunun rəsmi təsdiqi;

inspeksiya nəzarəti - sertifikatlaşdırma üzrə akreditasiya edilmiş orqanların, sınaq laboratoriyalarının fəaliyyətinə, həmçinin sertifikatlaşdırılmış məhsula və onun istehsalına nəzarət;

sifarişçi - konkret tipli (markalı) məhsulun sertifikatlaşdırılması haqqında sertifikatlaşdırma orqanına sifariş ilə müraciət etmiş müəssisələr, təşkilatlar, vətəndaşlar;

ekspert-auditor - sertifikatlaşdırma sahəsində bir, yaxud bir neçə növ işləri aparmaq üçün attestasiyadan keçmiş və hüquq almış şəxs;

keyfiyyət sistemi - keyfiyyətə ümumi rəhbərliyin həyata keçirilməsini təmin edən təşkilatı strukturun, məsuliyyətin, prosedurların, proseslərin və ehtiyatların məcmusu;

sertifikatlaşdırma sxemi - uyğunluq sertifikatlaşdırılması keçirilən zaman üçüncü tərəfin fəaliyyətinin tərkibi və ardıcılığı.

1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

1.1. Sertifikatlaşdırmanın məqsədləri

1.1.1. Sertifikatlaşdırma aşağıdakı məqsədlər üçün keçirilir:

əhalinin həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəli olan məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) buraxılmasının və satışının qarşısını almaq;

istehlakçılara məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) sərişətli seçilməsində köməklik;

Respublika müəssisələrinin və sahibkarlarının beynəlxalq iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlıqda və beynəlxalq ticarətdə iştirakı üçün şərait yaratmaq;

1.2. Beynəlxalq müqavilələr

1.2.1. Əgər Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilədə Milli sertifikatlaşdırma sistemində nəzərdə tutulan qaydalardan fərqli qaydalar müəyyən edilmişsə, onda beynəlxalq müqavilədəki qaydalar tətbiq olunur.

2. Sertifikatlaşdırma üzrə fəaliyyətə ümumi tələblər

2.1. Sertifikatlaşdırma sistemlərinin obyektləri və şərtləri

2.1.1. Sertifikatlaşdırma üzrə işlər sertifikatlaşdırma sistemləri yaratmaq yolu ilə təşkil olunur. Bu sistemlərdə ox-

şar məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) istehsal xüsusiyyətlərini, tədarükünü (icrasını), beynəlxalq sistemlərin və sazişlərin tələblərini nəzərə almaqla sertifikatlaşdırma qaydaları müəyyənləşdirilir.

2.1.2. Hüquqi və fiziki şəxslər özlərinin xüsusi sertifikatlaşdırma sistemlərini yaratmaq, yaxud fəaliyyətdə olan sistemlərə qoşulmaq haqqında qərar qəbul etmək hüququna malikdirlər.

2.1.3. Sertifikatlaşdırma sistemləri yaradılarkən aşağıdakılar olmalıdır:

sertifikatlaşdırma obyektləri, həmçinin uyğunluğuna sertifikatlaşdırma aparılacaq normativ sənədlərin kateqoriya və növləri təyin edilməli;

verilmiş sistemdə sertifikatlaşdırmanı aparma qayda və üsulları müəyyən edilməli.

2.1.4. Xaricdə sertifikatların və uyğunluq nişanlarının tanınmasını təmin etmək üçün AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi qüvvədə olan norma və qaydalara uyğun qurulur və fəaliyyət göstərir, həm də beynəlxalq, regional və digər ölkələrin Milli sertifikatlaşdırma sistemləri ilə qarşılıqlı əlaqədə işləyir.

2.1.5. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi sertifikatlaşdırma üzrə funksiyalar həvalə olunmuş dövlət orqanları, sınaq laboratoriyaları, başqa ölkə, təşkilat və müəssisələrinin iştirakı üçün açıqdır.

2.1.6. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi hər hansı bir başqa sertifikatlaşdırma sistemi kimi, istehlakçıların, ictimai təşkilatların, sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının, həmçinin bütün digər marağı olan müəssisə və təşkilatların, ayrı-ayrı şəxslərin, sistemin fəaliyyəti, o cümlədən onun qaydaları, sistemin iştirakçıları, akkreditasiya və sertifikatlaşdırmanın nəticələri haqqında informasiyadan sərbəst istifadə etməsini nəzərdə tutur. Kommersiya sirri olan informasiyanın məxfiliyi təmin olunur.

2.1.7. Milli sertifikatlaşdırma sisteminin rəsmi dili - Azərbaycan dilidir. Sistem çərçivəsində istifadə olunan, qeydiyyatdan keçirilən və verilən sənədlər (sifarişlər, protokollar, aktlar, attestatlar, sertifikatlar və s.) Azərbaycan dilində tərtib olunur. Sifarişçinin arzusu ilə xüsusi ödəncə sənədlərin nüsxələri istənilən dildə verilə bilər.

2.1.8. Sertifikatlaşdırmaya məhsulla (proseslərlə, xidmətlərlə) yanaşı, proqramlar və digər elmi-texniki məhsullar, həmçinin təşkilati-texniki və informasiya sistemləri də təqdim oluna bilər.

2.2. AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin strukturu

2.2.1. AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin təşkilati strukturunu aşağıdakılar təşkil edir:

sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqan;

oxşar məhsulun sertifikatlaşdırılması üzrə akkreditasiya olunmuş orqanlar;

akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri);

keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılması və istehsalatların attestasiyası üzrə akkreditasiya olunmuş orqanlar;

2.2.2. Sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqanın vəzifələri aşağıdakılardır:

müvafiq qanunverici və icraedici orqanlar ilə qarşılıqlı əlaqə əsasında respublikada sertifikatlaşdırmanın istifadəsi, inkişafı və təkmilləşdirilməsi üzrə ümumi siyasətin işlənilməsi;

respublikada sertifikatlaşdırmanı təmin edən işlərin təşkili və koordinasiyası;

sertifikatlaşdırma məsələsi üzrə başqa ölkələrin, beynəlxalq təşkilatların səlahiyyətli orqanları ilə müəyyən olunmuş qaydada qarşılıqlı fəaliyyət, lazımi hallarda bu təşkilatların işində respublikanın iştirakının təmin olunması.

2.2.3. Sistemə daxil olan orqanların tərkibi, sertifikatlaşdırma iştirakçılarının vəzifə və məsuliyyətləri, həmçinin

konkret sistemdə sertifikatlaşdırma üzrə işlərin xərcinin ödənilməsinin formaları və miqdarı ona başçılıq edən orqan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin təsdiq etdiyi tariflərlə müəyyən edilir.

2.2.4. Sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqan:

bütün sistemlər üçün ümumi qurulma və fəaliyyət prinsiplərini, AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin strukturunu, sertifikatını, uyğunluq nişanını və onların tətbiqi qaydalarını müəyyən edir;

bütün sertifikatlaşdırma sistemlərinin qarşılıqlı fəaliyyətini koordinasiya edir;

bütün əlaqədar tərəflərin nümayəndələrindən ibarət komissiyalarla sertifikatlaşdırma üzrə orqanların və sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) akkreditasiyasını, həmçinin ekspert-auditorların attestasiyasını və onların fəaliyyətinə inspeksiya nəzarətini həyata keçirir;

AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin Dövlət Reyestrini aparır;

akkreditasiya, attestasiya və sertifikatlaşdırma üzrə qiymət tarifləri müəyyənləşdirir;

sertifikatlaşdırma və akkreditasiyanın nəticələri üzrə apellyasiyalara baxır;

verilmiş konkret məhsul (proseslər, xidmətlər) növü üçün sertifikatlaşdırma orqanı olmadıqda, həmin orqanın funksiyasını həyata keçirir;

bütün əlaqədar tərəflər üçün sertifikatlaşdırma üzrə informasiyanın açıqlığını təmin edir;

sistemin qaydalarına riayət olunmasına inspeksiya nəzarətini həyata keçirir;

öz funksiyalarını xüsusi səlahiyyət verilmiş orqanlara həvalə etmək hüququna malikdir.

2.2.5. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində akkreditasiya olunmaq iddiasında olan təşkilat və laboratoriyalar

(mərkəzlər) hüquqi şəxs statusuna malik olmalıdırlar. Müstəqilliyi isə o dərəcədə olmalıdır ki, inzibati təbəçilik, maliyyə vəziyyəti onların heyətinə kommersiya, inzibati yaxud hər hansı başqa təsirlərin mümkünlüyünü tamamilə istisna etsin, sifarişçi yaxud digər əlaqədar tərəflərin apardığı sertifikatlaşdırma və sınaqların nəticələrinə təsir göstərmək iqtidarında olmasın.

Dövlət, icarə, kooperativ və digər mülkiyyət formalı müəssisə və təşkilatlar sınaq laboratoriyası kimi akkreditasiya oluna bilər.

AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin qaydalarına əsasən vəsaitlərə və sənədləşdirilmiş prosedurlara malik olan təşkilat və müəssisələr, o cümlədən (ETI və Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin ərazi təşkilatları daxil olmaqla) səhmdar cəmiyyətləri, assosiasiyalar sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar kimi akkreditasiya oluna bilərlər.

2.2.6. Sertifikatlaşdırma üzrə orqan kimi akkreditasiya olunmaq və fəaliyyət göstərmək istəyən təşkilatlar lisenziya müqaviləsində AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində müəyyən olunmuş bütün qayda və tədbirləri qəbul etdiklərini rəsmi şəkildə bildirməlidirlər.

2.2.7. Sertifikatlaşdırma üzrə Milli orqan istehsalçılara (icraçılara), ticarət təşkilatlarına, istehlakçılara və digər əlaqədar şəxslərə fəaliyyət göstərən sertifikatlaşdırma sistemləri, onlara başçılıq edən orqanlar, həmçinin sertifikatlar, uyğunluq nişanları və onların tətbiqi qaydaları haqqında informasiya verməyə borcludur.

2.2.8. Sertifikatlaşdırma sistemlərinə başçılıq edən orqanlar kommersiya sirri olan məlumatları istisna etməklə, məhsulun sertifikatlaşdırılmasının qayda və üsulları haqqında məlumatları əlaqədar tərəflərin nəzərinə çatdırmağa borcludurlar.

2.3. Sertifikatlaşdırma üzrə səlahiyyət verilmiş orqanlar

2.3.1. Sertifikatlaşdırma sistemlərinə rəhbərliyi həyata keçirən dövlət idarəetmə orqanları sertifikatlaşdırma üzrə səlahiyyət verilmiş orqan hesab edilir və özünün səlahiyyətləri daxilində:

təhkim olunmuş məhsul (proseslər, xidmətlər) növləri üzrə Azərbaycan Respublikası ərazisində sertifikatlaşdırmanın ümumi prinsiplərini müəyyənləşdirir;

beynəlxalq və regional sertifikatlaşdırma sistemlərinə qoşulma haqqında qərarlar qəbul edir, həmçinin sertifikatlaşdırmanın nəticələrinin qarşılıqlı tanınması haqqında sazişlər bağlayır;

xarici orqanlarla qarşılıqlı əlaqələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda sertifikatlaşdırma məsələləri üzrə Azərbaycan Respublikasını təmsil edir.

2.4. Sertifikat və uyğunluq nişanı

2.4.1. Məhsul (proseslər, xidmətlər) sertifikatlaşdırılarkən sertifikatlaşdırma üzrə orqan müsbət qərar qəbul edirsə, sifarişçiyə həmin məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) uyğunluq nişanı və nişanlamaq hüququ verən sertifikat (sertifikat lisenziyası) verilir.

2.4.2. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində istifadə olunan uyğunluq sertifikatı müəyyənləşdirilmiş qaydada qeydiyyatdan keçirilir.

2.4.3. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində istifadə olunan uyğunluq nişanı Qanunla müdafiə olunur.

2.4.4. Uyğunluq nişanından qanunsuz istifadəyə yol verilmir.

3. Məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) təhlükəsizlik tələblərinə uyğunluğu üzrə məcburi sertifikatlaşdırılma

3.1. Məcburi sertifikatlaşdırılmanın aparılması şərtləri

3.1.1. Vətəndaşların sağlamlığı, həyatı, əmlakı və ekoloji təmizlik üçün təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə məhsul (proseslər, xidmətlər) məcburi sertifikatlaşdırmadan keçməlidir.

3.1.2. Məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) normativ sənədlərində əhalinin həyatı, sağlamlığı, əmlakı və ətraf mühit üçün təhlükəsizliyinə dair tələblər olmadıqda, lakin məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) istifadəsi, saxlanması və daşınması zamanı təhlükə ehtimalı olduqda göstərilən tələbləri daxil etmək məqsədilə sənəd yenidən baxılmalıdır.

3.1.3. Məcburi sertifikatlaşdırmaya bütün hallarda məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) göstəricilərini təyin etmək üçün sınaqlar keçirmək və sonrakı istehsal prosesində onarın təmin olunmasına inspeksiya nəzarəti aparmaq daxildir.

Məcburi sertifikatlaşdırma sınaqları müvafiq sertifikatlaşdırma sistemində akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyalarında (mərkəzlərində) müvafiq normativ sənədlərdə müəyyən olunmuş metodlarla, onlar olmadıqda isə sertifikatlaşdırma üzrə orqanların müəyyən etdiyi metodlarla aparılmalıdır.

3.1.4. Məcburi sertifikatlaşdırmaya aid məhsulların siyahısı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunur və ona ildə bir dəfədən az olmamaq şərti ilə yenidən baxılır.

3.1.5. Sertifikatlaşdırma üzrə Milli və səlahiyyət verilmiş orqanlar öz səlahiyyətləri çərçivəsində normativ sənədlərin təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə tələblərin yerinə yetirilməsini bilavasitə təmin edən xarakteristika və xüsusiyyətlər cəhətindən xammal, materialların, komplektləşdirici məmulatların məcburi sertifikatlaşdırılmasını tətbiq etmək hüququna malikdirlər.

3.2. Məcburi sertifikatlaşdırmaya aid edilən məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) realizə edilməsi

3.2.1. Məcburi sertifikatlaşdırmaya aid edilmiş məhsullar Azərbaycan Respublikası ərazisində, birbaşa istifadəsi üçün pərakəndə satış müəssisələrinə və ya istehlakçılara realizə edilə bilməz, əgər:

sertifikatlaşdırmaya təqdim olmamışsa;

Normativ sənədlərin tələblərinə və ya sertifikatlaşmanın digər tələblərinə uyğun olmadığına görə sertifikatlaşmadan keçməmişsə;

Sertifikatlaşdırılan tələblərə cavab verilməmişsə, həmçinin sertifikatın qüvvədə olma müddəti qurtarmışsa və yaxud dayandırılmışsa (ləğv olunmuşsa).

Qanunsuz olaraq uyğunluq nişanı ilə nişanlanmış, yaxud sertifikatlaşdırıldığı tələblərə cavab vermədiyi hallarda uyğunluq nişanı ilə nişanlanmış məhsulların realizə edilməsi qadağan olunur.

3.2.2. Sahibkar Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara məhsulu sertifikatlaşmadan keçməsinə təsdiq edən sənədlər olmadan (əgər buna ixrac edən ölkənin qanunvericiliyi yol verirsə), həmçinin, əgər qanunvericilikdə başqa cür nəzərdə tutulmayıbsa, digər məqsədlə istifadə üçün realizə etmək hüququna malikdir. Bu halda vətəndaşların həyatına, sağlamlığına, əmlakına, ətraf mühitə ziyan vurulmasına yol verilməməlidir.

3.3. Məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) məcburi sertifikatlaşdırılması zamanı səlahiyyət verilmiş orqanların hüquqları

3.3.1. Oxşar məhsul (proseslər, xidmətlər) üzrə sertifikatlaşdırma orqanı aşağıdakı hüquqlara malikdir:

Uyğunluq sertifikatı və məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) uyğunluq nişanı ilə nişanlamaq hüququ verən lisenziya vermək;

Təhkim olunmuş məhsul (proseslər, xidmətlər) növlərinin sertifikatlaşdırma qayda və üsullarına riayət olunmasına inspeksiya nəzarətini həyata keçirmək;

Onlara verilmiş uyğunluq sertifikatının və lisenziyanın qüvvədə olmasını ləğv etmək, yaxud dayandırmaq.

Oxşar məhsul (proseslər, xidmətlər) üzrə sertifikatlaşdırma orqanı məsuliyyət daşıyır:

Sertifikatlaşdırmanın nəticələrinin obyektivliyinə görə;

Sertifikatlaşdırmanın gedişi zamanı alınan informasiyanın məxfiliyinin açıqlanmasına görə;

şəhadətnamə almaq istəyənlərə qarşı hüquq bərabərliyini pozan hərəkətlərə görə.

3.3.2. AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyası (mərkəzi) verilmiş sistemdə sertifikatlaşdırmanın məqsədləri üçün yalnız akkreditasiya (tanınma) sahəsində sınaq aparmaq hüququna malikdir.

Akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyası (mərkəzi) aşağıdakıları təmin etməlidir:

sınaqların səriştəli aparılmasını və onların nəticələrinin doğruluğunu;

Laboratoriyanın akkreditasiya tələblərinə uyğunluğunun yoxlanmasının mümkün olmasını;

Sınaqların nəticələri haqqında informasiyanın məxfiliyini.

3.3.3. Ekspert-auditor AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi tərəfindən müəyyən olunmuş qaydada attestasiya olunmalı və qeydiyyatdan keçməlidir.

3.4. Məcburi sertifikatlaşdırma zamanı istehsalçının (tədarükçülərin, ticarət təşkilatlarının) vəzifələri

3.4.1. Məhsulun (proseslərin, xidmətlərin) Azərbaycan Respublikası ərazisində pərakəndə satış müəssisələrinə və istehlakçılara realizə edilməsini həyata keçirən müəssisələr (sahibkarlar) aşağıdakıları yerinə yetirməyə borcludurlar:

Məhsulun məcburi sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirən orqanların öz səlahiyyətlərinin maneəsiz yerinə yetirilməsini təmin etmək;

Sertifikatlaşdırılmış məhsul (proseslər, xidmətlər), sertifikatlaşdırıldığı normativ tələblərinə uyğun deyilsə və eyni zamanda sertifikatın qüvvədə olma müddəti qurtarıbsa, həmçinin sertifikatın qüvvədə olması dayandırılıbsa yaxud o, sertifikatlaşdırma orqanının qərarı ilə ləğv olunubsa,

onun realizə edilməsini müvəqqəti saxlamaq, yaxud tam dayandırmaq;

Sertifikatlaşdırılmış məhsulun texniki sənədlərinə, yaxud istehsalın texnoloji prosesinə daxil edilmiş dəyişikliklər haqqında sertifikatlaşdırma orqanını xəbərdar etmək.

3.5. İdxal olunan məhsulun sertifikatlaşdırılması

3.5.1. Azərbaycan Respublikasında təyinatı üzrə bir-başa istifadə ediləcək məhsulun idxalına dair müqavilələr (kontraktlar) bağlanarkən, onların şərtlərində məhsulun sertifikatlaşdırılmasını göstərən və milli sertifikatlaşdırma orqanı tərəfindən tanınan sertifikatın olması nəzərdə tutulmalıdır.

3.5.2. Alınmış Milli uyğunluq sertifikatları, yaxud tanınmış xarici sertifikatlar və uyğunluq nişanları yük gömrük deklarasiyası ilə birlikdə gömrükxana nəzarəti orqanına təqdim olunur və Azərbaycan Respublikası ərazisinə məhsulun gətirilməsinə icazə almaq üçün lazımi sənəd hesab olunur.

3.6. Məcburi sertifikatlaşdırma üzrə işlərin maliyyələşdirilməsi

3.6.1. Məcburi sertifikatlaşdırma üzrə işlərin xərcinin ödənilməsi sifarişçi tərəfindən sərbəst tariflər və Milli sertifikatlaşdırma sisteminin müəyyən etdiyi qaydalarla yerinə yetirilir.

4. Sertifikatlaşdırma üzrə akkreditasiya olunmuş orqanların, sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin), həmçinin istehsalçıların (icraçıların), satıcıların məcburi sertifikatlaşdırma qaydalarının pozulmasına görə məsuliyyət

4.1. Sertifikatlaşdırma üzrə akkreditasiya olunmuş orqanları və sınaq laboratoriyalarını (mərkəzləri) aşağıdakı hallarda məsuliyyət daşıyır:

Əsassız olaraq uyğunluq sertifikatı verdiyinə görə;

Məhsulun sınağının yanlış nəticələrini təqdim etdiyinə görə;

Təkrarən əsassız olaraq uyğunluq sertifikatı verdiyinə görə;

Təkrarən məhsulun sınağının yanlış nəticələrini təqdim etdikdə.

4.2.İstehsalçılar (icraçılar), ticarət təşkilatları aşağıdakı hallarda məsuliyyət daşıyırlar:

Məcburi sertifikatlaşdırılmalı məhsulu (prosesləri, xidmətləri) sertifikatatsız realizə etdiyinə görə;

Məhsulu (prosesləri, xidmətləri) sertifikatlaşdırıldığı normativ sənədlərin tələblərinə uyğun olmadığı halda realizasiya etdiyinə görə;

Realizasiyası dayandırılmış və ya qadağan olunmuş məhsulu realizasiya etdiyinə görə;

Sertifikatlaşdırılmadan keçməmiş, yaxud sertifikatlaşdırıldığı normativ sənədin tələblərinə uyğun olmayan məhsulu (prosesləri, xidmətləri), həmçinin sertifikatın qüvvədə olan müddəti qurtarıqda və ya ləğv olunduqda uyğunluq nişanı ilə nişanlandığına görə.

4.3. Sertifikatlaşdırma üzrə qaydaların pozulmasına görə vəzifəli şəxslər aşağıdakı hallarda məsuliyyət daşıyır:

Müəssisələr (istehsalçılar, tədarükçülər) bu sənədin 4.2-ci bəndində nəzərdə tutulan qaydaları pozduqda, həmçinin sertifikatlaşdırılmış məhsula inspeksiya nəzarəti keçirən şəxslərə maneə törətdikdə;

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanlar və akkreditasiya olunmuş sınaq laboratoriyaları (mərkəzləri) aşağıdakı hallarda günahkar olduqda;

Sertifikatlaşma sınaqlarının qeyri-obyektiv aparılması və onların protokollarında düzgün olmayan qeydlərin yazılmasına görə;

Sertifikatlaşdırmanın aparılma qayda və müddətlərinin pozulmasında, məhsulun normativ sənədlərin tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edən sənədlərin tərtib olunmasında,

sertifikatlaşdırmadan keçməyən məhsula uyğunluq sertifikatı verilməsində.

RS 006-93
STANDARTLAŞDIRMA ÜZRƏ TEXNİKİ
KOMİTƏLƏR HAQQINDA NÜMUNƏVİ ƏSASNAMƏ
Qüvvəyə minmə tarixi 93.10.01

1.Ümumi müddəalar

1.1.Bu əsasnamə standartlaşdırma üzrə texniki komitələrin (TK) fəaliyyət, struktur, tərkib funksiya və hüquqları prinsiplərini müəyyənləşdirir.

1.2.Standartlaşdırma üzrə texniki komitə Azərbaycanın və Nazirliklərin (idarələrin), konsernlərin, assosiasiyaların birgə əmri ilə müəyyən növ məhsul, texnologiya və digər standartlaşdırma obyektləri üzrə ixtisaslaşdırılmış təşkilatların bazasında yaradılır.

1.3.TK standartlaşdırma üzrə işlərin kompleks şəkildə və keyfiyyətli aparılmasına və Standartların layihələrinin elmi-texniki səviyyəsinə görə məsuliyyət daşıyır.

1.4.TK öz işində Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunlarını, Dövlət standartlaşdırma sisteminin standartlarını və Azərbaycan standart tərəfindən təsdiq olunmuş digər normativ sənədləri, dövlətlərarası, beynəlxalq standartları, İSO, MEK və digər standartlaşdırma üzrə beynəlxalq və regional təşkilatların rəhbəredici sənədlərini və bu Əsasnaməni rəhbər tutur.

1.5.TK işlərinə metodik rəhbərliyi Azərbaycan standart həyata keçirir.

2.TK strukturu və tərkibi

2.1.Ayrı-ayrı standartlaşdırma obyektləri (fəaliyyət istiqamətləri) üzrə işlərin müəyyən hissəsini aparmaq üçün TK strukturunda yardımçı komitələr (YK) yaradıla bilər.

2.2.TK və onun YK tərkibində konkret məsələləri yerinə yetirmək üçün (işlərin aparılması, prosedurlar və planlaşdırma üzrə və s.) daimi və müvəqqəti işçi qruplar (İQ) təşkil edə bilər.

2.3.TK və YK işlərinin istiqamətlərini Azərbaycan standartla razılaşdırma TK təsdiq edir.

2.4.Müəssisələr, birliklər, istehlakçılar (sifarişçilər), elmi tədqiqat və layihə –konstruktor təşkilatları, ali təhsil məktəbləri, elmi-texniki cəmiyyətlər, istehlakçı cəmiyyətlər, həmkarlar orqanları TK üzvləri ola bilərlər. Azərbaycan standartının, sifarişçinin və digər maraqlı təşkilatların nümayəndələri TK-nın tərkibinə mütləq daxil edirlər.

Texniki kimitədə TK (YK) işləmək üçün TK (YK) üzvü olan təşkilatlar daimi səlahiyyətli nümayəndə kimi yüksək ixtisaslı mütəxəssislər ayırır və onlara həvalə olunan məsələlərin yerinə yetirilməsi üçün zəruri şərait yaradırlar.

2.5.TK-ya rəhbərliyi sədr həyata keçirir. TK və YK-da məsul katibin başçılıq etdiyi katiblik yaradılır.

2.6.TK-nın sədri, onun müavinləri və məsul katib Azərbaycan standartının, nazirlik (idarə), konsern və assosasiyaların birgə əmri ilə təyin olunur.

TK sədrinin müavinləri və məsul katib müvafiq olaraq Azərbaycan standartının və TK üzvü olan müəssisələrin (təşkilatların) yüksək ixtisaslı nümayəndələrindən təyin olunurlar.

TK və onun yaradıcı komitələrinin işlərinin təşkilini və koordinasiyasını TK katibliyi və müvafiq YK katibliyi həyata keçirir.

2.7.Yardımcı komitəyə rəhbərliyi YK sədri həyata keçirir.

2.8.YK sədri, onun müavini və YK katibi TK sədri tərəfindən maraqlı təşkilatın təqdimatına əsasən təyin olunur.

2.9.TK üzvləri olan təşkilatların heyətləri TK sədrinin təqdimatı əsasında Azərbaycan standart və nazirlik (idarə), konsern, assosasiyalar tərəfindən təsdiq olunur.

3. Əsas məsələlər

3.1. TK dövlət, dövlətlərarası və beynəlxalq standartların işlənilib hazırlanması, dövlət, dövlətlərarası və beynəlxalq standartlaşdırma üzrə işlərin aparılması üçün yaradılır.

3.2. TK dövlət standartlaşdırma sahəsində:

standartlaşdırmanın inkişaf proqramlarını və illik iş planlarını tərtib edir;

standartların layihələrinin işlənməsini və standartlaşdırma proqramları çərçivəsində qüvvədə olan standartlara yenedən baxılmasını, həmçinin onlara təhkim olunmuş standartlaşdırma obyektləri üzrə standartlarda dəyişikliklərin hazırlanmasını həyata keçirir;

əlaqəli fəaliyyət sahələrində standartlaşdırma işlərini həyata keçirən TK/YK ilə qarşılıqlı əlaqədə işləyir və standartlaşdırmanın kompleks prinsiplərini təmin edir;

TK işlədiyi standartları ifadə edən təşkilatlara, müəsisələrə, birliklərə elmi-metodiki köməklik göstərir, bu standartların tətbiqinin təhlilini və səmərəli işlədilməsini həyata keçirir;

həvalə olunmuş mövzular üzrə məlumat kataloqlarının buraxılışını təşkil edir.

3.3. TK beynəlxalq standartlaşdırma sahəsində:

RD 50-164-90 sənədinə uyğun beynəlxalq standartlaşdırma üzrə işlərin yerinə yetirilməsini təmin edir;

Dövlətlərarası, beynəlxalq (regional) standartın layihələrini işləyib hazırlayır, yaxud tərtib olunmasında iştirak edir və onlara həvalə olunan standartlaşdırma üzrə mövzular haqqında dövlətlərarası, beynəlxalq (regional) təşkilatların texniki orqanlarının proqramlarına və iş planlarına daxil etmək üçün təkliflər hazırlayır;

dövlətlərarası və beynəlxalq (regional) layihələr üzrə səsvərmə üçün Azərbaycanın mövqeyini, həmçinin xalq təsərrüfatında tətbiq edilmək üçün təklifləri və materialları hazırlayır;

dövlətlərarası və beynəlxalq (regional) təşkilatların texniki orqanlarının standartlaşdırma üzrə iclaslarında iştirak etmək üçün təkliflər hazırlayır;

Azərbaycan Respublikasında dövlətlərarası və beynəlxalq (regional) standartlaşdırma üzrə təşkilatların texniki orqanlarının iclaslarının keçirilməsini təmin edir.

4.Funksiyaları

4.1.TK sədri TK-nın işini təşkil edir, ona rəhbərliyi həyata keçirir və TK-nın iclaslarının hazırlanmasını və keçirilməsini təmin edir.

TK sədri onun səlahiyyətinə aid olan məsələlər üzrə bütün dövlət ictimai təşkilatlarda TK-nı təmsil edir. TK sədri ona verilmiş hüquqları öz müavininə yaxud məsul katibə həvalə edə bilər.

4.2.TK-nın məsul katibi TK proqramları və iş planlarının layihələrinin formalaşmasını təşkil edir. TK-nın iclaslarının aparılması, beynəlxalq və regional təşkilatlarda standartlaşdırma üzrə TK-nın səlahiyyətinə daxil olan məsələlərdə Azərbaycan Respublikasının öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət edir.

4.3.TK katibliyi TK iclaslarında baxılmaq üçün TK-nın proqramları və iş planlarının layihələrini, standartların layihələrini hazırlayır və təsdiq olunmaq üçün müəyyən olunmuş qaydada Azərdövlətstandarta təqdim edir; TK yardımçı komitələrlə və bazasında TK və YK yaradılan təşkilatlarla birlikdə TK-nın işləri üçün zəruri olan beynəlxalq standartların və digər materialların Azərbaycan dilinə, TK-nın (YK) hazırladığı sənədlərin başqa rəsmi dillərə tərcüməsini təşkil edir, kargüzarlıq və hesabat işlərini aparır.

4.4.Bazasında YK yaradılan təşkilatların apardığı elmi-tədqiqat, təcrübə –konstruktor, təcrübə-texnoloji və layihə işlərinin, həmçinin TK-nın mövzuları üzrə iş aparan digər təşkilat, müəssisə və birliklərin apardığı elmi-tədqiqat

işlərin nəticələri əsasında YK standartların layihələrini tərtib edir.

4.5.TK yaxud YK üzvləri olan təşkilatlar TK (YK) proqramları və iş planları üçün təkliflər hazırlayır, bu proqramda və iş planlarında nəzərdə tutulan işləri yerinə yetirir, İSO, MEK-in texniki orqanlarının, standartlaşdırma üzrə digər beynəlxalq və regional təşkilatların işində iştirak edir.

TK (YK) üzvləri olan təşkilatların daimi səlahiyyətli nümayəndələri, onlara həvalə olunan vəzifə və funksiyaları bilavasitə öz təşkilatlarında, eləcə də TK (YK, TQ) iclaslarında və məktublaşma vasitəsilə yerinə yetirirlər.

4.6.TK öz iclaslarında və yaxud yazışma vasitəsilə:

TK-nın proqramlarını və iş planlarını müzakirə edir və razılaşdırır;

Standartların layihələrini, onlara edilən dəyişiklikləri TK-nın tərkibinə daxil olan YK –nın təqdimatı ilə müzakirə edir və razılaşdırır;

YK və İQ-nin heyətinin və onların dəyişməsinə razılaşdırır.

4.7.Standartların, proqramların və iş planlarının layihələri üzrə TK (YK) qərarı, ona TK (YK) üzvlərinin 2/3 –hisəsindən az olmayaraq səs verildikdə qəbul edilmiş hesab edilir.

Prosedura məsələləri üzrə TK (YK, İQ) qərarı iclaslarda iştirak edən Tk (YK, İQ) üzvlərinin səs çoxluğu ilə qəbul olunur.

4.8.Zəruri hallarda TK sədri (onun müavini) standartların layihələrinin işlənməsi, TK (YK) konsepsiyasının hazırlanması, TK-nın fəaliyyət proqramlarının tərtibi və digər məsələlərin həlli üçün məsləhət almaq məqsədilə müxtəlif təşkilatlardan, o cümlədən TK (YK) üzvü olmayan təşkilatlardan mütəxəssislər dəvət edə bilər.

4.9.TK (YK) qarşılıqlı əlaqədə olan iki və daha çox standartlaşdırma obyektlərinin nümayəndələrindən ibarət birgə daimi və müvəqqəti işçi qruplar təşkil edə bilər.

4.10. TK (YK) İSO, MEK və digər beynəlxalq təşkilatların katiblikləri və texniki orqanlarının üzvləri ilə məktublaşmanı həyata keçirir.

İSO, MEK və digər beynəlxalq təşkilatların mərkəzi orqanları ilə məktublaşmanı TK Azərdövlətstandart vasitəsilə həyata keçirir.

Respublika daxilində və xaricdə işgüzar yazışma aparmaq üçün TK zəruri rekvizit toplusu olan xüsusi blanka malikdir.

4.11.Yaradılmış TK-nın dövlət qeydiyyatını Azərdövlətstandart həyata keçirir.

4.12.TK hər il yanvar ayında Azərdövlətstandarta, TK üzvü olan müəssisələrə (təşkilatlara), keçmiş il üzrə fəaliyyətinin nəticələri haqqında informasiya hazırlayır.

4.13.TK qüvvədə olan standartların işlənməsini, yenidən baxılmasını, dəyişilməsini və ləğv olunmasını Azərbaycan Respublikası dövlət standart-laşdırma sisteminin standartlarına uyğun olaraq həyata keçirir.

4.14.TK sədri dövlət standartının layihəsini Azərdövlətstandartın təsdiqinə təqdim edir (makina yazısında 3 nüsxə, onlardan birinci nüsxə izah-edici mətnlə və TK/YK/iclasının protokolunun birinci nüsxəsi ilə birlikdə).

4.15.Dövlət standartı layihəsinin müzakirəsini, onların təsdiq olunmasını və qeydiyyatını Azərdövlətstandart ay yarım müddətə qədər həyata keçirir.

5.Maliyyələşdirmə

5.1.Standartlaşdırma üzrə işlərin, həmçinin TK katibliyinin maliyyələşdirilməsi maraqlı təşkilatlar tərəfindən həyata keçirilir.

6.Məsuliyyət

6.1.TK (YK) sədri, onun müavini, TK (YK) daimi üzvlərinin səlahiyyətli nümayəndələri onlara həvalə edilən vəzifələrin yerinə yetirilməsinə məsuliyyət daşıyırlar.

• **ISTEHLAKÇILARIN HÜQUQLARININ
MÜDAFIƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ QANUNU**

Qəbul edilmişdir: 19 sentyabr 1995-ci il, № 1113.

Əlavə və dəyişikliklər:

1. 12 oktyabr 2001-ci il, № 193-IIQD; 6. 5 dekabr 2003-cü il, № 538-IIQD;
2. 5 oktyabr 2001-ci il, № 183-IIQD; 7. 30 dekabr 2003-cü il, № 568-IIQD;
3. 5 oktyabr 2001-ci il, № 190-IIQD; 8. 10 iyun 2005-ci il, № 925-IIQD;
4. 23 aprel 2002-ci il, № 311-II QD; 9. 21 oktyabr 2005-ci il, № 1030-IIQD.
5. 30 aprel 2002-ci il, № 317-IIQD;

Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehlakçılar üçün bərabər şərait yaradılması məqsədi ilə alqı-satqı prosesində, iş görülməsində və xidmət göstərilməsində istehlakçı ilə istehsalçı, satıcı və icraçı arasında münasibətlərin eyni cür tənzimlənməsinin, habelə istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinin ümumi hüquqi, iqtisadi və sosial əsaslarını və mexanizmini müəyyənləşdirir.

Qanun BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş «Istehlakçıların maraqlarını müdafiə etmək üçün rəhbər prinsiplər» əsasında işlənmiş və Azərbaycan Respublikasında belə münasibətlərin dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılmasına yönəldilmişdir.

I FƏSİL

Ümumi müddəalar

Maddə 1. Əsas anlayışlar

Bu Qanunda istifadə edilən anlayışlar:

Istehlakçı - şəxsi tələbatını ödəmək məqsədi ilə mal, iş və xidmətlərdən istifadə edən, onları alan, sifariş verən, yaxud almaq və ya sifariş vermək niyyəti olan şəxs;

Istehsalçı - mülkiyyət formasından və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq satış üçün mal istehsal edən müəssisə, idarə, təşkilat və ya sahibkar;

İcraçı-iş görən, yaxud xidmət göstərən müəssisə, idarə, təşkilat və ya sahibkar;

Satıcı - alqı-satqı əməliyyatı aparan, mal satan müəssisə, idarə, təşkilat və ya sahibkar; **normativ sənəd** – malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun məcburi tələbləri müəyyənləşdirən dövlət standartları, farmakoloji, sanitariya və tikinti normaları, qaydaları və digər sənədlər;

Qüsurlar - malın (işin, xidmətin) normativ sənədlərin tələblərinə, müqavilə şərtlərinə, yaxud irəli sürülən başqa tələblərə, habelə icraçı və ya satıcının mal (iş, xidmət) haqqında verdiyi məlumatla uyğunsuzluq;

Mühüm qüsurlar - maldan (işdən, xidmətdən) onun məqsədli təyinatına müvafiq surətdə istifadə olunmasını qeyri-mümkün və ya yolverilməz edən, istehlakçı üçün aradan qaldırıla bilməyən, aradan qaldırılması üçün çoxlu əmək və vaxt məsrəfi tələb edən, malı (iş, xidməti) müqavilədə nəzərdə tutulduğundan başqa şəkllə salan, ya da aradan qaldırıldıqdan sonra yenidən üzə çıxan qüsurlar; uyğunluq sertifikatı - (sertifikat) sertifikatlaşdırma sisteminin qaydaları üzrə sertifikatlaşdırılmış məhsulun müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunu təsdiq etmək üçün verilmiş sənəd;

Uyğunluq nişanı - məhsulun, prosesin, yaxud xidmətin təsdiq edilmiş tələblərə uyğunluğunu göstərən, sertifikatlaşdırma sisteminin qaydalarına uyğun verilən və tətbiq edilən, müəyyən olunmuş qaydada qeydiyyatla alınan nişandır; malın (işin, xidmətin) təhlükəsizliyi - maldan (işin, xidmətin nəticələrindən) istifadə edilməsinin, onun saxlanması,

daşınmasının, işlədilməsinin adi şəraitində və ya işin görülməsi (xidmət göstərilməsi) prosesində istehlakçının həyatına, sağlamlığına, əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vurulmasının istisna olunması;

Zəmanət müddəti - müvafiq normativ sənədlərdə nəzərdə tutulmuş zəmanət öhdəliklərinin qüvvədə olduğu müddət.

Maddə 2. İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi

İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi bu Qanundan və bu Qanuna müvafiq qəbul edilmiş digər normativ-hüquqi aktlardan ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrində müəyyənləşdirilmiş qaydalar bu Qanunda nəzərdə tutulandan fərqli olarsa, beynəlxalq müqavilələrin qaydaları tətbiq edilir.

II FƏSİL

İstehlakçıların hüquqları

Maddə 3. İstehlakçıların hüquqları

Azərbaycan Respublikası ərazisində istehlakçılar aşağıdakı hüquqlara malikdir: malların (işlərin, xidmətlərin) və onların istehsalçısının, icraçısının və satıcısının sərbəst seçilməsinə;

İstehlak etdikləri malların (işlərin, xidmətlərin) lazımı keyfiyyətdə olmasına;

Malların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsizliyinə;

Malların (işlərin, xidmətlərin) miqdarı, çeşidi və keyfiyyəti haqqında dolğun və düzgün məlumat əldə etməyə;

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallarda, lazımı keyfiyyəti olmayan, habelə, insanların sağlamlığına, həyatına

təhlükəli olan malların (işlərin, xidmətlərin) vurduğu zərərin ödənilməsinə;

Öz hüquqlarının və qanuni mənafələrinin müdafiəsi üçün səlahiyyətli dövlət orqanlarına və məhkəməyə müraciət etməyə;

İctimai təşkilatlarda (istehlakçılar birliyində) birləşməyə.

Maddə 4. Zəmanətli istehlak səviyyəsi

Zəmanətli istehlak səviyyəsi aşağıdakı formalarda təmin edilir:

Hər bir istehlakçının azad şəkildə mal almasına zəmanət olmadığı hallarda, malların normalaşdırılmış formada bölünməsinin tətbiqi ilə;

Vətəndaşlara kompensasiya ödənişləri, müxtəlif müavinət və güzəştlər verməklə.

Maddə 5. Istehlakçının malların (işlərin, xidmətlərin) lazımi keyfiyyətdə olmasına hüququ

1. Istehlakçı satıcıdan (istehsalçıdan, icraçıdan) alınmış malın (görülmüş işin, göstərilmiş xidmətin) keyfiyyətinin normativ sənədlərə, müqavilə şərtlərinə uyğunluğu barədə və həmçinin mal (iş, xidmət) haqqında satıcının (istehsalçının, icraçının) təqdim etdiyi məlumata cavab verməsini tələb etmək hüququna malikdir.

2. Istehlakçıların həyatına, sağlamlığına və əmlakına, habelə, ətraf mühitin təhlükəsizliyinə dair mala (işə, xidmətə) aid tələblər normativ sənədlərlə müəyyən edilir.

Ayrı-ayrı mal qrupları (işlər, xidmətlər) üçün yuxarıda göstərilən tələblər Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

3. Satıcı (istehsalçı, icraçı) istehlakçıya keyfiyyəti normativ sənədlərə, müqavilə şərtlərinə və həmçinin mal (iş, xidmət) haqqında istehsalçının (icraçının) təqdim etdiyi məlumata uyğun olan mal verməlidir.

Azərbaycan Respublikası ərazisinə idxal olunmuş malların (işlərin, xidmətlərin) lazımı keyfiyyətini təsdiq edən, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş sənəd olmalıdır.

4. İstehsalçı (icraçı) normativ sənəddə nəzərdə tutulan və ya istehlakçı ilə müqavilə əsasında malın (görülən işin, xidmətin nəticələrinin) xidmət müddəti ərzində, belə müddətin olmadığı halda isə 10 il müddətində təyinatı üzrə istifadə edilməsinə təminat verməlidir.

İstehsalçı, mallara texniki xidməti və onların zəmanətli təmirini, habelə texniki təmir və xidmət göstərən təşkilatlar üçün lazım olan həcmdə və çeşiddə ehtiyat hissələri ilə təchizini bütün istehsal müddəti ərzində mal (iş, xidmət) istehsaldan çıxarıldıqdan sonra isə xidmət müddəti ərzində, bu müddət nəzərdə tutulmayan hallarda isə 10 il ərzində təmin etməlidir.

Maddə 6. Zəmanət öhdəlikləri

1.İstehsalçı (icraçı) malın (işin, xidmətin), həmçinin komplektləşdirici məmulatların qanunvericilikdə nəzərdə tutulan zəmanət müddəti ərzində, bu müddətlərin olmadığı hal--larda isə müqavilə ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada normal işini (tətbiqini və istifadəsini) təmin edir.

Komplektləşdirici məmulatların zəmanət müddəti, qanunvericilikdə və ya müqavilədə ayrı cür göstərilməyibsə, malın (işin, xidmətin) özünün zəmanət müddətindən az olmamalıdır.

2. Zəmanət müddəti malın (işin, xidmətin) pasportunda və ya nişanlama kağızında (yarlıqda) və yaxud mala (işə, xidmətə) əlavə olunan digər sənəddə göstərilir.

Tez xarab olan və insanların sağlamlığına, həyatına və əmlakına, habelə ətraf mühitə təhlükə kəsb edən ərzaq məhsullarının, dərmanların, ətriyyat-kosmetika vasitələrinin, kimya məhsullarının və başqa malların (işlərin, xidmətlərin) üzərində (qablarında) və ya onlara əlavə edilən müvafiq sənədlərdə yararlılıq müddəti göstərilməlidir.

Yararlılıq müddəti ötmüş malların satışı qadağan edilir. Zəmanət müddətləri, əgər alqı-satqı müqaviləsində ayrı müddət nəzərdə tutulmayıbsa, malın istehlakçıya verildiyi məqamdan, yararlılıq müddətləri isə hazırlandığı gündən hesablanır.

3. İstehlakçı satıcı (istehsalçı, icraçı) qarşısında zəmanət müddəti müəyyən edilməmiş mallarda aşkar olunmuş qusurlar barədə Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddətdən gec olmamaq şərti ilə öz tələblərini irəli sürmək hüququna malikdir.

4. Zəmanətli təmir aparılarkən malın (işin, xidmətin) zəmanət müddəti onun təmirdə olduğu müddət qədər uzadılır. Göstərilən müddət istehlakçının qusurları aradan qaldırmaq tələbini irəli sürdüyü gündən hesablanır. Mal dəyişdirildikdə, zəmanət müddəti dəyişdirilmə günündən etibarən yenidən hesablanır.

Maddə 7. Qüsuru olan mal satılarkən istehlakçının hüquqları

1. İstehlakçı müqavilə və ya digər qaydalarla müəyyən olunmuş zəmanət müddəti ərzində aldığı maldə qüsür və ya saxtalaşdırma aşkar edərsə, öz istəyinə görə satıcıdan və ya istehsalçıdan aşağıdakıları tələb etmək hüququna malikdir:

Lazımı keyfiyyətli mala dəyişdirməyi;

Satış qiymətini uyğun məbləğdə azaltmağı;

Malın qüsurlarının icraçının (satıcının, istehlakçının) hesabına aradan qaldırılmasını və ya qüsurların aradan qaldırılması üçün istehlakçının və ya üçüncü şəxslərin çəkdiyi xərclərin əvəzinin ödənilməsini;

Malın, həmin mala uyğun digər modelli (markalı, tipli və i. a.) mal ilə, dəyəri yenidən hesablanma şərti ilə əvəz edilməsini;

Müqavilənin ləğv edilməsini və çəkdiyi zərərin ödənilməsini.

2. Satıcı (icraçı) istehlakçıdan lazımi keyfiyyəti olmayan malı geri götürməyə və bu maddənin birinci bəndində göstərilən istehlakçının tələblərindən birini yerinə yetirməyə borcludur.

İri qabaritli və ağırçəkili malların istehlakçıdan satıcıya (icraçıya) qaytarılması və dəyişdirilərək yenidən istehlakçıya çatdırılması satıcının (icraçının) hesabına həyata keçirilir.

3. Istehlakçının malı dəyişmək tələbi, mal olduqda dərhal yerinə yetirilməli, zərurət olduqda onun keyfiyyəti müvafiq tələb verilən andan 14 gün müddətində yoxlanılmalı və ya tərəflər arasında razılışdırılmış müddət ərzində dəyişdirilməlidir.

Istehlakçının malı dəyişdirmək tələbi, mal olmadıqda müvafiq ərizənin verildiyi andan iki ay müddətində ödənilməlidir.

Göstərilən müddət ərzində malı dəyişdirmək mümkün olmadıqda, istehlakçı satıcı (istehsalçı) qarşısında bu maddənin birinci bəndinin ikinci, üçüncü, dördüncü və beşinci abzaslarında nəzərdə tutulmuş digər tələblərin yerinə yetirilməsini tələb edə bilər.

4. Qüsurlu mal lazımi keyfiyyətli, eyni modelli (markalı, tipli və i.a.) mala dəyişdirilərkən qiymət dəyişərsə, istehlakçı qiymət fərqi ödəmir. Qüsurlu mal lazımi keyfiyyətli, eyni əlamətləri olan, lakin başqa modelli (markalı, tipli və i.a.) mala dəyişdirilərkən qiymətlər dəyişdikdə, malın dəyəri göstərilən malın alındığı vaxt qüvvədə olmuş qiymətlər əsas götürülməklə yenidən hesablanır.

Müqavilə ləğv edildikdə, istehlakçı ilə hesablamalar mala qiymətlər artan hallarda eyni dərəcəli malların qiymətlərinin artması nəzərə alınmaqla, qiymətlər aşağı düşdükdə isə malın alındığı vaxt dəyəri əsas götürülməklə aparılır.

5. İstehlakçıya keyfiyyətsiz ərzaq malı satılan halda, keyfiyyətsizlik malın yararlılıq müddəti ərzində aşkar olunbsa, satıcı həmin malı keyfiyyətli mala dəyişdirməli və ya malın dəyərinin məbləğini qaytarmalıdır. Belə hallarda istehlakçı ilə hesablaşma bu maddənin 4-cü bəndində göstərilən qaydada aparılır.

6. İstehlakçı malın qüsurluğunu əvəzsiz olaraq aradan qaldırılmasını tələb edərsə, qüsurlu 14 gün ərzində və ya tərəflərin razılığı ilə başqa müddətdə aradan qaldırılmalıdır.

İstehlakçının tələbi ilə satıcı (icraçı) məişət texnikasının və nəqliyyat vasitələrinin təmir edildiyi və ya dəyişdirildiyi müddət üçün ona əvəzsiz olaraq (evinə çatdırmaqla) oxşar mal verməlidir.

Təmir (dəyişdirmə), habelə malın qüsurlarının aradan qaldırıldığı və ya dəyişdirildiyi müddət üçün oxşar mal vermək tələbinin yerinə yetirilməsi (14 gün) ləngidildikdə satıcı (icraçı) istehlakçıya mal verməklə bir vaxtda, müəyyən edilmiş müddətin ötürüldüyü hər gün üçün ona malın satış qiymətinin bir faizi məbləğində dəbbə pulu ödəyir.

7. İstehlakçının tələbinə, qəbz, mal və ya kassa çeki, zəmanət müddəti olan mallar üzrə isə texniki pasport və ya onu əvəz edən digər sənəd təqdim edildikdə baxılır.

Satıcı istehlakçıya mal satarkən ona qəbz, mal, kassa çeki və ya digər yazılı sənəd verməlidir.

İstehlakçı ona verilən texniki pasportu və ya onu əvəz edən digər sənədi itirərsə, onların bərpası qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada həll edilir.

8. İstehsalçı istehlakçının mala olan iddiasını aradan qaldırmaq üçün satıcının sərf etdiyi xərcləri ödəməlidir.

9. Azərbaycan Respublikasından kənarında istehsal olunmuş və ya vasitəçilərdən alınmış mallar barəsində bu maddənin birinci bəndində müəyyən edilmiş tələblər satıcının hesabına ödənilir.

10. Əgər satıcı, istehsalçı (onların funksiyalarını yerinə yetirən müəssisələr) malın qüsurlarının istehlakçı tərəfindən istifadə və ya saxlanma qaydalarının pozulması, üçüncü şəxslərin hərəkətləri və ya təbii fəlakət nəticəsində əmələ gəldiyini sübuta yetirərsə, istehlakçının bu maddədə nəzərdə tutulan tələbləri təmin olunmamalıdır.

Istehlakçı malın keyfiyyətinin yoxlanmasında şəxsən, yaxud öz nümayəndəsi vasitəsilə iştirak etmək hüququna malikdir.

Maddə 8. İş görülməsi və xidmət göstərilməsi üçün müqavilə bağlanmasında icraçının vəzifələri.

Bazarda hökmran mövqə tutan istehsalçı və ya icraçı (onun nizamnamə fəaliyyətindən, yaxud istehsal imkanlarından kənara çıxdığını sübut etdiyi hallar istisna olmaqla) istehlakçı ilə işlərin icra edilməsi və xidmət göstərilməsi üçün müqavilə bağlamağa borcludur. Bu halda o, öz istehsalat, yaxud digər təsərrüfat fəaliyyətini elə təşkil etməlidir ki, əhalinin ehtiyacları lazımi səviyyədə və fasiləsiz təmin edilsin. İcraçının əsassız olaraq, müqavilə bağlamaqdan imtina etməsi nəticəsində o, işlərin yerinə yetirilməməsindən və xidmətlərin göstərilməməsindən istehlakçıya dəyən ziyanın əvəzini ödəməyə borcludur.

Maddə 9. İş görülməsinə və xidmət göstərilməsinə dair müqavilələrin şərtləri pozularkən istehlakçıların hüquqları

1. İcraçı iş görülməsinə və xidmət göstərilməsinə dair müqavilənin icrasına vaxtında başlamırsa və ya çox ləng işləməsi işin vaxtında başa çatmamasına dəlalət edirsə, istehlakçının müqavilədən imtina etmək və itkilərin ödənilməsini tələb etmək hüququ vardır.

2. İşlərdə (xidmətlərdə) müqavilə şərtlərindən əhəmiyyətli dərəcədə kənara çıxıldıqda, yaxud başqa mühüm qüsurlar olduqda istehlakçı həmin qüsurları aradan qaldırmaq üçün icraçıya əlavə müddət verərsə, bu müddətdə də iş (xidmət) yerinə yetirilməzsə, müqavilənin ləğv olunmasını

və itkilərin ödənilməsinə tələb etmək və ya icraçının hesabına qüsurların aradan qaldırılmasını üçüncü şəxslərə tapşırmaq hüququ var.

3. İcraçı müqavilənin şərtlərindən kənara çıxaraq, işi (xidməti) pisləşdirmişsə, yaxud işdə (xidmətdə) başqa qüsurlara yol vermişdirsə, istehlakçının istəyinə uyğun olaraq göstərilən qüsurların icraçının hesabına əvəzsiz olaraq müvafiq müddətdə aradan qaldırılmasını və ya işin (xidmətin) qüsurlarını öz vəsaitləri ilə aradan qaldırarkən çəkdiyi zəruri xərclərin ödənilməsinə, yaxud işin (xidmətin) haqqının müvafiq surətdə azaldılmasını tələb etmək hüququ var.

4. İstehlakçının materiallarından görülmüş işlərdə (xidmətlərdə) müqavilə şərtlərindən əhəmiyyətli kənaraçıxma və ya digər mühüm qüsurlar aşkar edilərsə, istehlakçının istəyinə uyğun olaraq, bu işlərin icraçının eyni cinsli və keyfiyyətli materialından hazırlanmasını, yaxud müqavilənin ləğv olunmasını və itkilərin ödənilməsinə tələb etmək hüququ vardır.

5. Bu maddənin 2-ci bəndində göstərilmiş qüsurlar, müəyyən edilmiş müddətdə aradan qaldırılmadıqda, habelə işlərin (xidmətlərin) yerinə yetirilməsi ləngidildikdə, icraçı işin (xidmətin) qəbul edilməsi zamanı istehlakçıya gecikdirilmiş hər gün üçün işin və ya xidmətin dəyərinin (əgər dəyər ayrıca müəyyən edilməmişdirsə, sifarişin dəyərinin) bir faizi məbləğində dəbbə pulu ödəyir, bu şərtlə ki, müqavilədə dəbbə pulunun başqa məbləği nəzərdə tutulmuş olmasın.

Öhdəliklərin icra edilmədiyi və ya lazımınca icra edilmədiyi hallar üçün müəyyən edilmiş dəbbə pulunun (cərimənin, penyanın) icraçı tərəfindən ödənilməsi və itkilərin əvəzinin verilməsi, onu öhdəlikləri yerinə yetirmək vəzifəsindən azad etmir.

6. İcraçı görülmüş işlərdə və göstərilmiş xidmətlərdə qüsurların, istehlakçının təqsiri ucbatından əmələ gəldiyini sübut edərsə, buna görə məsuliyyət daşımır.

7. İstehlakçının, bu maddənin 2-ci və 5-ci bəndlərində nəzərdə tutulmuş tələbləri işin (xidmətin) yerinə yetirilməsi gedişində istehlakçı tərəfindən qəbul edilməsi zamanı, habelə zəmanət müddəti ərzində, belə müddət olmadıqda isə bir il ərzində, qüsurlar aşkar edilərkən irəli sürülə bilər.

Zəmanət müddəti işin (xidmətin) istehlakçı tərəfindən qəbul olunduğu gündən, istehlakçının təqsiri üzündən vaxtında qəbul olunmadıqda isə işin (xidmətin) icrası üçün müqavilədə müəyyən edilmiş müddətdən hesablanır.

8. İcraçı, istehlakçıdan qəbul etdiyi əşyanı (materialı) itirdikdə, korladıqda, zədələdikdə istehlakçıya özünün keyfiyyətə və qiymətə oxşar əşyasını qaytarmalı (iş görməli və xidmət göstərməli), bu mümkün olmadıqda istehlakçının razılığı ilə əşyanın (materialın) dəyərini və dəymiş itkiləri ona bir aydan gec olmamaq şərti ilə ödəməlidir.

9. İcraçı əşyanın (materialın) korlanmasına, zədələnməsinə gətirib çıxara bilən xüsusi xassələri barədə istehlakçını xəbərdar etməlidir. Elmi və texniki biliklərin səviyyəsi əşyanın (materialın) xüsusi xassələrini üzə çıxarmağa imkan vermədikdə belə icraçı məsuliyyətdən azad edilmir.

İcraçının iş görmək və xidmət göstərmək üçün qəbul etdiyi əşyanın (materialın) dəyərini istehlakçı müqavilə bağlanarkən müəyyənləşdirir.

10. İş görülməsində və xidmət göstərilməsində, istehlakçının həyatını, sağlamlığını və ya əmlakının təhlükəsizliyini təmin etməyən materialların, avadanlıqların, cihazların, alətlərin, qurğuların və başqa vasitələrin tətbiqi nəticəsində vətəndaşın həyatına, sağlamlığına və ya əmlakına zərər dəyərsə, icraçı onların xassələrini bilib-bilmədiyindən asılı olmayaraq məsuliyyət daşıyır.

Maddə 10. İstehlakçıların malların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsiz olmasına hüquqları.

1. İstehlakçı malların (işlərin, xidmətlərin) adi şəraitdə istifadə olunmasının, saxlanılmasının və daşınmasının, onun həyatı, sağlamlığı, eləcə də ətraf mühit üçün təhlükəsiz olmasının, həmçinin onun əmlakına ziyan vurulmasının təmin olunması hüququna malikdir.

Əgər istifadə edilməsi vətəndaşların həyatına, sağlamlığına və əmlakına, habelə ətraf mühitə zərər vura bilən malla (işə, xidmətə) aid təhlükəsizlik tələblərini müəyyənləşdirən normativ sənəd yoxdursa, onda müvafiq icra hakimiyyəti orqanları belə normativ sənədlərin təxirə salınmadan hazırlanmasını və qəbul edilməsini təmin etməli, icraçı tərəfindən malın istehsalını və satışını, işin görülməsini və xidmət göstərilməsini dərhal dayandırmalıdır.

2. Müəyyən edilmiş vaxtdan artıq istifadə edilməsi istehlakçıların həyatına, sağlamlığına, onların əmlakına və ya ətraf mühitə təhlükə kəsb edən və ya zərər vura bilən mallara (işlərə, xidmətlərə) xidmət müddəti (yararlılıq müddəti) müəyyən edilməlidir.

İstehsalçı (icraçı) bu kimi malların təlimatlarında xidmət (yararlılıq) müddətlərini göstərməyə borcludur.

3. Malın (işin, xidmətin) təhlükəsiz istifadə edilməsi və ya daşınması, saxlanması üçün xüsusi qaydalara əməl olunması zəruridirsə, onda istehsalçı (icraçı) belə qaydaları müəyyənləşdirməli, satıcı (icraçı) isə bunları istehlakçının nəzərinə çatdırmalıdır.

4. Qanunvericilik aktları ilə və ya digər normativ sənədlərdə vətəndaşların həyatı, sağlamlığı və əmlakı, ətraf mühitin mühafizəsi üçün təhlükəsizlik tələblərinin müəyyən edildiyi mallar (işlər, xidmətlər) qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən məcburi sertifikatıdan keçirilməlidir. Göstərilən tələblərə uyğunluğunu təsdiq edən sertifikat olmadıqda

belə malları (o cümlədən xarici malları) Azərbaycan Respublikasında satmaq və istifadə etmək qadağandır.

Belə malların Azərbaycan Respublikasının ərazisinə idxal edilməsinə razılıq üçün gömrük orqanlarına təqdim edilən, müvafiq səlahiyyətli orqan tərəfindən verilmiş və ya da tanınmış uyğunluq sertifikatı əsas verir.

Bu bəndlə nəzərdə tutulmuş malların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsiz olması barədə tələblərin pozulmasına görə məsuliyyət bu Qanunla və digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

5. İstehlakçı malın (işin, xidmətin nəticələrinin) istifadəsi, daşınması və saxlanması qaydalarına düzgün əməl etdikdə, lakin həmin mal (iş, xidmət) onun həyatına, sağlamlığına, əmlakına və ya ətraf mühitə zərər vurduqda və ya zərər vura bilərsə, istehsalçı (icraçı, satıcı) onun istehsalını (satışını) zərər vura bilən səbəblər aradan qaldırılana qədər dayandırmalı, zəruri hallarda isə onun dövrüydən çıxarılması və istehlakçıdan geri qaytarılması üçün tədbirlər görməlidir.

Zərərin səbəblərini aradan qaldırmaq mümkün deyildirsə, istehsalçı (icraçı) belə malları (işləri, xidmətləri) istehsaldan çıxarmaqla, dövrüydən yığmağa və istehlakçıdan geri almağa borcludur. İstehsalçı (icraçı) bu vəzifələrini yerinə yetirmədikdə malları (işləri, xidmətləri) istehsaldan çıxarmaq, dövrüydən yığmaq və istehlakçıdan geri almaq haqqında qərarı müvafiq dövlət nəzarət orqanları öz səlahiyyətləri çərçivəsində qəbul etməlidirlər. Bu hərəkət nəticəsində ərzaq xammalı və məhsulları qidalanma üçün yararsız sayılarsa, onlar məhv və ya təkrar emal edilə bilərlər.

Malların (işlərin, xidmətlərin) geri qaytarılması ilə əlaqədar istehlakçıya dəyən zərəri istehsalçı (icraçı) tam həcmdə ödəməlidir.

6. Bu maddənin 4-cü və 5-ci bəndlərində müəyyən edilmiş tələblər pozulduqda, malların keyfiyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirən orqanların qərarı ilə istehsalçı (icraçı) həmin qaydalar pozulmaqla satılmış mallardan əldə etdiyi gəliri dövlət büdcəsinə köçürür.

7. Yeni (modernləşdirilmiş) mal (iş, xidmət) hazırlanarkən istehsalçı vətəndaşların həyatının, sağlamlığının, əmlakının, həmçinin ətraf mühitin təhlükəsizliyi tələblərinə cavab verməsini təsdiq etmək və dövlət ekspertizasından keçirmək üçün, həmin malın normativ sənədlərini müvafiq orqana təqdim etməlidir.

8. Istehsalçı (icraçı) malda (işdə, xidmətdə) ehtimal doğuracaq xətər (risk) və təhlükəsiz istifadəsi barədə beynəlxalq təcrübələrdə qəbul edilmiş işarələr vasitəsi ilə istehlakçıya məlumat verməyə borcludur.

Maddə 11. Lazımi keyfiyyəti olmayan malın (işin, xidmətin) vurduğu zərəərə görə əmlak məsuliyyəti.

Malın (işin, xidmətin) konstruksiya, istehsal, resept və başqa qüsurları nəticəsində istehlakçının həyatına, sağlamlığına və ya əmlakına dəymiş zərər, qanunvericilikdə daha yüksək məsuliyyət nəzərdə tutulmayıbsa, günahkar tərəfindən istehlakçıya tam ödənilməlidir.

Maddə 12. Mənəvi ziyanın ödənilməsi.

Istehlakçıların bu Qanunda nəzərdə tutulan hüquqları istehsalçı (icraçı, satıcı) tərəfindən pozularsa, istehlakçıya dəyən mənəvi ziyan günahkar tərəfindən ödənilməlidir. Ödənilən ziyanın dəyəri, qanunla başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 13. Istehlakçıların mal (iş, xidmət) haqqında məlumat almaq hüququ.

1. Satıcı (icraçı) istehlakçını maraqlandıran malın (işin, xidmətin) qiyməti, istehlak xassələri (ərzaq malları barəsində isə həm də tərkibi, yararlılıq müddəti, kaloriliyi, sağlamlıq üçün zərərli maddələrin normativ sənədlərin tələbləri

ilə müqayisəli miqdarı), əldə edilməsi şərtləri, təminat öhdəlikləri və iddiaların irəli sürülməsi, malın işlədilməsi, saxlanması və təhlükəsiz istifadəsi üsulları və qaydaları barəsində istehlakçıya zəruri və düzgün məlumat verməlidir. Satıcı (icraçı) istehlakçıya müəssisənin satdığı malların ticarət qaydaları və xidmət növləri barəsində də dolğun və düzgün məlumat verməlidir. Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal edilən, habelə ixrac edilən malların üzərindəki etiketlər və digər yazılar müvafiq xarici dillərlə yanaşı, dövlət dilində də olmalıdır. Azərbaycan Respublikasına idxal edilən mal və məhsulların üzərindəki etiketlər və adlar, onlardan istifadə qaydaları barədə izahat vərəqələri başqa dillərlə yanaşı, Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə müşayiət olunmalıdır. Satıcı (icraçı) Azərbaycan Respublikasının ərazisində satdığı malların (işlərin, xidmətlərin) qiymətlərini yalnız manatla göstərməlidir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş məlumat, mala əlavə olunan texniki sənədlər, habelə nişanlanma, hazırlanma və satış tarixinin göstərilməsi vasitəsilə və ya ayrı-ayrı xidmət sahələrində qəbul olunmuş başqa üsulla istehlakçının nəzərinə çatdırılır.

3. Istehsal edilmiş malın üzərində istehsal və ya ticarət markası, əmtəə nişanı və ya coğrafi göstərici olmalıdır. Istehsal markasında istehsalçının (icraçının) adı, mənsubiyəti, yeri və standartların (normativ sənədlərin) işarəsi göstərilir. Hazırlanmış mal istehsal markasına uyğun gəlməlidir. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxsin hazırladığı malın (işin, xidmətin) etiketi (yarlığı) olmalıdır. Etiketdə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququ verən sənədin nömrəsi, onu təsdiq edən orqanın adı, zəruri hallarda onun sertifikatlaşdırılması, xüsusi tələblərə cavab verən mallar (işlər, xidmətlər) üçün isə dövlət standartlarının nömrəsi haqqında məlumat verilməlidir.

4. Satılan mal barəsində yanlış məlumatın və ya kifayət qədər dolğun olmayan məlumatın verilməsi, istehlakçının lazımi xassələrə malik olmayan malı (iş, xidməti) almasına səbəb olmuşdursa, onun müqaviləni ləğv etmək və itkilərin ödənilməsini tələb etmək hüququ vardır.

5. Məcburi sertifikatlaşdırılmalı olan, lakin uyğunluq sertifikatı olmayan məhsulun reklamı qadağandır.

6. Haqsız reklam olunan malın (iş, xidmətin) alınması nəticəsində istehlakçıya vurulan zərər təqsirkar şəxslər tərəfindən tam həcmdə ödənilməlidir.

7. Mal (iş, xidmət) haqqında yanlış və ya yarımqıymət məlumat, yaxud haqsız reklam nəticəsində dəyən zərəri ödəmək barəsində istehlakçının tələblərinə baxılarkən onun əldə etdiyi malın (iş, xidmətin) xassələrinə və xarakteristikasına dair xüsusi biliyinin olmaması ehtimalı əsas götürülməlidir.

8. Dövlət istehlakçılara öz hüquqları və onların müdafiəsi haqqında zəruri məlumat almaq üçün şərait yaradır.

Maddə 14. Ticarət və başqa xidmət növləri sahələrində istehlakçıların hüquqları.

1. Bütün vətəndaşlar ticarət və başqa xidmət növləri sahəsində tələbatlarının ödənilməsində bərabər hüquqa malikdir.

Qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutulmuş hallardan başqa, istehlakçıların hüquqlarına üstünlük verilməsinə, birbaşa və ya dolayısı ilə hər hansı şəkildə məhdudlaşdırılmasına yol verilmir. Sosial müdafiəyə ehtiyacı olan vətəndaşların ayrı-ayrı qruplarına ticarət və digər xidmət növləri sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada güzəştlər və üstünlüklər verilə bilər.

2. İstehlakçı, satıcının (icraçının) iş rejimini nəzərə almaqla, özü üçün əlverişli olan vaxtda sərbəst mal və xidmət seçmək hüququna malikdir. İstehlakçıya sərbəst mal və

xidmət seçməkdə hər cür köməklik göstərmək satıcının (icraçının) borcudur.

Istehlakçını keyfiyyətsiz və ya ona lazım olmayan çeşidli mal almağa və xidmət göstərilməsinə məcbur etmək qadağan edilir.

3. Satıcı (icraçı) istehlakçıya öz müəssisəsinin adı, mənsubiyyəti və iş rejimi barədə düzgün və başa düşülən məlumat verməlidir.

4. Istehlakçı aldığı malların keyfiyyətini, komplektliyini, ölçüsünü, çəkisini və qiymətini yoxlamaq, malların düzgün və təhlükəsiz istifadəsini nümayiş etdirmək hüququna malikdir. Belə hallarda satıcı istehlakçının tələbi ilə ona nəzarət-ölçü cihazlarını, malın qiyməti haqqında sənədləri təqdim etməlidir. Zəmanət müddətində malın keyfiyyətinin itməsi səbəblərini müəyyən etmək lazım gəldiyi halda satıcı istehlakçının yazılı ərizəsini aldıqdan sonra 3 gün ərzində bu malı ekspertizaya göndərməlidir. Ekspertiza satıcının hesabına aparılır.

5. Istehlakçı satıcının süni surətdə yaratdığı dəstdən ona lazım olan malı almaq hüququna malikdir.

6. Ticarət və digər xidmət növləri müəssisələrində istehlakçının hüquqları pozularsa, satıcı (icraçı) və bu müəssisələrin işçiləri qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 15. Istehlakçının tələblərini ödəməyən malın lazımı keyfiyyətli mala dəyişdirmək hüququ

1. Lazımı keyfiyyətli qeyri-ərzaq malı öz formasına, ölçüsünə, fasonuna, rənginə görə istehlakçıya yaramırsa və ya digər səbəblərə görə təyinatı üzrə istifadə oluna bilməzsə, istehlakçının onu alındığı yerdə uyğun mala dəyişdirmək hüququ vardır.

Istehlakçı malın alınma günü sayılmamaq şərti ilə, 14 gün ərzində həmin malı lazımı keyfiyyətli mala dəyişdirmək hüququna malikdir. Pərakəndə satılan malın dəyişdirilməsi

üçün satıcı tərəfindən daha uzun müddət elan edilə bilər. İstehlakçı tərəfindən əldə edilmiş lazımi keyfiyyətli mal istifadə olunmayıbsa və onun əmtəə görünüşü, istehlak xassələri, plombu, yarlığı, həmçinin, mal və yaxud kassa qəbzı və ya ona mal ilə birlikdə verilmiş digər sənədləri saxlanılıbsa, bu hallarda o dəyişdirilə bilər. Bu maddədə göstərilmiş əsaslar üzrə dəyişdirilməli olmayan malların siyahısı Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilir.

2. Malı dəyişdirmə anında satışda uyğun mal yoxdursa, istehlakçı dəyəri yenidən hesablamaqla istənilən başqa bir malı almaq və ya qaytarılan malın dəyəri məbləğində pulu geri götürmək, ya da satışa uyğun mal gələn kimi onu dəyişdirmək hüququna malikdir. Satıcı malın satışa daxil olduğu gün malın dəyişdirilməsini tələb edən istehlakçıya məlumat verməlidir.

Maddə 16. İstehlakçının hüquqlarını məhdudlaşdıran müqavilə şərtlərinin etibarsızlığı.

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hüquqlarla müqayisədə istehlakçının hüquqlarını məhdudlaşdıran müqavilə şərtləri etibarsız sayılır. İstehlakçının hüquqlarını məhdudlaşdıran müqavilə şərtlərinin tətbiqi nəticəsində istehlakçıya zərər dəyibsə, onlar təqsirkar şəxs tərəfindən tam həcmdə ödənilməlidir.

İstehsalçı (icraçı, satıcı) istehsalat və ya ticarət fəaliyyətində tutduğu vəzifə üstünlüklərindən istifadə edərək istehlakçıya zərər vurduqda istehlakçı ona vurulmuş zərərin ödənilməsi hüququna malikdir.

III FƏSİL

İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi.

Maddə 17. Ticarət və başqa xidmət növləri haqqında qaydalar.

Ticarət, məişət və digər növ xidmət (iş görülməsi, xidmət göstərilməsi) qaydaları Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilir. Bu qaydalar «İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa və digər qanunvericilik aktlarına zidd olmamalıdır.

Maddə 18. İstehlakçıların hüquqlarının dövlət müdafiəsi.

1. Dövlət istehlakçıların mənafelərinin müdafiəsinə təminat verir, malların (işlərin, xidmətlərin) azad seçilməsinə imkan yaradır, insanların sağlamlığını və həyat tərzini lazımi səviyyədə təmin etmək məqsədi ilə malların alınmasına və ya digər qanuni yolla təmin edilməsinə zəmanət verir.

2.İstehlakçıların hüquqlarının dövlət müdafiəsini Azərbaycan Respublikasında istehlakçılar üçün nəzərdə tutulan malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə, təhlükəsizliyinə və istehlakçıların qanunla qorunan başqa hüquqlarının müdafiəsinə nəzarət edən müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və məhkəmə öz səlahiyyətləri hüddudlarında həyata keçirirlər.

Maddə 19. İstehlakçılar üçün nəzərdə tutulan malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarət edən dövlət orqanlarının səlahiyyətləri.

1. Azərbaycan Respublikasında malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarəti həyata keçirən müvafiq dövlət icra hakimiyyəti orqanları malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətini və təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyənləşdirilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində:

malların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsizliyi üzrə məcburi tələblər müəyyənləşdirir və bu tələblərə riayət olunmasına nəzarəti həyata keçirirlər;

malların (işlərin, xidmətlərin) təhlükəsizliyi üzrə tələblərin pozulmasının aradan qaldırılması, istehsalatdan çıxarıl-

ması, belə malların (işlərin, xidmətlərin) istehsalının dayandırılması və realizə olunması, onların istehlakçıdan geri alınması, həmçinin istehlakçıya bütün bunlar haqqında informasiya verilməsi haqqında göstərişlər verirlər;

istehlak malları (işləri, xidmətləri) bazarında haqsız rəqabətin və təsərrüfat subyektlərinin inhisarçı fəaliyyətinin qarşısını alırlar;

istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tətbiq olunması məsələləri üzrə rəsmi izahatlar verirlər;

insanların sağlamlığının təhlükəsizliyini təmin edən məhsulların xüsusiyyətlərini və sanitariya-gigiyenik göstəricilərini normallaşdırırlar;

insanların sağlamlığı üçün təhlükə yarada bilən məhsulların normativ-texniki sənədlərinin razılaşdırılmasını və istehsal mərhələsində icrası məcburi olan gigiyenik sertifikatlaşdırma siyasətini həyata keçirirlər;

təhlükəsizlik göstəricilərinə görə normativ-texniki sənədlərin tələblərinə cavab verməyən məhsulların sınaq müayinələrinin cavablarına əsasən sonrakı istifadəsi barədə müvafiq qərar qəbul edirlər;

yeni texnoloji proseslərin, materialların, maddələrin və məmulatların istehsalını, istifadəsini və satışını razılaşdırırlar;

məhsulların (işlərin, xidmətlərin) gigiyenik, ekoloji, seysmoloji, radioloji, hormonal, farmakoloji və toksikoloji qiymətləndirilməsinin metodikalarını, eləcə də zərərli amillərin səviyyəsinin gigiyenik göstəricilərinin və xüsusiyyətlərinin tədqiqi üsullarını təsdiq edirlər;

mülkiyyət formasından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikası ərazisində ticarət, ictimai iaşə və xidmət müəssisələrində malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə, təhlükəsizlik tələblərinə, habelə ticarət və xidmət göstərilməsi qaydalarına düzgün əməl olunması barədə nəzarəti

yoxlamalar aparılır. Lazım olan hallarda malların, xammalların, yarımfabrikatların, komplektləşdirmə materiallarının keyfiyyətini yerində yoxlayır və ya müvafiq laboratoriyalarda sərbəst ekspertiza keçirmək məqsədi ilə onlardan nümunələr götürürlər. Həmin nümunələrin dəyəri və aparılmış təhlillərin (ekspertizaların) xərcləri yoxlanılan təsərrüfat subyektlərinin hesabına ödənilir və onların istehsal-təsərrüfat xərclərinə aid edilir;

istehlakçıların hüquqlarının pozulmasına son qoyulması barədə təsərrüfat subyektlərinə icraçı məcburi göstərişlər verir, yoxlanılan subyektlərdən malların keyfiyyətini xarakterizə edən normativ sənədləri və digər lazım olan məlumatları alırlar;

aşkar olunmuş qüsurlar təsərrüfat subyektləri tərəfindən aradan qaldırılanadək normativ sənədlərin tələblərinə cavab verməyən malların (işlərin, xidmətlərin) göndərilməsini, satışını və icrasını dayandırır;

qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda təqsirkar şəxslərə inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq edirlər, cinayət əlamətləri olan yoxlama materiallarını hüquq-mühafizə orqanlarına göndərirlər;

istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinə dair müvafiq məhkəmələr qarşısında iddia qaldırırlar.

2. Azərbaycan Respublikasında malların (işlərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırılması üzrə milli orqan:

malların (işlərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırılması qaydalarını müəyyənləşdirir;

məcburi sertifikatlaşdırılmalı malların (işlərin, xidmətlərin) nomenklaturunu müəyyənləşdirir;

konkret mal (iş, xidmət) növlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə orqanları, həmçinin müvafiq sınaqların aparılması üçün sınaq laboratoriyalarını (mərkəzlərini) akkreditasiya edir, digər hüquqi şəxslərə akkreditasiyanı keçirmək hüququnu həvalə edir;

malların (işlərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırılmasının aparılmasının düzgünlüyünə nəzarəti həyata keçirir;

sertifikatlaşdırılmış malların (işlərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırma üzrə akkreditasiya olunmuş orqanların, sınaq laboratoriyalarının (mərkəzlərinin) dövlət reyestrini aparır;

xarici və beynəlxalq orqanların verdiyi sertifikatların tanınması barədə qərar qəbul edir;

malların (işlərin, xidmətlərin) sertifikatlaşdırılması məsələləri üzrə xarici ölkələrlə və beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqələrdə Azərbaycan Respublikasını təmsil edir.

3. Malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarəti həyata keçirən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının bu sahədə fəaliyyətlərini koordinasiya etmək standartlaşdırma və metrologiya sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq dövlət icra hakimiyyəti orqanına həvalə olunur.

Maddə 20. İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi üzrə yerli icra hakimiyyəti orqanlarının vəzifələri

Yerli icra hakimiyyəti orqanları istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi üzrə müvafiq orqanları yarada bilərlər. İcra hakimiyyəti orqanlarının istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi üzrə müvafiq orqanları:

istehlakçıların şikayətlərinə baxır, onların qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hüquqlarının müdafiəsi üzrə müvafiq məsləhət verir;

istehlakçıların hüquqlarını məhdudlaşdıran şərtləri aşkarlamaq məqsədilə satıcılarla (istehsalçılarla, icraçılarla) istehlakçılar arasında bağlanan müqavilələri təhlil edir;

istehlakçıların həyatına, sağlamlığına, yaxud əmlakına dəyən ziyan haqqında məlumat toplayır və onu aidiyyəti üzrə səlahiyyətli orqanlara göndərir;

istehlakçıların mallarda (işlərdə, xidmətlərdə) nöqsanlar, yaxud təhlükəli mallar (işlər, xidmətlər) aşkar etdikləri hallarda bunlar barədə də malların (işlərin, xidmətlərin)

təhlükəsizliyinə nəzarəti həyata keçirən müvafiq dövlət icra hakimiyyəti orqanlarına xəbər verir;

istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə öz təşəbbüsü və ya istehlakçının (istehlakçılar ittifaqının) müraciəti əsasında məhkəmə qarşısında iddia qaldıra bilər.

Maddə 21. İstehlakçıların hüquqlarının pozulmasına görə məsuliyyət.

Bu Qanunun pozulmasına görə təqsirli şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada mülki, inzibati və cinayət məsuliyyəti daşıyırlar.

Maddə 22. İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının qərarlarına, onların vəzifəli şəxslərinin, həmçinin bu şəxslərin hərəkətlərinə dair şikayətlərə baxılması.

İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının qərarlarına, onların vəzifəli şəxslərinin, həmçinin bu şəxslərin hərəkətlərinə qarşı şikayətlərə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada baxılır.

İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının, onların vəzifəli şəxslərinin qərarlarının yerinə yetirilməsi, həmçinin bu şəxslərin hərəkətlərinin icrası şikayətin verilməsi ilə dayandırılır.

Maddə 23. İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının hüquq-mühafizə orqanları ilə əlaqəsi.

Hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsini həyata keçirən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının vəzifəli şəxslərinə öz vəzifələrinin yerinə yetirilməsində köməklik göstərir və bu işlərin görülməsində onlara maneçilik törədən vətəndaşların qanunsuz hərəkətlərinin qarşısını alırlar.

Maddə 24. Azərbaycan Respublikasında istehlakçıların hüquqlarını müdafiə edən dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının vəzifəli şəxslərinin hüquqi müdafiəsi.

Istehlakçıların hüquqlarını müdafiə edən dövlət orqanlarının vəzifəli şəxslərinin və mütəxəssislərinin hüquqları Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları əsasında təmin edilir.

Onların vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə mane olmaq və ya hər hansı şəkildə təsir göstərmək, habelə işlərinə müdaxilə etmək qadağandır.

Belə hərəkətlərə yol verən orqanlar, vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 25. - AR-in 30 dekabr 2004-cü il tarixli Qanunu ilə çıxarılmışdır.

Maddə 26. Istehlakçıların hüquqlarının məhkəmə müdafiəsi.

Istehlakçıların qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hüquqlarının müdafiəsini məhkəmə həyata keçirir.

Istehlakçının tələblərini yerinə yetirməklə yanaşı, məhkəmə, həmçinin ona dəymiş mənəvi (qeyri-əmlak) zərərin də ödənilməsini həll edir.

Istehlakçılar hüquqlarının pozulması barədə qaldırdıqları iddialara görə dövlət rüsumu verməkdən azad edilirlər.

IV FƏSİL

Istehlakçıların ictimai təşkilatları.

(Istehlakçılar Birliyi)

Maddə 27. Istehlakçıların ictimai təşkilatları (istehlakçılar birliyi) və onların hüquqları

1. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, öz qanuni hüquqlarının müdafiəsi üçün könüllülük əsasında birləşib

istehlakçılarının ictimai təşkilatlarını (istehlakçılar birliyini) yaratmaq hüququna malikdirlər.

Istehlakçılar birliyi ictimai təşkilat olub, öz fəaliyyətini «İctimai birliklər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu müvafiq qanunvericilik əsasında həyata keçirir.

2. İstehlakçılar birliyi:

malların istehlak xassələrini, ona olan tələbatı, istehsal olunan və satılan malın keyfiyyətinə və qiymətinə dair ictimai fikri öyrənmək;

malların (işlərin, xidmətlərin) ekspertizasını və sınağını aparmaq üçün müvafiq dövlət nəzarət orqanlarına müraciət etmək;

müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından və təsərrüfat subyektlərindən öz məqsəd və niyyətlərini həyata keçirmək üçün lazımi məlumat almaq;

malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə, ticarət və digər növ xidmət sahələrinə nəzarət etməkdə müvafiq dövlət orqanlarına kömək göstərmək;

istehlakçılara qanunvericiliyə uyğun hüquqi məsləhətlər verilməsini təşkil etmək;

malın (işin, xidmətin) keyfiyyətinə aid tələbləri müəyyənləşdirən normativ sənədlərin hazırlanmasına dair təklif və rəy vermək;

qanunvericiliyə uyğun olaraq, müvafiq icra hakimiyyəti orqanları qarşısında istehlakçıların maraqları haqqında məsələ qaldırmaq və onu müdafiə etmək;

malın (işin, xidmətin) keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və qiymətqoyma qaydalarına əməl edilməsi, müəyyən-ləşdi-rilmiş keyfiyyət tələblərinə uyğun gəlməyən malın (işin, xidmətin) satışının müvəqqəti dayandırılması, vətəndaşların həyatı, sağlamlığı və əmlakı, ətraf mühit üçün təhlükəli olan malın (işin, xidmətin) istehsalının dayandırılması, satışdan götürülməsi, əsassız artırılmış qiymətlərlə məhsul satışının dayandırılması, habelə mövcud qanunvericiliyi pozmaqla

müəyyənləşdirilmiş qiymətlərin ləğv edilməsi tədbirləri barəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına, müəssisələrə və təşkilatlara təkliflər vermək;

istehlakçıların ictimai təşkilatlarının (istehlakçılar birliyinin) üzvü olmayan vətəndaşların, qanunvericiliyə uyğun olaraq, hüquqlarını məhkəmədə müdafiə etmək;

keyfiyyətsiz malın (işin, xidmətin) istehsalında və satışında təqsiri olan şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına müraciət etmək;

istehlakçıların hüquqları haqqında ictimaiyyətə məlumat vermək;

istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafına kömək göstərmək hüququna malikdir.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqanın akkreditasiyasına

S İ F A R İ Ş

_____

sertifikatlaşdırma
sifarişçi təşkilatın (müəssisənin) adı

üzrə orqan kimi akkreditasiyasının keçirilməsini xahiş edir.

Ünvan _____
Telefon _____ Faks _____ Teleks _____
Bank rekvizitləri _____

_____

Təşkilatın rəhbərinin
Familiyası, adı, atasının adı _____
Məsul icraçının familiyası _____
adı, atasının adı, _____
vəzifəsi, telefonu _____
Sertifikatlaşdırılacaq məhsul növlərinin və göstəricilərinin adı

_____

Məhsulun adı

_____

Göstəricilərin adı

_____

Keyfiyyət sistemində sertifikatlaşdırılan məhsulun quruluşları

_____

Sifarişçi öhdəsinə götürür:
a) Sertifikatlaşdırma üzrə orqana təqdim olunan bütün tələblərə cavab vermək;
b) akkreditasiya üzrə aparılan işlərin nəticələrindən asılı olmayaraq bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq bütün xərcləri ödəmək.

Təşkilatın rəhbəri _____
İmza F. A. A. A.

Baş mühasib _____
İmza F. A. A. A.

“ _____ ” _____ 199 _____

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan statusunun iddiaçısı olan təşkilatın
attestasiya aktının forması.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan statusunun iddiaçısı olan təşkilatın
attestasiyasının nəticələri barədə

A K T

_____ 199__ dən _____ 199__ qədər
müddətində

akkreditasiyasının aparılması

_____ əsasında aşağıda

barədəki sənədin adı, nomrəsi və tarixi

göstərilən tərkibdə komissiya:

komissiyanın sədri _____

familiyası, inisallar

_____

vəzifəsi, iş yeri

Komissiyanın üzvləri _____

familiyası, inisallar

_____

«Sertifikatlaşdırma üzrə orqan barədə Əsasnamə» RS tələblərinə uyğun
olaraq sertifikatlaşdırma üzrə orqan kimi akreditasiyası məqsədilə
_____ yoxlama aparılmışdır.

_____ təşkilatın tam adı

Yoxlama zamanı təyin olunmuşdur:

statusu, təşkilatın strukturu, maliyyələşdirilməsi, heyətin, ekspertlərin
(auditorların) ixtirası;

məhsulun və (yaxud) keyfiyyət sistemlərinin (istehsalatın attestasiyası)
sertifikatlaşdırılmasının normativ-texniki sənədlərlə, qayda və üsullarla təmin
olunması;

sertifikatlaşdırma sahəsində iş təcrübəsi və i.a.

yoxlamanın əsas nəticələri _____

_____ Xülasə və təkliflər _____

_____ Komissiyanın sədri _____

şəxsi imza

_____ Komissiyanın üzvləri _____

şəxsi imza

_____ şəxsi imza

Aktla tanış edilmişdir.

_____ Təşkilatın rəhbəri şəxsi imza imzanın izahı

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT STANDARTLAŞDIRMA VƏ
METROLOGİYA MƏRKƏZİ
(Azərdövlətstandart)**

**AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi
SERTİFİKATLAŞDIRMA ÜZRƏ ORQANIN
AKKREDİTASIYA ATTESTATI**

AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin
Dövlət Reestrində qeyd edilib
« ____ » _____ 199 ____ il
№ _____
« ____ » _____ ilə qədər
qüvvədədir.

Azərdövlətstandart təsdiq edir ki, _____
təşkilatın adı

_____
sertifikatlaşdırma üzrə orqan

_____
KRO kodu

**SERTİFİKATLAŞDIRMA ÜZRƏ ORQANA TƏQDİM
EDİLƏN AZS MİLLİ SERTİFİKATLAŞDIRMA
SİSTEMİNİN TƏLƏBLƏRİNƏ UYGUNLAŞIR VƏ
SERTİFİKATLAŞDIRMA ÜZRƏ İŞİN APARILMASI VƏ
TƏŞKİLİ ÜÇÜN AKKREDİTASIYA OLUNUB.**

Akkreditasiya sahəsi mövcüd attestat əlavəsilə təyin edilib.
Gerb möhürünün yeri Azərdövlətstandart

_____
Vəzifə, imza, inisial, фамилия

Əlavə 4.

Məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılmasına sifariş forması

_____ məhsulun konkret növünün
_____ sertifikatlaşdırılması
_____ üzrə orqanın adı
_____ ünvan

«___» _____ 19___ il
sifarişin verilmə tarixi

məhsulun AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində sertifikatlaşdırılmasının
aparılmasına

SİFARİŞ

Sonralar «sifariş» adlandırılan

_____ müəssisənin, hüquqi, fiziki şəxslərin adı
_____ vəzifəsi, fəaliyyəti, adı, atasının adı, ünvanı
_____ şəxsində _____ istehsalçının
_____ istehsal olunan
adı və onun ünvanı
_____ sifariş verilmiş məhsulun tam adı
_____ normativ sənədin adı və işarəsi, bölmə və maddələrin nömrəsi

müəyyən olunmuş _____ konkret tələblərin adı

uyğunluqla sertifikatlaşdırılmasını xahiş edir.

Əlavə məlumatlar _____

Sifarişçi AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemində fəaliyyət göstərən məhsulun sertifikatlaşdırılması üsul və qaydalarına riayət edəcəyini məhsulun sertifikatlaşdırılmasının aparılması və onun keyfiyyətinə inspeksiya nəzarəti üzrə işlərin xərclərini ödəməyi öhdəsinə götürür.

Əlavə sənədlər dəsti

Müəssisənin rəhbəri

_____ imza _____ inisallar, фамилия

Baş mühasib

_____ imza _____ inisallar, фамилия

Əlavə 5.

AZS MİLLİ SERTİFİKATLAŞDIRMA SİSTEMİ
AZS sisteminin uyğunluq nişanı **UYĞUNLUQ NİŞANI İLƏ NİŞANLAMAQ HÜQUQU VERƏN LİSENZİYA**

LİSENZİYA № _____
«_» ____19_ il tarixdən verilib, «_» ____19_ ilə qədər qüvvədədir.

konkret məhsul növünün sertifikatlaşdırılması üzrə orqanın adı
tərəfindən verilmiş bu lisenziya _____ yerləşən _____
ünvanı və tədarükçünün adı

sertifikatlaşdırılan məhsulun adı
AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin uyğunluq nişanı ilə nişanlamaq hüququnu təsdiq edir.
Lisenziya _____ sertifikatlaşdırılan məhsulun _____

normativ sənədlərinin adı və işarəsi
müəyyənləşdirilmiş _____

məhsulun sertifikatlaşdırıldığı tələblərin adı
tələblərinə uyğunluq sertifikatının əsasında verilmişdir.

Uyğunluq sertifikatının № _____
Verilmə tarixi « ____ » ____19__ il.
Lisenziyanın sahibi: _____

Sertifikatda göstərilmiş normativ sənədlərin tələblərinə cavab verməyən, nişanlanmış məhsulun göndərilməsinə məsuliyyət daşıyır:

Lisenziyanın fəaliyyətinin dayandırılmasına və ya ləğvinə gətirə biləcək məhsuldakı və (və ya) onun istehsalındakı bütün dəyişikliklər barəsində sertifikatlaşdırma üzrə orqana təcili məlumat verməyə bocludur;

İnspeksiya nəzarətinin aparılması üçün lazımi şəraiti yaradır;

Sertifikatlaşdırılmış məhsulun realizə olunmasında alınmış gəlirin _____-ni üzvlük haqqı kimi sertifikatlaşdırma üzrə orqana ödəyir;

İnspeksiya nəzarətinin həyata keçirilməsilə əlaqədar xərcləri ödəyir;

Sertifikatlaşdırılmış məhsul barədə reklam materiallarının nəşri zamanı onu aparmış AZS Milli sertifikatlaşdırma sistemi çərçivəsində fəaliyyət göstərən sertifikatlaşdırma üzrə orqanı göstərir.

_____
Lisenziyanı vermiş sertifikatlaşdırma üzrə orqanın rəhbərinin s.a.at.ad.

Möhür

_____
Lisenziyanın şərtlərini yerinə yetirməyi öhdəmə götürürəm

istehsalçı müəssisənin rəhbərinin s.a. at.adı

Əlavə 6.

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT STANDARTLAŞDIRMA VƏ
METROLOGİYA MƏRKƏZİ AZS MİLLİ
SERTİFİKATLAŞDIRMA SİSTEMİ

Təsdiq edirəm:
Azərdövlətstandartın
Baş direktoru:

imza s.a.at.ad.
«__» _____ 19__ il

SERTİFİKATIN TANINMASI BARƏDƏ QƏRAR

Tanınma haqqında bu qərar _____
istehsalçının adı, ünvanı

istehsal olunmuş _____ tərəfindən
sertifikatı verilmiş orqanın adı

verilmiş _____
sertifikatın nömrəsi, verilmə tarixi

_____ sertifikat üzrə qəbul olunmuşdur.
fəaliyyət müddəti

Tanınma haqqında qərar _____
sınaq protokolları, yoxlama aktları

_____ və başqa məlumatlar
əsasında qəbul olunmuşdur.

Qərar _____ inspeksiya nəzarəti

keçirilməklə _____ şamil edilir.
partiya, seriya, nümunə

bu qərar «__» _____ 19__ ilə qədər müddətdə

AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin sertifikatını almaq üçün
əsasdır.

EKSPERT KOMİSSİYASININ ÜZVLƏRİ

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.